

3
a

u
ä

i

a
e

-
n

a
u

e
n

e
i

i
e
e

-
si

Director: MIHAIL RALEA

Redactor șef: Ov. S. CRÖHMÄLNICEANU

Colegiul redacțional: Acad. TUDOR ARGHEZI; Acad. MIHAI BENIUC;
Acad. GEO BOGZA; DEMOSTENE BOTEZ; LUCIA DEMETRIUS;
Acad. IORGU IORDAN, Acad. ATHANASIE JOJA, REMUS LUCA;
AUREL MIHALE; AL PHILIPPIDE, membru corespondent al Academiei R.P.R.;
MARIN PREDĂ (*redactor-șef adjunct*); Acad. MIHAIL SADOVEANU;
Acad. ZAHARIA STANCU; D. I. SUCHIANU; VICTOR TULBURE (*redac-
tor-șef adjunct*); Acad. TUDOR VIANU.

CUPRINSUL

	Pag.
EUGEN JEBELEANU : Surîsul Hiroshimei	5
*	
MIHAI BENIUC : Răspunsul veacului	43
VICTOR TULBURE : Catiușa	45
AUREL LAMBRINO : Ostași sovietici	46
HARALAMB ZINÇĂ : Gînduri, amintiri	51
NECULAI TAUTU : Carnet de front	57
*	
AUREL MIHALE : Ultima noapte de război (<i>povestirea unui șef de avangardă</i>)	60
*	
MIHU DRAGOMIR : Sînt tot aici	86
AL. ANDRIȚOIU : Drum prin țară	89
ALFRED MARGUL SPERBER : Lumina lui August (<i>în romînește de Ion Horea</i>)	94
*	
RADU BOUREANU : La Altafonte	97
CRISTIAN SIRBU : Agresorii	99
*	
ȘTEFAN LUCA, POP SIMION, NICOLAE ȚIC : Insemnări de reporter de pe Magistrala de Est	100
*	
FLORIN MUGUR : La Bicz	120
PETRE SOLOMON : Școala din creștetul muntelui ; În Valea Arieșului ; Tîrg pe muntele Găina	122
f	
POEȚII GRECI CÎNTĂ LIBERTATEA	
IANIS RITSOS : Datoria poetului (<i>în romînește de Gheorghe Dinu</i>)	124
TASSOS LIVADITIS : Dacă vrei să fii om (<i>în romînește de Tașcu Gheorghiu</i>)	126
SAKIS RETSINAS : Încă o zi a trecut (<i>în romînește de Tașcu Gheorghiu</i>)	128

CRONICA IDEILOR

	<u>Pag.</u>
Acad. ATH. JOJA: Momentul chinez în istoria logicii	130
HORIA BRATU: Estetica sovietică și categoriile realismului socialist	152

DISCUȚII

OV. S. CROHMALNICEANU: Realismul socialist și revizionismul	168
---	-----

PUBLICISTICA

Arh. HORIA MAICU: Congresul internațional al arhitecților	187
---	-----

CRONICA LITERARĂ

I. D. BALAN: Dan Deșliu: „Ceva mai greu“; Victor Tulbure: „Cornul pădurii rului“	195
---	-----

DESPRE ORIGINALITATEA LITERATURII NOASTRE NOI

S. DAMIAN: Spiritul de partid, trăsătură fundamentală a literaturii noastre noi	203
GEORGETA HORODINĂ: Literatura noastră nouă și actualitatea	208

NOTE DE LECTOR

ION HOREA: Prezența poetului	212
LIVIU CALIN: Miha Dragomir: „Oda pământului meu“	213
AL. SÂNDULESCU: Acad. G. Oprescu: „Jurnal de călătorie“	214
DAN GRIGORESCU: Al. Sahighian: „De la Tian-San la munții de Jasp“	215
B. ELVIN: Veronica Porumbacu: „Lirice“	216
AUREL MARTIN: Tudor Arghezi: „Din drum“	219
E. TUDOR: K. Fedin: „Opere“ vol. V	220
I. RADU: Romain Rolland: „Colas Breugnon“	222
AL. SIMION: O nouă carte despre Ostrovski	224
DUMITRU SOLOMON: O poezie a luptei	227
PETRE SOLOMON: William Blake în românește	229

MISCELLANEA	232
-----------------------	-----

REVISTA REVISTELOR

— Din țară —

„Luceafărul“ Nr. 1—2/958; „Contemporanul“ (iunie-iulie-august 1958)	246
---	-----

— De peste hotare —

„Diogenes“; „La nouvelle Nouvelle Revue Française“; „Merkur“	249
--	-----

SURÎSUL HIROSHIMEI

ÎNTÎLNIREA CU HIROSHIMA

Lui Kaoru Yasui

*Pămînt, pămînt tăcut.
Tăcută,
cu pielea pîrjolită, cu statura goală,
iertare, Hiroshima...
Iertare pentru fiecare pas
ce-atinge-o rană, rupe-o cicatrice...
Iertare pentru fiecă privire,
ce — chiar de-i mîngîioasă — doare...
Iertare pentru fiecă cuvînt
ce tulbură văzduhu-n care-ți cauți
copiii,
noroadele de prunci pe veci pierduți.
Mormînt
inexistent... Vînt... vînt... vînt... vînt.
Și glasul lor, acum încet sunînd,
din zi în zi mai stîns,
numai în amintire...
O, cimitire,
inexistente... inexistente...
De vrei să plîngi, să nu poți strînge-n brațe
măcar o urnă, un mormînt măcar...*

*Unde ți-s pruncii, Hiroshima ? Poate
în oceanul
de-argint nepăsător...
Poate-n cavoul infinit
al cerului...
Sau, poate, chiar pe-acest pămînt
pe care calc...*

*Fiece pas ce-l fac, îl fac cu teamă...
Fiece palmă de pămînt
ascunde-un catafalc...
Parc-a strigat pămîntul
călcat de mine : — Mamă...*

*Oh, aripi dă-mi, văzduhule de smalt,
să fii ușor ca tine, să mă-nalt,
să nu ating cu pasul nici o rană,
să taie-aripa-mi cerul, îngerește...*

*...Dar, scăpărînd din miile-i de răni,
se-apropie de mine Hiroshima,
se-apropie și se înclină lin
și-mi face semn :
Poftește, prietene,
și vezi ce-a fost,
ce e,
și povestește...*

SFÎRȘITUL ZILEI

(5 august 1945)

*Se înserează. Zi fierbinte, pleacă !...
Desculță, umbra de pe munți coboară
și-ți tot cosește pletele de foc.
Fugi, zi fierbinte, fugi !... Coboară, seară...*

*Fierbinte zi, infern portocaliu,
pecetie curgînd pe orașul, learcă
de nădușală, du-te... Soarele în mare
și-afundă și el răsturnata barcă,*

*din care — sfîrînd pe mute ape
ce-ncep să-nvie încet ca niște plante
de arșiță culcate — se răstoarnă
poveri, poveri de-aprinse diamante...*

*Printre coline, — orașul stă privind...
O mamă e orașul ce privește
și vrea să vadă totul... Iată unul
din riuri scăpărînd ; ai zice : un pește*

*sclipindu-și solzii, bot în bot c-un altul,
la fel de mare ca și celălalt,
doar mai posac, căci fratele-i răsfrînge
o școală în șerpuitoru-i fald,*

*o școală de copii, atîta tot...
dar dimineața cînd se prind de mîină,
cîntînd, copiii, — rîde-ncet și riul
și-ntinerește fața lui bătrînă.*

*Lin își rotește-orașul ochii lungi
ca niște-aripi de umbră, desfăcute,*

ce către mare-alunecă încet.
Oraşului i-s toate cunoscute,

şi vrea să ştie de-s la locul lor.
Apune soarele ca-ntotdeauna
şi riurile-s şapte lungi beteli
de aur moale ; nu lipseşte una...

Respiră marea... văluri străvezii...
Mai fulgeră din soare câte-o rază,
scurt săgetînd. Oraşul stă, priveşte...
Pe cine l-a rănit ? Un om oftează.

Îşi şterge faţa gînditor pescarul...
Cu o batistă atîrnînd pe frunte,
e rege-acestor ape nesfîrşite, —
în zdrenţe şi cu tîmplele cărunte...

Din cîrpa-i de pe frunte, grea coroană,
pe chip i se prelinge nu sudoare,
ci plumb topit, plumb, boabe ale trudei,
ce, şiroind ca plînsul, pică-n mare...

Peşti de mătase, peşti pumnale-albastre,
peşti de opal, de vînt, peşti lungi de-oţel...
De vină cine-i că pescarul are
năvodul rupt şi peştii-i fug din el...

Stă Hiroshima şi priveşte mută :
pescarul e în apă ca oricînd
şi ca oricînd sudoarea-i pică-n boabe
şi cearcăne-are apa, tremurînd.

Iar a oftat. Dece oftează omul ?
se-ntreabă Hiroshima tresărînd...
Şi-acum din valuri se ridică luna
şi — jumătate — omul e de-argint...

Şi plasa lui tîrită înspre casă
e-o pînză de paing, de-argint curat.
Şi se întreabă iarăşi Hiroshima :
— De ce-a oftat ? De ce ? De ce-a oftat...

Nici un cuvînt. Cu marea stînd în faţă
înveţi să taci într-una, an de an...
Că eşti, — oftatul doar îţi aminteşte...
E scump cuvîntul pentru cel sărman.

*Tu, noapte blîndă, ce întinzi o plasă
de stele pe muncita lume, noapte
liniștitoare-a trupurilor, soră,
ce faci din vuietele zilei șoapte,*

*te-apropie... Acuma, ca să vadă,
se-nalță Hiroshima-n raza lunii
și se oprește pe cetatea veche
cu umbrele rotindu-și mut păunii.*

*Umbre și oameni. Zgomotele zilei
ce, înainte de-a pieri, cresc încă.
Umbre și oameni. Umbre girbovite
ce poartă în spinarea lor o stîncă :*

*bătrînii din aziluri... se întorc
la casa care nu-i a lor, pustie,
ținîndu-se de mîini cum fac copiii
speriați și muți, fără copilărie.*

*Trist Hiroshima își întoarce capul...
Umbre și oameni. Oameni înhămați
trăgîndu-și rikșele de plumb spre grajduri,
pe jumătate morți și desbrăcați.*

*Roți ce-ametesc, roți, umbre iuți de roți,
roți de mașini, lung fulger diavolesc,
ce-și rîd de goana bietului om-cal
și pîinea de la gură i-o răpesc...*

*Amurgu-și țese umbrele grăbit.
Lungi umbre de oameni-umbre. Umbre
adînci
de case-nalte, umbre de cutii
de lemn, în care te tîrăști pe brînci.*

*Albastră seară... Templele lucesc
cu solzi de-aurării și lac roșcat.
Surd vuiet de uzine, mări închise...
Privește-adînc orașul nemișcat.*

*Dar cine trece podul-curcubeu
ce-n apă salbe viorii aruncă ?
De-abia se mișcă... Hiroshima-l vede :
— Nici azi bătrînul n-a găsit de muncă...*

*Cresc stele-n apă... Tremură tăcute...
Cînd n-ai mîncat, ce chin e să le vezi...*

O transparentă farfurie-i apa
cu mii și mii de boabe de orez.

„Vino“-l îndeamnă apa... Tainic, șoapte,
de el doar auzite. Șoapte... „Vino“...
Noapte de august... ape cu sirene...
Se smulge-încet bătrînul. „Nu. Lumino,

spre tine-mi trag povara, zi de mîine...“
Pași depărtîndu-se... om fără vatră...
Harfe-ale foamei, coaste străvezii,
Întindeți-vă acum pe-un prag de piatră!

Privește către stele muncitorul
bătrîn zăcînd pe patu-i de granit.
Cu pumnii descărnați e-un zeu de फिल्डेş,
de lumi făuritor și părăsit...

Se-ntoarnă spre zeița-Stea. Din pipă
trei nori albaștri-i dă. Tușește-ncet...
E haina-i șah de petece, sub cerul
de stele-nmiresmat ca un buchet.

Nisip de oameni curge din uzine...
Se trag obloane, scrișnete de fier...
Și negustorul întorcîndu-și cheia
cu grijă-o ia ca pe un giuvaer...

NOAPTEA, SOMNUL

Dorm orașele lumii... satele lumii dorm.
Dorm
cu nările-n somn dilatate
de-nebunitoarea
duhoare-a cadavrelor,
cu coastele frînte de bombardamente,
cu chipul sfîșiat de reflectoare...

Se-ntorc gemînd în somn
și căutînd
un adăpost mai bun
decît sub casca infernală-a cerului.
Se-ntorc gemînd și dorm
înăbușîndu-se,
cu capetele-n grote de beton,
asupra cărora se prăbușesc
ca pe capacele
a mii și mii de mari sicrie-ncălecate,
munți grohăind.

Au mai rămas pe străzi
doar felinarele,
îndoliate
ca niște văduve fără nădejde.
Însingurați,
copacii
înebunesc de spaimă
în sfișiatele cămăși de forță
ale frunzișurilor...

Nimeni,
vai, nimeni
nu-i ia cu ei în adăposturi...
ar vrea să se smulgă din loc,
își scutură capetele,
își blestemă vitriolați
rădăcinile.
Oh, noapte bună!
Fie măcar această noapte
o noapte bună...

Dorm orașele lumii... satele lumii dorm...

Se-ntorc gemînd în somn
și nu găsesc
un petec de pămînt să nu scrișnească...
fiece loc e-o targă de-oseminte.

Pe cine va izbi în noaptea asta
sabia?
Oh, doamne dumnezeule!
Pe nimeni...
sigur că pe nimeni... Războiul
e sătul...

Dorm orașele lumii... satele lumii dorm.

Văzduhul își caută chipul,
își pipăie rănile,
încearcă tremurînd să se tămăduiască.
Electricieni transparenti
se-naltă pe stîlpi nevăzuți,
acordă sirmele-albastre
legînd între ele stelele,
le-ascultă oftatul,
le șterg de praful de pușcă.

Noaptea cu mască de cloroform
răsuflă tăcută.
Dorm orașele
și satele lumii...

*Pe-o rogojină de culoarea lunii,
adoarme Hiroshima...*

WISELE ORASULUI

*Visează-acum orașul
vise
născute din Durere sau
din Bucurie,
căci și una
și cealaltă visează...
Senină,
Bucuria vrea să zămislească prunci
care să-i semene,
în vreme ce Durerea,
schimonosită de atâtea chinuri,
să nască vrea
prunci mai frumoși decât amara-i față...*

VISUL PESCARULUI BĂTRÎN

*Oh, oasele... picioare... și mâini
și ochi...
și somnul însuși...
durere, doar durere...
Înșelătorule... te știu...
Dă-mi peștii-n veci neprinși...*

*Sînt și eu un copil,
un prunc,
nelegănat de nimeni,
decît de valuri,
de valurile batjocoritoare...*

*O luntre sînt,
de oase...
alunecă pe lingă mine peștii
și mă ating
și eu răsun
din toate fluierile albe —
un cîntec,
un cîntec de durere și de viață.*

*Fără tristețea mea,
cum ar putea să fie
atîția oameni fericiți?
Înșelătorule,
dă-mi peștii
în veci neprinși...*

O luntre sînt,
 de oase...
 de zeci de mii de ani
 eu stau
 în valuri,
 cosit mereu de-albastrele lor coase.
 O luntre sînt, ce-i smulsă de furtună
 și clătînată ca un om
 ce-i gata să vomite
 de foame...
 Bureți îmi sînt picioarele
 de ghiață...

Ce grea e marea...
 Cum îmi apasă pieptul...
 Ce grea e
 pentr-un pescar
 cu plasa ruptă
 și tălpile
 ca pielea roasă-a stîncii care geme.
 Cum îmi apasă pieptul
 clătînătoarea fiară verde...
 Fiară, o fiară, fiară, fiară!
 Dă-mi peștii mei puțini
 în veci neprinși. —
 dă-mi tinerețea mea amară
 cum ți-i sărutul,
 însă întreagă, neclătînătoare,
 dă-mi tinerețea mea
 învăluită într-un singur
 năvod,
 însă întreg...
 dă-mi zalele
 de sfoară
 ale trudei mele...

Dar ce aud ?
 Din buciume vestindu-mi,
 și-aruncă marea peștii ne-nțetate
 către bordeiul meu...
 De pești,
 răsună-ntreg bordeiul ca de bani...
 Ei iată-acuma,
 iat-o...
 și umbra tinereții mele.
 Apropie-te, vino,
 mereu spuneai că ți-este foame...
 Bine-ai venit...
 ia pești cîți vrei, ia pești cît poți căra...
 Mie mi-i silă, nici să nu-i mai văd...
 Prea mulți sînt,
 mult prea mulți...

Uite, năvodul chiar,
 el însuși, fuge, să nu-i vadă,
 se-ascunde pe unde poate. E prăpăd
 de pești...

Oh, nu doresc atîta,
 nu, n-am dorit atîta...
 Înșelătorule,
 dă-mi doar atîția pești cît e nevoie
 să pot trăi,
 și-un pește de orez pe lingă ei
 și două cizme-nalte pîn-la șold
 și-o stea de mare ca să-mi lumineze
 adîncurile verzi, în care
 m-afund din ce în ce...
 Și-n inimă,
 surîsul pruncilor ce-adorm sătui...

VISUL MUTILATULUI DE RĂZBOI

Se leagănă odaia lunecînd...
 Parc-ar avea picioare, odaia...
 Desigur, are...
 Nu le zărești... dar să se miște
 cum ar putea altfel ?
 Odăile-au picioare
 ce-l poartă ușurel...

Se leagănă odaia lunecînd
 spre rîpi de-oglinzi ce curg,
 rîpi de oglinzi,
 cu line rîuri care merg și ele
 (nu-i rîu să meargă fără de picioare...)
 Rîpi de oglinzi ce curg, rîpi de oglinzi
 cu line rîuri unde poți să prinzi
 argint, din care ies păuni cu ochii
 de șerpi, de floare, de femei, cu rochii
 de pașiți roze-albastre, surîzînd
 ca marea...

— Treci acuma înotînd
 în mare chiar...
 „Și-n viață nu știam...”
 — Cum ?... nu știai nă-noți ?...
 Poți și prin geam...

Surisuri... șoapte... alge legămate...

Și trupul printre ele-ncet străbate...

„Dar mi-am lăsat picioarele-n război...”

— Picioarele ? Dar altele ai, noi...

Încearcă...

*Raze-i curg, tăcut, mănunchi,
pe fruntea asudată, pe genunchi,
și din genunchi ies trandafiri, cresc foi.
și-i înfloresc genunchii amîndoi
și rîpile de-argint se-nflăcărează...*

— Vezi, nu credeai... înoată, nu-nțelegi ?...

Rîpi, fluvii, șoapte...

„Picioarele-s întregi... întregi... întregi...”

— Da, sînt întregi...

*Dar, doamne, vin acuma către ele
puști, rînduri-rînduri... Cu picioare grele,
vin puștile spre el...*

— Fugi !

— Stai !

— Fugi !

— Stai !

Voci ce se-nfruntă : blînde, mînioase...

— Înoți lin printre puști...

Nu scoate-o vorbă !

Ești mîntuit...

Prin rîpi de-argint înoți,

o, fericire !

Picioarele-s întregi... întregi... întregi...

Și-n urmă, undele melodioase...

VISUL OMULUI-CAL

(Un drum fără sfîrșit, pe care merg, cu pași egali, atrase ca de o țintă pe care numai ele o cunosc, herghelii fără de număr, de cai, Omul-cal se află, simultan, în urma cailor, pe drumul necunoscut, și pe străzile cunoscute din Hiroshima).

Cai, frați ai mei... copite, cai... copite...

voi care mergeți zi și noapte, cai...

copite... cai... ochi care nu privesc

decît doar înainte...

Nu azvîrliți în mine

cu grindinile voastre de copite.

Sînt omul-cal,

sînt numai bătături,
fiece deget
e un inel cu-o piatră de granit.

Taifunurile, arșița și ploaia
și un sobor cu ghiare nevăzute
mi-au smuls
tot ce aveam :
un nor de haină ruptă
și patru
cămăși de piele jupuită
și carnea cîtă-a mai rămas sub ele.
Mi-au mai lăsat călcîiele,
călcîiele-copite
nepotcovite și îndurerate
și scăpărînd ca pintenii de stele.

Nu mă gonîți, priviți-mă în ochi
cu ochii voștri de femeie, mari,
și arătați-mi
cum să-nvăț
să-mi bată inima din nou
în ritmuri regulate,
cum s-o pornesc cînd simt că nu mai bate
sau — cînd răsună ca un clopot — cum
s-o fac să nu se sfarme-n cale.

Trec roțile pe lîngă mine,
trec roțile acestui timp turbat,
sălbatec ca un leopard
cu pete de ulei și de benzină,
pătat de sînge...
trec roțile și, fără să m-atingă,
mă nimicesc.

Oh, cai... copite... cai... copite... cai..
oh, sunetele clare de copite...
copite cu potcoave,
potcoave care-oricum vă apără
și care, uneori, cînd sunteți odihniți,
răsună argintiu precum
o dimineată după ce-a plouat...

Nu pot,
nu pot,
nu pot să mai alerg
ca oamenii !
E prea mult
pentru două picioare
de om.
Mi-s sfișiate tălpile

de colții pietrelor—cățele
și arse
de mucurile de țigări aprinse,
spinarea mi s-apleacă zi de zi,
nu pot să mai alerg ca oamenii...

Luăți-mă-ntre voi
și-adăpostiți-mă în grajdul vostru,
alături
de scuturile crupelor lucioase.
Nu cer nimic,
doar, poate, un pumn de-ovăz, —
dar arătați-mi cum să fac
să-mi bată inima din nou
în ritmuri regulate,
cum s-o pornesc când simt că nu mai bate
sau — când răsună ca un clopot — cum
s-o fac să nu se sfarme-n cale.
Fiți voi măcar îndurători,
voi care mă priviți
cu ochii voștri înțelepți și blinzi,
cu ochii voștri mari, de flori deschise.

Primiți-mă-ntre voi...
Mă mulțumesc cu orișice,
stați, cai, stați, frați ai mei!

Am șase mânji acasă...
Am șase,
șase mânji...

(Caii s-au oprit, căci — și omul-cal de-abia acum își dă seama — au ajuns în fața lunii. Luna e o găleată cu apă argintie. Herghelele se adapă. Fiece cal, îndată ce bea, e înghițit de lună. Nici-unul se pare că n-a auzit cuvintele omului-cal. Ultimul, însă, întoarce capul spre om, cu înțelegere, făcându-i semn că poate să-l urmeze. Apoi, își apleacă grumazul, se adapă și el și se face nevăzut. Omul-cal e gata să bea, dar, în timp ce s-a aplecat asupra găleții, zărește reflectat, printre stelele clătinate în apă, Pământul, și pe cei șase copii. Întregul trup îi e zguduit. Dacă va bea din lună, n-o să-și mai revadă niciodată copiii și pământul. Se ridică și îndepărtându-se de lună, pornește, gîfîind, înapoi spre casă. Ecoul pașilor săi acoperă muzica sferelor).

VISUL NEGUSTORULUI

Toamnă și frunze de aur...
frunze picînd
pe două
case de fier,

pe două case de bani
 ce cresc ne-ncetat
 („Creșteți, oh, creșteți
 pînă la stele,
 fermecătoarelor !“)
 „Stelele-au zimți...
 ce scăpărătoare monede fără stăpîn !“
 Sună văzduhul întreg tulburat :
 — Le va-ngropa și pe ele-n tezaur !
 („Taci ! nu te privește !
 Unde-s contabilii ? Uite, începe să plouă...“)
 Și cade o ploaie
 pe una din case,
 duruie-o ploaie de oase,
 de cranii, de tibii
 („Se-ntorc de pe cîmpul de luptă.
 Cine spunea că n-or să revină ?“),
 și e un ropot de tobe, de tobe,
 de cranii și tobe,
 și osemintele galbene-au luciu de aur
 și tobele bat, și ropotul
 ploii tot bate, tot bate,
 și osemintele toate
 în ropot de tobe căzînd
 pe-acoperișul casei de fier,
 cum îl ating,
 se preschimbă-ntr-o ploaie de aur,
 într-o fecioară ploaie de aur
 cu plisc de erete,
 cu pletele învâluind, șerpuitoare,
 casa de fier,
 păzînd-o cu ghiare de aur.
 Pe pieptul pătrat, cu sîni monstruoși de aramă,
 al casei de fier,
 lucește-o emblemă de aur
 pe care stă scris :
 „De nedoborit“.

Și lin
 cum ai purta
 din creștetul cerului
 pîn-la pămînt
 un piepten de ape,
 ploaia se mută lucind pe cealaltă casă
 și — melodioasă acum — începe să cînte
 cu altfel de glasuri,
 și cade pe cealaltă casă de fier ce crește
 într-una
 o ploaie de-orez și de perle,
 o ploaie cu stropi de orez și de perle,
 de-orez și de lacrimi,

de lacrimi și perle,
 de lacrimi, de lacrimi, de lacrimi...
 Și casa de fier le bea
 și tot crește spre stele,
 tot crește ca sora ei bună...
 Și-orezul, și lacrimi, și perlele
 căzînd pe acoperișul
 casei de fier, se preschimbă
 într-o fecioară ploaie de aur,
 fără de ochi și fără urechi,
 păzind cu ghiarele-i
 casa de fier...
 Și-adînc îngropată
 în pieptul de fier
 al casei de bani,
 o emblemă de aur
 arată cuvintele :
 „De nedoborît“.

Surde brîie de piatră
 păzesc colosale
 ca niște mamuți
 grelele case,
 în vreme ce-o muzică
 de milioane
 de neobosite mașini foșnitoare
 de calculat
 țese-o maramă de cifre și semne
 cetății ce, bînd ploi de aur,
 s-avîntă mereu, să soarbă și stelele —
 și muzica, iată, șoptește și ea
 stăpînului casselor negre
 aceleași tainice vorbe :
 „De nedoborît“, „De nedoborît“.

Un crîncen atlet
 cu cap de granit,
 nepăsător,
 cu mușchi ondulînd de monede,
 stă-ntins deacurmezișul cetății
 ca un al doilea zid
 și-n ochii lui se răsfrîng,
 cuvintele :
 „De nedoborît“.

Un vuiet, însă, ca dîn mii de trombe
 de vijelii se-abate pe oraș
 și-acum — privește ! — casele de lemn
 ale săracilor
 sînt smulse ca niște aripi de fluturi
 și, azvîrlite

în oceanu-n spume.

„Războiul“ — se gîndește negustorul,
în timp ce grindini, ploi arzînd, de-obuze,
încep să curgă și peste cetatea
în care se-află casele de fier.

Cad pe cetatea-i ploile de-obuze
și nu o pot pătrunde
dar, atingînd-o,
se preschimbă, iată,
în grele pungi rotunde,
ce zuruie și se rostogolesc
ca niște capete,
ca niște capete de oameni,
umplînd de-o liniște fără de margini
stăpînul,
care se-afundă adînc, tot mai adînc,
ca-ntr-un hamac legănător
în plasa
de muzici ademenitoare,
în plasa foșnitoarelor mașini de calculat...

VISUL POETULUI

În amintirea poetului Sankitshi Togue, victimă a bombardamentului din Hiroshima

(Inconjurînd cu privirea munții Japoniei, poetul vorbește cu el însuși).

Munții aceștia-s de cremene,
frunțile lor înfruntară
milioane de ani, cutremure —
aspra tiară nepăsătoare
ce sfișie norii.

Nimic nu-i în stare
să dea un altfel de chip
cremenii, stîncii, granitului,
să le prefacă în altceva.

Muntele-i munte
(cutremuru-i poate schimba numai jețul)
închis în granița lui,
cu o putere aceeași, într-una,
fără sfîrșit.

Privește și cheamă, de nu crezi în toate
acestea,

de nu crezi în statornicia
Muntelui,
cheamă odată,
cu glasul celei mai mari,
al celei mai lungi dintre văi,
cu trîmbița cea mai adîncă a văii...
de nu crezi în ceea ce-ți spun,
strigă odată (să vezi, să încerci),

strigă odată, cu toți plămîinii ecourilor,
 cheamă odată cît poți de tare
 din toate umbroasele goarne
 ale prăpăstiilor,
 strigă odată, hai cheamă,
 să vezi dacă poți să trezești
 măcar pentru-o clipă
 Ciclopul,
 ciclopul de piatră
 al muntelui...
 încearcă,
 răcnește !...

Tăcere, căci strig :
 Hei, Fujiyama !...
 (Ecouri... ecouri...
 stîncile-mi înapoiază,
 nepăsătoare,
 inelele vocii...)

Nelogodit,
 în lumină,
 muntele stă neclintit,
 sie-și egal,
 pururi același, bătrîn
 și totuși de-apururea tînăr
 cu pletele lui de cascade,
 pletele lui de zăpezi, revărsate
 pe umeri...
 Statornicie a pietrei, salut !
 Așa vei rămîne de-apururi
 ca însăși încrederea-n viață a omului.
 Tu poți fi sfîrmat, Fujiyama,
 dar nu prefăcut...
 Piatra rămîne-va piatră.

Glasul Demonului din a XX-a vale

Nu !
 Pot să prefac într-o vale
 orișice munte.
 Pot să prefac orice munte
 într-un nimic răsturnat,
 o piramidă a golului
 cu creștetu-n jos,
 o colosală
 cupă de beznă !
 Din fluviile ce împart, încete,

tipsii adânci de umbră și răcoare
sau din cascadele
sărind ca niște iezi din stîncă-n stîncă,
pot face, la un semn,
splendori nebănuite,
încremenirea însăși,
silex și oase,
argintii schelete...
Sînt cel ce poate face
să curgă pietrele,
cel care poate să preschimbe
un munte
într-un monstru
de gelatină,
meduză
ce tremură pe-o plajă muribundă...

Poetul

Cine ești tu ?
Cine e acel ce-mi vorbește
cu glasul minciunii ?

Glasul Demonului

Sînt cel ce cască pîlnii-n epiderma
planetei,
umplîndu-le c-un vin neprețuit
din vitele albastre-ale arterelor...
Fosforescentul plantator sînt,
al codrilor stufoși de dinamită...
Sînt fermierul
artezienelor fîntîni
de țândări de orașe
și de rubine-n flăcări, și de oase.
Sînt plantatorul
miraculos
al palmierilor exploziilor...
Nu e meridian,
de la banchize la Ecuator,
pe care să nu pot
să fac să crească
penajele plantațiilor mele.
Zămislitor sînt
ale unei alte lumi,
cu pîlnii fără fund
și oameni mai puțini.
Eu însumi

sînt Pilnia ce suga,
 polipul
 celei de-a douăzecia vîi
 a vremurilor noastre.
 Prăpăstiile
 pline pîn-la buze
 de noapte
 mă-mbată.
 Urăsc tot ce e munte.

Poetul

Urăști lumina.

Demonul

Dacă vrei...
 Urăsc ce suie,
 urăsc ceea ce-ncearcă
 să se-nalțe.
 Strîng dinții
 cînd aud
 cum ciripind luminile în zori
 și filfîind din aripi crude încă —
 se-nalță
 și poleiesc
 peretii verticali, —
 oglindă sclipitoare
 țîșnind din fum și ceață,
 spre care milioanele de oameni
 privesc reînviați
 și-și regăsesc
 surîsul.

Surîsul lor... cît îl urăsc de-asemeni...
 E-n el atîta
 nesăbuită-ncredere-n lumină,
 atîta
 credință-n ceea ce
 li se năzare că-i statornicie
 în drumul lor ducînd pe strîmta scară,
 pe care eu
 neîncetat le-o rup
 și care, totuși, suie-ntr-una...
 Urăsc surîsul
 care plutește chiar
 și pe obrazul muribundului,
 ce speră
 să mai trăiască dacă nu o zi,
 măcar un ceas.

Urăsc surîsul vostru
 căci și el
 se-nalță
 cu aripile gata să-și ia zborul.
 Iată de ce arunc
 asupra voastră
 blestemul dezolării!
 Blestemu-ngrijorării ne-ncetate,
 de care însu-mi sufăr!
 Asupra voastră semnul
 neliniștit
 al Văii!

Poetul

(vrea să spună ceva, însă renunță; ochii îi sînt înlăcrimați, dar surîsul nu-l părăsește. Noroade de păsărele s-avîntă sfîrîind din lacrimile sale, și poetul le privește, surîzînd, pînă undeva unde știe că el nu va mai ajunge...)

ZORILE

(6 August 1945)

Senină, dimineața... Acum, pornesc la drum
 cu spițele de soare, speranțele. Acum,
 foșnînd își spală marea mătăsurile-albastre,
 din care țărîmul smulge lungi broderii de astre...
 Acuma, se deșteaptă orașul șuierînd:
 — Te pomenești că-s oameni ce-n pat or mai fi stînd...
 Hamalii unde-s? Ziua nu se năștea din noapte
 cînd ei porniră,-n cîrcă ducîndu-și cîte șapte
 poveri ca șapte turnuri de fier zăcînd pe fier..
 Și unul, înainte, cînta zîmbînd la cer...
 Acum, din scoica roșă a beznelor ies zorii...
 În vuiet de metale, acuma muncitorii
 nasc fulgere, cascade, și strîng tăcut din dinți
 sub ploile de stele ce-i cărunțesc, fierbinți.

Ca de-un galop, sonore, pavajele răsună.
 Trec mamele cu pruncii-n spinare, împreună,
 și boncăne galenții de lemn, ducînd spre munci
 femeile grăbite cu somnoroșii prunci.
 E dulce greutatea și mică ești, distanță,
 cînd știu că în spinare povara e speranță...

Speranțe se-ntretaie cu zorii prin oraș:
 Speranțe fără margini, cu pasul uriaș,
 speranțe mici ce-ajută să te mai ții în viață,
 sperante-iederi care în jurul tău se-agață,
 în zori, iar către seară te părăsesc din nou.

Speranțele tăcute, speranțele-ecou,
 speranțele crescute cu pruncii, o viață-ntreagă,
 tari rădăcini, speranțe care de viață leagă...
 Speranțe zămislite de ochi de muribunzi,
 nespusele speranțe pe care le ascunzi...

Speranțe... Mutilatul, ieșind din vis, tresare
 și-i tot pe-o rogojină, și tot fără picioare.
 Și-ar vrea în vis să-noate din nou și să viseze
 ce nici în zorii-aceștia nu i-au trimis: proteze.
 Și plinsu-n gît îi suie, dar îl sugrumă: nu!
 Și-l doare amintirea picioarelor acu...
 Se vede-ntreg în luptă... război... în Filipine...
 E el acel ce-aleargă?... și-aleargă pentru cine?...
 Și-n urmă prăbușirea... spitalul... și apoi...
 Oh, unde-i cel ce teafăr plecase la război?
 De-atunci, în el se zbate un zumzet ca de muște,
 întunecate gânduri ce-așteaptă doar să muște
 și care și acuma greoi îi dau ocol...
 Privește mutilatul, tăcut privește-n gol...
 ...Dar pe tavanul negru — minune! — crește-o pată
 de soare cît o frunză de toamnă legănată,
 o pată de lumină, ușoară ca un duh...
 — E soare bun afară și-albastru în văzduh...
 Și mutilatu-acuma privirile și-aține
 spre frunza-i de lumină, și parcă-i e mai bine...
 I-anină un strop de soare, pe frunte, în sălaș...

Speranțe ne-ntretaie cu zorii în oraș...

Acuma, ambulantul, bătrîn din cale afară,
 ce n-a mâncat nici dînsul și nici nepoții-aseară
 și-orczul în bomboane-aurii l-a prefăcut, —
 și-mpinge căruciorul și iese la vîndut.

Pe biciclete-n goană, în gură cu o goarnă,
 trec slugile la treburi, revin și iar se-ntoarnă,
 ca niște îngeri negri căzuți, dar căutînd
 în pulberea din zare Speranța tremurînd,

Depart, unde munții împăduriți și-arată
 spinarea sub lumina de toamnă argintată,
 în inima pădurii, acolo unde nu-i
 nici zi și nu-i nici noapte, și n-ai putea să spui
 dacă-i afară soare sau se întinde bezna,
 lumini fac tăietorii însîngerîndu-și glezna.
 Le sîngerează talpa, un cer de bătături,
 le sîngerează pumnii pe iuțile securi.
 Sub piele, omoplații lucesc ascuns ca niște
 securi, ce pot toți codrii pămîntului să-i miște.
 Cum ar putea în beznă tăind să-nainteze
 de nu ar fi aceste lumini de-a pururi treze,

ce scapără din sînge, din ochi, din dinții strînși,
din cremenea izbită de pumn, din ochii plînși,
și care istovindu-și puterea, fac să-nvie
din arborele negru cosit de fier, făclie,
din noaptea izgonită — un răsărit trufaș ?...

Speranța se-ntretaie cu-nsîngeratăii pași...

În mare despicîndu-și cărare, bărci se-avîntă
și fiecare barcă-i lăută care cîntă.

Și, muți, sau impletindu-și cîntarea cu a lor,
pescarii-și desfășoară năvodul lucitor

ce-n gîndul lor se-ncarcă de-o pradă grea, cum nu e
și nu va fi vreodată sub soarele ce suie...

Că-s pînzele zdrențoase pe putredul catarg ?

Le peticește cerul cu-albastrul lui în larg
și poate că din marea ce sălbile își sună,
în asfințit sui-va un templu ud de lună
din care-o să se-audă mîngîietor un glas :

„Ți-i greu năvodul astăzi... poți face un popas...

Vezi, sînt și zile-n viață ce trec fără de jale...

Te du la tine-acasă, bătrîn și frînt de șale,

și-umflatele picioare întinde-le cît vrei

și dacă simți că truda te ține în bordei,

că tremuri din tot trupul cînd mîna pui pe plasă,

și că ți-ar face bine de-ai sta o zi în casă

și ai rămîne-alături de-ai tăi o zi, — rămii,

cu toți copiii-n preajmă veghind la căpătii...

„Copiii...”

CĂLĂII

În partea cea mai neatinsă-a lumii,
acolo unde n-a trecut războiul,
acolo unde

se știe despre ceea ce-i războiul

din cifrele înscrise în registre,

acum,

stăpînii lor treziți își iau cafeaua

cu gesturi măsurate, de echere.

Nu-i unul să zîmbească, nu mai poate
nici unul să zîmbească, de demult...

fiece zîmbet costă o avere,

fiece zîmbet poate să stîrnească

oricăruia hemoragii de aur,

fiece zîmbet poate-oricînd să surpe

secretul echilibru al acestor

cetăți fără de stele,

imense orgi de piatră-n care suie

un sînge monoton de ascensoare...

Fiece pas al lor uimește-ntocmai
cum ar uimi un pas făcut de-un idol
cu pulpele de marmoră, prin care
— după milenii lungi de-ncremenire —
ar luneca șopîrle mici de sînge
și-n care mușchii minerali ar prinde viață...

În fiecare seară,
mașinile-i conduc pînă la paturi,
le scot cu gesturi măsurate haina,
îi iau în brațe, îi întind cu grijă
și le cronometrează-n taină somnul.

Un sînge ordonat le-mbujorează
arareori, cu mare chibzuință,
profilurile de metal cromat.
Acum, își beau cafeau și privesc,
toți în același timp,
din cînd în cînd, tăcuți spre cronometre,
privesc din cînd în cînd spre cronometre.

(Văzduhu-nspăimîntat își schimbă fața...)

Își beau cafeau și vorbesc cu glasul
unor profesori care pregătesc
serbarea de sfîrșit de an
spunînd: Vor fi
fără-ndoială numeroși copii!

(În cuibul lui de raze-nfiorate,
lucefărul de zi e mut și palid).

— Deocamdată (spune cineva)
e doar o încercare. Nu vor fi
mai mult de... (Albi de groază stau pereții,
o nădușeală rece-i înfioară!...)

— Iar cei ce-or să rămînă-n viață (spune
același glas echilibrat) vor face,
doar arătîndu-și fața celorlalți,
să nu mai fie om în univers
ce-ar îndrăzni să ni se-arate altfel
decît sub chip de fiară-ascultătoare...

(Aleargă vîntul desnădăjduit
și caută s-aducă nori de piatră,
zăgaz să pună timpului, să stea.
Un ocean văzduhu-ar vrea să fie,
să-nece timpul care-l săgetează,
să-nece-aripa morții ce-l străbate.
Oprește timpul! E un urlet cerul.
Oprește timpul!

*Dar timpul zboară, stelele pălesc,
și-s toate cronometrele cu el
și toate cronometrele bătînd
la fel, la fel, la fel, la fel, la fel,
cu-aripi de aur alergînd tăcute,
cu dinți de aur viața măcinînd-o...)*

*(Oh, blestemată fie ziua, ceasul...
căci le-am trăit și eu fără să știu,
fără să știu, vai, ce se pregește,
fără să pot să urlu din o mie
de guri : — Feriți copiii ! Duceți-i în grabă
acolo unde botul căprioarei
nu-i încă ars de nitroglicerină,
acolo unde ochiul de metal
al monștrilor tăcuți n-ajunse încă,
acolo unde pruncii
cu cozi de mînji și cu breton cuminte,
ucișii prunci,
nu pot să mai ajungă niciodată...)*

*Privindu-și degetele terminate
în lungi butoane roze, transparente,
un mag al cifrelor vestește calm :
— Mai au întocmai încă trei minute.*

NOAPTEA SOARELUI

*(Speranțele aleargă cu pumnii strînși la tîmple,
speranțele se-nțreabă din ochi : — Ce-o să se-n-
tîmple, speranțele ducîndu-și la buze-un deget pal
se-ndepărtează...)*

— Taci !...)

*Ca un pumnal ce sfișie o piele,
un avion alunecă pe cer.*

*Opt și un sfert !
Mai mult nici o secundă.*

*Un trăsnet !
Deodată, toate ceasurile-au stat,
cu limbile-nghețate ca-ntr-o gură
încremenită.*

Timpu-a murit.

*Cine
dărîmă cerul
și oceanul
și-orașul ?
Taci !*

O ghiară-a scăpărat
și-a sfișiat din creștet
pină la talpa lui albastră
muiată-n apa mărilor,
văzduhul.

Urlînd, încovoiat, împotrivîndu-se,
văzduhul zămislește
sicrie de cenușă, mari dricuri ce se surpă,
flăcări și cenușă,
și leagă cerul și pămîntul
cu stîlpi de flăcări și cenușă.
Plouă cenușă pe orașu-n flăcări.

Nourii-nuferi au încremenit.
O moarte
nemaicunoscută
i-a prefăcut nu-n ploaie,
ci-n jerbe de cenușă otrăvită.
Unde-s copiii ce-i priveau ?
(Taci, taci !)

Piatra — blestêm ! — se umflă, putrezește,
își clatină puterea, nu mai poate,
nu mai e în stare, nu, să se păstreze
în frontierele-i de milioane
de-ani... Un animal e-acum și ea,
cu pori, un animal ce-agonizează,
topindu-se sub apăsarea morții...

Lungi, rîurile toate au plesnit,
ca niște-artere,
încearcă bișbînd prin beznă,
încearcă sugrumate
prin bezna arzătoare
să-și regăsească albia pierdută.

Oștirile tulpinilor de bambus
gem secerate, arse,
se chinuiesc zadarnic
să se ridice
ca niște colosale coloane vertebrale
ale pădurii —
care nu mai e...

Un sînge negru-ntunecă văzduhul...
văzduhul,
la față vinăt, gata-i să-și dea duhul,
se-neacă...,
plîngînd, leșie varsă peste-ai lui,
peste orașul lui,

și-și caută prin iadul
de flăcări negre
ochiul
piedutu-i ochi de aur.

Vai, unde
sînt oamenii
și unde, unde sînt
și așezările-omenești :
de lemn sărac, de piatră, de beton ?
Cheamă văpaia, să răspundă ea,
cheamă pe ucigași...
și cheamă Crima
cu pletele de flăcări
cu mîinile-i de ștreanguri,
cu capu-i de satîr ascuns în beznă !
Ele să-ți dea răspunsul.
Nimic nu văd... doar simt
cum se topește totul...

Pînă
și platoșele caselor de bani
curg ca o lavă neagră
din care aurul se scurge-alunecînd
și se strecoară
în vipere lichide
acolo de-unde a fost răpit :
în măruntaiele ascunse-ale pămîntului...

Orașul nu mai e...
Taci, nu striga...
Ți-s buzele de scrum,
Orașu-i, tot, în beznă,
ecourile-s toate de cenușă...

Dar nu !
Privește !
Smulgînd-o
din caierul de întuneric și de vaiere,
cu o sfortare care face
să clănțăne de spaimă dinții beznei,
o mie
de brațe omenești arzînd
înaltă
ca o mie de toarte
fruntea
cu colosale tîmple de lumină,
a soarelui,
o suie, lin o suie,
o mîngîie,

*o șterg de nădușeală și de sînge,
ș-o pun să lumineze chipul
orașului ucis
și să dezvăluiască fața crimei...*

V O C I L E

CÎNTEC DE POMENIRE PENTRU MORȚII NEȘTIUȚI

*Oh, pomeniți-i, pururi pomeniți-i
pe morții neștiuți din Hiroshima :
pe gîrbovul pescar ce-și împletise
un nou năvod făcut din ochi de soare,
prin care
petalele-oceanului sclipeau
ca niște violete parfumate ;
pe omul-cel căzut în fața casei
în clipa-n care surîzînd spre prunci
le arăta un animal ciudat,
o veche bicicletă cumpărată,
spunînd : „Cu ea, mai pot s-alerg un veac“ ;
pe mamele ucise lingă leagăn ;
pe cei uciși în vreme ce munceau ;
pe fata care peste-un sfert de oră
și-ar fi văzut logodnicul plecat
de patru ani pe front și-ntors rănit ;
pe cei nefericiți ce se rugau
în templele cu umbre de izvoare ;
pe pruncii care nu s-au mai întors
din școli și ale căror șorturi mici,
ce-acum se leagănă în vînt orfane,
cu mult mai triste-s decît însăși moartea...*

*Oh, pomeniți-i, pururi pomeniți-i
pe morții neștiuți din Hiroshima...*

Și nu uitați pe cei ce i-au ucis.

UN GLAS

*Lăsați-mă să plîng, căci a murit Speranța..
A fost asasinată în plină zi, acum..
Aduceți-mi din beznă cea mai cernită haină
și-așterneți-mi pe față un vâl imens, de fum !*

*A vrut să-mbrace pruncii, și iat-o : goală, mută,
ucisă-n fața noastră sub reci dărîmături..
Un ocean mi-aduceți fierbînd, greu, de cucută,
să-l beau, să-mi stingă sila mîhnitei mele guri !*

*O, mare ! Împrumută-mi să-mbrac a tale zale
și-naintînd cu ele sclipind spre ucigași,*

să-i scuipe cu milioane de valuri infernale,
să-i îngenunchi în fața Speranței moarte, — lași!

Tăcere. Marea tace. Tac zările. Pustiu
Și ucigașii-n taină, ca viermii grași, se zbat,
grăbiți să o ridice, s-o svîrle în sicriu.

Dar inima Speranței din mâini le-a și zburat!

GLASUL UNEI FEMEI

Dați-mi copilul
— orișicum ar fi —
de-ar fi să fie
cu chipul
de fiară,
oricum ar fi să fie —
dați-mi copilul
orișicum ar fi,
de nu se poate pentru-ntreaga viață
(pentru această păcătoasă viață
și-atît de scurtă chiar de-ar fi de-un veac)
măcar pentru o zi,
pentru o zi,
atîta cît să vie
spre mine, cum venea,
cu brațele întinse, ca de orb,
cu degetele pale de petale.

Dați-mi copilul
chiar de-ar fi să fie
cu chipul ca de fiară :
îi voi ieși în cale
și-mi va surîde...
îmi va surîde...
de-ar fi la chip ca fiara chiar,
îmi va surîde
și-i voi deschide ușa
de-ar fi să-i fie chipul
oricum...
Dați-mi copilul,
dați-mi copilu-oricum,
dar nu cenușa,
dați-mi copilu-oricum,
dar nu nisipul...

Știu, s-ar putea
să-i fie altă fața,

dar cînd va plînge,
 îl voi recunoaște
 și ca să nu mai plîngă,
 voi stinge luna
 (în întuneric chipul nu se vede),
 și dacă va zîmbi,
 un zîmbet cît de mic
 îmi va preface lacrimile toate
 în cerul înstelat...

Dar nu-mi dați cerul fără el,
 albastrul cer de-oțel neîndurat,
 nu, nu mi-l dați...

Dați-mi copilul...
 Fără de el, sînt stelele nisip,
 fără de el, sînt stelele cenușă :
 o pleavă-nșelătoare ce se scurge
 fără de rost
 de mii de ani
 din sacul destrămat al nopții...
 Dați-mi copilul,
 dați-mi copilu-oricum
 dați-mi copilul, orice fel de chip
 ar fi să aibă...

Stau în dulap hăinuțele
 și-așteaptă...

îi vor rămîne mici...

CORUL COPIILOR UCIȘI

Ce deasă ceață, vai, ce ceață deasă...
 Nu mai cunoaștem drumul către casă...

Sîntem ușori și ceața e ca fumul
 Vai, unde-o fi, unde s-ascunde drumul ?

Ce deasă ceață, vai ce ceață mare
 Unde-i cărarea, doamnă-nvățătoare ?

Sub talpă n-avem nici un drum... plutim...
 Vai, unde-i casa ? cum să nimerim ?

Și sîntem goi și ne cuprinde teama
 Unde e tata ? Unde este mama ?

Nu ne vedem nici între noi deloc
 și jocul nu ne place, nu e joc.

*Ce deasă ceață, vai ce ceață mare
O, azvîrliți-ne, voi, o cărare.*

*Nu mai cunoaștem drumul către casă
și ceața este deasă, deasă, deasă...*

VOCILE PĂSĂRILOR DIN HIROSHIMA

*Unde, unde-s ?
— Cine ?
— Unde, unde-s ?
— Cine ? Cine ?
— Unde-s ?
— Cine ? Cine ?
— Oamenii...
— Nu știu. Uite fulgi de cenușă...
Au zburat toți...
— Unde ? Unde ?
— Nu știu. Să ne facem cuibul.
— Unde ?
unde,
unde,
unde,
unde ?...*

CINE-A VĂZUT ?

*Cine-a văzut pe cei ce, prefăcînd
și după ce-a ucis,
alătura de victimă, ani lungi ?
Cine-a văzut pe cei ce-au sugrumat
copiii-n fașă,
plimbîndu-se fumînd nepăsători
și ochii ațintindu-și surîzînd
în ochii mamelor orbiți de lacrimi ?*

*Cine-a văzut pe cei ce, prefăcînd
într-o sahară de cenușă
nu o cetate, nu doar case,
nu străzi doar, nu doar templele
de veacuri,
ci prunci de-o zi —
mai vîntură și azi cu pașii lor
cenușa sfîntă,
stîrnind nori grei, rîzînd,
cu genele împovărate
nu de polenul lottușilor, nici
de rouă,
ci de cenușă ?*

Cine-a văzut un om,
 dar om
 un om
 ce-ar mai putea să umble
 și nu s-ar prăbuși
 ca un copac trăsniț,
 știind că praful
 ce i se-așterne
 pe botul cizmelor, nu este praf,
 ci pulberea copiilor uciși ?

Cine-a văzut făptură
 care să fie-n stare să mai treacă,
 fără să simtă că e gata
 să înlemnească,
 pe locul unde-aprinși de torța sa —
 în jețurile roase țintuiți
 în scrum se prefăcură paralizicii...

Cine-a văzut
 cine-a văzut pe omul ce-i în stare
 s-arunce focul peste surdo-muți
 și-apoi să stea ascuns, privindu-i cum
 sînt sfîșițați de flăcări și cum plîng
 și vor cu lacrimile lor să stingă focul ?

Cine-a-nțîlnit un om care-a ucis
 și care-n urmă face
 statisticile propriilor crime,
 chemîndu-și victimile
 la radioscopii
 ca să le vadă
 palmierii măcinați ai coastelor
 și-apoi c-un gest să le arate drumul :
 — Plecați acasă,
 sînteți morți...

GLASUL CELOR OPTZECI DE MILIOANE

Noi l-am văzut,
 noi îl cunoaștem,
 noi îl vedem și-l auzim mereu,
 noi, cele vreo optzeci
 de milioane.

Noi îl cunoaștem,
 îl știm prea bine și-l simțim
 căci stă în casa noastră nepoftit,
 călcînd prin ea-ncălțat și pîngărînd-o,

scuipîndu-ne amuletele străvechi,
sfărîmînd surîsul zeilor
și presărînd peste cerneala
scrisorilor pe care le trimite
în țara lui
cenușa celor ce ne-au zămislit.

Noi nu-l scăpăm din ochi,
căci îl cunoaștem.
E cel ce lasă în argintul plăjii
mari urme, gropi amare,
cel ce-i obișnuit
să calce, sfărîmînd fără-ncetare...
E cel ce cariază
măselele pămîntului
și le plombează-apoi
cu cranii, cu rotule omenesti,
cu tibii, c-un ciment de cimitire.
Noi, îl vedem mereu.
Noi îl cunoaștem. El e
acela care
ne-ntinde nervii
ca să-i prefacă, după plac, în harfe,
să-i bucure urechea...,
el e
acel ce face
din nervii-ntinși, cînd vrea,
sîrme ghimpate, coarde
cu spini
pe care cîntă moartea
cu-arcușul ei de-obuze șuierînd.

El e acel ce face din tranșee
sicrie —
și giulgiuri foarte ieftine
din voaluri moi de gaze-asfixiante...

El e acela ce ne făurește
manșete
civilizate,
manșete de fier
stropite cu vreo patru stropi
de levănțică...

El e acel care-a stîrpit bizonii
cu bărbi de magi asirieni
și a făcut
din scurtele pumnale ale coarnelor
cuiere.

El e cel ce ucide poezia.
El a stîrpit pe indieni

*c-un uragan de foc
luînd trofee glorioase : arcuri
și-un fluviu lung de sînge și de pene...*

*Îl știm, e-același, el e :
cu pieptul albăstrit de tatuaje,
cu călcătura grea ce lasă
pe plajă
urme de pași cu ghiare.
Noi îl cunoaștem
îl cunoaștem bine —*

el însă nu pe noi !

GLASUL CENUȘII

*Nu știi a cui sînt ; toți s-au preschimbat
în mine. Nu știi cine sînt, sînt însă.
Ușoară sînt și grea ca un blestem,
sînt piatră și sînt viață neajunsă.*

*Nu vă jucați cu mine, ucigași,
v-alunec printre degete, sînt vie,
zvîrliți-mă în ocean ; e-n van :
în cupa voastră sînt, și sînt leșie.*

*Fugiți ! Căci sînt cenușă, pot intra
ca umbra lunecîndă pe sub ușă
și să mă cern pe chipul vostru-n somn
și să vă dau sărutu-mi de cenușă.*

CUVÎNTUL JAPONEZULUI CĂTRE ASASINI

*Nu pot să fiu prieten cu tine,-n veci nu pot !
Mi-ar crește, dac-aș face-o, lungi ghiare, aspru bot,
mi-ar crește colți de fiară prădalnică, mi-ar crește
la cele patru labe, apucătoare clește —
și m-aș tîri cu ele-n păduri, și aș pîndi
an după an, și lună de lună, zi de zi...
Urlînd aș sta acolo, sub mutul corn de lună
cu inima-mi ca iadul în care jalea sună
și-n care, despletite, scrișnesc tăcute furii
ce propria lor carne și-o dau mîncare gurii...*

*Pîndind aș sta, ferindu-mi făptura-ntunecată
de soare și de lună, de apa ei curată...*

*Cu ochii mei de fiară lungi ani aș sta la pîndă
și — în sfîrșit ! — cînd falnic mi te-ai ivi în șea,*

*lin m-ași țiri spre tine, mi-aș face blana blîndă,
și, surîzînd, la pieptu-ți căzînd --
te-aș sfișia !*

GLASUL MUNCITORULUI

Pentru Marie-Claude Vaillant-Couturier

*Voi înălța cetatea din nou... Cuprindeți-vă mâinile,
și iați pumnii mei : sînt arși
mai de demult. S-au învățat cu focul,
cu varul nestins, cu gurile de iad
ale cuptoarelor. Războaiele-au trecut
peste coloana-mi vertebrală
de mii de ori, și-n locul fiecărei
vertebre sfărîmate, au crescut
o sută de inele mai mult, o sută
de sclipitoare
șenile de calcar.*

*Urăsc războiul, însă nu și lupta.
Spinarea mea e-un arc subpămîntean
ce-azvîrle lumii
planetele de fier și de cărbuni,
dar creștetul mi-i neîncovoiat,
grumaz îmi e furnalul
bătut de vînturi libere,
iar păru-mi șiroind de nădușeală
lucește-n noapte, uneori, ca stelele...
Sînt și fierarul,
încununat de-un pașnic nimb de jar
în care pîlpîie
garoafe, umbre, fluturi, constelații...
Potcoavele pe care
le făuresc
așteaptă ca niște
danturi de uriași
să-ntîmpine c-un zîmbet
galopu-nvigător al aurorei.*

*Înlănțuiți-vă, voi, brațe arse !
Voi face
din mâinile-mpletite noduri
de fier
și poduri o să fac
din strigătele voastre de durere,
pe care-o să le-ntind
peste-oceane.*

*Iau zîmbetul tăcut de pe obrazul
ucișilor — și-l reînviu și fac
din el din nou surîsul vieții.*

*Iau scrișnetul mîniei
și fac din el oțel călit ce zbirnîie
și roți dințate, ce sfărîmă crima.*

*Iau amintirea
și fac din ea beton,
făclii și scuturi...*

*Iau lacrimile orbilor și fac
din ele ochi de veghe-ai lumii-ntregi*

*Iau sîngele nevinovat, nu-l las
pămîntul să ni-l soarbă,
și fac din el o oaste
de steaguri și le filfii
de-a pururi vii, pe lume.*

*Iau tot ce-i suferință, tot ce-i muncă,
și le prefac în bucurie
și într-o nouă zare,
înaripată*

*Eu nu pot fi ucis. Sînt pretutindeni.
Cu toți cei care suferă și luptă
voi înălța cetatea din nou.
Înlănțuiți-vă, voi, brațe arse !*

Și iată, primul zid se și înalță !

SE-NALȚĂ OCEANUL...

*...Și iată oceanul se înalță
cu coasta lui lucind din milioane
de răni și amintiri, smulgînd marama
cenușei — și se zguduie văzduhul
clintindu-și cărămizile-i albastre,
și plăgile surpîndu-și, îi răspunde
fratele Hiroshimei : Nagasaki
cu golful lui cătușă-n loc de brîu,
și sora-i, roabă și ea : Yokohama,
Shimonoseki iadul de furnale
cu mii de coarne împungînd tăria,
dragoni de-aprins metal ce-și ondulează
solzi de pucioasă, de venin și fier...*

*Și hohotește marea cea mai mare
din cîte sînt, înaltă pîn-la cer,
Marea Sudorii,-amară și sărată,
mereu crescînd din rîuri milioane ;
din vadu-atîtor chinuite frunți :*

de minieri ce-și scui pă la Jawata
plămîinii ; de țărani, stînd îngropați
ca niște zei ai foamei, pîn-la brîu,
în tristele plantații de orez,
de sclavii japonezi din Okinawa,
de palii oameni-cai ce trag la rikșe
pe ocupanții-n perne răsturnați...
Și oceanul, nechezînd, se-nalță
cu furie, spre cer svîrlindu-și șaua
și oceanul scînteie de zale,
de zale și de trîmbiți înspumate,
de gurile-i turbate, infernale —
și iată-acum pe asasini se-abate !

Se-abate oceanul pe-asasini
strigînd spre rîurile de desculți,
spre cei nevinovați, tăcuți și mulți :
— Luați-mi armele, izbiți în ei !
Întreaga mea otravă, tot veninul,
turbarea mea luați-o din adîncuri,
amarul meu, veninul meu perfid,
prăpăstiele-mi negre-ale miniei !
Priviți-mă ! Arterele-mi deschid,
să curgă tot veninu-mi, să-i înece !...
Și urlă oceanul înspumat :
— Să plece ucigașii !

Și-și zvîrle-n hohot armele la mal !...

SURISUL PESTE MOARTE

Domnișoarei Chieko Watanabe

Și iată-aud acuma glasul celor
trecuți prin flăcări
cum se-mpletește într-un singur glas,
un singur glas sunînd cum sună fierul,
cum sună stolurile de oțel fierbinte
și fiecare glas e ca o sabie
încovoiată care se-nvîrtește
deasupra ucigașilor, sclipînd —
și toate împreună se înalță
peste cenușă ca un nimb al vieții...

Și iată-le (o, vulturi mari și albaștri
suiți, suiți !) cum prind să se rotească,
cum se rotesc crescînd fără-ncetare,
cum se răsfrîng în ocean, săpîndu-i
mari guri rotunde, veșnic rotitoare,
ce dau porunci talazului să crească,
să suie stîlpi de trombe pîn-la stele
ca să măsoare înălțimea crimei.

Și iată cum
sbucnind deodată ca din milioane
de arcuri zbîrnîind —
ca milioane de săgeți, sărmanii
se-adună într-un singur snop de fier
ce se rotește pe pămînt de strajă,
cu ochi de raze lungi zvicnind spre tîmple,
și îndreptați mereu spre ucigași.

Și vin desculții, ne-ncetat, sorbind
cu-o nemaîntîlnită sete cerul
ca pe un vin din struguri de azur.
Și cei mai mulți nu de pe creste-apar,
ci din adîncul văilor, din neguri,
acolo unde munca naște-n chinuri
o zeităte-n veci nepieritoare :
Speranța — Luptă,
Visul de ne-nfrînt,
Speranța ce se-naltă ne-ncetat,
speranța care nu poate să fie
ucisă niciodată,
speranța pentru toți cei strînși în lanțuri.

Și cei mai mulți se cațără din văi,
din văile unde-s cărbunii beznei,
pe care milioanele de oameni
îi scot scrișnind, mereu amenințate
de rînjetul mitralierei,
îi scot gemînd de veacuri, ca să stoarcă
din ele sîmburi lungi de diamante,
lungi lacrimi de lumină-ncremenită,
o rouă ce li-i smulsă ne-ncetat
și care-mpodobește sinii crimei
și răcorește Demonului chipul.

Și iată,
un sărac cu trupul gol
de bronz și-nalt pînă la cer, cum e
doar zeul uriaș din Kamakura,
un om sărac
își spintecă obrazul,
își spintecă obrazul deschizîndu-și
cincizeci de guri — și sîngele nu curge...
cincizeci de guri, pe care le îndreaptă
ca pe cincizeci de peșteri infinite
spre cele patru zări,
și 'dă un strigăt,
un strigăt ca un tunet bubuind,
mult mai puternic decît glasul bombei :
— Hei, frați ai mei !

Și ocean spre ocean îl duce
 vuind, ca pe-o corabie purtată
 de-un fulger,
 din continent în continent, și munții
 legînd ecouri de ecouri, fac
 să se rotească strigătul în jurul
 pămîntului, și pe pămînt, trecînd
 din țară-n țară, străbătînd văzduhuri,
 pe unde glasul omului e liber
 și se-nfrățește cu al ciocîrliei...
 și străbătînd prin țări unde văzduhul
 vărgat e și s-aude zornăind
 ca lanțurile
 și unde chiar și luna aurită
 e o ghiulea...

— Hei, frați ai mei!

Ca la un semn,
 uzinele întregului pămînt,
 pădurile și fluviile,
 secerătorii aplecați pe spice,
 tăcuții înțelepți
 ce vor să prelungescă
 bătaia inimilor omenеști —
 și-ntorc deodată fața spre fața Hiroshimei.
 Sfîntă milă,
 și tu mînie, solidaritate
 a celor mulți și tari,
 surisuri blînde,
 salut, o, miliarde
 de inimi filfînde ce răspundeți!

— Hei, frați ai noștri! Sîntem lîngă voi!

Se-nalță oceanul și salută
 și fluturii cenușii-au tresărit...
 Și-acum, te uită:
 din propria ei plagă răsărînd,
 țîșnind înaltă ca dintr-un vulcan,
 ca dintr-un trandafir de scrum fierbinte,
 se-nalță Hiroshima peste lume
 (oh, chipul ei care-a trecut prin moarte!).
 C-un ros obraz la fel ca fața lunii
 și cellalt ca de fildes însorit
 (privește, Demone, și-nmărmurește)
 se-nalță Hiroshima, lin surîde
 (oh, zîmbetu-i care-a trecut prin moarte!...),
 surîde Hiroshima, scut punîndu-și
 deasupra leagănelor brațu-i ars,
 surîde Hiroshima și arată

*cu ochii-i negri către ucigași —
și-mparte arme, arme ale vieții,
pe care ucigașii nu le văd,
pe care nu le pot zări vreodată,
semnale și stindarde,
lumini cu căști înalte de văzduhuri,
urmate de-amintirile desculțe,
de nevinovățiile ucise,
lumini ce-n bezne dînd, înaintează,
lumini ce-naintează surîzînd...*

Hiroshima — București
August 1956 — August 1958

RĂSPUNSUL VEACULUI

Veacul poartă nimbul nuclear,
Viitoare glorie poartă-n frunte ;
Nu e șes, nu-i fluviu, nu-i munte,
Nu-i dușman al omului pe lume
Ca să nu i se supună-anume
Ăstui veac din leagăn legendar.

Zbor astral, tunel suboceanic,
Multisecular în viață-i omul,
Sclav puternic, însă blind atomul,
Iar cântarea fericirii — cor
Pentru glasul cald al tuturor,
Răsărită pe țărîm vulcanic.

Tunul, bomba, tancul o să stee
Cu înscricții, undeva, de-o parte ;
Jaf, război, vor fi povești din carte ;
Învățații, barzii erei noastre
Vor avea statui subt zări albastre
Iar eroii, locul în muzee.

Vai ! dar veacul-prunc mai are zile
Negre care-i dau tîrcoale, ghies,
Ca să ni-l destrame ne-nțeleș,
Vîlvătaie, pulbere și spume !
Și va trebui să le sugrume
El în leagăn, zilele-reptile.

Oameni buni, vedeți cum se strecoară
Sîșîind la fătu-n scutec șerpîi ?
Ei, nu vîntul, mișcă vîrful ierbii ;
Clopoței de aur au în coadă ;
Ochelari pe ochi, să nu se vadă
Că privirea lor de foc omoară !

Ah! din ochii lor zbucnesc ciuperci
 Urișe, de prăpăd și pară,
 Într-o clipă nimicind o țară,
 Un popor, cultura unui secol,
 Aducînd incendiul și înecul,
 Iar în locul vieții, scrum și terci!

N-așteptați să-nceapă jocul morții,
 Nu-i lăsați în leagăn să se-ncuibe,
 Să se-ncolăcească, să se-mbuipe
 Iar în sînge, iar în carne crudă —
 Puneți cuget, brațe puneți, trudă,
 Puneți mîna voi pe cîrma sorții!

Veacul e al celor ce muncesc,
 Ei pe frunte-i făuriră nimbul,
 Pentru ei lucrează harnic timpul,
 Iar acei ce vremii-s împotriva
 Își gătesc doar propria colivă,
 Stîrvuri ce din viață putrezesc.

Dați-le la cap, dacă-l ridică,
 Rupeți-le trîndava spinare!
 Nu către lumină, nu spre soare
 Gădinele să se nalțe vor,
 Ci să te subjuge beznei lor,
 Muncă, și să te cuprindă-n frică.

Faceți veacul ager și curat,
 Fără paraziți pe trupu-i vajnic,
 Faceți-l neiertător și strașnic
 Pentru cei ce umblă să-l ucidă
 Și pentru gigantica omidă
 Ce trăiește din avut furat.

Mîndru veac, solară-ntruchipare
 Tu ce prinzi a-ntinde-n cosmos punți,
 Fii atent, stau cămătarii crunți
 Gata să te surpe, să te darme!
 „Nu mă tem, răspunde, cît nu doarme
 Greul pumn al lumii proletare!“

Mamaia-București, iulie 1958

VICTOR TULBURE

CATIUȘA

*Ca un geamăt surd suna cătușa
Beznelor în țara fără soare.
Dincolo de Prut cânta Catiușa,
Și dau merii-a doua oară-n floare.*

*Îndrăgirăm fetei mîndre versul,
Vestitor de dimineată nouă
Chipul am fi vrut să-i știm și mersul
Sprinten prin tăpșanele cu rouă.*

*Ci-ntr-un august fără de pereche
Revărsată, ca fiertura-n vatră,
Țăndări s-a făcut răbdarea veche
Și nici piatră n-a rămas pe piatră.*

*A sărit din loc țîțina ușii
Și-n furtuni de branduri și obuze
Ne-am trezit în cîntecul Catiușii
Și-am plecat cu cîntecul pe buze.*

*Și atunci în neuitata vară,
Pină-n Tatra plină de omături
Țara asta să ne fie țară,
Cu Catiușa am plecat alături.*

*Iar de-o fi din nou să-ntindă fumul
Peste lume, urzitori de moarte,
Pin-la capăt noi vom bate drumul
Și vom merge chiar și mai departe.*

23 august 1958.

OSTAȘI SOVIETICI

Iubite tovarășe O.,

ceea ce-mi ceri dumneata să-ți povestesc în scris, ai dreptate, e ușor ; dar am și eu dreptatea mea : nu-i chiar atât de ușor.

Dacă am cunoscut în timpul războiului ostași și ofițeri sovietici și ce impresii mi-au lăsat, cum îmi aduc aminte de ei... Trei ani și mai bine, aproape patru, am fost prizonier de război în U.R.S.S., n-am stat numai odată de vorbă cu tot felul de militari sovietici, și ostași, și ofițeri, — nu numai odată i-am văzut reacționând spontan, imediat la un răspuns al meu sau al altcuiva din cei internați în lagăr, — pe cîteva dintre ei îi îndrăgisem, așa cum se-ntîmplă totdeauna cu oamenii care-ți plac din capul locului... Pentru ca, după cîteva luni sau un an, să aflu, de cele mai multe ori întîmplător, că, de pildă, Vassili Andreievici a căzut în cutare loc în luptă cu hitleriștii, ori că Feodor Nikolaievici, tanchistul, după ce a distrus, în ofensiva din 1943—1944 ațiția din „tigrii“ alungați înapoi spre Berlin, a căzut și el eroic, a ars împreună cu tancul lui.

Să povestești *fapte*, e adevărat, nu-i prea greu. Umblî în sertarele memoriei, iei de-acolo ce găsești. Dar faptele sînt numai ceea ce lasă oamenii în urma lor, plecînd. Faptele sînt ca niște haine uitate pe mal. Spun și ele ceva. Puțin. Oamenii, sufletul celor pe care i-ai cunoscut, nu se păstrează necondiționat ca și faptele în sufletul tău. Amintirea oamenilor îi rămîne, vie, adevărată, numai celui ce-a înțeles oamenii așa cum erau ei atunci cînd i-a cunoscut. Altminteri, ei sînt ca o carte bună și frumoasă citită de-un cititor neexperimentat. Sau și mai rău: de-un cititor viciat pînă-n străfunduri de anterioarele lui lecturi proaste.

Un asemenea soi de cititori, sau nepregătiți, sau viciați, eram noi, ofițerii prizonieri romîni în U.R.S.S., prin 1941, '42, — sau și mai tîrziu. Îi vedeam pe sovietici, stăteam la taifas cu cîte unii dintre ei, îi ascultam, ne ascultau, — și nu-i pricepeam. Ei pe noi, da. O parte dintre ei își cam dădeau seama ce-i cu noi, așa cum își dă seama și doctorul ce anume îl doare pe bolnav.

...Cel dintîi ostaș sovietic pe care l-am văzut în viața mea, era tot un prizonier. Ne aflam, în iulie 1941, pe malul Prutului, aproape de Iași, la Bogdănești. Toată divizia. Nemții și armata noastră romînească, pusă de Antonescu la dispoziția lui Hitler, atacaseră pe neașteptate U.R.S.S. doar cu vreo zece zile înainte. Pe graniță, trupele sovietice de acoperire

— cordon subțire de unități care nu-i puteau susține prea mult timp pe grăniceri în fața invaziei fasciste — luptau cu o îndârjire nemaipomenită, nu cedau fără lupte grele nici o palmă de pământ. S-auzea că nemții totuși au și ajuns, în nord, pînă la Smolensk. Citeam comunicatele din zia-rele noastre și ne trecea un frig pe șira spinării, — „oricum ar fi, e Rusia, e mare...” — dar tăceam chitic, nu scoteam o vorbă. Ba încă ne mai și găseam puteri să vrem să credem cele ce ne înșira comandantul bateriei noastre.

În zori de zi, regimentul de infanterie pe care-l sprijineam noi cu tunurile, forțase Prutul la Bogdănești. Pierderi cu nemiluita, lupte corp la corp. Spre seară, începuse a țese un pod umblător de colo, colo, de la mal la mal, peste Prut: ordin să înainteze pe teritoriul străin și grosul infanteriei, și niscai cavalerie, și bateria noastră.

Încă nu amurgise. Își mina Prutul apele domol de vale iar soarele, în spatele nostru, căta roșu, rușinat, de după niște răchiți. Gemea lunca Prutului ici, pe malul din dreapta, de forfota cailor, căruțelor, tunurilor. Podul era de la nemți, împrumutat. Un oberleutnant, cu ochii la ceasul de la mină, comanda fiecare pornire și întoarcere a podului, pe care gospodărea — șef — un feldwebel gras. Sute de treceri avea de făcut podul, — am spus: ne adunasem buluc toată divizia. Se-ntuneca, și noi, cu tunurile, tot îngropate pîn-la butuc în nisipul din luncă. Hotărîse oberleutnantul, așa voia el, că bateria, mai firziu. Îl și repezise pe căpitan, pe comandantul bateriei. Ne spunea căpitanul, offînd: „Ce pot face? I-am raportat și lui dom' colonel, dom' colonel a zis: Dacă-i podul lor...”

La o nouă întoarcere din Basarabia a podului umblător, coboară îmbrîncit în mijlocul nostru un prizonier, un flăcău bălan, pietros, cu capul gol, cu mâinile legate strîns cu o curea la spate. Plin de sînge; obrajii zgîriați, ruși. Am aflat iute din gură-n gură: îl găsiseră ai noștri, rănît, ascuns într-un tufiș în marginea satului de pe malul celălalt. Trăgea de-a-colo cu arma, singur, apăra o răscruce de drumuri. Tăbăriseră pe el vreo zece, n-a avut răgaz să arunce ultima grenadă care-i mai rămăsese. Era voinic. Îi rănise grav pe trei dintre atacanți, lucra cu baioneta-n pumn de parc-ar fi fost cuțit nu baionetă, împungea. Nu se prinsese nici un prizonier sovietic toată ziua, cu toată impetuozitatea atacului. La încăierarea din tufiș asistase de departe un ofițer, dăduse ordin ofițerul, răcnind, să fie prins viu rusul. L-au prins, l-au legat, l-au adus. S-au și împulzit soldații și mai ales ofițerii în jurul lui, să-l vadă. Era plin de praf și sînge pe haine, pe față, îi tremura un picior hărtănit, cu tot cu cracul pantalonului, pînă la os, dar privirea nici că și-o pleca, se uita dîrz la toți cei din fața lui. Avea niște ochi albaștri, albaștri.

— Tace ca mutu', dom' general, nu vrea să scoată o vorbă...

Venise și generalul, comandantul diviziei. Se proptise cu mâinile-n buzunări în fața prizonierului și-l examina grav ca pe-o hartă.

— Interpret aveți?... Unde-i?... Ia spune-i, mă Ceparule, că-l întreb eu, divizionarul...

Prizonierul — nimic. Îl sfida pe general, îi răspundea la privire cu aceeași privire. Amîndoi acum, și sovieticul și „divizionarul”, cu mâinile la spate. Nu știu de ce-i venise generalului să-și scoată mâinile din buzunări și să le țină la spate.

— Intreabă-l atunci, mă Ceparule, ce face așa, ce, o face pe nebunul? Că pun să-l întindă ici pe nisip și să-l bată pîn-o muri.

Sovieticul atunci a zîmbit. Nici nu isprăvise bine tălmăciul să traducă pe rusește ideea lui dom' general, și prizonierul a zîmbit disprețuitor, fără să-și ia ochii din ochii generalului. Divizionarul s-a înfuriat, roșu a văzut. I-a cîrpit o palmă. Era mic de stat, ridicul de mic; flăcăul, rusul, nălțuț. Se înălțase în virfuri generalul, se repezise ca să ajungă scurt cu mîna la obrazul celui alt, și voia — am văzut bine — să-l palmuiască încă odată și cu cealaltă mînă. Nu l-a mai palmuit, a stat locului, în cumpănă. Vorbise rusul, deslușit:

— Ptiu! Fașist.

Auzisem toți, limpede, vorba asta de parcă ne-ar fi strigat-o sovieticul fiecăruia dintre noi la ureche, deși el vorbise liniștit, fără să se emoționeze și cu ochii — ochii aceia ai lui, de-un albastru tăios — înfipti în ochii tulburî de nebună mînie ai generalului. Ca un bold într-un gândac, înfipti.

Comandantul diviziei rămăsese cu mîna-n vînt. Pe cealaltă era plin de sînge, se umpluse de sînge de pe obrazul prizonierului. Ca să facă ceva, și-a scos cu sîinga batista să-și șteargă dreapta:

— Duceți-l, mă, dracului de-aici, că...ăăă... Aștia-s fanatizați, dom'le, mă-nțelegi.

Ș-a suduit scîrnav divizionarul, și-a smuls ochii din ochii prizonierului, s-a uitat obosit încolo, spre oberleutnant, spre Prut. Noi, toți ceilalți, puseseam ochii în pămînt.

Nu mai știu ce s-o fi întîmplat cu flăcăul acela pietros, bălan. L-a dus. Șchiopăta groaznic.

Al doilea ostaș sovietic pe care l-am văzut în viața mea și nu-l mai pot de-atunci uita, era un mort. Zăcea pe-un virf pe deal, lîngă mitraliera pe care-o mînuise pînă-n ultima clipă, măturînd din zare-n zare cîmpul și ținînd astfel pe loc mai mult de-o companie romînească. Fusesse ariergardă undeva, spre Nistru. Parcă-l văd. Un țăran, probabil. După înfățișare, după mîini, părea țăran. Om la vreo teizeci de ani. Poate și mai puțin, dar era bărbos, neras de nu știu cîte zile. Se pansase singur la cap, sîngaci. Probabil că după ce se pansase, încă mai trăsese o bucată bună de vreme, și-n cele din urmă, sleit de putere, murise... Purta moletiere, negre, casca i se rostogolise-n iarbă la cîțiva pași alături.

— Vedeți ce hîrtii are-n buzunar — a dat ordin căpitanul.

L-au căutat soldații în buzunare. N-avea mai nimic: cîteva ruble, o fotografie — femeie tînără cu copil în brațe, părea a fi tot țărancă; nevastă-sa, pesemne — ș-un carnet. Un carnet mic, cu scoarte tari, roșii. A tradus unul din soldați care știa rusește:

— Carnet de comsomolist, don'căpitan.

L-am întrebat mai tîrziu, într-ascuns, pe soldatul acela, ce-nseamnă comsomolist. Știam eu vag ceva, nu știu de unde, din citite, din auzite, dar nu eram sigur.

Pe urmă, în Ucraina, am văzut o fată. Stătea cu ochii deschiși la o cotitură de drum, în marginea drumului și ne sfredelea pe fiecare dintre noi cu privirea ei moartă. De obicei, morții, zăcînd pe spate, parc-ar contempla cerul, la infinit. Fata asta, îmbrăcată soldățește, — doar c-avea fustă pînă deasupra cizmelor — se uita la noi, la fiecare dintre noi, încrun-

tată. Înaintam călări, cu tunurile, pe-o șosea unde abia se terminase lupta infanteriei, încă n-apucaseră brancardierii s-adune toți morții. Și lăsa aceea, îmbrăcată soldățește, cu arma lângă ea... Era frumoasă, era urită? Nu știu. Numai de ochii ei ficși mi-aduc aminte, numai ochii ăștia i-am văzut, m-am uitat din mers țintă-n ei, mut, și nu le-am văzut culoarea, nici azi nu știu ce culoare aveau ochii ei, atîta știu: că mă priveau cu ură...

Într-un sat din margina Odesei am pătruns, cu cîțiva din servanții secției mele de tunuri, în curtea unei case țărănești unde, cred, era statul major al diviziei sovietice sau așa ceva. Nemții și armata lui Antonescu izbutiseră, pînă pe la sfîrșitul lui august 1941, să cotopească destul de mult din teritoriul țării sovietice, erau la Bug, impresurasem Odesa. Mă pomenisem prizonier într-o bună zi, la vreun sfert de oră după ce mă asigurase căpitanul meu că „nu mai e mult și s-a terminat”. Se năpustiseră niște călăreți în bateria noastră, o spîrcuiseră, o luaseră-n săbii. Eu, singur, cu cîțiva servanți și tunurile, în drum spre o altă poziție. Nici nu fusese nevoie să ne întrebe dacă ne predăm. Trei dintre soldații mei erau răniți.

În satul acela din margina Odesei, unde-am ajuns păziți din urmă cu armele, escortați, au ieșit dintr-o clădire din fund două fete. Nici nu-ți dădeai bine seama, la început, că și ele tot uniformă militară purtau. Peste bluza și fusta kaki — halat alb. Pansau înlăuntru niște răniți de-ai lor, sovietici. I-au luat și pe-ai mei, le-au legat rănile cu aceeași grijă, nici nu le venea a crede bieților oameni.

Foame nu-mi era, eram speriat, cu toate că la interogator ofițerii sovietici care încercaseră, cu ajutorul unui interpret să mă descoase, nu mă amenințaseră deloc, — numai cît îmi atrăsese unul atenția, necăjit: „Ar fi bine să te gîndești, domnule sublocotenent, dacă zici că urăști fascismul: cum îl urăști, cînd chiar și acum, prizonier, încă tot le dai ajutor fasciștilor cu tăcerea dumitale în fața noastră?”

Nu-nțelesesem. Atunci, nu eram capabil, nu puteam să fiu capabil a-nțelege ceva. Mă uitam la soldații „mei”, pansați... Mi-aduceam aminte de trecerea Prutului.... De fata aceea, moartă.... Mă durea și nu știam ce mă doare, nu voiam să mă doară.

— Dumneavoastră acum, vă duceți toți la Odesa, în lagăr, o să mincați acolo pîine sovietică ș-o să așteptați sfîrșitul războiului, — mi-a spus interpretul, seara, cînd m-am urcat cu soldații în cutia din spate a unui camion care avea să ne lase în lagăr în oraș. Era un tinerel; țirgoveț, student, — îmi spusese în treacăt că-și începuse studiile superioare cu un an în urmă la Cernăuți, pînă în 1940 n-avusese posibilitate; sărac. — Pentru dumneavoastră acum s-a sfîrșit războiul. Noi rămînem aici, la Odesa, să ținem piept pînă la unul. Poate c-o să murim, n-o să mai apucăm ziua victoriei... Domnule sublocotenent, dar dumneata, sigur, o s-o apuci. Dumneata, după ce-o să-i zdrobim noi pe hitleriști, o să te întorci acasă la dumneata sănătos, teafăr. O să fie altfel în România, atunci... Să te gîndești la asta. Poate că noi n-o să ne mai vedem niciodată, războiu-i război, lagăru-i lagăr, dar să te gîndești...

Nici patru ore nu trecuseră de cînd fusesem luat prizonier. Era la sfîrșitul lui august 1941. Îmi spuneam în sinea mea, rușinat oricum, dar

încăpățînîndu-mă să nu recunosc nici față de mine că mi-era rușine: „Săracul! Ce știe el“...

Și el *știa*. Știa mult mai bine ca mine, mă înștiințase cu o precizie matematică: „La sfîrșitul războiului, în România...”

...Zici dumneata, iubite tovarășe O., că-i ușor să povestesc în scris ceea ce mi-ai cerut să povestesc, amintiri. Poate că ai dreptate. Într-un fel, da, ai...

GÎNDURI, AMINTIRI...

Trecuse de miezul nopții. Ploua. Peronul gării Sinaia era pustiu. Ședeam singur pe o bancă și, în așteptarea trenului ce avea să mă ducă spre București, ascultam înfrigurat răpăiala ploii, zvonul îndepărtat al munților. După un timp, simții cum somnul, ca într-o legănare lină, mă cuprindea puțin cîte puțin. Apoi, totul prinse să se stingă blînd, pe nesimțite, așa cum stelele se sting pe cer.

Nu știu cît timp mă ținuse somnul. Deodată, ca prin vis, am auzit un cîntec. Am deschis ochii și-am privit curios în jur. În gară oprise un eșalon militar. Dintr-acolo, venea spre mine, într-o plutire nostalgică, cîntecul. Auzeam distinct cuvintele :

Către front, fata tină ră
Un ostaș petrecea
Noaptea-n fața pridvorului
Rămas bun își lua.

Îl primi o familie
Glorioasă, de front.
Peste tot sînt tovarășii,
Frați buni, peste tot.

Cînta un ostaș sovietic în drum spre marea sa patrie. Ascultam fermecat melodia și totul mi se păru nespus de cunoscut. Unde și cînd am mai trăit clipele astea pe care cîntecul mi le amintea cu atîta duiosie ? Noapte ! Liniște ! O melodie tristă, soldățească ! Respirația mecanică a locomotivei !

Și, dintr-o dată, mi-am adus aminte. Cu același cîntec, în aceeași uniformă, plecasem și eu spre front, cu unitatea mea sovietică.

*
* *
*

Armata Sovietică — armata muncitorilor și țăranilor — a fost pentru mine o înaltă școală politică. Îmi place să-mi amintesc de zilele acelea de luptă, de tovarășii mei de arme, să cinstesc memoria celor căzuți, să-mi amintesc de acele întîmplări care m-au maturizat și învățat să privesc în ochii omenirii ca-n ochii mamei.

*
* *
*

Păstrez din anii războiului câteva lucruri : o geantă de câmp, un caiet de însemnări, două fotografii și un exemplar din „Za rodinu“ *) — ziarul diviziei noastre. Și fiecare obiect își are istoria sa.

De pildă, geanta de câmp a ajuns în mâinile mele printr-o întâmplare dureroasă. Într-o zi de vară, după o bătălie crâncenă, am intrat într-o pădure răvășită de obuze. Lângă un mesteacăn frînt, am dat peste trupul unui soldat. O schijă, ca o palmă de foc, îi zdrobise fața. Zăcea pe spate, cu brațele larg desfăcute, ca și cum, înainte de a muri, ar fi vrut să rețină pentru totdeauna culoarea cerului. L-am îngropat lângă mesteacăn. Și cruce i-a rămas mesteacănul frînt. Geanta de câmp aparținuse acestui soldat sovietic. În ea, am găsit un carnet de cîntece, scrisorile prietenei sale și o scrisoare neterminată către aceeași prietenă. Scrisoarea am expediat-o. N-am adăugat nici un rînd, nici o explicație. Știam că fata va înțelege...

*
* *
*

În ofensiva din Bielorusia, un soldat rănit, pe nume Iuri Smirnov, a căzut în mâinile hitleriștilor. A fost tîrît în bordeiul Statului Major și supus unui interogatoriu. Comsomolitul Iuri Smirnov a refuzat să răspundă. Hitleriștii l-au răstignit de scîndurile care căpтуșeau bordeiul. Și după toate regulile răstignirilor, i-au bătut piroane-n palme și-n picioare. Dar tînărul soldat sovietic continua să trăiască și să tacă. Atunci, s-au apucat să-l jupoaie. I-au încrustat pe piept steaua-n cinci colțuri. Iuri Smirnov a murit fără să divulge secretul militar. Tovarășii lui de arme l-au găsit în bordeiul părăsit, răstignit, cu capul lăsat în piept, privind parcă steaua roșie încrustată în carne.

În drum spre Lituania, soldații au trecut prin fața comsomolistului răstignit. Îi aduceau ultimul lor omagiu.

Iuri Smirnov era unicul fiu al unei văduve. Tovarășii săi de arme i-au adresat bătrînei o scrisoare. Mama lui Iuri Smirnov a răspuns. A răspuns, de fapt, întregii unități, manifestîndu-și dorința de-a trăi o zi pe front, printre tovarășii lui Iuri. Unitatea a invitat-o.

Și, într-o zi de vară, o mamă sovietică trecea printre tranșee și strîngea mâinile bătătorite ale infanteriștilor. Timpul se scurgea liniștit, fără nici o împușcătură. Pe neașteptate, un tînăr de vîrsta lui Iuri Smirnov s-a apropiat de bătrînă și, sărutîndu-i mîna, i-a vorbit :

— N-am pe nimeni... sînt orfan... Primește, te rog, să fiu copilul dumitale...

Mama l-a strîns cu bunătațe la piept. Iar noi, care urmăream cu emoție scena, am avut sentimentul că-l strînge la piept pe Iuri Smirnov.

*
* *

Am o fotografie, făcută între două bătălii. Din fotografie zîmbesc șase ostași sovietici — un tătar, un ucrainean, un calmuc, un român și doi ruși. Pe

*) Pentru patrie !

boneta fiecăruia se vede o stea roșie în cinci colțuri. Este steaua internaționalismului proletar. Stea călăuzitoare în toate bătăliile noastre.

*
* *

În Lituania, după o luptă grea, ne-am retras la odihnă, într-un cătun. Trecînd într-o după amiază pe lîngă „aruncătoarele de mine“, am auzit, spre marea mea surprindere, un soldat cîntînd romînește :

„De la mine la Ploiești
Nu e departe cînd iubești“

Cînta și-și curăța arma. M-am apropiat de el ca de un mal drag pe care multă vreme l-am visat. L-am întrebat cu vocea gîtuită de emoție :

— De unde ești, frate ?

— Din Galați ! Da' mata ? a răspuns el, arătîndu-se la fel de uluit ca și mine.

Ne-am îmbrățișat și am început să vorbim romînește repede-repede ca și cum am fi vrut să arătăm unul celuilalt că nu ne-am uitat limba. După o bucată de vreme, ne-am așezat la umbra unui copac și l-am rugat să cînte. Știa gălățeanul ăsta o mulțime de cîntece. Și fiecare melodie cîntată acolo, departe de țară, trezea în mintea noastră imaginea casei părintești, a uliței pe care am bătut mîngea de cirpă, ne ajuta să vedem aevea împlinirea nădejdlor noastre.

Am continuat să ne întîlnim chiar și după reîntoarcerea unității în linia întîia. Venea pe la mine în clipele de acalmie. Ne retrăgeam într-un colț și ne puneam pe cîntat. Ceilalți se uitau la noi și glumeau :

— S-au întîlnit doi romîni ! Doi lăutari !

Dar într-o zi, gălățeanul n-a mai venit. Căzuse și el, eroic, lîngă brandul pe care-l slujise cu credință. Cineva m-a condus la mormîntul lui. Da, undeva în Lituania, există la o margine de drum mormîntul unui romîn căzut pentru marea cauză a socialismului.

*
* *

Dintr-o altă fotografie îmi zîmbește ștîngărește sergentul Zaițev sau, după porecla pe care noi i-am dat-o, tovarășul Lev Tolstoi. Zaițev avea a mare pasiune — filozofia tolstoiană. Cînd îl prindeai, discuta cu aprindere, apărînd necondiționat, cugetările marelui gînditor de la Iasnaia Poliana. Într-o seară m-a prins și pe mine.

— Ascultă, românule, tu l-ai citit pe Lev Tolstoi ?

— L-am citit ! i-am răspuns eu.

— Atunci, șezi, te rog, aici lîngă mine, și spune-mi ce părere ai despre principiul autoperfecționării ?

Sergentul Zaițev !! Cum aș putea să-l uit ? Umbla cu Lev Tolstoi după dînsul, se autoperfecționa, dar, după fiecare bătălie mai grea, pentru faptele sale de vitejie, i se decerna cîte o distincție. Avea pieptul plin de medalii și ordine.

Zaitsev trăiește : am terminat împreună războiul. Și, nu știu de ce, dar am credința că într-o bună zi, îl voi întâlni printre turiștii sovietici care ne vizitează țara.

*
* *
*

Într-o revistă occidentală, am văzut fotografia unui soldat din armata Wehrmacht-ului. Sub fotografie, se afla o explicație : „Soldatul Hans Stibel după un exercițiu atomic“. Figura lui Hans, uniforma, îngîmfarea sa prusacă, pînă și numele său, îmi erau cunoscute.

Și figura lui Hans Stibel îmi aminti de un alt Hans.

În vara anului 1944, după îndelungi lupte de poziții, frontul s-a statornicit pe niște dealuri destul de înalte. Noi pe un deal, nemții pe celălalt. Zi-lele treceau liniștite. Eu am primit misiunea să trag un cablu telefonic de la batalionul nostru la „Vecinul din stînga“. Distanța era destul de mare. Am luat bobinele și-am pornit-o de unul singur. Soarele dogorea. Trebuia să trag cablul pe drumul cel mai drept și mai scurt. La un moment dat, am ajuns în dreptul unui șanț nu prea adînc. În șanț zăcea pe spate un hitlerist într-o uniformă nouă, parcă de paradă. Pe piept, lîngă gît, avea o cruce de fier. Părea că doarme cu fața la soare, în poziția de drepti. Cîteva muște bîzîiau la căpătîiul său. M-am uitat la neamț și într-o doară am spus : „Grenadierul Hans după un mic exercițiu războinic“. Apoi am tras cablul peste trupul fostului grenadier și mi-am văzut de drum. Din ziua aceasta și pînă în ceasul ofensivei, mi-a fost dat să trec aproape zilnic pe lîngă așa numitul grenadier Hans. Controlam cablul, legăturile telefonice, și, fără să vreau, ajungeam la dînsul. Și, de fiecare dată, îmi luasem obiceiul să-l întreb :

— Cine te-a pus, Hans ?

Hans nu-mi răspundea. Soarele-l ardea, îl făcea negru, cărbune. Numai uniforma și crucea de fier rămîneau aceleași, nou-nouțe. Așteptau parcă un moștenitor. Și moștenitorul s-a ivit. Soldatul Hans Stibel din Germania Federală este prezent. Acestuia nu pot decît să-i spun :

— Vezi-ți de treabă, Hans ! S-ar putea ca de data asta uniforma și crucea de fier să-ți rămîină fără moștenitor.

*
* *
*

În tranșee, de la o bătălie la alta, viața de partid se desfășura normal. Urmăream cu respect activitatea și disciplina comuniștilor din unitate. Îi vedeam cum se adună în bordeiul secretarului de organizație și-mi părea rău că nu sînt și eu printre ei. Acolo, în adunări, luau în discuție fie cererile de primire în rîndurile partidului, fie sarcinile politice în cadrul viitoarelor misiuni militare. Uneori, adunările erau întrerupte de cîte un scurt atac al inamicului. Dar reîncepeau imediat după respingerea atacului. În asemenea împrejurări, secretarul făcea din nou apelul, trecînd în dreptul unor nume : „Căzut la datorie !“

Primirea candidaților se făcea întocmai ca-n zilele de pace. Candidatul își povestea autobiografia, răspundea la întrebări și, dacă organizația îl primea, era trecut mai departe, pentru confirmare în fața organelor superioare de partid.

Unii soldați deveneau membri ai Partidului Comunist, iar a doua zi cădeau eroic în lupta cu inamicul. Și multe cereri glăsuiau astfel: „Dacă, apărându-mi patria, voi muri, atunci vreau să mor membru al P.C.“

*
* *

O scrisoare primită în tranșee poate aduce soldatului fie mîngîierea caldă a iubitei, fie sfatul grijuliu al mamei, ori lacrimile nevestei sau desenul stîngaci al copilului. Multă vreme mi-a fost dat să nu primesc nici o scrisoare. Cruntă amărăciune. Mă uitam cu jînd la cei care primeau. Unii citeau scrisorile cu glas tare. Printreăștia mă băgam și eu și ascultam. Cum mai voiam să primesc și eu o scrisoare, să-l aud pe poștașul batalionului strigîndu-mi numele! Așteptările-mi erau zadarnice. N-avea cine să-mi scrie. Părinții se aflau în țară și-un front de foc ne despărțea în vremea aceea.

Dar într-o zi, tot am primit o scrisoare. Nu la multă vreme după ieșirea mea din spital, l-am auzit pe poștaș strigîndu-mi numele. Nu-mi venea să cred, prea aducea a minune. L-am lăsat pe poștaș să mă mai strige o dată. Da, mie îmi era adresată scrisoarea. Îmi scria Vera, sora care mă îngrijise la spitalul din Kavnas.

Citind scrisoarea, mi-am amintit că Vera m-a întrebat cîndva cine sînt, dacă am rude, dacă primesc poștă. I-am răspuns că n-am de la cine să primesc poștă și ea a reținut acest amănunt.

Da, Vera, fata asta bună, care-și trăia zilele îngrijind cu răbdare răniții, mi-a trimis prima scrisoare pe front.

*
* *

Nu de mult am citit într-un ziar că fostul gauleiter nazist Erich Koch a fost predat autorităților poloneze. Știrea asta m-a bucurat. Koch a fost gauleiterul Prusiei Răsăritene, dar el a încercat să stăpînească și Polonia, și Ucraina. Aproape cinci milioane de oameni au fost uciși din ordinul lui.

Numele lui Koch nu-mi este străin. Am făcut parte din unitățile militare sovietice care au pătruns în inima Prusiei și care au luat cu asalt Königsbergul. Koch a ucis nu numai polonezi, evrei și ucraineni, ci și germani. Am fost martorul ocular al unui fapt istoric, al unui fapt care, fără îndoială, trebuie să se afle cuprins în „Dosarul Koch“.

În primăvara anului 1945, armatele sovietice au încercuit Königsbergul. Strategii germani socoteau capitala Prusiei drept o fortăreață invincibilă. Într-adevăr, orașul cunoștea o apărare modernă. Forturi adînci, cu cîte două și trei etaje subterane, formau prima linie de apărare, după care veneau altele.

Orașul însă nu fusese evacuat. Populația germană urmărea cu încordare desfășurarea evenimentelor. Devenise limpede că războiul era pe sfîrșite. Totuși...

Din bordeiul meu bine camuflat, săpat pe o înălțime, nu departe de un cimitir teuton, vedeam bine panorama orașului. Coșurile uzinelor nu mai fumegau. Din vîrfurile lor, cercetașii hitleriști observau mișcările noastre. Numai că n-aveau ce să observe. Ziua pozițiile noastre nu cunoșteau nici un fel de mișcare. Așa glăsuia ordinul. În schimb, noaptea, prin beznă, unitățile sovietice pregăteau asaltul ce avea să urmeze.

Cu câteva zile înainte de dezlănțuirea atacului, am fost martorul unei alte ofensive. Avioane sovietice au început să zboare deasupra orașului și să arunce manifeste. Manifestele explicau cu răbdare și-n cuvinte prietenești situația războiului hitlerist. Manifestele cereau conducătorilor naziști să cruțe populația civilă, să cruțe clădirile și monumentele străvechiului oraș. Devenise limpede că apărarea orașului n-avea sorti de izbândă. În vremea asta, Berlinul își trăia ultimele zile și se pregătea să capituleze.

Apoi, au intrat în acțiune megafoanele. Zi și noapte, propagandiștii sovietici au adresat apeluri ofițerilor și soldaților germani. Se cerea același lucru : cruțarea populației civile.

Ultimatum-ul adresat lui Erich Koch de a preda orașul fără luptă a rămas fără răspuns. Gauleiterul n-avea ce să cruțe.

Ce a urmat se știe. Patru zile și patru nopți a durat asaltul orașului. Din prima zi, fortificațiile subterane au sărit în aer. N-au rezistat artileriei rusești. Gauleiterul Erich Koch a fugit. A aruncat în flăcări orașul și-a fugit. Însă abia acum, după atîția ani, i-a sunat ceasul judecății.

Am văzut orașul în clipa capitulării, dar mai bine l-am văzut cu o lună de zile mai târziu. Războiul se terminase. Printre ruinele fostului Königsberg înfloriseră, ca prin minune, castanii. Totuși, nu mirosea a primăvară, ci a lemn ars, a hoit, a murdărie.

Printre ruine, nemții rămași în viață curățau drumurile și-l blestemau pe Erich Koch. Blestemul l-a ajuns târziu. Dar cum spune o vorbă înțeleaptă, mai bine mai târziu, decît niciodată.

CARNET DE FRONT*)

August 1944 - mai 1945

AUGUST!

*O vară de explozii, de slavă și de cînt,
Cînd mere și grenade se rumeneau mereu,
Cînd lacrima și rîsul se-amestecau în vînt,
Trasînd pe cer o diră de proaspăt curcubeu...*

Din vîlătoarea asta fișni și versul meu!

„CRUCIATUL“

*In cele patru zări își proclama solia
Și tînuit ducea în sac de piele
Icoane vechi, odăjdii cu dantele
Și „cruciulitzi“ furate din Rusia!*

GHERETA

*...De mult e sentinela fugărită,
„Capul de mort“ a dispărut sub var.
Dar oamenii ghereta părăsită
O ocolesc și-acum pe trotuar!*

ÎN GROAPA INDIVIDUALĂ

*Numai eu cu pămîntul. Un greer și inima.
— Aud cum se sparg păstăile afară —
Iar apă sau sînge sau noapte jilavă
Mă cuprinde pin-la șold, pin-la subțioară...*

*) Din volumul „Cînd au plecat cocorii“, în pregătire la Editura Tineretului

*Teama — tăvălug peste nervi îmi stăruie —
Se clatină dricul pământului, se clatină,
Iar luna de explozie ca un hulub se năruie
Să-mi sufle sicriul cu beteală și platină.*

*Alături e mortul. Avea ceas de buzunar cu sonerie.
Și-acum s-a pornit să sune, să-l scoale la șase,
Și sună și sună în groapa pustie
Ca-ntr-un pumn de argint fărîme de oase.*

*Și sună și sună mai tare ca obuzele
Soneria-ntoarsă de mîna înghețată,
Îmi pătrunde-n carne, îmi usucă buzele,
Voi urmași, voi, să n-o auziți niciodată!*

GODEANU

*Îl coboram din munți, lovit... sub fruntea-i mai asprită
Ochii la fel priveau deschiși spre țara de departe
Și tuturor foaia de cort, de geruri împietrită,
Ni s-a părut un pergament din cronici fără moarte!*

OSTAȘULUI DIN OCTOMBRIE

*Cu cizma peticită și cu rubașca ruptă,
Cu găuri în flaneaua care-o strîngea la gît,
În sac c-un pumn de grîne, s-a aruncat în luptă
Ducînd în buzunare cartușele și-ațit!*

*Dar cîtă bogăție lăsat-a moștenire,
Istoriei, niciodată în urmă-i n-au lăsat
Un senior sau rege cu-ntreaga lor oștire
Și n-a lăsat în urmă-i cîndva un împărat.*

PARCUL

*Pe-aici pînă mai ieri se zbenguiau copii
Și înflureau lalele și mușcate,
Iubiții și-au jurat ațitea veșnicii;
Pe banca unde-adăpostim grenade!*

*Pe-aici pînă mai ieri se mai plimbau rapsozi
Și culegeau din stelele albastre
Să le presare-n lungi și inelate cozi;
Pe-aleea unde-s tancurile noastre!*

*Pe-aici pînă mai ieri se adunau bătrîni
Privind spre lac cu fețe întristate
Și amintiri păreau buchetele din mîini ;
Pe acolo unde-s tunuri camuflate !*

*Vom reveni curînd în parcul pîrjolit
Ce ne privește astăzi cu sfială,
Și chioșcul ars, răsadul pustiit,
Le-om ridica petală cu petală !*

ULTIMA NOAPTE DE RĂZBOI

— POVESTIREA UNUI ȘEF DE AVANGARDĂ —

Primele clipe de pace au trecut fulgerător, au ars parcă, orbitoare, mistuindu-se într-o explozie neașteptată de lumină. Simțămîntul supraviețuirii, înfiorător, netrăit încă, mă zăpăcise. Nici inima și nici gândurile n-au putut cuprinde dintr-odată bucuria ce mă încerca. Scăpasem cu viață dintr-un măcel îngrozitor și trebuia să treacă timp ca să mă încredințez de acest adevăr.

Mai întii, bombardamentul acela năpraznic care bătuse ceasuri întregi pozițiile nemților, s-a întrerupt dintr-o dată, de parcă fusese retezat. Apoi a venit vestea încetării focului, care a răscolit fronturile ca o furtună. Soldații au izbucnit în urale, înnebuniți, și au dezlănțuit asupra cerului urgia înspăimîntătoare a mitralierelor și tunurilor. Noaptea s-a aprins în toată nemărginirea ei, străbătută de rachete și trasoare ca într-un joc cosmic de artificii. Și iată că și izbucnirea asta s-a stins, au tăcut pe rînd și mitralierele și tunurile, și o liniște nefirească se așeza, ușoară ca un fulg, peste pămînt și fronturi. Oamenii rămăseseră încă în gropi și șanțuri, copleșiți de bucuria aceea îndoielnică în care se sfiau să creadă, sălbăticiți de viața atîtor ani de front. Sfirșitul războiului le părea încă amăgitor.

M-am așezat pe marginea gropii și am ascultat timp îndelungat liniștea neobișnuită a fronturilor. Eram sleit de puteri, ajuns la capătul eforturilor. Zilele și nopțile de război mă îmbătrîniseră, cu ani și ani, încă netrăiți. După atîta zbucium și suferință, după atîta înfrigurare și chin, noaptea mă tulbura.

— Că nu se mai sfîrșește odată! am izbucnit eu, nervos.

— O să trăim și noaptea asta de două ori, dom'le sublocotenent! am auzit șoapta agentului meu.

„Da, mi-am spus atunci în gînd... Ar trebui să ne măsurăm viața nu după zilele și nopțile care încep odată cu răsăritul soarelui... și nici după anii care se împlinesc odată cu trecerea anotimpurilor... ci după desfășurarea cea mai ascunsă, după incandescența și adîncimea trăirii ei!“...

Am încercat să ies din noianul acesta al gîndurilor și m-am ridicat în picioare pe marginea gropii. Am rămas să aștept, în liniștea acelei nopți, ivirea zorilor... Dar sentimentul risipirii mele adînci și definitive, care mă încercase dintru început, nu mă părăsise. Cine nu a trăit din plin războiul n-are de unde ști cum zilele și nopțile de front trec uneori vijelios, pe-alătura de timp. Ele îți dezvăluie astfel o nouă latură a timpului, durata lui umană, trăirea lui cea mai adîncă, proprie, mistuitoare. Și sufletul îți rămîne brăzdat ca de o custură, inima împovărată, simțurile tocite și nervii măcinați.

— Trebuie să ai coarda tare, mi-am amintit eu de o vorbă a agentului meu, într-o noapte de groază, pe cînd eram încercuți de nemți... Să zbirniie, dar să nu pleznească!

Mi-am dat seama că vestea încetării focului mă prinsese nepregătit. Eram atît de istovit încît nu mă puteam bucura îndeajuns de pace... Și asta, pentru că la vîrsta primei tinereți pe care o aveam, cînd încă trebuie să dibui drumurile vieții, trecusem prin cel mai îngrozitor război. În loc să bat mai departe băncile studenției, bătușem pămîntul întregului Ardeal de la Mureș la Carei. Asaltasem pozițiile și cazematele nemților pînă aici, la nord de Praga, înfruntînd împreună cu alte sute și mii de oameni năvălirile cotropitorilor și înfricoșătoarele apariții ale tancurilor cu cruce neagră pe blindaj. Trecusem prin vad, de mai multe ori Mureșul însîngerat și sub ploaia de obuze Tisa tulburată, diserasem în hrubele Budapestei și degerasem în munții Tatra, iar la cota 1008 din munții Boemiei rezistasem încercuirii nemților trei zile și două nopți, cu numai nouăsprezece oameni. Cunoscusem urgia cîmpurilor de mine și a prăpădului din fața rețelelor de sîrmă, pînza de foc a mitralierelor nemțești și fulgerarea de moarte a baionetelor cu sclipiri de oțel...

— Dom'le sublocotenent! m-am auzit strigat și am tresărit... M-am trezit dintr-o dată înconjurat de ostașii mei. Agentul mi-a întins un bidon de aluminiu cu capacul desfăcut. M-am întors stîngenit și nici nu m-am trezit bine din gînduri, că alte cincisprezece-douăzeci de bidoane au licărit alburii în întuneric și s-au ciocnit de al meu.

— O mie de ani pace! a urat cineva și toți am dus bidoanele la gură. Nu mi-a plăcut niciodată să beau, dar atunci am tras pe nerăsuflăte cîteva înghițituri de rom.

Ostașii s-au risipit, apoi, și-un vuet surd de glasuri porni să plutească peste șanțuri. Șoapta lor creștea treptat, ca un murmur al firii izbăvite de măcel. Cineva cînta, încet și chinuit, lungit lîngă o mitralieră îndreptată încă spre nemți. Dinapoia noastră, de dincolo de linii, dinspre posturile de comandă, răzbăteau chiote prelungi și ascuțite de veselie.

— Omul... așa e omul! a murmurat agentul, care devenise de multă vreme umbra mea... E ca o strună peste care trece viața... În fiecare om tremură cîte o strună, una singură, care-i numai a lui!

Agentul a mormăit încă, o vreme, despre această strună a omului care pleznește uneori înainte de timp. Apoi a rămas gînditor, ascultînd ca și mine trezirea aceea neașteptată a fronturilor.

— La alții însă, a mai mormăit el într-un timp, struna asta e ca de argint, fără de moarte...

L-am ascultat, așa cum îmi plăcuse întotdeauna să-l ascult. M-am gîndit la vorbele lui ca de atîtea alte ori, în liniște. Mi se păreau pline de miez, umbrite de duioșie și înfiorate de nădejde. Înțelegerea asta a vieții, atît de simplă, îmi mărea tulburarea. Struna de care vorbise agentul slăbise și nu mai aveam putere s-o fac să tremure iar.

Am rămas, ca de veghe, pe marginea gropii. Freamătul ostașilor se pierdea, înăbușit de liniștea nopții și a fronturilor. Timpul își domolise trecerea. Priveliștea pozițiilor noastre, pline de forfota oamenilor, însuflețite de șoapta lor, amintea tot mai puțin a război. Simțămîntul acela al supraviețuirii,

bucuria îndoielnică a primei lor clipe de pace, uitarea și visul mă încercău din nou. O putere nebănuită creștea treptat în inima mea.

— Cionca, am strigat eu după agent... adu câteva bidoane cu rom, să mergem la nemți!

Agentul a pornit-o în fugă peste șanțuri, iar eu m-am întors spre pozițiile nemților. În partea aceea, dicuricii gloanțelor nu mai scînteiau; se stîseseră pentru totdeauna. Rachetele nu mai aprindeau smoala văzduhului și nici tunurile nu mai bubuia. O liniște și mai adîncă, înspăimîntătoare, stăpînea întinsurile de dincolo de rețelele de sîrmă. Pozițiile nemților, ascunse și întunecate, căzuseră parcă în impietritire.

Departe numai, noaptea tresălta fantomatic într-o rumenire boltită, ca a zorilor. Și rumenirea aceea creștea și pîlpiia uneori, plutind aprinsă peste întunecimi.

— Arde, a mormăit agentul, revenit lingă mine... au pus focul acolo!

Și deodată, lumina aceea sîngerie de amurg înflăcărat a răzbătut, ca stinsă pînă la noi. Din întuneric au apărut atunci, umbrite, liniile de luptă ale nemților, apropiate și pustii, părăsite.

— Au fugit! a șoptit agentul, minunîndu-se.

— Nu se poate, că nu mai au de ce... m-am împotrivit eu și am apucat unul dintre bidoane ca să trec peste linii.

Dincolo de zarea nopții, pojarul acela a răbufnit răscolit ca de-o furtună și a luminat pentru o clipă întinsurile. Pozițiile nemților ne-au apărut din nou, singuratic, asemenea unor ruine. Pustiul încremenit de dincolo de rețele m-a întăritat pe neașteptate. Înfiiorarea primelor clipe de pace, care începuse să-mi înmoaie și mie inima, m-a părăsit. Am fost iarăși cuprins de ura aceea nepotolită, înveninată, pe care războiul mi-o stîrnise împotriva nemților. Ura asta îmi dăduse puteri nebănuite, dar îmi otrăvise pînă și sîngele.

Mă ațîtam singur și nu mă puteam stăpîni că prea eram sleit de puteri și sălbăticit de război.

Tîrziu, abia, mi-am dat seama că mai mult, decît orice mă ațîta liniștea aceea ireală, lipsită de încordare și zbucium. Trebuia să-mi înfrîng și simțurile și desfășurarea mocnită a gîndurilor, ca să pot îndura apăsarea ei. Era o liniște care te destrăma, în care te risipeai ca un abur ce se topea. N-am mai putut-o îndura și am pornit atunci cu pași mărunți și ușori înspre pozițiile nemților. Am sărit peste o tranșee prăbușită, peste câteva gropi proaspete de obuz, am ocolit o tufă deasă de măceș și am intrat dintr-o dată în țara nimănu.

— Domnule sublocotenent! m-a oprit Cionca, apucîndu-mi brațul...

— Lasă, n-avem de ce ne teme! l-am liniștit eu.

Am privit totuși împreună, prevăzători, rumenirea aceea a nopții de dincolo de fronturi. Într-un timp, o nouă răbufnire, uriașă, a înviorat-o iar, clătînînd întunecimile. Am deslușit astfel, și mai aproape, rețelele de sîrmă... Am făcut atunci semn agentului și, după ce ne-am tras pistoalele-mitralieră în fața pieptului, am pornit-o iar. Am trecut în liniște o arătură răscolită de obuze ca de niște rîmători sălbatici și o semănătură mărunță și rară de secară, pînă la care nu putusem ajunge cu nici un chip în ajun. Am intrat apoi în zona tragerilor noastre de artilerie, furișîndu-ne de la o groapă de obuz la alta.

În fața rețelelor de sîrmă ne-am oprit. Liniștea stăruia încă, și mai adîncă. Crescuse și rumenirea nopții, aprinsă ca o gură de iad, luminînd sîngeriu, aproape, împrejurimile. Am rămas pe loc, speriați de umbrirea atît de deasă a rețelelor de sîrmă și de pustii liniilor nemțești. Dincolo de rețele, începea un adevărat tărîm al morții, sinistru și rece, înfricoșător. Noaptea părea o năframă neagră, însîngerată, liniștea împietrea... Un strigăt chinuit a ajuns atunci pînă la noi, îndurerat :

— *Kamerad!... Kamerad!...*

Am tresărit, înfiorați de strigătul acela de moarte, rătăcitor, într-o pluitire stranie. Ecoul lui s-a pierdut apoi, ca un geamăt stins. Liniștea a cuprins din nou întinsurile. Mi-am auzit urechile vîjîind și timplele pocnind de năvala sîngelui...

— Rămîneți aicea ! a șoptit Cionca.

Și-a și pornit către rețele, în pas ușor, aplecat și cu pistolul întins. În curînd a dispărut în păienjenişul lor și a apărut după un timp, deodată, dincolo de ele, înalt, învăluit în lumina aceea de sînge. Mi-a făcut semn și m-am strecurat și eu pe urmele lui, pînă la el.

La cîțiva pași de noi, începeau liniile de luptă ale nemților. În dreptul cîtorva frînturi de șanț, cu parapetul ridicat, am deslușit locurile cuiburilor de mitraliere. Între ele se înlănțuiau, dese și negre, gropile de trăgători. Și, deodată, numai la douăzeci de pași de noi, ne-a apărut în față o țevă de mitralieră. Agentul mi-a apucat brațul și-am îngenunchiat, ferindu-ne... Eu m-am lungit ușor cu răsufierea tăiată și degetul lipit de trăgaciul pistolului-mitralieră... Cionca a pornit să alunece, pe lîngă șanț, cu o grenadă în mîină... Aproape de mitralieră, a sărit în picioare, cu mîna în care avea grenada ridicată... A coborît-o însă repede. După cîțiva pași s-a oprit pe malul șanțului... M-am apropiat și eu. Mitraliera era părăsită, cu banda de cartușe prinsă la închizător. O cască pătrată și vineție, răsturnată, o mască de gaze, o pătură și o manta nemțească rămăseseră întinse alătura. În șanț zăceau cîteva cutii de muniție și o ladă de lemn, desfăcută, în care străluceau ca niște ouă de oțel negru-lucios, grenadele „Kisser“. În spatele mitralierei, pe marginea unei gropi de obuz, erau zvîrlite șapte-opt pistoale mitralieră, cîteva carabine, niște foi de cort făcute sul și trei-patru gamele alburii de aluminiu... Am sărit șanțul și ne-am oprit pe marginea gropii de obuz. Cionca s-a aplecat și a ridicat de la picioarele noastre o gamelă cu lingura în ea. Pe fundul gamelei mai era un soi de fiertură care licărea albastru-întunecat.

— Acuma au plecat ! a mormăit agentul.

A lăsat apoi să-i cadă gamela, iarăși la picioare. Jos, gamela s-a rostogolit în groapa de obuz, pînă ce s-a oprit între pistoalele-mitralieră, zîngănind sinistru. Liniștea din jur mi s-a părut și mai adîncă și mai înfiorătoare.

În clipa aceea am auzit din nou și mai stins, strigătul acela tînguitor :

— *Kamerad!... Kamerad!...*

Ne-am întors către adîncul liniilor nemțești, în partea de unde venise geamătul. Într-acolo, noaptea se zbătea în liniște, într-un amestec de lumină sîngerie și de întuneric.

— Trebuie să fie vreun rănit ! a șoptit Cionca, mișcat... Se luptă cu moartea !

Am pornit iar, atrași de glasul rănitului. Am trecut peste alte șanțuri și gropi, prăbușite și răsucite de exploziile bombelor și am intrat într-o zonă în care pământul era cu adevărat tocat și spulberat de artileria noastră. Bombardamentul dezlăntuit înainte de încetarea focului fusese într-adevăr distrugător. Pozițiile nemților arătau aici ca niște cimitire. Zeci și zeci de cadavre, strînse în mândire cenușii, cu petlițe argintii pe umeri și la gît, rămăseseră întinse, sfîrtecate și amestecate cu țărîna, atîrnînd pe marginea șanțurilor sau zgîrcite de chinurile morții pe fundul larg al gropilor. Și peste tot erau aruncate, din fugă, arme și mitraliere, cartușe și grenade, benzi desfășurate, căști de oțel întunecat, cutii cu muniție și măști de gaze... În răbufnirea de o clipă a aceluia foc îndepărtat, toate acestea, precum și morții sfîrtecați și pământul pîrjolit, ne-au apărut scăldate în sînge...

Cionca s-a speriat și m-a apucat de mîină să plecăm. Dar tocmai atunci s-a împiedicat de un trup îngropat pe jumătate în țărîină și l-a răsucit cu fața în sus. L-am oprit și ne-am aplecat asupra neamțului, căci iar răbufniseră flăcările de dincolo de front... Neamțul murise cu pleoapele deschise. În apele sticloase și cenușii ale ochilor lui, lumina aceea sîngerie se stîngea, rece, fără străluciri. Avea fruntea tînră, senină și netedă, părul blond ca mătasea, buzele subțiri și vinete, strînse, de parcă ar fi vrut să oprească năvala sîngelui ce răzbise pe la colțuri.

Geamătul rănitului s-a auzit iar, tot așa stins și atît de aproape că ne-am înfricoșat. Cionca a pășit peste mort, a ocolit cîteva șanțuri și a coborît, grăbit, într-o groapă de obuz... Acolo l-am găsit, îngenunchiat la căpătîiul unui rănit, căruia-i desfăcea vestonul la piept... M-am așezat pe marginea gropii, cu sufletul răvășit, încercat din nou de oboseala aceea de după încetarea focului... Cionca s-a luptat singur cu rănitul, înfășurîndu-i pieptul în spuma ca de lapte a unui bandaj scos din buzunar...

— Ah... Ah!... gema neamțul, cu ochii închiși și capul lăsat pe un umăr... Ah, kamerad!... *Bruder, lass mich nicht bei den Bolschewiken!*

Auzindu-l mormăind despre bolșevici, Cionca nu s-a mai putut stăpîni și l-a pleznit ușor cu palma peste gură. Apoi l-a înjurat cu ură de dumnezeu și cer. Rănitul a deschis ochii, ca într-o tresărire, dar n-a mai avut putere să deslușească și chipurile noastre...

— *Wasser*, a îngăimat el... *Wasser!*

Agentul i-a ridicat capul pe genunchi, și-a desfăcut bidonul cu rom de la șold și, cu băgare de seamă, i l-a lipit de buze. După cîteva înghițituri, rănitul s-a lăsat moale ca o cîrpă în brațele lui. Cionca l-a cuprins pe după piept și l-a tîrît pînă sus, pe marginea gropii, lingă mine. Aici a rămas cu el în brațe, încurcat, privindu-mă. Rănitul nu mai gema, dar răsuflea tot așa de neregulat și stins și parcă mai lipsit de puteri. Pe fața lui, lumina nopții, roșietică, se zbătea ca într-o dogorîre de jar... „Ai tăi au fugit!“ l-am muștrat eu în gînd, cuprins încă de ură și am întors capul în altă parte. Am încremenit apoi, cu privirile pierdute în pustiul pozițiilor nemțești, luminate tot mai puternic de pojarul acela.

Am tresărit însă, curînd, căci a apărut pe neașteptate o umbră rătăcitoare de om. Se ridicase dintr-o latură a nopții, chiar de-acolo dintre morți, și alerga în neștire, sărînd șanțurile și gropile, năpustindu-se singur înspre primele linii. Din cînd în cînd sălta mîina în care avea pistolul și striga cuvinte

fără de șir, nedeslușite, ca într-un hîriit metalic, ruginit. Uneori se oprea, clătîndu-se, și trăgea cu pistolul în vînt, împușcînd liniștea și întunecimea, pacea nopții aceleia însîngerate... Și iar o lua la goană peste șanțuri și cadavre, urlînd, repezindu-se năuc către rețelele de sîrmă... Cînd a trecut prin fața noastră, m-am încredințat că nu vedea nimic din cele ce-i dezvăluia lumina de iad a nopții și că numai în mintea lui zdruncinată se înlănțuiau niște vedenii streine nouă...

O clipă, atît cît s-a oprit să tragă iarăși cu pistolul spre liniile noastre, i-am întrezărit și chipul. Era un ofițer german, subțire și zvelt, înalt, cu tunica descheiată, cu fața negricioasă și trasă, uscată, cu capul descoperit și părul vilvoi, răscolit ușor de adierea care trecea peste fronturi cu miros de pucioasă arsă, de sînge și cadavre... Cînd a pornit-o iarăși la fugă, urlînd și mai răgușit, sălbatic, sărînd mai departe peste gropi și morți, Cionca a lăsat rănitul și a ridicat liniștit pistolul-mitralieră, gata să tragă... I-am apucat țeva pistolului, repede, și l-am îndreptat înspre pămînt...

— Lasă-l... e nebun!

Atunci am deslușit și țipetele desperate, isterice, ale neamțului:

— *Die Bolschewiken!... Haltet die Bolschewicken auf!... Vorwärts Jungen!... Juriiii!... Juriiii!*

Și așa a trecut în cealaltă latură a nopții, acolo unde lumina aceea sîngerie nu mai ajungea și începea domnia întunericului. Într-o singură clipă a dispărut în pustiu și întunecimea cea mai adîncă a pozițiilor nemțești de dîneolo de noi, la fel precum venise: ca o fantomă... Cionca, supărat că nu-l lăsasem să-l culce la pămînt, privea încă pistolul ce-i tremura în mînă... Tîrziu a ridicat privirile de gheață spre mine, mormăind:

— În nebunia asta ar fi vrut el să împingă lumea!

A apucat apoi iarăși rănitul și cu el în spate a pornit-o cu capul în piept către pozițiile noastre... L-am urmat în silă, tăcut, scîrbit. Parcă mergeam după un mort pe a cărui amintire trebuia să scuipe...

În urma noastră lumina aceea sîngerie a pornit să scadă treptat, pilpîind îndepărtat, stingîndu-se. Întunericul năvălea iar peste liniile încremenite și moarte ale nemților, lacom, ca o umbrire fără de sfîrșit a pămîntului...

*
* *
*

Am crezut că noaptea aceea nu se mai sfîrșește niciodată. Mă prăbușisem iar pe-o margine de șanț, răvășit și mai adînc de gînduri. Eram destul de înrăit de front, căci apucasem să gust din plin din fierea cea mai amară a războiului. Îi uram de moarte pe nemți, pentru că îi cunoscusem în toată sălbăticia lor. Dar trebuie să recunosc că pînă în noaptea aceea a sfîrșitului lor, nu-mi dădusem încă atît de bine seama ce-ar fi însemnat o pace cîștigată de ei... „O nebunie! repetam în gînd, speriat, cuvintele agentului. Ar fi împins lumea într-o nebunie!“... Mi-a răsărit astfel în minte, o caricatură de război, mai veche, în care peste întinsurile arse și ruinate, pustii, ale Europei, rătăcea umbra lui Hitler, întunecată și plină de sînge, singuratică, asemenea unui duh al morții... Așa rătăcea și acum peste liniile nemților distruse și părăsite, ofițerul acela nebun.

— Îi plesnise coarda! îmi spusese Cionca pe drum, la întoarcere...

Și astfel, a trebuit să descopăr un adevăr care mi s-a părut uluitor. Nemții nu mai avuseseră tăria să reziste și prăbușirii lor. Căzuseră dintr-o dată

la pământ, destrămându-se. Struna sufletului lor nu mai putuse vibra și răsună și în nota cea mai gravă a sfârșitului. Plesnise...

Am fost încercat atunci din nou de simțămîntul acela tulburător al supraviețuirii. Trecerea fiecărei clipe mă încredința tot mai mult că scăpasem într-adevăr din acel înfricoșător măcel care fusese războiul. Simțeam că sînt îndreptățit să mă bucur și să ard de fericire, dar nu avusesem deprinderea asta nici în trecut, înainte de război, și de aceea însăși bucuria mă stînjenea. Și totuși, după un timp m-a cuprins și pe mine liniștea inimilor și pacea gîndurilor din noaptea aceea...

— Cionca, am strigat... adu rom să beau !

Am golit prostește, căci nu știam și nici nu-mi plăcea să beau, un bidon de rom. M-a cuprins apoi o moleșeală care m-a doborât dintr-o dată și am ațipit lângă șanț, înfășurat de agent într-o foaie de cort. Somnul venise ca o binecuvîntare a ceasului acela de pace, adînc și fără de grijă, alinător.

M-am deșteptat în zori. O lumină alburie, umbrită încă, creștea peste șanțuri. Dincolo de pozițiile nemților, acolo unde se înălțase peste noapte pojarul, zarea era întunecată de un nor de fum și funingine plutitoare... „A fost un depozit de petrol, pe care l-au aruncat în aer“, mi-am explicat eu... Luată de vînt, funinginea aceea ajunsese pînă deasupra pozițiilor nemțești, peste care cădea într-o cernere neagră și ușoară, aproape nevăzută. Pămîntul și hoiturile nemților, șanțurile prăbușite, gropile de obuz, rețelele de sîrmă, deveneau astfel și mai negre, mai încremenite, mai pustii.

Ai noștri ieșiseră din gropi și se strînseseră în grupuri de cîte șapte-opt pe lângă mitraliere. Povesteau și rîdeau, cîntau, așa cum făcuseră poate tot restul nopții. Din spate, de pe la posturile de comandă, răzbătea un sunet de trompetă, lin, cuceritor. Era atît de limpede și de înalt, c-am avut senzația amăgitoare că în zorii acelei prime zile de pace se năștea o lume nouă.

Am rămas pe marginea șanțului, înconjurat de liniște și cu cugetul împăcat. Alături, Cionca dormea încă, zgîrcit sub manta și cu pistolul-mitralieră la căpătîi. Îl doborîse și pe el, în sfîrșit, cazna atîtor zile și nopți de război. În toată campania, poate că era a treia sau a patra oară cînd îl vedeam dormind. Veghease asupra mea cu o credință care mă îndatora mai mult decît era omenește posibil, clipă de clipă, oriunde mă aflasem. În iureșul bătăliilor, în tranșee, sub bombardamente și foc de mitraliere, ziua și noaptea, în timpul marșurilor lungi, istovitoare, Cionca fusese mereu alături de mine. Învățasem să-i prețuiesc sfatul în clipele cele mai grele și să mă bizui pe glonțul și grenada lui, căci avea un ochi ager, o mîină iscusită și o inimă de frate.

Stam și-l priveam cum doarme ca un copil și-mi spuneam că odată, după război, va trebui să ne întîlnim și să ne povestim în tihnă, poate la un pahar cu vin, despre toate cîte au fost... „Tovărășia luptei și primejdia morții îi leagă pe oameni mai mult decît orice, îmi spuneam. Poate mai mult decît însăși dragostea !“

Atunci a strălucit și lumina dimineții, diamantin, în razele primului răsărit de soare neînsîngerat. Chipul lui Cionca a primit înseninat și liniștit această năvală de lumină albă. Dar numai fruntea lui, înaltă și dreaptă, nasul aproape rotund, sprincenele bogate și ochii obloniți de pleoape au primit mîngîierea soarelui. Restul feții era acoperit de-o barbă măruntă și deasă, neagră, îmbîcșită ca pîsla. La fel era și barba mea, căci obișnuisem să ne radem împreună, în clipele de răgaz. El, Cionca, avea un brici bun, găsit într-o raniță nemțească, pe care numai îl dădeam pe curea, în fugă, și mergea

ca o minune. Mi-am pipăit barba îndelung, înfiorându-mă de asprimea ei. Era timpul să ne radem iar. Am întins mîna să-l deştept, dar Cionca s-a răsucit tocmai atunci în somn și s-a ghemuit și mai mult sub manta. Mi-a fost milă de el și nu l-am mai trezit...

Am plecat apoi la postul de comandă al regimentului, unde mă chemase un agent, odată cu ceilalți ofițeri. N-am avut vreme decît să ne strîngem mîinile și să ne îmbrățișem, să fumăm cîte o țigare și să primim ordine noi. Trebuia să pornim chiar în ceasul acela după nemți. Comandamentul era informat că unele unități răzlețite vor încerca să opună rezistență și după capitulare. Nu trebuia să le dăm răgazul să se organizeze, să mineze drumurile, să arunce podurile în aer, să distrugă sau să incendieze satele și orașele. Trebuia să mergem tot pe urma lor, cît mai aproape, să intrăm între ei, să-i împrăștiem și să-i dezarmăm, așa încît teritoriul care ne revenea — pînă la linia de demarcație dintre zonele de ocupație ale puterilor aliate — să fie cît mai repede ocupat. Cum nu scăpasem din foc decît șapte ofițeri pe întreg regimentul, am cerut să plec eu în *virful* coloanei, fiind cel mai tînăr dintre toți.

— Trebuie să-i calci pe cîlcîie!, mi-a ordonat colonelul. Și dacă mai mîrîie, pune mitralierele în ei! Repede, fără să mai stai pe gînduri!

Am salutat și am plecat.

Peste o jumătate de ceas, am găsit compania aliniată pe șoseaua care ducea pe urmele nemților. Mi-a dat raportul un sergent bătrîn și mustăcios, căruia, de încordare, îi tremurau degetele lipite pe marginea căștii de oțel. Ultimul subofițer căzuse cu trei zile în urmă, iar ofițeri nu mai aveam de peste două săptămîni. Cînd am văzut mîna aceea de oameni, înghesuită pe-o latură a drumului, și cînd am auzit răspunsul la salut, subțire și firav, împrăștiat ca al unor recruți în prima zi de cazarmă, m-am întristat. Durerea, neputința, amarăciunea m-au încercat deodată, chinuitoare. Împietrisem pe marginea șanțului, cu mîna la cască și privirile încețoșate, năpădite de-o aburire care venea din inimă.

În clipele acelea mi-au apărut, aievea, nesfîrșitele rînduri de luptători care împliniseră cîndva plutoanele companiei mele. Parcă trăiam un vis al întîlnirii cu cei căzuți. Zeci și sute de chipuri de ceară, învăluite în fumul și pulberea tranșeelor, erau alinate acolo pe șosea, cot la cot cu ceilalți, umplînd toată marginea drumului. Priveliștea asta zguduitoare a minții mele mi-a încercat din nou simțirea, cutremurîndu-mă. Am rămas nemișcat, privind mîntîrea umbrelor de pe șosea, pînă cînd m-am trezit repetînd în neștiire o cifră care mă îngrozea... „Patru sute optzeci și trei! Patru sute optzeci și trei!“... Acesta trebuia să fie efectivul companiei mele, dacă nu mi-ar fi căzut nici un om!

Am strîns mîna sergentului, butucănoasă și aspră, gîndindu-mă încă la cei căzuți.

— Sînteți toți? l-am întrebat, cu glasul scăzut.

— Toți, dom'le sublocotenent, mi-a răspuns el... douăzeci și șapte!

Am trecut în pas ușor prin fața celor treisprezece rînduri de cîte doi, strîngînd cu putere mîna fiecărui om. În primul rînd erau cei doisprezece *trăgători* cu mitralierele și puștile-mitraliere pe umeri și cu benzile de cartușe încruciate pe piept. În spatele lor, *incărcătorii* încremeniseră cu cutiile de muniție în mîinii și pistoalele-mitralieră pe după gît. Eram de opt—zece ori mai puțini decît cereau efectivele de război. Puterea de foc a companiei însă era completă, așa cum o păstrasem întotdeauna. Oricînd puteam scoate în

prima linie douăsprezece mitraliere, gata de luptă. Și tot douăsprezece aveam și în ceasul acela, când trebuia să pornim după nemți. Celor trei sergenți pe care îi aveam pe deasupra le încredinșasem câte opt oameni și patru mitraliere, ceea ce în scriptele companiei însemna că aveau câte un pluton.

După ce am trimis înaintea noastră o patrulă, am pornit și noi, încet, ca ea să aibă timp să se depărteze. Și chiar atunci s-a ridicat în spatele nostru, biruitor, soarele. Dimineața aceea de mai, întinderile pământului sfirtecat de obuze și șanțuri, văzduhul nemărginit, albastru, s-au umplut de-o lumină vie, scânteietoare. Ostașii și-au întors fețele spre soare, înveseliți, și-au început să îngine un cântec care-mi plăcea cu deosebire :

Frunză verde, verde de stejar

A plecat Gheorghiuță-al nostru militar...

Această izbucnire a lor, atât de neașteptată, m-a înduioșat și mai mult. Încercările atât de cumplite ale războiului mă legase puternic de oamenii mei.

Curînd am ajuns la pozițiile nemților. În dreptul acela, patrula ne lăsase semn să ocolim șoseaua, fiind minată. Vălătuci mari din șine de fier și sirmă ghimpată erau înghesuși între șanțuri ca o turmă de mistreți. Într-o parte a șoselei, patrula deschisese drum prin rețele, tăind sîrmele și aruncînd parii, cu grenade, în aer. Dincolo de rețele am găsit patru tunuri anticar, pitite în adăposturi largi și joase și cu parapetul de pămînt crestat în dreptul țevilor care ținteau șoseaua. Tunurilor, le lipseau închizătoarele luate sau îngropate de nemți. Și aici pozițiile fuseseră părăsite în aceeași grabă înfrigurată, plină de spaimă. Nemții zvirliseră din fugă zeci și sute de mantăi și foi de cort, căști de oțel negricioase ca cenușa, puști, cutii de cartușe și de benzi, măști de gaze, grenade și mine antitanc. Erau multe cadavre; unul întepenise cu nasul în pămînt, proptit în coate, așa cum căzuse cînd încercase să se țină după cei fugiți. Casca îi sărise alături și i se vedea începutul de chelie din creștetul capului și ceafa groasă, roșiatică, strînsă prea tare de gulerul vestonului.

Am ieșit fără zăbavă iarăși la șosea. Pînă la marginea primului sat din spatele frontului n-am făcut mai mult de un ceas. Cîțiva copii, stîrniți de patrula noastră, ne așteptau pe marginea șanțului, speriați, gata de fugă. S-au lipit însă repede de noi și ne-au dus să ne arate tunurile nemților, ascunse pe sub salcîmi. Toate aveau țevile decalibrate, înflorite și sparte, retezate prin explozii de trol.

Am trecut apoi prin sat, nepetrecuți de nimeni, de parcă era pustiu. În fața primăriei însă ne-au întîmpinat trei oameni, mărunți și grași, greoi, încotoșmăniți în niște haine ca de dimie. Ne-au văzut de departe și-au trecut șanțul împingîndu-se unul pe altul, temători, de parcă intrau în bătaia mitralierelor. S-au oprit toți trei în mijlocul drumului, privind mai mult în urmă, la poarta primăriei rămasă deschisă. Cel din mijloc, un bătrînel cu șapcă de piele, a scos o hîrtie cît palma din buzunar și a dat să ne aștepte cu ea în mînă... Cînd ne-am apropiat însă, bătrînelul a lăsat mîna în care avea hîrtia, moale, pe lingă corp, și a schimbat priviri nedumerite cu însoțitorii săi. Am priceput repede că prima întîlnire cu trupele noastre îl dezamăgise. Bătrînelul se așteptase, poate, la un puhoi de soldățime, năvălind pe tancuri și camioane, cu zeci și sute de tunuri și mitraliere, așa încît să duduie șoseaua și să zbirnie geamurile caselor de piatră... Noi însă nu veneam nici măcar în formația unei

grupe nemțești, comandate de un *unteroffizier* buhăit, și pe care cehii se obișnuiseră s-o vadă mărșăluind strâns, aliniată, zvâcnind piciorul scurt și trîntindu-l apăsat în mersul „pasului de gîscă”... Eram o mîna de oameni, jerpeliți și obosiți, sătui peste măsură de război, cu gîndurile acasă și la pămînt, nebărbierii și murdari, așa cum ieșisem din gropile și tranșeele primelor linii. Ceva deosebit, însă, așa ca o strălucire ce ne bătea și privirile și fața tot aveam. Cînd ne-am oprit înaintea lor, cehii au tresărit și s-au descoperit.

— Fiți bineveniți ! a mormăit bătrînul cu șapcă de piele.

Vorbise temător, căci simțise că-i prinsesem primele gînduri pe care le avusese față de noi. Îmi spuse apoi ca o scuză, că este de numai cîteva ceasuri primar, pus de sat, în locul celui vechi care fugise cu nemții.

Unii dintre noi au mormăit un răspuns silit, alții au ridicat numai mîna la cască, nepăsători.

— Nemți, mai sînt în sat ? i-am întrebat pe cehi.

— *Nein, herr offizier!* m-a asigurat bătrînul cu mîna în care avea hîrtia lipită de piept... *Nein!* a repetat, scuturîndu-și capul... Ultima mașină a trecut spre ziuă, la orele patru...

„Sînt cu cinci ore înaintea noastră ! am făcut eu socoteala, uitîndu-mă la ceas... Și încă în mașini !”... Am așteptat apoi ca bătrînul să-și pună șapca de piele și să se mai liniștească. L-am întrebat iar :

— Armament, muniție, aveți ?

— *Nein!* a tresărit bătrînul. Au adunat nemții tot, pînă și puștile de vînătoare !

— *Horoșo!*, am încheiat eu discuția... Tot ce-oți mai găsi, arme, muniție nemțească, să le strîngeți la primărie !... Dumneata, am ridicat eu un deget către bătrîn, ești răspunzător de liniștea satului !... Și dacă am văzut că le-a plăcut c-am fost ceva mai militaros, am adăugat, apăsat : — Răspunzător pentru orice !

Bătrînul a salutat cu mîna la cozorocul șepcii de piele, iar eu am făcut semn ostașilor să plecăm. N-am apucat însă să fac decît cîteva pași, că bătrînul s-a și repezit după mine, cu hîrtia întinsă.

— *Herr offizier... herr offizier!* m-a oprit el. Păi, noi ce facem ? m-a întrebat, arătîndu-mi hîrtia.

— Ce să faceți ? am ridicat eu umerii... Sînteți liberi ! Bucurați-vă !

Bătrînul însă îmi tot arăta peticul acela de hîrtie, nemulțumit și mormăind. I l-am smuls din mîna și mi-am aruncat repede privirile pe el. Era un discurs pregătit pentru întîmpinarea noastră, în care eram numiți „eroi” și „eliberatori”. Am întins hîrtia bătrînului, care rămăsese cu ochii albaștri-spălăciți măriți de nedumerire, și l-am liniștit, bătîndu-l pe umăr :

— Vezi c-o să vină acum ai noștri... păstrează-l pentru ei !

Cei trei cehi au rămas înțepenii în mijlocul șoselei, să aștepte coloanele de după noi. Noi ne-am urmat iarăși drumul, liniștiți, înșurîndu-ne tot pe marginea șanțului. Peste cîteva case însă am dat de steagul hitleriștilor, roșu și cu zvastică, fluturînd pe zidul unei porți. Unul dintre ostașii din patulă, care ne așteptase, ne-a spus că acolo fusese postul de comandă al artileriei nemțești, că nemții uitaseră steagul pe zid și că nimeni din sat nu îndrăznise să-l coboare. Pînă să mă dumiresc eu, drapelul hitleriștilor ajunsese deja în picioarele ostașilor. Botinele lor clăpăuge îl băteau și-l călcau în praful drumului, într-un scrișnet înăbușit de piatră și fier.

— ...dumnezeul vostru ! mormăia Cionca, înfuriat.

Steagul a rămas acolo, în mijlocul drumului, cu pînza sfîșiată. Am trecut șanțul și am luat-o mai departe, pe sub zidurile de cetate ale curților, în pas întins. Abia către ieșirea din sat au răsărit pe la porți și geamuri, ici și colo, capete de bătrîni și de femei, de copii și fetișcane cu obrazul bălan. Și privirile lor erau cuprinse de aceeași nedumerire ca și a bătrînilor care ne întîmpinaseră la primărie: „Cum, ăștia i-au bătut pe nemți?!“

Dintr-o curte a zvîcnit pe neașteptate un copil și s-a oprit speriat în picioarele noastre. Cionca l-a luat în brațe, înveselit, mîngîindu-i părul cîrionțat și blond. Ne-am căutat cu toți prin buzunare, dar n-am avut ce-i da, decît un pesmet de război și cîteva bucăți de zahăr, înnegrite de cît fuseseră purtate.

Am mers apoi ceasuri în șir fără să-i ajungem pe nemți. Rar de tot, mai găseam pe laturile șoselei sau în șanțuri arme frînte de la închizător, mitraliere și tunuri părăsite, măști de gaze, cutii de muniție și de grenade, risipite.

— Le-au aruncat, să fie mai ușori! repetau, din cînd în cînd, ostașii.

După prînz am intrat în al doilea sat, mic și prizărit, pe care l-am găsit tot așa de pustiu. Aici nu ne-a întîmpinat nici măcar primarul. Am intrat singuri în primărie, unde am găsit cîteva oameni înghesuiți în jurul telefonistului care vorbea la aparat. Cînd tropăiturile noastre s-au îndesit în ușă, și-au întors cu toții capetele, speriați, și s-au tras pe lingă ziduri, încremenind. M-am apropiat de telefonist și-am apucat repede receptorul. La celălalt aparat turuia cineva în limba cehă, cu glasul scăzut și tremurat, despre nemți. L-am întrebat pe telefonist, în nemțește, cu cine vorbea.

— Cu cei din satul vecin, mi-a răspuns el, ceva mai liniștit... Au scăpat și ei de nemți... Ultimii au plecat înainte de prînz...

I-am cerut să le comunice că vom fi în curînd și la ei. Apoi am trimis pe un tinerel, dintre cei lipiți de ziduri, după primar. N-am apucat decît să bem niște apă rece, că s-a și întors cu primarul. Primarul ne-a salutat, sigur de sine, dar și cu o prețuire pe care nu ne-o ascundea. Era un bărbat în puterea vîrstei, bine legat, cu fața prelungă și negricioasă, cu ochi scăpărători, puțin încruntați. A căutat să-și îndulcească glasul, care răsuna gros și aspru, spunîndu-ne că nu e el de vină că a fost primar sub nemți, pentru că satul l-a pus cu sila.

— Noi l-am pus, ca să nu pună nemții pe altul!, au sărit ceilalți, în apărarea lui.

I-am liniștit și am arătat primarului că tot el va fi răspunzător și de acum încolo de viața satului. Am plecat apoi, petrecuți și de primar și de grupul țaranilor găsiți la primărie, pînă dincolo de sat...

*
* * *

Spre seară, trecusem și de al treilea sat și încă nu-i ajunsesem pe nemți. Amurgeo, cînd am hotărît să înnoptăm în lăstărișul unei perdele de salcîmi care tăia șoseaua. Acolo, în cîmp, eram mai în siguranță decît oriunde.

În lăstăriș am dat însă și de patrula care mergea înaintea noastră; ne aștepta. Se oprise pentru că dincolo de perdeaua salcîmilor se întrezăreau siluetele unor autocamioane înșiruite pe lingă șanț... Ce era să facem? Noi am rămas în lăstăriș, gata de luptă, iar cei din patrulă s-au furișat pe șanț către mașini... Cînd au ajuns acolo, unul dintre ei ne-a făcut semn cu pistolul-mitralieră să ne apropiem... Douăsprezece-cincisprezece autocamioane nem-

tești erau părăsite în drum, cu motoarele distruse de grenade și cauciucurile arse.

— Au terminat benzina ! s-a bucurat Cionca.

Ne-am oprit cu toții pe șanț, lângă mașini, să înnoptăm. Am mâncat câte ceva din puținul pe care-l aveam în sacii de merinde și ne-am întins pe niște hanțe nemțești găsite în camioane, să dormim. Numai câțiva dintre noi au rămas de veghe, într-o parte și alta, ca niște cocori. Eu n-am putut nici măcar ochii să-i închid, de oboseală și de-atâtea gânduri. Nu-i înțelegeam de loc pe nemți... „Unde dracu mai fug ? — mă întrebam. Întreaga Germanie este la pământ. Berlinul a capitulat de patru zile. Armatele aliate s-au întâlnit deja, învingătoare, pe Elba. Ce urmăresc ? Să se regrupeze pe undeva, pe aicea, prin munți ?“... „Poate că da ! îmi răspundeam. Retragerea lor este destul de organizată“... În tot cursul zilei nu pusesem mâna pe nici un prizonier. Și nici peste alte arme decât acelea găsite în apropierea frontului n-am mai dat... „Desigur, se regrupează undeva !“ — mi-am spus. Și iar m-a cuprins furia aceea nebună împotriva lor... Cam peste un ceas m-am ridicat și am chemat sentinelele, ca să-i deștepte și pe ceilalți.

— Trebuie să ne ținem de nemți ! am spus ostașilor. Acuma, dac-au părăsit mașinile, înseamnă că merg și ei pe jos. Poate îi ajungem...

Și-așa s-a și întâmplat. Am mers toată noaptea, întins, cu halte rare și mici, gonind aproape. Am trecut prin alte două sate, tăcute și pustii, strivite de întuneric, în care am întâlnit numai câteva grupuri de cetățeni speriați, care făceau de caraulă. Spre ziuă, patrula dinaintea noastră ne-a oprit în câmp, la câteva sute de metri de o vilcea în care intra șoseaua.

— I-am ajuns, mi-a raportat șeful patrulei, un sergent... Sînt în vilcea !

Am poposit chiar acolo, înșiruiți pe șanț. În zarea străvezie a nopții se vedea cum din vilcea se ridica o coloană alburie de fum. Am urcat coama șanțului cu sergentul după mine.

— Au înnoptat aicea, m-a lămurit el.

— Sînt mulți ?

— Cam mulți, a răspuns în șoaptă... Mulți, a repetat el cu gravitate... Și-s cu cai și căruțe, cu calabalicuri... trebuie să fie vreun tren regimentar...

Am plecat numai cu el și cu agentul, furișîndu-ne pe șanț. La marginea vilceluței ne-am oprit alături, întinși pe burtă. Am văzut tot, ca-n palmă. În vilcea poposise o coloană de treizeci-patruzeci de căruțe, cu caii la oiște, înhămați și gata de drum. De jur împrejurul căruțelor, erau înghesuite zeci și sute de trupuri, ghemuite la pământ ca niște mogîldețe negre. Toată viața îngămădirii aceleia de oameni, cai și căruțe, mocnea ascunsă de întunericul și mai adînc al vilcelei. În mijloc numai, lângă focul care fumega subțire, vegheau câteva sentinele.

Vreme ca de-un ceas am tot stat la pîndă, să le prindem mișcările. Mă gîndeam că eram prea puțini ca să putem începe lupta cu ei. Jos, erau câteva sute de oameni, cu armament și muniție din belșug și, desigur, porniți împotriva noastră. Dar nici pe-ai noștri nu-i puteam aștepta, că erau prea departe, în urmă, la distanță de o zi... „Trebuie să-i luăm prin surprindere !“ am hotărît eu. Și am și trimis agentul de-a adus toți oamenii pe care-i aveam, la marginea vilcelei, pe șanț. Am explicat sergenților, pe îndelete, ce trebuia să facă fiecare grupă și numai peste o jumătate de ceas, toate cele douăsprezece mitraliere se găseau în poziție de tragere de jur-împrejur.

Am așteptat apoi pînă spre ziuă. Era vremea de dinaintea zorilor, cînd întunericul abia începuse să se destrame, cînd zarea era doar mîngîiată de-o undă de lumină și liniștea netulburată încă... Atunci am ridicat pistolul și am dat semnalul focului... A răsunat mai întîi, singuratică, rafala celor șapte-opt gloanțe trase de mine... și deodată, au răbufnit întăritate, de jur-împrejur, mitralierele... Pînza focului era purtată însă numai pe deasupra nemților, amintătoare. Nemții au sărit buimăciți din somn și s-au repezit la cai și căruțe, la arme, într-o învălmășeală fără ieșire, oarbă... Dacă au început și ei să tragă, a trebuit să înclinăm puțin țevile mitralierelor și al doilea rînd de rafale l-am tras în plin... Jos, s-a iscat o îmbulzeală și mai înfrigurată, străbătută de strigăte înfricoșate și de nechezat de cai, de pocnete de pușcă și de răpăit stinger de mitralieră... În curînd, însă, primele grupuri de nemți au ridicat mîinile, rotindu-se pe loc, neliniștiți, căci nu știau care e fața frontului nostru. După un timp, au mai ridicat mîinile și alții, și alții, pînă cînd de dincolo, din vîlcea, nu s-a mai auzit nici un foc de armă. Atunci a ieșit la creastă sergentul acela bătrîn și mustăcios și le-a făcut semn să iasă. Nemții s-au înșiruit în dezordine pe șosea și, tot așa, cu mîinile ridicate, au pornit înspre noi. Mitralierele noastre mai cîrîiau din cînd în cînd pe deasupra lor, înspăimîntîndu-i...

La creastă, nemții au trecut printre cele două mitraliere instalate pe malurile șanțurilor, într-un singur șir. Pășeau încă trufași și disprețuitori, cu privirile sălbătice și reci, întunecate. Doi dintre ostașii mei îi controlau pe rînd, de arme și muniție. Unul dintre nemți, un *Unteroffizier* uscat și slab, înalt, care nu vroia să se lase în nici un chip controlat, a primit fără veste un pumn care l-a răsucit pe loc și l-a scos repede din șir. Apoi s-a cocolicit dintr-o dată, căci a simțit în coastă țeava pistolului-mitralieră și a scos singur dintr-un buzunar un pistolet cît palma numai. După control, nemții lăsau mîinile în jos și se încolonau departe, pe șosea, în bătaia altor mitraliere.

Două ceasuri întregi ne-a luat operația asta. În coloană s-au adunat două sute șazeci și șase de nemți. Alți treizeci și cinci i-am oprit în vîlcea, de-au încărcat căruțele cu armamentul și muniția zvîrlită. Noi am oprit o singură căruță, cu caii cei mai buni, pe care am umplut-o cu cutii de cartușe și de grenade, cu cîteva mitraliere de rezervă și provizii, ca să avem de toate din belșug. Ne-am ales apoi fiecare cîte un cal, din cei legați după căruțe, așa că ne-am pomenit deodată călări, gata de marș. Ba, încă, Cionca a scormonit toate căruțele și pînă la urmă tot a găsit o șar pentru calul meu. După ce am încălecat, coloana căruțelor a trecut pe dinaintea mea, la trap, către pozițiile lăsate în urmă. Doi ostași călări mergeau pe delături, ținînd pistoalele-mitralieră pregătite, gata să tragă la nevoie.

Nemții au fost mai înțelegători și mai disciplinați de cum mă așteptasem. I-am încadrat cu alți patru ostași, de asemenea călări, și le-am dat drumul. Au pornit strînși pachet, în același pas milităresc, dar cu fețele întunecate și privirile pămîntii... „Au pierdut orice speranță! socoteam eu, privindu-i... Niște roboți!... Sau poate că s-au săturat și ei, într-adevăr, de război!?”

— Proștilor! le-a strigat Cionca, urmărindu-i cum treceau prin fața noastră... Cine v-a pus să fugiți? Acum faceți drumul înapoi, pe jos!

Coloana a dispărut în curînd fără urmă, în zarea perdeluită de praf a drumului. Ne-am înșiruit atunci călări pe șosea și am pornit-o la trap, cu patrula trimisă înainte la cinci-șase sute de metri și cu căruța cu muniție și armament după noi. Scăpasem de acum și de oboseala marșului și de grija că

nu vom putea pune mîna pe nemți. La nevoie am fi putut face și cîte zece kilometri pe ceas ; dar nici nu ne puteam rupe prea mult de ai noștri, că nu știam ce-o să găsim în față.

În primul sat în care am intrat călări, am aflat că ultima coloană de nemți trecuse numai cu cîteva ore înaintea noastră. Am împintenat caii și am pornit-o pe urmele lor în galop. La opt-zece kilometri de sat i-am ajuns. I-am luat fără de veste în focul puștilor-mitraliere și al pistoalelor cu care trăgeam din fuga cailor. Nemții și-au închipuit, poate, că nu era decît începutul unei șarje de-a cavaleriei noastre, căreia îi prinseseră frica în pusta ungară, unde diviziile noastre de cavalerie se alăturaseră coloanei de tancuri a generalului Pliev. Într-o singură clipă au umplut și șoseaua și cîmpurile de larmă, alergînd. Dar tot așa de repede i-am adunat iarăși pe șosea, unde părăsiseră armele, și i-am trimis tot înapoi, cu numai doi soldați.

Numărul lor trecuse doar cu ceva peste o sută ; erau resturile unui regiment vienez care fusese zdrobit de trupele sovietice ceva mai la nord și care acum încerca drumurile spre Austria. Fusesem nevoit să trimit și cu ei alți ostași pentru escortă și asta mă neliniștea... „Pînă acum, am început să fac socoteala, am trimis cu prizonierii opt oameni, cu patru puști-mitraliere... adică o treime din forța companiei mele ! Dacă lucrurile vor merge mai departe tot așa, într-o zi-două nu vom mai rămîne din companie decît eu și Cionca !“

Așa s-a făcut că începusem să mă și tem de prizonieri. Nădăjduiam însă, că prea mulți nici nu puteau să fie, că doar nu apucaseră toți pe drumul acela. Dar, m-am înșelat. După prînz am dat peste alți o sută șaptezeci și cinci, care ne așteptau resemnați la o margine de sat, flămînzi și obosiți de drum, sătui de viață ca și de război. Erau resturile diviziei bavareze care luptase în ultima noapte de război chiar în fața noastră. Comandamentele și ofițerii superiori fugiseră chiar de atunci cu mașinile, spre München.

O delegație de-a lor ne-a întîmpinat de departe cu un steag alb în față și de asemenea cu batiste albe legate pe brațul stîng, deasupra zvasticilor cusute cu fir de argint pe postavul vinețiu. Șeful delegației, un *feldwebel* negricios, rănit la o mîină, a vorbit liniștit și supus, precum că înțeleg c-au pierdut războiul și că trebuie să se predea, dar că sîntem datori să le garantăm viața. Mi-a cerut să rețin în mod deosebit că s-au dezarmat singuri, înainte de venirea noastră. Apoi mi-a arătat grămezile de arme și mitraliere frînte sau distruse, înșiruite pe lîngă șanț...

— De ce-ați distrus armamentul ? m-am înfuriat eu și smucind frîul am intrat cu calul în ei, izbindu-i și tăvălindu-i pe jos.

— Mitralierele în bătaie ! am ordonat soldaților mei și într-o clipă, toți cei aproape două sute de nemți tremurau în fața celor opt mitraliere întinse de pe cai, înspre ei.

Nici nu urmăream mai mult decît să-i înfricoșez. Și făceam asta cu un anume gînd. Ba, încă, am ordonat mitraliorilor să tragă cîteva rafale pe deasupra, scurte și dese, rupte, șuierătoare. Am ridicat mîna să opresc focul și-am strigat nemților, furios :

— Aveți două minute pentru încolonare pe șosea... Executarea.

Nu în două, ci în cinci minute, dar tot s-au încolonat, regulamentar, ca pe un cîmp de instrucție... „Așa, îmi spuneam în gînd, c-așa ați fost învățați !“ Am trecut apoi de-a lungul coloanei, călare, străduindu-mă să par cît mai fioros. Am mutat toți ofițerii în față, în primele rînduri, și-am ordonat întregii coloane să arunce muniția și armele ce le-ar mai avea ascunse, în șosea. Am

făcut semn agentului care a descălecat și a adunat de pe jos cinci-șase revolve și șapte-opt încărcătoare de rezervă. *Feldwebelul* care ne ieșise în întîmpinare i-a pus în mînă două grenade „Kisser“ de oțel negru, strălucitor... atîta tot !

A trebuit apoi să îndeplinesc ceea ce-mi pusesem în gînd și am ordonat să iasă din coloană ofițerul cel mai mare în grad... A ieșit un căpitan scund și blond, cu ochi mari și rotunzi, inexpressivi, de culoarea seminței de cînepă. Am descălecat și i-am făcut semn să se apropie. Am trecut șanțul împreună, mai așa, mai într-o latură a coloanei. Acolo am început să mă joc, în fața lui, gînditor și nepăsător cu revolverul pe care-l scosesem din tocul de la șold. Din cînd în cînd, mă opream și-l priveam pe sub sprîncene, cu aceeași ochi întunecați și reci... Cînd am crezut că i-am mărit încordarea îndeajuns, m-am oprit din jocul acela și l-am întreat, sfredelindu-l cu privirea :

— Știi că ați capitulat necondiționat și că armamentul constituie captura noastră de război ?

— Știam ! mi-a răspuns.

— Atunci de ce-ai lăsat să fie distrus ?

— Am crezut că e mai bine așa, a vorbit el, convins. Am înlăturat astfel posibilitatea unui incident neplăcut, care ar fi putut costa viața soldaților mei...

„Aha, mi-am zis în gînd... e bine ! Ești potrivit pentru ceea ce vreau să fac !“ Și iar am început să mă joc cu pistolul, pînă cînd m-am oprit, tot așa pe neașteptate.

— Ții mult la viața lor ? l-am întreat, sfredelindu-l și mai adînc cu privirea.

— Mult, a murmurat el... doar am făcut războiul împreună !

Am vîrît pistolul în tocul de la șold și i-am ordonat în șoaptă, scurt :

— Scoate harta !... Desfă-o !... Caută drumul pe care sîntem... Așa, e bine ! — am încuviințat la sfîrșit, cînd mi-a arătat drumul... Iei comanda coloanei, i-am ordonat apoi, și pornești în marș cu direcția est... o să te întîlnești cu trupele noastre... Executarea !

Neamțul a răsuflat ușurat, a salutat scurt, repezindu-și mîna la chipiu și a dat să sară șanțul. S-a oprit însă, încurcat, și s-a răsucit iar spre mine. S-a apropiat cu pași mărunți și măsurați, șovăitori.

— Dar dacă mă întîlnesc cu cineva, domnule sublocotenent ? a mormăit el, în nemțește... N-am nimic la mine... nici o hîrtie !

— A, vrei *ausweis* ? am priceput eu.

— *Jawohl!* a clătinat el capul, însuflețindu-se.

Ce era să fac ? Am scos o hîrtie din port-hart și am scris pe ea cîteva rînduri în care arătam... „*Prizonierul german, căpitanul Hermann Schulze, conduce o coloană de 175 soldați germani dezarmați în captivitate, pînă la întîlnirea cu trupele armatelor romîne sau sovietice...*“ Am pus apoi data, ora plecării, am iscălit și i-am întins hîrtia. Neamțul a salutat iar, mulțumit, și a trecut șanțul în pas milităresc. În fața coloanei care aștepta înmărmurită, s-a oprit într-o impecabilă poziție de drepți, de parcă era acasă, la cazarmă. l-am auzit apoi comanda, răsunînd sugrumat, metalic :

— *Stillgestanden!* La stînga !... Înainte, marș !

Nemții din coloană au tresărit, ca electrizați. Eu am închis ochii, scîrbit și îndurerat. Le-am urmărit mișcările încordate, numai după auz... *șrăm-șrăm!* au făcut ei întoarcerea... Apoi au pornit într-un pas cadențat, dur, înăbușit... *râp-râp... râp-râp... râp-râp!*... Cînd am deschis ochii, coloana mărșăluia în

ordine, departe de noi, către est. Și amețit, bițbiind aproape, am căutat friul calului, să mă sprijin de ceva...



A treia zi călăream încă, la trap, pe urmele nemților. Dormisem bine peste noapte, în podul unei șure cu fin de la o fermă părăsită. Se odihniseră și caii și mîncaseră fin și grăunțe din belșug, găsite la fermă. Noaptea trecuse în liniște, vegheată de santinelele care păzeau și împrejurimile și drumul. Abia către ziuă, fusese prins pe-aproape stăpînul fermei, care ne tot da tîrcoale însoțit de trei-patru cîini. Fugise de cu seară, de cînd începuseră nemții să treacă pe drum, înghesuiți în autocamioane și călărind zece-cincisprezece tancuri grele. Aproape jumătate din tancuri erau remorcate de cele care mai aveau benzină.

— Abia se tîrau! se exprimase cehul, stîlcit, în nemțește.

Eram încredințat că astea erau cele dintîi coloane nemțești care fugiseră de pe poziție și că dincolo de ele nu mai era nimeni. Poate numai ofițerii de la comandamente reușiseră să treacă granița Cehoslovaciei; poate că ajunseseră acum să bată, în mașinile lor ușoare și rapide, drumurile Germaniei de West. În urma lor, fel de fel de unități izolate și părăsite, încercau să-și prelungească acest sfîrșit chinuit și rușinos, uluite și speriate de prăbușirea lui Hitler. Eram încredințat că unii dintre ofițeri vor mai încerca să reziste, bizuindu-se mai ales pe oțelul tancurilor de cîte treizeci de tone... Înaintam astfel cu tot mai multă prudență, tîrîndu-ne tot mai aproape de patrula din vîrfurile avangardei.

Cerul era senin, vremea însorită, șoseaua netedă ca-n palmă urca, așa că vedeam în față pînă la cîteva kilometri. Departe, în fund, zarea era închisă de umbrele fumurii ale munților. Pămîntul, împodobit cu peticuțele verzi ale semănătorilor, era înrourat și sclipea diamantin, iar în văzduh pluteau miresmele primăverii.

— La noi, începe de acum să se ridice ciocîrlia! a mormăit Cionca într-o vreme, cu ochii pe cer.

Și-am tot călărit alături, în fruntea celorlalți, pînă cînd șoseaua s-a lipit pe neașteptate de un rîu care cobora înspumat peste pietre. În stînga, prăpastia săpată de apă se adîncea, treptat. În dreapta, coasta se ridica tot mai abruptă, acoperită de un tufăriș pitic și sărac, așa cum îi îngăduia piatra și pămîntul acela roșu și uscat să crească. Din cînd în cînd, la cotituri întrezăream strălucirea tot mai întunecată a apelor de pe fundul văii și simțeam boarea răcoasă care se ridica din frămîntarea lor.

— Pe-aici au părăsit și tancurile! a șoptit Cionca, gîndindu-se la nemți și întreprind liniștea aceea sălbatică a locurilor.

Am făcut semn și celorlalți și am lăsat caii să meargă la pas. Crupele lor străluceau de nădușeală și abureau, răspîndind un miros iute, înțepător. Din cînd în cînd încercau frîiele, lungindu-și gîturile subțiri și umede. În curînd însă a trebuit să ne oprim, la semnalele repetate ale patrului dinaintea noastră. Am descălecat în liniște și am intrat cu caii de dirlogi în tufărișurile din dreapta, căci în stînga șoseaua ajunsese chiar pe marginea prăpastiei dinspre apă. Eu și agentul am lăsat caii în grija celorlalți și am pornit-o prin tufăriș după patrulă. Cînd am ajuns, am rămas și noi înfricoșați de priveliștea ce ni se deschidea în față. La cotul rîului cotea și șoseaua, ocolind prăpastia. În acel

punct, nemții săriseră din tancuri și le lăsaseră să meargă drept, fără oprire, spre buza prăpastiei. Tancurile trecuseră pe rînd de pe șosea pe povîrniș și toate se rostogoliseră de-a dreptul în hău. Tot acolo dăduseră drumul și autocamioanelor, care săriseră din piatră în piatră, pînă se opriseră, răsturnate și sfărîmate, în apele rîului... „Aștia sînt dintre cei mai sălbăticiți și mai înrăiți, gîndeam eu despre nemții din fața noastră... sînt otrăviți de veninul acestei prăbușiri totale!“ Bănuiam însă că sînt și dintre cei mai organizați, pentru că o asemenea distrugere nu o puteau face decît la ordin...

Am stat apoi ascunși în măracini, împreună cu cei din patrulă, ca la un ceas. Liniștea pustiului acela de lume a rămas mereu netulburată. Nici o mișcare nu s-a ivit, nici în prăpastie și nici pe șosea, dincolo de cotitură și tancuri. Doar de jos, din vale, se auzea clipocitul apei, neîntrerupt și stins... Am îngăduit atunci patrulei să plece mai departe și am trimis pe Cionca după cei din urmă.

„Nemții din față sînt acum pe jos! gîndeam eu, rămas singur în tufăriș. Dacă au trecut aseară pe aici, înseamnă că astăzi trebuie să-i ajungem!“... După ce-au venit cei cu caii, am încălecat, am așteptat pînă ce patrula a făcut cotul șoselei și am pornit-o iar.

Ne-am oprit însă mai repede decît ne așteptam, în fața unui pod peste care șoseaua sărea pe celălalt mal al prăpastiei. De o parte și alta erau îngrămădite și răsturnate în șanțuri cîteva tanchete, opt-zece autocamioane și multe, foarte multe căruțe sfărîmate și împinse în prăpastie, fel de fel de arme, cutii de muniție și de obuze. Șoseaua era însă liberă, curată ca o potecuță de ciment cenușiu, lată cît deschiderea de granit a podului.

Aici, la intrare, am dat de un neamț lungit de-a curmezișul, oprind ca o bară trecerea pe pod... Am înaintat călări, cu pistoalele plecate și degetul pe trăgaci... Neamțul a stat nemișcat, cuprins parcă de un somn adînc, pînă ce ne-am apropiat la opt-zece pași. Atunci a tresărit, trezit de tropăiturile cailor, și a sărit în picioare cu un pistol în mînă.

— *Halt!* a bilbit el, răgușit de cît strigase poate pînă atunci.

Era atît de beat, că nici nu se mai putea ține pe picioare. A încercat să se apropie de noi, dar o lua cînd într-o parte cînd în alta, într-un mers împletit în care te așteptai din clipă în clipă să se prăbușească iar. Se oprea cînd pe un picior, cînd pe altul, bălăbănindu-se ca bătut de vînt. După cîteva minute și-a găsit în sfîrșit un echilibru și a rămas crăcănat înaintea noastră, cu pistolul ridicat într-o mînă și cu o sticlă de rom în cealaltă... Era descoperit, cu părul răvășit, încurcat și năclăit de praf că nici nu se mai cunoștea că fusese blond. Fața galbenă și trasă părea de mort, gura îi era hiită, mînjită de scuipat și tină. Ochii-i spălăciți erau înroșiți și tulburi și atît de încețoșați, încît nici nu deslușise că sîntem romîni.

— *Halt!* a bolborosit el iar, icnind... Toată lumea... îch... la control! a ridicat pistolul, poruncitor... Nimeni n-are voie să se mai întoarcă acasă cu „*Mein Kampf!*“... *Verstehen?*... Acolo nu mai e nevoie de el... *Hitler!* — *Kaput!*... *Berlin?* *Kaput!*... *Das dritte Reich?* — *Kaput!*... *Asche!*... Ce mai așteptați? s-a holbat apoi la noi și s-a repezit trăgînd cu pistolul în sus, orbește. Se vedea, însă, că terminase gloanțele de multă vreme, că pistolul țacănea numai scurt și sec, metalic... S-a oprit în fața cailor, speriat, și a început deodată să ridă isteric, agitînd în neștire sticla cu rom... Ha-ha-ha!... îch!... *Eine neue Ordnung!*... îch!... pentru o mie de ani!... Ha-ha-ha! a izbuc-

nit el iar într-un râs timp, ca de țap, și cu gândurile zdruncinate de demența aceea alcoolică...

S-a întors apoi pe pod și s-a răsucit spre parapetul din stînga, pe care erau alinate cincisprezece-douăzeci de exemplare din cartea lui Hitler „*Mein Kampf*”: Fiecare carte era deschisă la fotografia *führerului* și așezată în picioare. Chipul lui Hitler era însă găurit de fiecare dată de cîte o împușcătură, exact pe locul frunții, între sprîncenele ca de bursuc, încruntate, și sub ciuful de păr aspru și negru, rebel... Neamțul, care era un copilandru cu trese de ofițer, s-a chinuit o vreme, pînă a luat o poziție silită de drepti, și apoi a salutat, cu mîna în care avea pistolul, ridicată :

— *Heil, Hitler!*...

Țanc! a tăcănit pistolul din mîna lui, sec, fără ca glonte, — care trebuia să găurească iar căpățîna *führerului* —, să pornească... Neamțul a făcut apoi un pas lateral spre dreapta, a salutat iar și iar a tras... Țanc!... Apoi s-a oprit deodată și a răbufnit, înfuriat :

— *Mein führer pfui!*... *Ein lugner!*... *Pfui!*

Poate că abia atunci și-a dat seama că nu mai avea cartușe în pistol, că l-a trîntit de parapetul de granit al podului de i-a scăpărat oțelul. Apoi s-a repezit turbat și a dărîmat cu pumnii toate cărțile lui Hitler, în rîu, în învîlmășeala apei care le lua și le ducea, rostogolindu-le le vale.

Cînd s-a întors iarăși spre noi, ochii neamțului, încetoșați și înroșiți de sînge, erau plini de lacrimi. A dat să mai spună ceva, dar a împietrit deodată, cu gura deschisă strîmb și cu ochii mari și albaștri-spălăciți înfiorați de spaimă, goi, ca de sticlă... În clipa aceea abia, văzuse că nu sîntem nemți!

Cionca și cu încă unul au sărit de pe cai și i-au apucat brațele. Neamțul nici nu s-a mai zbatut, așa era de sleit și de puteri, și de gânduri, și de viață, de tot... Am descălecat și eu și m-am apropiat de el... Zbuciumul prin care trecuse neamțul îl desfigurase și-l împinsese pînă la un pas de nebunie. Împietrirea în care căzuse îl trăgea acum pe panta unei prăbușiri sigure a minții. Am închis ochii și i-am tras fulgerător două palme, ca să-l trezesc... Cînd și-a revenit, am dat ordin să fie, legat, ca să nu-și mai irosească forțele zbatîndu-se, și l-am aruncat în căruța cu muniție și provizii care venea după noi.

La amiază, cînd am poposit într-un sat ca să prînzim, m-am dus la căruță și l-am trezit din somnul animalic în care căzuse. Un ostaș l-a ținut de umeri, aplecat, iar altul i-a turnat în cap o găleată de apă rece. Neamțul a zvicnit, înfiorat, și s-a scuturat îndelung împruscîndu-ne cu stropi. A deschis apoi ochii și ne-a privit pe fiecare în parte, temător... Se trezise cu adevărat și asta m-a făcut să-l cercetez îndeaproape, îngăduitor. Neamțul arăta de fapt ca un copil. Se vedea că pe obrazu-i curat, cu pielea subțire și plin de un pufușor gălbui, încă nu trecuse briciul. Acum și privirile i se schimbaseră; erau de-un albastru curat ca seninul. I se limpeziseră pînă în fund, dar tot plutea peste ele o umbră mai subțire ca un fum. Undeva, în colțul cel mai ascuns al sufletului lui, ceva se prăbușise pentru totdeauna... Dacă a văzut că nu-l slăbesc din priviri, a întors capul în altă parte, stingherit. Mi s-a părut că-l încerca iarăși plînsul. Nu m-am putut stăpîni și mi-am lăsat mîna pe umărul lui subțire și firav, ca într-o mîngîiere. El a tresărit, m-a privit supus și îndatorat, dar n-am găsit nici o vorbă bună să-i spun. Pînă la el nu cunoscusem mila pentru nemți. Războiul hotărîse, oricum, pînă și sentimentele noastre. Mai ales lor...

I-am dat și lui să mănânce, dar a refuzat, scuturînd cu îndărătnicie capul. A băut însă apă, multă apă... Mi-a spus mai apoi, resemnat, că fusese făcut ofițer și trimis pe front, fără voia lui, înainte de vîrstă. Așa trimisese Hitler în război sute de mii de oameni, contingente întregi de tineri cruzi încă.

La plecare l-am luat iar cu noi, în căruță. Nu puteam renunța la un om, pe care să-l trimit cu el pînă la ai noștri. Și nici singur nu-l puteam lăsa. Mă gîndeam că o să mai dăm de nemți și o să-l trimit atunci, cu ei.

Am uitat însă repede de el. Curînd am ajuns din urmă resturile unui batalion de vînători alpini, care se țirau destul de încet, dar strînse, înghesuite pe șosea. O vreme ne-am tot ținut de ei, ca la șapte-opt sute de metri, prevăzătorii. Nu era chip să-i atacăm așa, dintr-o dată, pentru că aveau înaintea o coloană de căruțe cu mitralierele pe loitre, iar în urmă, un tanc tras de patru perechi de boi și cu țeava tunului întoarsă spre noi... „Aștia sînt hotărîți să reziste! mi-am spus. Au aruncat tancurile și mașinile în prăpastie; n-au mai avut benzină!”

Am trecut atunci în față, cu patrula, ca să le pot urmări și mai bine mișcările, cu binoclul. Lăsasem caii în urmă și mergeam pe jos, furișîndu-ne de la un tufăriș la altul, așteptînd — cînd coloana nemților își încetineea mersul, sau alergînd — cînd tancul huruia la vale, în coada boiler... „Deștepti, gîndeam cu ciudă despre nemți, au luat cazemata cu ei! Și-o s-o poarte așa, pînă se vor vedea în siguranță!”... „Proștii! am revenit, zîmbind. Unde mai găsesc ei acum siguranța asta? Nicăieri, nici măcar în inima Germaniei! Pe cancelaria *Reich*-ului și pe cupola *Reichstag*-ului în ruine, flutură de-o săptămîină steagul roșu! Iar pe Elba, rușii s-au întîlnit cu americanii”.

M-am gîndit apoi, că cel mai nimerit lucru ar fi fost să ne ținem de ei pînă cînd se vor opri undeva, să înnopteze. Atunci să dăm buzna peste sălașul lor și să-i luăm prin surprindere, ca din oală... Dar cum puteam să mă angajez într-o luptă de noapte, cu numai nouăsprezece oameni? Mai ales că, tot urmărindu-i cu binoclul, descoperisem că toți își păstraseră armele și muniția și că erau echipați de parcă atunci plecau la război!... „Trebuie să fie niște fanatici! Îmi spuneam. Or să facă ei, ce n-a putut să facă Hitler în cinci ani de război cu formidabila lui armată!”... „Bine, bine, dar ce te faci?” mă mustram singur, în gînd.

I-am urmărit astfel două ceasuri încheiate. Tremuram de încordare, nerăbdător și chinuit de gînduri. Într-un timp, mi-am dat însă seama că totuși i-am fi putut izbi cu tărie și folos pentru noi. În momentul în care coloana lor era angajată pe una din serpentinele drumului, puteam urca în fugă dealul, nevăzuți, ca să le cădem fulgerător în coastă...

Și-așa s-a și întîmplat. Nemții s-au trezit deodată cu foc dintr-o latură, dinspre munte, și n-au mai avut timp nici să sară în șanțuri sau după pietre. În zăpăceala aceea, s-au bulucit cu toții, speriați, chiar pe marginea prăpastiei, la picioarele căreia vîjîia apa. A trebuit să tragem de cîteva ori în plin, pînă s-au încredințat că nu mai aveau nici o scăpare. Cei care încercaseră să urce pe tanc, la mitraliere și la tun, rămăseseră întinși pe blindaj, căci două mitraliere bătuseră neîncetat turela. Cîțiva săriseră înnebuniți în prăpastie, alții intraseră în șanțuri și pe sub căruțe și prea puțini prin tufăriș, către păduri.

I-am dezarmat, ținîndu-i tot mai viu sub foc, și i-am înghesuit pe șosea, departe de căruțe și tanc. Apoi i-am purtat între mitraliere pînă la primul sat, unde i-am închis într-o curte părăsită, străjuită de jur împrejur de ziduri.

Cînd s-au văzut închiși, nemții au răbufnit într-un urlat clocotitor. Aștia, vînătorii, erau arțăgoși și cruzi, întăritați, de nu se mai putea nimeni înțelege cu ei. Se linișteau pentru o clipă, mîrîind numai, cînește, și iarăși izbucneau, strigînd ca niște turbați împotriva noastră, arătîndu-ne pumnii și înjurîndu-ne fără frică.

— Dom'le sublocotenent, eu pun mitralierele în ei! — a mormăit sergentul acela bătrîn și mustăcios.

Nu m-am temut de asta, că ar fi putut-o face fără încuviințarea mea, dar fierberea nemților mă neliniștea. De aceea am urcat patru mitraliere la colțurile zidurilor, pregătite să deschidă în orice clipă un foc ucigător, iar noi am intrat într-o curte alăturată, să cantonăm... Am uitat să spun că boii, pe care-i deslegasem de la tanc, i-am dăruit primarului, căruia i-am lăsat în grijă și căruțele cu muniție, pînă vin ai noștri.

După ce-am îngrijit de cai, ne-am strîns în jurul unui foc aprins în mijlocul curții, să cinăm. Dar nici nu ne-am așezat prea bine, că dincolo, la nemți, a și răsunat un foc de armă. A clempanit apoi, întăritată, lung, o mitralieră de-a noastră... Am sărit pe zid, repede, cu pistolul-mitralieră în mînă. A sărit lîngă mine și Cionca, agentul, cu cîteva grenade. Am așteptat pînă ce liniștea s-a împlinit din nou. Jos, în curte, viermuirea nemților s-a stins treptat și toți au încremenit, pe rînd, cu ochii la noi. Înserarea care cădea le înnegura și privirile și chipul și le întuneca și mai mult uniformele cenușii, de parcă erau niște umbre vii.

Tăcerea lor nu era însă decît o înfruntare, un semnal de luptă.

— A tras unul dintre ei! m-a lămurit o sentinelă.

Am așteptat pînă ce am simțit că încordarea crescuse destul, ca să-i pot înspăimînta.

— La mitraliere! am ordonat pe neașteptate celor de pe zid... Apoi m-am întors către nemți și le-am comandat scîrșnit, înfuriat la culme: — *Stillgestanden!*... Dacă mai mișcă unul îl împușc! — am strigat... Să iasă în față cel care-a tras!

Îi luasem repede, fără de veste, pentru că știam că numai așa îi puteam înfricoșa. De altfel, aveam de gînd să și trag, căci nu puteam înnopta în siguranță cu nemții de la picioarele noastre răzvrătiți. Dar numai peste cîteva clipe, în fața celor nouăzeci și șapte de prizonieri a ieșit un *feldwebel* rotofei și roșu, în pas silit de gîscă... Ținea pistolul cu care trăsese în mînă și nu s-a sfiit de loc să mi-l arate... „Biserica mă-tii! l-am înjurat eu, în gînd. Lasă că-ți arăt eu ție!“... Apoi m-am întors către ostașii care pătrunseseră în curte cu pistoalele-mitralieră întinse și le-am strigat:

— Împușcați-l!

Feldwebelul a fost luat repede între pistoale, scos dintre nemți și trecut în curtea noastră. În timp ce erau încă în uliță, am șoptit agentului de lîngă mine, fără să-mi întorc privirea de la nemți:

— Să tragă... dar să nu-l împuște!

Cionca a sărit de pe zid, înapoi, în curtea în care cantonaserăm noi. Și numai peste cîteva minute, acolo a răsunat o rafală scurtă, retezată, de pistol-mitralieră. În liniștea aceea încordată și cenușie, neagră, nemții au tresărit, înfiorați și au rămas mai departe nemișcați, cu răsufierea tăiată...

Mă gîndeam că-i înfricoșasem destul, atît cît să-i pot ține în friu pînă dimineața. Dar chiar în clipa aceea, m-am auzit strigat din spate. Era Cionca,

cu copilandrul acela de ofițer pe care-l purtasem toată ziua cu noi, de mână. Neamțul s-a apropiat de zid și s-a ridicat pe vîrfuri... Mi-a șoptit îndurerat, cu fața chinută și speriată, că vînătorii alpini nu cunoșteau nici acum ordinul de capitulare. Aflase asta de la *feldwebel*-ul mutat de noi în curtea alăturată.

Abia atunci mi-am dat seama de toată frămîntarea nemților. Era clar că comandantul nu le citise ordinul de capitulare și că-i îndreptase, într-o retragere rapidă și silită, spre munți sau frontieră. M-am întors spre nemți și-am ordonat, scrișnind :

— Comandantul batalionului, la mine !

Jos s-a produs o oarecare fierbere și dintre rînduri a pășit înainte un maior pipiriu și slab, negricios, cu fața și gura puțin sucite, cu ochii întunecați — dar vii, sfredelitori. Numai cascheta cenușie, cu calota ridicată în dreptul frunții îi mai schimba înfățișarea de momîie neagră. Altfel ar fi arătat ca o stîrpitură de om...

— Sînt prizonier, a început el să vorbească neîntrebat, obraznic, așa că nu pot răspunde în nici un fel de fapta *feldwebel*-ului... Și-apoi, dumnea-voastră i-ați dezarmat ! a surîs el, amar.

O străfulgerare de clipită, pînă ce mi-am dat seama că trebuie să mă stăpînesc, am mîngîiat cu degetul trăgaciul pistolului... „Bestia, am tresărit apoi... seamănă cu Göbels !... Ce fel de om trebuie să fie și ce urmărește, m-am mai întrebat, dacă de trei zile ține ascuns ordinul de capitulare ?“... Tăcerea mea l-a descumpănit și a început să se miște neliniștit, lăsîndu-se cînd pe un picior — cînd pe altul, dar fără să-și întoarcă privirile-i de viezure de la mine... „Lasă că te satur eu de război !“ — i-am promis, înfuriat. Apoi am strigat tare, ca să audă și nemții înghesuiți în spatele lui :

— Cînd ai primit ordinul de capitulare ?

Nemții au izbucnit într-un murmur neașteptat, care s-a stins ca retezat, la semnul meu.

— În seara zilei de opt mai ! a răspuns stîrpitura de maior, sfidător încă.

Nemții au început să se foiască, nerăbdători, și iar s-au pornit să murmure a uimire. Î-am liniștit din nou și am ordonat maiorului să scoată ordinul. Dacă am văzut că întîrzie, i-am făcut semn cu pistolul-mitralieră. Maiorul și-a tras atunci port-hartul, supus, și a scos din el o hîrtie verzuie.

— Citește-l, i-am poruncit... s-audă toți !

Maiorul vorbea gîngăvit, hîrîind sunetele, dar se vedea că avea experiența cititului în fața frontului, căci a citit rar și răspicat, încît totul a fost înțeles. O singură dată l-am întrerupt, cînd l-am pus să repete data încetării focului, așa cum reieșea din ordin... „în noaptea de opt spre nouă mai, la orele zero-doi“...

Prizonierii au rămas mai departe înmărmuriți, așa cum fără vorbă și fără suflare ascultaseră tot ordinul. I-am ținut astfel, pînă ce-am scos toți ofițerii dintre ei și i-am trecut în curtea în care cantonasem noi. M-am temut să-i mai las împreună, c-ar fi putut scorni cine știe ce și i-ar fi împins pe soldați la vreo altă faptă nesăbuită, care ne-ar fi obligat să tragem în plin.

Cînd m-am întors în curtea cehului care ne primise în cantonament, i-am găsit pe ofițeri sub pază, strînși lingă zid. Unii dintre ei tremurau, căci nu știau ce-i așteaptă și nici nu puteau bănui asta din tăcerea și purtarea mea. Cu toții, și cu stîrpitura aceea de maior și cu copilandrul găsit de noi pe pod, erau șase. I-am privit o vreme, încrunțat și fără de cuvînt. Apoi am cerut

cehului o cameră în care i-am îngrămădit pe toți, că nu puteam pune mai mult de un om ca să-i păzească.

*
* *
*

Peste noapte, cehul nu m-a lăsat să dorm afară, cum mă pregătisem. M-a tras și pe mine, aproape cu sila, într-o cameră alăturată aceleia în care-i zivoriserăm pe ofițerii nemți. Drept să spun, mă ispitea moliciunea patului, dar mă temeam să nu-i las cehului niscaiva păduchi, din cei cu care ne luptasem peste iarnă în bordeiele și gropile înzăpezite din munții Tatra. Mi-am scos totuși cismele, chipiul, mi-am desfăcut centura și mi-am deschiat vestonul la câțiva nasturi. Am dat plapoma de puf la o parte și m-am întins în pat îmbrăcat, așa cum dormisem în toate nopțile de război. Și tot așa, mi-am așezat pistolul-mitralieră alături, la îndemână, iar revolverul „Beretta” — pe care-l aveam — sub pernă. Sentinela care-i păzea pe nemți a rămas mai departe de veghe, afară, în fața ușii. Cionca, însă, nu m-a părăsit nici în această ultimă noapte de război, cum nu mă părăsise nici o clipă pînă atunci. L-am trimis să se culce cu ceilalți ostași, în șura cu fîn a cehului, dar s-a împotrivit cu tărie, mormăind ceva neînțeles. A desfăcut apoi o pătură și și-a întocmit un culcuș cald chiar lângă pragul care ne despărțea de camera ofițerilor. Și-a pus sacul de merinde căpătii și s-a întins, cu pistolul-mitralieră — a cărui curea și-o înfășurase ca de obicei pe mînă — strîns la piept...

S-au stins în curînd, pe nesimțite, toate zgomotele serii. O liniște alinătoare s-a așezat și în casă și afară, peste sat. Eram toropit de oboseală și tare aș fi vrut să dorm, să mai capăt puteri, căci nu știam ce mă aștepta a doua zi. Dar liniștea aceea atît de adîncă a dat putere chinuitoare gîndurilor, care au și început să-mi dea tîrcoale. Nu-mi ieșea din cap fapta stîrpirii aceleia de maior și a ofițerilor nemți care ascunseseră ordinul de capitulare... „Cît aveau să mai meargă? — mă întrebam. Și pînă unde?... Era atîta zădărnicie și demență în purtarea lor, că m-am scîrbit iar. Mi-am dat seama că tocmai fascismul îi adusese la acest cinism nesăbuit... „În cele din urmă, îmi spuneam, toată problema ar fi fost rezolvată de un singur batalion de-al nostru, care i-ar fi zdrobit într-o luptă de-o jumătate de ceas!... Atunci, care a fost totuși socoteala nemților?... N-au avut nici o socoteală, îmi răspundeam singur. E fără sens tot ce-au făcut... ca însuși războiul și nebunia fascismului!”

Am simțit că nici agentul nu doarme și m-am răsucit în pat, către el.

— Cionca, l-am întrebat, de ce crezi tu c-au ascuns ofițerii ordinul de capitulare?

— Dă-i în mă-sa, dom'le sublocotenent! — a izbucnit Cionca, nervos, ceea ce însemna că tot la asta se gîndea și el... Odihniți-vă, acum se face ziuă!

Dar nici Cionca n-a putut sta prea multă vreme liniștit. Mai apoi, cînd somnul care mă încerca îmi tăiasă totuși puterea gîndurilor, l-am auzit ca prin vis, mormăind:

— Bestii, asta a făcut Hitler din ei... le-a împietrit sufletele! Unul cere *ausweis*, ca să-și ducă soldații în prizonierat... Altul aleargă nebun peste fronturile părăsite, ca o stafie, și țipă isteric, că vine bolșevismul... Celălalt, scuipe pe toată amintirea lui Hitler, în care a crezut pînă acum ca într-un dumnezeu și trage cu pistolul în icoana lui... Iar ăsta, stîrpirura asta, poartă oamenii mai departe în sălbăticie și minciună!...

Nu știu cât a mai mormăit Cionca, îndârjit și supărat cum era. Vorbele lui mi-au adus însă liniștea sufletului și a inimii și-am adormit... În puterea nopții, abia, am tresărit, deșteptat de tropotul unui cal care se oprise în drum.

— Măi, voi sînteți de la a cincea? — a răzbătut pînă la mine o întrebare.

— Noi! a răspuns cineva.

Am auzit iară tropotit de cal și m-am ridicat într-un cot către fereastră. Cionca sărise mai înainte din așternut și se uita pe geam, cu perdeaua de pînă subțire lăsată pe umeri.

— Ne caută un curier! a șoptit el, întorcîndu-se de la fereastră.

Apoi s-a aplecat, și-a ridicat chipiul și pistolul mitralieră și a ieșit afară. Ușa a lăsat-o întredeschisă, așa că puteam urmări ceea ce se petrecea în curte. Am auzit tropăitul calului pînă lingă ziduri, unde călărețul s-a oprit și a sărit jos, zdupuind.

— Măă, că de cînd vă caut! a răsuflet el, ușurat... de două zile gonesc după voi!

A început apoi să se scuture pe îndelete de praf, povestind în același timp cum se întîlnise cu coloanele de prizonieri pe care le trimesesem în urmă. A povestit, rîzînd, și despre cei trei ochi care l-au întîmpinat în primul sat cu discursul pregătit, și despre căpitanul neamț care i-a arătat că nu e un oarecine, că el mergea în prizonierat cu *ausweis*... După ce a băut niște apă dintr-un bidon, pe care i-l dăduse santinela de afară, a cerut să vorbească cu mine.

— Spune-mi mie! l-a descusut Cionca.

— Nu pot! s-a împotrivit el... Am un plic... Am ordin să i-l dau în mînă!

M-am așezat pe marginea patului, cu picioarele înfășurate în ciorapii cazoni atîrnînd, și am chemat călărețul înăuntru. Cu toată oboseala, călărețul își păstrase sprinteneala pe care i-am citit-o și în priviri. După ce a salutat, a scos din buzunarul de la piept un plic gălbui, sigilat cu ceară roșie, și mi l-a întins. Am desfăcut plicul cu o încetineală silită a mișcărilor, încetineală care îmi trăda de fapt nerăbdarea și neliniștea ce mă cuprinseseră.

Am citit ordinul la flacăra unui băț de chibrit aprins de Cionca. M-am uitat apoi la ceas; în chiar dimineața aceea, războiul înceta cu desăvîrșire. Urmărirea nemților sfîrșea la orele zece, cînd trebuia să ne întîlnim cu o coloană sovietică de tancuri, într-o pădure, la numai opt kilometri de satul în care eram. Sovieticii atinseseră deja linia de demarcație dintre trupele puterilor aliate, coborînd dinspre nord, și ne ieșeau acum înainte pe altă cale.

După asta, nimeni dintre noi n-a mai putut dormi. Soldații, în mijlocul cărora se dusesse călărețul să se culce, începuseră să forfotească și să chiuie, de cum aflaseră de veste. Eu m-am lungit în pat, cu fața în sus și mîinile întoarse sub ceafă. S-a întins și Cionca în așternutul lui de lingă pragul nemților, tăcut. Liniștea care domnea acum și în casă și afară, era ușoară ca un fulg. Nemții, închiși în curtea vecină, vlăguiti de-atîta frămîntare, amuțiseră parcă pentru totdeauna. Era liniște și în camera de dincolo de noi, a ofițerilor nemți, din care răzbătea un sforăit subțire, neîntreput... „Dorm, mi-am zis... bine că dorm, poate li s-or mai limpezi mințile!“... A adormit pe nesimțite și Cionca. Poate că numai eu rămăsesem treaz și santinela de afară, căreia îi auzeam pașii în dreptul ușii. Îmi făceam socotelile pentru a doua zi. Acum puteam trimite din nou cîțiva oameni, cu coloana prizonierilor. Cu ceilalți

trebuia să ajung la timp la locul de întâlnire cu avangarda trupelor sovietice... Aproape că știam și cum va decurge această întâlnire! Mai întâi vom descărca armele în sus de bucurie, cutremurînd pădurea, și ne vom îmbrățișa. Apoi vom schimba țigările și romul pe votcă și mahorcă și ne vom așeza la taifas, să ne închipuim împreună cum va fi lumea de după război...

Gîndindu-mă astfel, am simțit din nou că trăiesc pe-alături de timp. Acuma, însă, nu mă mai mistuia nici zbuciumul și nici neliniștea atîtor nopți înfrigorate de război. Inima îmi cînta, ardeam, furat ca de-un vis ce-mi umpluse sufletul de lumină. Imaginea viitorului mă orbea cu o strălucire în care nu puteam desluși prea multe lucruri. Nu știam care va fi și nici cum va fi viața de după război, dar de frumusețea luminii aceleia din sufletul meu eram sigur că nu mă înșelam...

Pluteam astfel, cu gîndurile, într-un zbor amăgitor și alb și n-am simțit cînd începuse forfota din camera ofițerilor. M-am trezit deodată în învălmășeala și gemetele lor, în zgomotele pe care cineva le făcea, bătînd disperat în ușa. Au răsunit apoi, una după alta, patru împușcături... A cincea a vuit prin ușa ce ne despărțea de nemți, plesnind în perete deasupra mea. Atunci am deslușit și strigătul celui care zgîlțuia cu putere ușa :

— *Herr offizier!*... *Herr offizier!*

Cionca a sărit din somn, zăpăcit, și s-a repezit cu umărul în ușa. Ușa s-a deschis, izbită de perete, și-n față ne-a apărut întunecimea camerei nemților. De acolo a zvicnit copilandrul acela de ofițer, cuprins de groază, urlînd. S-a împiedicat însă de prag și s-a rostogolit ca o minge la picioarele agentului... A năvălit apoi, cu pistolul întins, turbat ca o fiară ațîțată de sînge, stîrpitura de maior. Cionca n-a mai așteptat ; a răsucit pistolul-mitralieră și l-a pocnit în piept, lipindu-l de zid. Maiorul a icnit scurt și sec, ca într-un geamăt frînt, și a alunecat pe lîngă zid, moale ca o cîrpă. Sărisem și eu din pat, dar nu mă puteam mișca din cauza tînărului ofițer care se tîrîse pe jos și-mi îmbrățișase picioarele, îngăimînd :

— *Herr offizier...* scapă-mă... nu mă lăsa... vreau să trăiesc !

Cionca a lovit cu piciorul ușa care se bălăbănea și a intrat în camera nemților, trăgînd o rafală de pistol-mitralieră în tavan. Atunci a năvălit și ostașul de afară și l-am trimis și pe el după agent. Eu m-am descotorosit de ofițer, împingîndu-l cu picioarele spre pat, și m-am repezit la maior de i-am luat pistolul din mîină, căci începuse să miște iar.

În camera nemților a licărit între timp o flacără de chibrit. Apoi a năvălit iarăși întunericul, și mai adînc, de catran. Din el a ieșit Cionca cu chipul ca de pămînt, tremurînd și cu pumnii strînși, scrișnind.

— Mă, păgînule, s-a repezit el la maior... dumnezeul mă-tii de cîine !

Și iarăși l-a lipit de zid, izbindu-l cu dosul palmei și a tăbărit înfuriat pe el, lovindu-l cu picioarele. Mi-a fost teamă să nu-l zdrobească și i-am înfîpt repede mîna în piept, de l-am oprit.

— Ce, ești nebul ? am strigat.

Cionca însă s-a smucit și iar s-a repezit la maior.

— Ptiu ! stîrpitura dracului ! l-a scuipat.

Și în aceeași clipă s-a oprit singur, scîrbit și cu un pumn lipit de tîmplă, tînguindu-se :

— Bestia, i-a împușcat... pe toți i-a împușcat !

Cînd am intrat în camera nemților, unul singur se mai zbătea între viață și moarte, cu pieptul năclăit de sînge. Santinela a ridicat flacără chibritului

și atunci i-am văzut și ochii, alburii și șterși, încetoșați, ca de vită. Un simțămînt de resemnare și neputință îi umbrea, înduioșîndu-i. Ceilalți trei ofițeri fuseseră loviți cu toții în cap și se prăbușiseră unul peste altul, lîngă zid... A început să-mi vîjîie capul, să se învîrtească încăperea cu mine, să simt că mă sufoc. Inima mi se golea treptat de sînge, zguduită de această groaznică nelegiuire. Am ieșit afară năuc, cu mers împleticit și m-am așezat pe scările de piatră ale casei, cu capul în mîini...

M-am trezit cu adevărat cînd se lumina. Santinela sta nemișcată lîngă mine, iar copilandrul acela de ofițer se ghemuise, descoperit, la picioarele mele. Zarea răsăritului, curată, se împurpura. Puterea soarelui creștea în văzduh într-o revărsare măreață, atotbiruitoare, de lumină.

— Ce-ați făcut cu maiorul ? am întrebat.

— Este aicea, dom'le sublocotenent ! a strigat agentul, din camera în care înnoptasem noi.

— Cionca, am tresărit eu... închide-l acolo, cu morții, și du-te de comunică să se adune prizonierii.

Am auzit mai întîi cheia în ușă, trosnind, și apoi pașii agentului care a trecut spre poartă. Mi-am lăsat iarăși capul în palme, istovit... „Îl judec în fața prizonierilor, gîndeam eu despre maior, și-l împușc... în fața lor îl împușc !“... În același timp, copilandrul acela de ofițer s-a ghemuit și mai bine lîngă mine și și-a lăsat capul pe genunchii mei. M-am trezit fără să vreau cu mîna în chica lui încurcată, blondă și moale.

— Cîți ani ai ? l-am întrebat.

— Șaptesprezece, mi-a răspuns cu glasul tremurat. Anul acesta aș fi fost în ultimul an de liceu ! a adăugat apoi, mîhnit...

Nu m-am putut stăpîni și am început să-l mîngîi ca pe un copil, pe creștet. Ofițerașul a prins curaj și și-a ridicat privirile spre mine, încrezător.

— Știi, a murmurat el... și morții-s vinovați ! S-au înțeles împreună, ca maiorul să-i împuște...

I-am făcut semn cu mîna, scîrbit destul de astea. L-am întrebat însă, mai apoi, de ce ascunsese maiorul ordinul de capitulare.

— Voia să treacă linia de demarcație, în zona americană ! mi-a răspuns.

Am căzut iarăși pe gînduri. Și iar s-a ghemuit ofițerașul acela lîngă mine, căutînd îndurare și sprijin. Așa ne-a găsit Cionca, cînd s-a întors și mi-a raportat că prizonierii sînt adunați în curtea vecină. M-am ridicat în picioare, am cerut centura și chipiul și am coborît în bătătură. S-a ridicat și ofițerul cu chip de copilandru și s-a luat după mine, supus. Abia atunci am văzut că era rănît și bandajat la o mînă, pe care și-o purta legată de gît...

— Aduceți-l pe maior ! am ordonat eu.

Am trecut apoi în curtea vecină, cu privirile pierdute, apăsate de gînduri și cu ofițerul acela de șaptesprezece ani după mine. Prizonierii erau adunați în careu, într-o ordine perfectă. Se liniștiseră. Vestea neleguirii maiorului le întunecase chipurile și mai mult ; parcă erau de pămînt.

Erau adunați acolo și cei nouăsprezece ostași ai mei, atîția cîți mai rămăseseră din mîndrețea mea de companie cu care plecasem în război. În spatele lor, caii smuceau frîiele, odihniți, nerăbdători, gata de drum.

Se strînseseră și civili din sat, bărbați și femei, copii, buluciți în poartă sau ridicați pe zidurile curții.

Eu încremenisem cu privirile ațintite în ochii nemților, cenușii și reci, întunecați, triști, umbriți și mai mult de viziarele căștilor de oțel... „Oare la ce

se gîndesc acum ?“ — mă întrebam, cînd am auzit în spate tropăiturile agentului...

— Dom'le sublocotenent, s-a spînzurat ! — a îngăimat Cionca, îngrozit... De clanța ușii s-a spînzurat, cu cureaua !

Nu știu de ce, dar n-am mai tresărit. Parcă mă așteptam la acest sfîrșit al stîrpirii aceleia de maior. Mi-era greață să mă mai gîndesc la el. Însă, tot am găsit puterea să mi-l închipui, atîrnînd de clanța ușii, cu picioarele zgîrcite și trupul strîns, să n-atingă pragul sau podeaua... Ciudat lucru ! În clipa aceea mi se limpeziseră iarăși gîndurile, dintr-odată, și iar le-am simțit pline de vis, ca de lumină.

Am dat atunci comanda coloanei de prizonieri copilandrului acela de ofițer, tînăr și blond. El a salutat scurt, ca într-o tresărire, și s-a oprit apoi în fața prizonierilor, drept ca o statuie. Glasul i-a răsunit subțire și firav, dar limpede, tulburător de limpede și de înalt. Prizonierii au zvîcnit, ascultînd comanda, și s-au răsucit pe loc, ca un singur om. Pe poartă, însă, au ieșit tîrșînd picioarele și cu frunțile în pămînt.

I-am urmărit vreme îndelungată, tăcut, pînă ce-au dispărut în depărtare. Cînd Cionca mi-a adus calul, am încălecat și am pornit în fruntea companiei, în galop. Peste cîteva ceasuri numai, trebuia să ne întîlnim cu primele unități sovietice care coborau victorioase din Germania înfrîntă.

martie 1958

SÎNT TOT AICI

Slujitorilor Teatrului Național
distrus de fasciști în luptele din August 1944

*M-au vrut țărână, și cenușă-n vatră.
M-au vrut înfrînt. M-au vrut și orb și mut.
Și n-au lăsat nici piatră peste piatră.
M-au vrut nimic. Dar nu m-au cunoscut.
N-au cunoscut ce forță-adîncă poartă
aceste mîini, sculptînd învinsul timp,
cînd, deschizînd spre comunism o poartă,
țărîna-n marmori am pornit s-o schimb...*

*...Mai plînge-o stea prin iarbă, omenește.
Din recea mezonoptică iar cade
o boare înviind statui și-arcade...
Și murii-nalți sînt palizi, omenește...*

*E-aceeași sală, doar mai străvezie,
și-aceeași boltă largă, răsfrîngînd
o șoaptă, o tăcere sau un gînd
în noaptea aburînd de poezie
prin care-un veac ucis a prins să umble.
Și steaua plînge-n iarbă pe-un pămînt
în care, fără groapă, e-ngropat
un nesfîrșit popor de umbre,
pămînt de-un dor sfișietor grăpat
și semănat bogat cu flori de sînge.
E-aceeași sală-n care am pășit
ca în odaia mamei, cu busuioc și cofe,
sau cînd, copil, m-am pomenit, uimit,
în templul arcuit al unei strofe.
E-aceeași sală, renăscînd tăcut
sub magica baghetă-a nopții plînse,
cortinele de vînt sub lună-s strînse,
un gong stelar în mine a bătut, —*

*și, iar se-adună-n noapte și răsună
ecoul unor glasuri fără moarte,
de sub aleea înălbită-n lună,
de după piatra filelor de carte.*

*E bocetu-Antigonei, prințul pal
 pierind în întrebări fără răspuns,
 e Vlaicu-n jilțul lui voevodal,
 și Ștefan domn cu mir de spadă uns,
 și viața-nchisă-n copii și volume
 purtînd, într-o văpaie fără-amurg,
 sufleurul legănînd, naiv, o lume
 și-n pană un cuvînt de demiurg,
 orașul nordic, hanul de năpastă,
 și cîntul frînt al gingașei Ofelii,
 azilul ros de canceru-ndoielii —
 și toate-s vii în sala nopții, vastă.*

*Cuvîntul plămădit în lut și-n ploaie,
 la rîșnițe de grîu în lungi milenii,
 cuvîntul miorîței și-al Ilenii
 ce-și legăna copilul în copaie,
 cuvîntul ce-a răzbit înspre lumină,
 prin pietre, mîluri și păduri,
 l-aud aici, din sfinte moarte guri
 sub cerul de-mpietrire alumină.*

*Și steaua plînge-n iarbă, omenește.
 Prin noapte trece-un blestem și-un cuțit.
 Și fierbe-un iad, de-aici pînă-n zenit,
 o gură ca un crater se lărgește.*

*Și Vlaicu Vodă-i prăvălit în jilț,
 Ofelia e ucisă-a doua oară,
 și-n țărână zace Nora lingă Șbîlț,
 și Yorik încă-odată-n pulberi zboară.*

*Ce gînd a vrut cuvîntul sfîrtecat,
 și unde-i mîna, încă netăiată ?
 Un veac e, fără groapă, îngropat.
 O vorbă-o uiți. Pustiul, niciodată.*

*E-aceeași sală, doar mai străvezie,
 și-aceeași boltă-naltă, răsfrîngînd
 o șoaptă, o tăcere sau un gînd
 în noaptea aburind de poezie.
 E-aceeași sală ce-a-nviat tăcut
 sub magica baghetă-a stelei plînse,
 cortinele de vînt sub lună-s strînse,
 un gong stelar în mine a bătut,*

*și-s tot aici, deși m-au ars pe rug !
 Sînt tot aici, reînnoind pămîntul !
 Prin mine a trecut, scrișnînd, un plug,
 dar sînt aici, mereu, ca și pămîntul !*

*Și-n noaptea aburind a poezie,
cînd gîndu-a prins contur de bolți de fier,
mă-nalt cîntîndu-mi noua mea tărie,
spre steaua ce-nroșește vechiul cer...*

*M-au vrut țărîna, și cenușă-n vatră.
M-au vrut înfrînt. M-au vrut și orb și mut.
Și n-au lăsat nici piatră peste piatră.
M-au vrut nimic. Dar nu m-au cunoscut.
N-au cunoscut ce forță-adîncă poartă
aceste mîini, sculptînd învinsul timp,
cînd, deschizînd spre comunism o poartă,
țărîna-n marmori am pornit s-o schimb...*

DRUM PRIN ȚARĂ

*Este cineva ce-a dat lumină
țării, — ca pe fiece colină
și în șes și-n pisc solemn de munte
să se-nalțe-nobilata frunte.*

*Este o lumină și-o putere
și-o mândrie-a noii noastre ere
care-ncintă satul și orașul
și le-mbărbătează peisajul.*

*O tărie a fost dat să nască
noua Romînie pitorească
prin văzduh și vînt s-o încunune
sîrme de înaltă tensiune.*

*Este cineva ce-n clipe grele
a crescut puterea clasei mele
iar acum, în clipe-nălțătoare
crește frumuseți înoitoare.*

*Eu ridic în acest ceas pocalul
pentru ce-l ce-a ridicat jurnalul,
într-un cîntec, ca o violină,
pentru cel ce intră mîndru-n mină.*

*E partidul — mare primăvară.
Ci să ne plimbăm, cîntînd, prin țară.*

*

*De la Obcini poate vom începe
coborînd cu apele sirepe
printre cumpeni și pe la popasuri
cu-ale mierlelor smălțate glasuri.*

*La Bicăz ne-a-norednicit prezentul
unde stau granitul și cimentul,
într-o alianță ce-o să scalde
răcoroase văi și șesuri calde.*

*Iată, că pe-a lui Burcel movilă
urcă a tractoarelor șenilă
pe cînd la Borzești gorunul ține
volții repezi, pe frunzare line.*

*În cetatea lui Ștefan cel Mare
e o simfonie de motoare —
Tu țiteiule erupt, te clatini
pe moșia domnilor Mușatini.*

*Saltă, zboară, se-amețește slova,
trandafir frumos de la Moldova.
Însă dat e lirei să pornească
în spre Sud, spre Țara Romînească.*

*La Rovine-n balta ruginie
s-a-ncetățenit orezărie.
Spicele, cu grîul alb, ca-n China,
strîng în ele cerul și lumina, —
și ca-n Indii, tolănit, visez
lingă bobul limpede de-orez.*

*Unde-a călărit Mihai Viteazul
mi-auresc cuptoarele obrazul
și, călit, oțelul strălucește
parcă-aș ține luna prinsă-n clește.*

*Pogorînd, pe Argeș, mai în jos,
găterele murmură frumos.
Soarele lumina și-o-ntretaie
în cuțitul de la fierăstraie.*

*Ci din trunchiu de lemn pot fi tăiate
nave bete, ah! de claritate,
și viori prin care-o să adii
veșnicie strînsă-n simfonii!*

*Prahova, cu proaspătul țitei
propulsează forță-n anii mei, —
mă purific prin rafinărie
ca-ntr-un veac întreg de poezie.*

*Către Dobrogea cobor, spre unde
Pontul Euxin cu-albastre unde
mi-amintește amfora grecească
pe Ovidiu să-l înveselească.*

*Tristele și Ponticele-au dat
drum deschis acestui veac bărbat
cînd pămînturile strîns se leagă,
astăzi peste Dobrogea întregă.*

*Colțuri de pămînturi din cîmpie
ștersu-s-au ca o nimicnicie, —
lanuri mici, ce-au cunoscut furtuna,
precum Marea Neagră, sînt totuna.*

*Bucură-te, limpede pahar,
lăudat de vinul Murfatlar, —
vin de aur, de rubin sau noapte
din clondire strecurat, cu șoapte.*

*Dar de-aicea lira iar : mută
pînă în Oltenia limbută,
ca să cînte slova noii vremi
unde stară banii craioveni.*

*Versul prinde-n piatră, ca 'un sculptor,
chipuri de panduri și-n frunte, Tudor,
Ci, pe unde oștile luptară
se vestește-o nouă primăvară.*

*Nu e tihnă și nu e tăcere
nicăieri la Electroputere.
Că de-aicea, harpe,-or să răsune :
sîrmele de naltă tensiune.*

*Becul afirmat ca fructa-n pom
seamănă cu-o inimă de om,
inimă de om, incandescență,
clară, într-a veacului prezență. —*

*Curgi frumos, condeiule, cînd scrii
de minerii poposiți pe Jii
că-n popasul vieții trecătoare
urcă visele nemuritoare.*

*Noaptele-mpietrite în cărbune
ard în focuri și trezesc minune —
căci întunecimile din mină
toate-s curcubeie de lumină.*

*Și-a mutat către Ardeal povara
focul — și-a intrat în Hunedoara
pe sub porți severe de cetate
dînd oțelurilor puritate.*

Luminat de fontă stă rapsodul
fericit că i-a ales norodul
dintre flăcări albe și metale
viitorul lirei dumisale.

Roadă muncii pusă pe bascule
miresmează rima a batule,
șarja cu cascadele-i temute
miresmează ritmu-a pergamute
și-ale minereului oștiri
umple tambii mei de trandafiri.

Reșița, furnalele înalte
îmi fac pieptul tinăr să tresalte, —
îmi fac inima a fi vioară, —
respirarea vînt de primăvară.

Cînd mă toropesc suav, în lene,
mă trezesc severele sirene,
mă trezesc dintru deșertăciune
lungi, curele de transmisiune.

Inimile voastre, muncitori,
harfe sînt și lire și viori
sufletele voastre-s frumusețe:
tinerețe fără bătrînețe.

Fruntea voastră e o lună plină,
brațele, izvoare de lumină, —
m-aș usca, fără de voi, ca iasca
suflăt rece și slufit, ca masca.

Aș fi o grimasă oarecare
și un jălnic semn de întrebare.
Dar cînd împărțesc cu voi tutunul
sînt semeț și tare ca gorunul.

Dar mă duc, mă duc pe-al tău tărîm
mai spre miez, Ardealule bătrîn.

La un colț sălbatec de cărare
îmi ies moții în întîmpinare, —
Nu duc de-a-ncălare sărăcia —
(iată-mi inima și bucuria!)

Fruntea-nobilată prinde nimb,
nu de sfinți, ci de puternic timp
nimb care binecuvîntă ora
căci e aurul al tuturor.

Unde Doja sprijinea pe frunte
 jarurile chinurilor crunte,
 coșuri de uzine-arată norii
 și culeg recolta aurorii.

Unde Horia fu tras pe roată
 joacă pe o roată, grea, dințată,
 cîntecul de fată ce răsună
 ca vioara-n mijloc de furtună.

Unde Iancu-n fluier își spunea
 jalea ce-i răstoarnă inima, —
 din sălașul ce-și ridică șița
 merg copii la școală cu tăblița.

Tu, Ardealule, coline grave
 cu ciorchinii proaspeți, pe Tirnave, —
 și cu sare-n sclipăt diafan
 și cu murmurul de gaz metan,

și cu magistrala ce-o să ducă
 a vitezelor supusă fugă, —
 te îmbrățișez a mia oară,
 te îmbrățișez ca pe-o fecioară.

*

De la Maramureș pîn'la mare
 cine-a dat această lege mare
 de-nfrățire și de omenie?
 Cine schimbă timpu-n măreție,

dînd lumină omului și casei?
 E partidul, e puterea clasei
 și aorta secolului meu;
 sînt o rază-a lui, prieteni, eu.

El a luminat, în vremuri, pragul,
 el a nobilat în țară veacul,
 el e cel ce-a așternut lumină
 peste inima-mi de cîntec plină.

LUMINA LUI AUGUST

*Din ziua cea patrusprezece ani trecură !
Atunci în țara noastră-o lovitură
Nimicitoare fiarei fasciste i s-a dat.
De-atunci în lume multe s-au schimbat !
Cătușele robiei legate peste țară
În zilele acelu August se sfârîmară
Și vremea-n care omul era stăpîn ori slugă
Un vis urît ne pare și-o noapte foarte lungă.
Putem cu ochii noștri vedea și recunoaște
Înfățișarea nouă a lumii ce se naște,
Doar noi, cu-aceste brațe și nu cu vorbe goale
Îi punem temelie din piatră și metale.
Din drum să ne întoarcă, zadarnic lumea veche
Își mai adună gîndul nebun fără pereche
Cînd viața nouă-n pasul și-n suflul ei fierbinte
Întreaga omenire o duce înainte.
El, Omul Nou, din lungul istoriei tumult
Nu se mai lasă așteptat prea mult,
Și drumuri nu-s în lume, și colțuri nu-s în țară
În care el, din timpuri chemat, să nu apară !*

*Ci eu, cît mă privește, în felul meu socot
Că-l poate orișicine vedea, și peste tot —
Și-aceasta nu-i o simplă părere trecătoare, —
Iau sprijin spusei mele o scrisoare
Trimisă mai deunăzi de-un prieten dintr-un sat.
Dar iată tot ce-mi scrie și tot ce s-a-ntîmplat :*

*„De-un an de zile altă lumină-n sat la noi
Dă nopții bezna strînsă de veacuri înapoi.
În case, becuri albe, cu vie strălucire,
La început privite cu uimire,
Au spulberat lungi nopți de suferinți,
Și-acum coboară-n cartea de citire
În ceasul serii, raza lor subțire,*

Alături de copii și de părinți.
Atunci, în prima seară luminată,
De noi sărbătorită cum n-a fost niciodată
La noi în sat eveniment mai mare,
Avurăm la cămin o adunare.

Acolo, ca un oaspe de seamă-a fost chemat
Malota, tăietorul de lemne ce-a luptat
În anii grei cu domnii și mai-marii,
În zilele de grevă, lemnar între lemnarii
Acestor locuri, om cît zece alții
Doar brazilor asemeni și munților înalții.
De-atunci trecură anii și ochii lui pierdură
În umbra lor lumina și stropul de căldură —
Era de față totuși, cu noi, și-nțîia oară
Simțînd parcă lumina cea nouă cum coboară,
L-a fost cuprins dorința arzătoare
Să spună două vorbe-n această sărbătoare.
Cuvîntul lui plin de avînt a fost
Iar eu, îl știu și astăzi pe de rost :

„Tovarăși, satul nostru-a căpătat lumină !
Voi credeți că eu n-o văd, dar vă-nșelați amar !
Nu noaptea mă-mpresoară, nu bezna mi-e vecină !
Sînt orb — însă ca mine voi n-o vedeți mai clar.
Eu am luptat o viață-ntreagă
Ca orbii toți să vadă, să-nțeleagă
În lume cîndu-i seară și cîndu-i dimineată
Și cum răsare soare și cum se-arată stele.
E visul meu acesta îndeplinit în viață !
Lumina mea-i aceasta și-a bătrîneții mele !
O văd aici, aproape de mine și-i pot spune
Lumină-a lumii noastre mai drepte și mai bune !“

Acestor vorbe drept răspuns îi dară
Aplauze, furtună, din sală și de-afară,
Dar decît toate mai presus,
Neașteptat, un lucru s-a propus :

„Tovarăși, — spuse unul, — să-i facem ca să-i ție
Lumina, lui Malota, de-acum, tovarășie.
Să-aducă fiecare partea lui
De gînduri luminoase și ochii cu lumină,
Să-aprindem noi lumină unde nu-i,
Să-i facem bătrînețea mai senină,
În cîte-o zi citindu-i fiecare
La ceasurile serii, din cărți și din ziare“

Zis și făcut ! De-atunci, de-un an încoace,
Nu s-a găsit niciunul cuvîntul să și-l calce.
În fiecare seară, precum s-a hotărît,

Un alt flăcău îi ține de urît
 Citindu-i lui Malota din cărți, cu voce tare,
 Și noutăți citindu-i din ziare.
 La clasicii acestei lumini și-acestui ev
 Bătrînul se arată cel mai atent elev.
 Într-un cuvînt, Malota are
 O parte din lumină și el ca fiecare».

Așa grăia scrisoarea prietenului meu,
 Dar țin să știți morala pe care-am tras-o eu :
 Veți spune : — Ajutorul aproapelui, și nu ne-a
 Mirat povestea asta ce-i veche de cînd lumea !
 Ci eu vă spun, e vorba de ceva mult mai mult
 A cărei lungi ecouri prin lume le ascult.
 Nu i-ar fi fost luminii electrice de-ajuns
 Tăria ei să schimbe dincol' de umbră firea.
 Cu ea odată-n sat a mai pătruns
 O altfel de lumină ce-nvinge și orbirea —
 Prin ea e dat robiei din veac să se deștepte,
 Prin ea ne ridicăm pe alte trepte
 Și drumuri largi prin timp ni se deschid.
 Este lumina dată de partid !

Și-o altă-nvățătură am mai adaus eu
 După scrisoarea prietenului meu :

Acei deprinși cu umbra și mersul înapoi,
 Ce vor să tragă noaptea din urmă peste noi,
 Cu șoapte și zîzanii, cu nu știu ce tertip,
 Cu basme și iluzii scornite-n fel și chip,
 În cîntec de sirenă și dăntuiri în van,
 Să știe că le sîntem și le vom fi, dușman.
 Purtăm în noi lumina acelor vremi și lupte
 Ce lasă-n urmă lanțurile rupte !

În rominește de Ion Horea

LA ALTAFONTE

La Altafonte, în Sicilia, clădirea
unei grădinițe de copii s-a prăbușit
peste opt copii omorându-i.

*La Altafonte-n lung pe străzi
Un riu de oameni. — Sînt parăzi ?*

*În orașelul sicilian
Lîngă Palermo-i greu alean.*

*La Altafonte, opt copii
Un vînt i-a luat dintre cei vii...*

*Nu-t vîntul vinovat — voi știți —
Săracii doar — nechibzuiți*

*Că-n grădiniță au lăsat
Opt flori — și moartea le-a uscat,*

*Opt flori, cu ochii de cicoare...
Lacrimi pe-obraji pîrliți de soare,*

*Lacrimi pe miinile brăzdate
Ce suie mici coșciuge-n spate.*

*Clădirea grădiniței sta
Pe putrezi stîlpi — se legăna ;*

*Nu clatină simun, cicloane
Băncile-nalte pe coloane,*

*Nu clatină un vînt titan
Un dom, cu turn marmorean.*

*La Altafonte-n riu cernit
Pe străzi, mulțimea a pornit.*

*Coșciugele par bărci mărunte,
Par albe bărci pornind să-nfrunte
Durerea, frunte lângă frunte...*

*Și pe durere trec plutind
C-un antic cor sub mers jelind,*

*Pe străzi cu ziduri vechi, leproase
Pe unde ura doarme-n case.*

AGRESORII

În diminețile acelea de iulie telegramele
Au umplut emisferele cu vești negre :
„Trupele americano-engleze
Au invadat Libanul și Iordania“.

Citeva clipe a tresărit întreaga fire.
N-ați auzit ?
Trimbițele conștiințelor oamenilor cinstiți
Au sunat :
Stați la pîndă !
Agresorii imperialiști
Vor să aprindă focul războiului !

Popoarele și-au înălțat capul
Și privesc încruntate spre Orientul Apropiat
Și Mijlociu.
Gata de luptă, munții privesc și ei
De la Himalaia pînă la Cordilieri.

Tulburătorii păcii simțind vîntul mîniei
Își sapă tranșee pe malurile mării.
Se agață de malurile mării. —

Cum ? Să nu mai fie dragoste pe pămînt ?
Să nu mai fie flori ?
Să nu mai fie viață ?
Să fie lăsați să declanșeze pirjolul atomic ?

Nu ! Asta nu se va întîmpla niciodată.
Pentru că
Popoarele și munții stau de veghe.

ÎNSEMNĂRI DE REPORTER DE PE MAGISTRALA DE EST

CH₄

De mult, la marginea unei mlaștini din jurul Mediașului (după cum spun unii, s-ar fi întâmplat la Bazna) câțiva flăcăi au aprins niște rogoz uscat. Și-au trecut mâinile amorțite de frig peste limbile jucăușe de foc, apoi s-au tras de-o parte pe o ridicătură de pământ mai zbicită ca să-și răsucească o țigară. Din vorbă în vorbă au uitat să mai arunce pe foc. Într-un târziu unul din ei și-a adus aminte și-a dat să se ridice s-arunce pe el o mână de uscături. Mirat, apoi puțin înspăimântat și-a strigat prietenii :

— Măi, fraților. Mare minune. Arde pământul sau arde focul singur ?

Unii spun că asta s-ar fi întâmplat lângă Mediaș, la Bazna, alții susțin că la Cetatea de Baltă. Sînt mulți care-s neînduplecați în părerea lor :

— La Copșa.

Paternitatea legendei e revendicată și de cei din Zaul de Cîmpie. Șincaiul își are adepții proprii.

Se poate ca-n toate aceste locuri să fi fost întîlnită flăcăruia albastră cu reflexe roșietice, se poate că pe mulți i-a mirat și speriat în același timp semnul de neînțeles pe care-l da pământul.

Revendicarea e legitimă. Legendele sînt nenumărate și imaginația a avut darul să-i adauge semnificații diverse. S-au țesut pe marginea acestei flăcării stăruitoare istorii care înfiorau inimile în seri de clacă. Strigoii, vîrcolacii, ielele, se amestecau în întîmplări vrăjite. Nu știe nimeni cînd a fost văzută întîi flacăra tainică, neînțeleasă. Nu știe nimeni cît timp a ars poate, nevăzută, la lumina zilei, care fulger căzut din cer o va fi aprins întîi și-ntîi pe cînd nici nu erau oameni și nici poveștile lor... Chimistii o exprimă în două litere și-o cifră minusculă, așezată jos, ca nu cumva să se-ncurce matematicienii și s-o ridice la puterea nu știu care. Două litere și-o cifră, prin urmare : CH₄. Carbon și Hidrogen=Metan. O înșiruire de molecule, un atom de carbon tetravalent, patru atomi de hidrogen. Nici n-are ce se aprinde odată ce atotputernicul arderii, oxigenul, lipsește. E cumplit însă cînd îl găsește și se mai nimerește și-o scînteiuță cît de mică. Atunci arde, explodează, usucă sub dogoarea lui...

O hidrocarbură, una din nenumăratele combinații ale carbonului, elementul vieții, cu hidrogenul, care poate să fie benzen, poate fi celuloză, poate fi petrol, fulmicoton, glicerină, chiar zahăr cubic. Adică de la dinamită la zahăr, tot ce vreți. Poate fi în special coșmarul unei anumite vîrste școlare : chimia organică. Totul se poate desena pe tablă, cu creta. Profesorul explică, leagă,

cu o linie sau două, șase litere ale unui exagon, lungit de mirare, spunându-ți : iată, acesta e benzenul.

Gazul metan n-are nici măcar privilegiul unei figuri din geometria plană. La școală exprimam formula metanului așa cum exprimăm la geografie punctele cardinale, în mijloc instalându-se carbonul, saturându-și valențele în patru părți cu diafanul atom de hidrogen.

Metanul nu cunoaște istoria zbuciumată a petrolului. Împins la suprafață de-o presiune de sute de atmosfere, el nu poate fi încărcat în cisterne sau vase petrolifere. N-a cunoscut alte călătorii decât conductele. Și, mai ales, multă vreme a fost ignorat. De vină e starea lui gazoasă. Dar mai e o pricină nu mai puțin însemnată. Ieftin, ușor de instalat, extrem de rentabil, metanul a îngrijorat autoritățile bisericești stăpînitoare de păduri, întreprinderile capitaliste care comercializau lemnul de foc și care se vedeau, prin captarea celei mai simple dintre hidrocarburi, cea care deschide orice carte de chimie, la pămînt. Lupta împotriva gazului metan s-a dus cu toate mijloacele posibile. De la scumpirea exagerată a instalației, de la născocirea unor pericole inexistente, la mistificare.

Flăcăruia albăstruie cu reflexe roșietice a ars încăpățînată ani îndelungați alimentînd șezătorile cu istorii tulburătoare, prevestind cînd nenorociri cumplite, cînd comori de nebănuit.

Să nu se uite niciodată iernile geroase, cu cer sticlos, să nu se uite șirul de femei și copii vineți de frig, cumpărînd cîte zece kilograme de lemne, doi butuci care sîsiau în sobă neîncîngînd-o. Să nu fie uitate cîntarele enorme pe colțul cărora apăsa umil prețul a cinci lei, indiferența cu care stăpînul măsura. Să nu se uite că-n timpul acesta adînc sub pămînt era înlănțuită una din inepuizabilele noastre bogății, metanul.

*

Șincai, Zaul, sînt comune cu cel mai celebru noroi. Un noroi lipicios, galben, care se lipește de bocanci, de haine, imobilizează roțile căruțelor, face de rîs diferențialele camioanelor, exasperează oamenii. Toamna, cînd plouă mult, fără sfîrșit, noroiul pare o mare viscoasă, mișcătoare, de plumb. Dealurile sînt din noroi, fără păduri, pustii. Aici se forează. În adînc, încremenit de mii de ani, gazul metan așteaptă. Mașinile, aparatura, turlele de foraj sînt cîteare inimaginabil de greu la fața locului. Și se forează.

Vara te înecă praful, un praf dens, pătrunzător, care usucă gîtlejul, înroșește ochii, iarna bate vîntul într-una. Găzarii nu se dau bătuți. Forează cu îndîrjire, încăpățînați, împînzind cîmpia Ardealului, Tîrnavele, Mureșul, Dealurile Turzii și Clujului. E o lume aparte, așa cum a minerilor e aparte, cum a petroliștilor e o lume cu poveștile ei, cu întîmplările ei „cu fizionomia ei aparte“.

Ei duc de mult această luptă cu adîncimile pămîntului, au ajuns la o pricepere greu de apreciat dacă n-am ști că au de captat un gaz și nu un lichid, că s-au obișnuit și-au îndrăgît un peisaj care-n afară de podgorii și perii nu prea întinse de păduri, nu oferă nimic altceva pitoresc, spectaculos ; nici zbaterea imensă, înfricoșătoare a mării, nici jocul de culori, de la verde întens, la albastru palid al valurilor ei și nici frumusețea gravă a culmilor înzăpezite.

Treceți cu mașina pe șoseaua Sighișoara-Tg. Mureș atenți la serpentina periculoasă a Heturului și o să auziți desigur că în cutare zi și-n cutare loc s-a răsturnat un camion cu miei. Un camion cu o sută de miei. O sută de behăituri s-au auzit răspindite pe prăvăliș. Și alte întâmplări cu șoferi, cu butoaițe răsturnate, cu ruperi de frîne sau fuzete. Nici n-aveți să băgați de seamă că ați trecut pe lângă celebra schelă de foraj, N...

La început a fost o baracă modestă, o turlă și cîțiva muncitori. De multe ori șoferul autobuzului bombănea că trebuie să coboare vreun călător în dreptul barăcii, tocmai acolo, în pantă. E mult mai la îndemînă să oprești la poale, lângă moară. Se găsește vin bun și pită moale cu slănină afumată.

Va trebui să se închine odată un poem vieții găzarilor, celor care au împins flăcăruia singuratică, misterioasă, în sute de mii de cămine, în fabricile noi ale patriei, în teatre și cinematografe, în vîrfurile pavilioanelor zecilor de șantiere ale magistralelor, unde arde ziua și noaptea flacăra ca un steag.

Pentru că de la baraca modestă, de la lungile zile de toamnă, cu burniță și cețuri, de la înfrigurarea cu care sapa înainta metru cu metru pipăind atentă spinarea zăcămintului, de la neliniștea primei învîrtituri a sapei pînă la fisîitul ușor al gazului captat urcînd cu viteză la suprafață, astăzi avem o geografie specială a gazului metan. Gazul metan abia acum se confundă cu formula lui chimică, atît de asemănătoare cu roza vînturilor. Spre nord, spre sud, spre vest, căptușala inodoră, incoloră de metan a podișului transilvan își împinge flacăra spre București, Satu Mare, Timișoara. Milioane și milioane de metri cubi vor încălzi cuptoare de topit, cazane, hale uriașe, milioane de metri cubi vor alimenta combinate chimice, milioane de metri cubi vor înlocui lemnul în casele oamenilor.

Drumul lui va deveni în curînd familiar pe Troțuș și Bistrița și îl va primi Iașul.

A plecat spre sud, spre nord, spre vest, s-a învîrtit și-a cercetat tot podișul, acum i se croiesc vestminte pentru vizita lui spre est.

Nu va fi desigur ultimul lui drum magistral. Siretul, Bahluiul, Bistrița, Oituzul, Oltul, Mureșul, Bega, Someșul, Crișurile, sînt numai exerciții.

Metanul va cunoaște și Dunărea... ca un răspuns la prezerici, hidrocarbura cea mai simplă ne convinge că dacă a sărit cineva în aer, acesta a fost trecutul cînd flăcările erau înăbușite. La Daneș, Sînzieni, Bicsad, Oituz și-n alte locuri, ard flăcări, liber, ca niște steaguri...

De mult, la marginea unei mlaștini, nu se știe anume unde, cîțiva flăcăi au aprins o mîină de rogoz. Fără să știe, descoperiseră o mare, o nespuse de prețioasă comoară. Chimistii descompunînd-o în eprubete de laborator i-au ignorat poezia. Îmbrăcînd-o în haine de gală, de douăzeci și opt de țoli, purtînd-o cale de sute de kilometri, sute de muncitori i-o redau.

★

E cald, soarele dogoară întetît, muștele au devenit enervante. Drumul de țară nu mai merită osteneala unei comparații, într-atîta e de prost. Sălciile de pe malul Tîrnavei fișiiie scărmanate de vînt. Furtuna plutește-n aer. Pe șantier e deocamdată liniște și se ia masa. Muzică: bîzîit de bondari și sfîrăitul paznicului adormit la umbră, sub vagon.

Lîngă drum și de-a lungul porumbiștilor, culcată în șanț, conducta așteaptă să fie acoperită cu pămînt. La trei kilometri în față se sudează. La

capătul șirului de săpători tronsoanele sînt coborîte în adînc. Un țaran bătrîn, din partea locului, a venit cu secera să mai apuce să taie din porumb. Nu lucrează cu prea mare tragere de inimă. E cald, el e bătrîn și-ar sta mai curînd de vorbă cu cineva. Cei din sat îs pe cîmp către Boiu, n-are cu cine fuma o țigară. Stă, ca pierdut, lîngă o movilă de pămînt. Pune mîna streășină la ochi și se uită cum coboară cîndrul smolit, lung de cincizeci și cinci de metri, cum se năpustesc parcă spre buza șanțului cele două tractoare.

Țigara, uitată, îi arde zadarnic degetele. De uimire nu simte arsură. I-ar întreba pe băieții, care, îndată după masă, s-au apucat s-arunce din nou pămînt peste conductă, dar aceștia au altă treabă.

S-ar apropia de unul mai mic, negricios, c-un păr ca sîrma, negru, zburlit, pe care l-a văzut de mai multe ori cărînd apă băieților. Și acesta-i grăbit.

Povestea celui mai scund brigadier e cît se poate de obișnuită. Din 5 mai e la D... Nu e un novice în materie. De altfel majoritatea băieților sînt brigadieri vechi. Octavian Maiorescu e de loc din Mădăraș, regiunea Autonomă Maghiară, cale ca de 15—20 de kilometri de Tg. Mureș. Săraci, foarte săraci părinți. Băiatul și-a căutat de rost de foarte tînăr. A fost pe șantier la Făgăraș, apoi s-a-nscris pentru D... odată cu ceilalți brigadieri. N-are decît un metru și jumătate înălțime, astfel că nu poate fi recrutat. Aceasta l-a întristat. Nu-i bine să fii mic de stat. Din pricina asta s-a și bucurat că poate pleca pe-un șantier. O să rămînă, sigur, pînă la terminarea magistralei :

— Apoi ?

— Ce, n-o să mai fie șantiere ?

Băieți-i zic Pufi.

N-au avut încredere în el.

Li se părea că flăcăușul n-o să biruie să astupe metri liniari de conductă. Și au găsit un leac inedit. Octavian să se ocupe de aprovizionarea cu apă. Uneori apa e departe de locul de muncă. Ar cere timp aducerea ei. Și-apoi arșița-i mare, fără apă proaspătă, nu se poate.

—Tu o să cari apă, Pufi. Asta-i sarcina ta. Norma ta o facem noi. În loc să fugim pe rînd după apă, te duci numai tu.

Adevărul este că de prea multă hărnicie n-a prea dat dovadă Maiorescu. Mînuia lopata cu încetinitorul și arăta puțină tragere de inimă ca echipa lui să cîștige. Multă vreme s-au zbătut ceilalți să găsească o soluție. L-au înțepat cu glume, l-au poreclit în felurite chipuri. Pufi, imperturbabil, tăcut, continua să arunce pămîntul într-un fel ciudat, de gîndeai că vrea să cîntărească fiecare lopată de pămînt înainte de a-i da drumul în șanț. Și-atunci cineva a propus soluția de mai sus. Octavian Maiorescu să devină sacagiu. A stîrmit rîs la început propunerea. Pînă la urmă silueta scundă a fost văzută făcînd naveta apă — echipă și viceversa, neconținut.

După un timp, pe Maiorescu l-a prins urîtul. Una e s-alergi cît e ziua de lungă, de unul singur, cărînd apă cu găleata și alta-i să stai între băieți s-ascuți glume. Te simți nu știu cum, stînjjenit, cînd vii acasă la dormitoare, cu camionul, și ceilalți cîntă tot drumul împăcați că și-au făcut datoria, iar tu nu îndrăznești nici să deschizi gura. E ca și cum te-ar ține ei, lucrînd partea ta, pe nimica. Nu, nu-i bine, nici nu poate fi bine așa.

Și Maiorescu s-a săturat să fie a cincea roată de la căruță. A început să

lucreze mai cu spor, fără aerul că trebuie cîntărit fiecare bulgăre de pămînt. Începuseră băieții să-l ia la ochi. Parcă spuneau :

— Pentru unul și încă vreo cîțiva ca tine nu reușim să punem și noi mîna pe drapelul de frunțași.

Așa că Pufi se-ndeamnă și de rușine și de voie bună, nebăgîndu-l în seamă pe moșneagul care a rămas cu mîna streășină la ochi.

Seara de iulie a căzut odată cu ploaia. Grăbit camionul se ia la întrecere cu primii picuri. Viteza mașinii sporește ca și cum pînza de apă ar alunga-o spre D... Băieții, înghesuți pe platformă, cîntă cît îi ține gura un marș. Octavian Maioreșcu, pitit într-un colț, ascuns de vecinii săi, se gîndește la următoarele trei luni, pentru care va iscăli angajamentul diseară. Și poate visează la insigna de brigadier, ploaia care s-apropie amenințătoare i-aduce aminte de cît amar de apă a cărat vreme de trei luni.

Îl încearcă un sentiment de mîndrie cînd mașina gonește pe asfaltul străzilor din Sighișoara și își îndreaptă șuvițele răzvrătite de pe frunte. Are ochi negri, de cărbune, copilăroși.

El este unul din cei nouăzeci și șapte de brigadieri ai sectorului 2. Băieții l-au luat un timp în zeflemea, l-au știut juți, l-au vindecat de lene cu mijloace originale, dar acum, stînd în front consimt cu toții că fără Pufi viața șantierului și-ar pierde din farmec și că fără o „tabachere“ cu el nu și-ar putea închipui viața de tabără.

*

Seara, stau de vorbă la club cu Emil Cîmpeanu, vecin de lucru al lui Maioreșcu. Dimineața îl văzusem în pantaloni scurți, gol pînă la brîu, bronzat, șiroind de sudoare. Bine clădit, frumos, mușchii îi joacă sub pielea arămie, pe față nu i se cunoaște oboseala celor opt ore de lucru. Trăsăturile feței îngînă încă pe copil cu viitorul bărbat. Trupul sculptural, athletic, trădînd o sănătate desăvîrșită, se simte în elementul său aici, în plin soare, răsturnînd pămîntul negru, sfărîmicios peste țeava care înseamnă drumul gazului metan spre plaiurile Bistriței moldovenești. Emil Cîmpeanu se trage din Seleuș. Trei feciori și-o soră la părinți, colectivști. El a plecat de mic din sat, la Sighișoara. S-a înscris la școala profesională metalurgică din Sighișoara. A lucrat la uzină, dar cînd organizația de tineret a lansat chemarea pentru magistrală, a simțit că, fără a mai fi rugat, se va înscrie. Emil Cîmpeanu e foarte tînăr. N-a făcut încă armata. El nu era încă pe lume cînd pe dealurile Tîrnavelor au răsărit turlile înalte ale sondelor de gaz metan. Și totuși comunele nu cunoșteau binefacerile lui. Abia în anii noștri, Laslea, Dumbrăvenii, cunosc ce va să zică o conductă de gaz metan. Emil își dă toată silința să împingă cît mai repede conducta spre B... Să vadă cu ochii lui cum se-ncovoiaie o țeavă atît de largă încît dacă plouă încap 6 inși bine de tot într-însa, cum sare apoi peste Tîrnave, peste Olt, peste Oituz. Cu fiecare zi ce trece pielea lui capătă nuanță mai închisă, îi par și dinții mai albi, joacă mai bine fotbal ca-nainte, și, mai ales, simte că e ceva în cuvîntul brigadier. A auzit cîte ceva de la alții de pe șantier, cum sînt frații Bușescu, din Vlădești-Cîmpulung, vechi brigadieri al căror palmareș e de invidiat. Bușescu Vasile, mezinul, e la al patrulea șantier din viața lui. La 16 ani plecase de-acasă. Anul 1955 l-a prins pe șantierul stadionului din Bacău. A stat în Uricani opt luni încheiate, ca de-acolo să plece pe șantierul combinatului chimic de la Govora. De la Govora la D... Adică așa cum e ușor de în-

teles, în centrul vieții. Ziarele scriu și-au scris coloane întregi despre noi, spune itinerarul străbătut de tânărul brigadier. Și repertoriul fraților lui e mai impresionant. Unul din frați, Gheorghe, a ajuns șef de brigadă la D... iar fratele său Constantin, comandant de șantier la Tg. Jiu. Gheorghe e momentan plecat în delegație la S... ca să asiste la ceremonia predării steagului de șantier frunț pe magistrală. E un steag de tradiție scumpă, începută la Agnita-Botorca, Salva Vișeu, Bumbești-Livezeni. Aria de răspîndire a brigadierilor ca ei e întinsă cît patria noastră. Părinții lui păstrează scrisori primite de la copii, de pe întreg întinsul patriei. Cînd citesc în ziar vești de pe șantier e ca și cum ar primi vești din partea lui Constantin, Gheorghe sau Vasile. Și asta nu-i totul încă. Bușescu Gheorghe pentru destoinicia lui va pleca în Bulgaria, ca reprezentant al întregului tineret muncitor. O sarcină de mare însemnătate și de mare cinste.

Așa că nu l-a mai mirat pe Cîmpeanu felul disciplinat, simplu, firesc cu care brigadierii își organizează viața în tabără, cum se străduiesc pe șantier, nu-l mai miră că la reuniuni pleacă numai cei buni. Există o anumită mîndrie, care nu se rostește, care nu-i deșartă, o anumită mîndrie despre care se pomenește cînd vorbești de mineri, de petroliști, de oțelari. Mîndria aceasta, începe s-o trăiască și Cîmpeanu Emil. E legată de tabără, de conducta magistrală de est, de primul lui șantier adevărat, în care a cunoscut viața de brigadier.

Tractorul din frunte care scobește pămîntul la doi metri și mai bine înaintează într-una, în urma lui flăcările sudorilor luminează în noapte, vin la rînd macaralele care ridică tronsoanele lungi, grele, îmbrăcate în două straturi de smoolă, ca apoi să rămînă în urma tuturor o spinare îngustă de pămînt, nesfîrșită, care nu se va bătători niciodată. Se va tasa de la sine, încet, încet. Mai curînd decît va apuca să crească iarba pe pămîntul negru scormonit din adînc, va apare pe harta țării, înscrisă, cu explicație la legendă, linia care va însemna kilometru cu kilometru drumul către Moldova, peste munți, al gazului metan.

Acolo pe hartă nu va fi însemnat numele niciunuia din cei nouăzeci și șapte. Maioreșcu va pleca pe-un alt șantier, Emil va juca fundaș stînga cine știe unde, frații Bușescu vor trimite scrisori acasă din alte părți, în urma lor vor rămîne însă pe hartă urme care vor complica un pic viața de școlar și geografia patriei...

Dar dacă ei ar asculta, bunăoară, istorii de felul celor povestite de bătrîni, cu flăcări tainice aprinse în crucea-noptii pe cîmp, departe, în păpurișuri mlăștinoase, cu spaime și duhuri, ar rîde.

— Ce povești!... Știm noi ce-i aia. Gaz metan. Noi îi facem acum că-mașă și-i dăm drumul să ardă cu flacără mare. Vezi, ca acolo, în vîrfurile pavilionului.

Ștefan Luca

MLAȘTINA

Brigadierul Avram Mihai pleacă în Bulgaria. Un schimb de experiență cu brigadierii de acolo. Nu poate să doarmă. E seară tîrzie. În dormitorul copleșit de întuneric se aude respirația liniștită și grea a băieților. Dorm. Ca niște bolovani. Toată tabăra doarme. Numai Avram Mihai nu poate dormi. El

pleacă în străinătate. Stă pe pat, rezemat într-un cot și se uită la lună. E ca o seceră mică de aur. Cu ea taie cineva lanuri prin cer. Stelele sînt spice rămase după secerători. Calea Laptelui e pustie. Carul Mare adastă undeva, în steпа cerească cu oiștea îndreptată spre sud. Dar pe unde-or fi fiind telegarii ?...

— Mă, Mihai...

— Ce-i, mă ? tresare băiatul. — Ce-i ?

Avram Mihai pipăie cu ochii lui căpriei întunericul dormitorului, să descopere cam cine vorbise. În zadar. Vocea se aude din nou.

— De ce nu dormi, mă ?

— Nu pot, răspunde Mihai.

Pauză. Undeva fluieră un tren. O fi personalul de la orele trei. Băieții își dorm somnul lor cel mai dulce. Somnul de dinaintea zorilor. Careva vorbește în vis : „Tovarășe comandant, raportează... îndeplinit... echipa noastră, planul de săpături... Cu cîntec înainte, marș !...“ Vorba dezordonată sună ciudat și fără de scop în dormitorul cuprins de tăcere.

Vocea din întuneric se aude din nou :

— Cînd pleci, măi, Avram Mihai ?

— Degrabă. Să-mi vină actele.

— Ți-au cerut și poze ?

— Cerut.

Tăcerea se lasă din nou. Pentru cîteva clipe. Iar voci.

— Să le spui și lor cum lucrăm pe-aici. Și cum trăim. De toate să le spui. Auzi, mă ?

— Am să le spun.

— Să le povestești și întîmplarea cu mlaștina.

— Am să le povestesc.

— Să știi că atîta timp cît vei fi plecat, voi munci și pentru tine. Bine, mă Avram Mihai ?

— Bine. Cum să nu fie bine. Dar cine ești tu ?

— Unul din brigadă. Ce contează ? Hai să dormim.

Bătută de vînt, flacăra ce arde în vîrfurile pavilionului își aruncă luminile ei peste tabără. Avram Mihai o vede pe fereastră. E ca o flamură de mătășă roșie desfășurată în vîrf de catarg. O torță simbolică pe care au aprins-o brigadierii șantierului de la D... în ziua cînd au început Magistrala. De atunci arde continuu, ziua și noaptea, hrănită de gazul metan care doarme sub aceste pămînturi. Sub flacăra ei se adună în careu brigadierii dimineța și seara. Aici sînt lăudați cei harnici, fiecare succes fiind salutat de trei ori ca la brigadă, prin entuziastele aclamații intrate în tradiția lui „Hip-hip-hura !“. Aici se țin curcerile de învățătură și consfăturile de tabără. De aici răsună cîntecele brigadierești și zvonurile jocurilor purtate în ritm de armonică. Și tot de aici se rostesc asprele critici adresate celor leneși și nedisciplinați. Într-un fel torța aceasta este ochiul viu și sever care urmărește întreaga viață a taberei brigadierilor de la D...

Avram Mihai se uită pe fereastră. Flacăra din vîrfurile pavilionului desează cu luminile ei obrazul smead, de copilandru ; nasul osos, puțin înclinat, ca de grec ; pune o lumină tulburătoare în ochii mari și căpriei ; cerne pulbere de argint peste părul aspru și negru, ca o coamă de cal, iar frunții de adolescent îi dă o paloare meditativă : „Să le povestești și lor cum lucrăm pe-aici,

răsună din nou îndemnul acela în mintea lui Avram Mihai. — De toate să le spui. Și întâmplarea aceea cu mlaștina...”

Băieții dorm, cu trupurile înfășurate în cearceafurile albe. Numai Avram Mihai nu doarme. El nu poate dormi. Stă în pat, răzemat într-un cot și se gîndește. La ce ? La ziua de ieri și cea de alaltăieri, la viața de tabără, cu toate peripețiile ei bune și rele. Înfierbîntată, mintea băiatului aduce aproape o mie de întâmplări petrecute pe șantierul Magistralei. Iat-o și pe aceea cu mlaștina. Memoria reconstituie totul aievea, nepierzînd nimic din rindurile și culorile întâmplării de-atunci.

...Iunie. Conducta Magistralei de Est ajunsese undeva pe valea Rusului, în preajma Sighișoarei. Pe neașteptate, în calea ei s-a deschis un teren mlaștinos care nu putea fi în nici un chip evitat. Ce era de făcut ? Conducta trebuia să treacă chiar prin mijlocul mlaștinei. Cei mai mulți nu credeau că va fi posibil un asemenea lucru. Totuși, cuvîntul hotărîtor l-au spus a doua zi brigadierii.

Zorii zilei s-au ivit pe la orele cinci, construind peste lume un cer de zinc. Pe drumurile din cîmp colburile gălbui mai păstrau căldura din ziua trecută. Gîzele pămîntului stropite de roua nopții așteptau să se zbicească la soare. Grînele coapte adăstau într-o tăcere nelămurită în bună-dimineața văduvită de cea mai ușoară boare de vînt. Și iată că această liniște imensă din Valea Rusului a fost spulberată brusc de larma brigadierilor. Mai întîi au răzbit în Valea tăcută cîntecele lor cu ritmuri de imn. Apoi au putut fi zărite și autocamioanele ce se apropiau grijuliu printre dealuri, ridicînd în urma lor corbina înalte de colb.

Mlaștina aștepta, privind această desfășurare străină, cu ochi răi de apă verzuie. Din cînd în cînd se surpa ceva neștiut în străfundurile ei, încît bolborosea un aer puturos în afară. Printre smîrcurile putrede țîșneau brotaci sprinteni și hîzi. Gînganii minuscule mișunau haotic prin apa stătută. Într-un cuvînt, mlaștina din Valea Rusului îi întîmpina pe neobișnuiții ei oaspeți tăcută, vicleană, cu lumea ei pestriță și plină de taine.

Autocamioanele s-au oprit la marginea mlaștinei. Au coborît și brigadierii, pregătindu-și uneltele lor : hîrlețe, lopeți, cizme de cauciuc, frînghii, găleți și multe altele. Unii s-au grăbit să pipăie cu talpa piciorului suprafața nestatornică a mlaștinei. La fiecare pas mustea apă.

— Hei, am venit pe degeaba, a strigat pe loc unul dintre brigadieri. — Nu-i chip de răzbit.

Nici un răspuns. Ce fel de răspuns poți da la o asemenea vorbă ? S-au apropiat și alții, să cerceteze pămîntul ciuruit de ape. Smîrcurile se aplecau sub pași ca un aluat. Oamenii călcau ca pe gumă. Și pentru că supărarea-i soră bună cu gluma, un copilandru blond a strigat :

— Umblăm ca Hristos pe apă și nici nu ne pasă, și a jucat halaripu pe fața smîrcurilor. Chiar în clipa aceea mlaștina s-a deschis și a supt trupul înfierbîntat al băiatului pînă la subțiori. Aceasta a fost prima viclenie pe care a arătat-o mlaștina în ziua aceea. Brigadierii s-au grăbit să-i arunce tovarășului lor un capăt de funie. În cîteva clipe l-au scos la liman. Era plin de nămol. Deși nu era de fel un lucru de șagă, glumele curgeau cu nemiluita.

— Ai fost la Techirghiol, prietene ?

— Ia lăsați băiatul în pace. Ce-aveți cu el ? Își tratează omul reumatismele și voi vă năpustiți ca la urs.

Rîdeau brigadierii. Unii cu toată inima, alții rîdeau cam strîmb și silit. Le era teamă.

Suia soarele pe scările cerului. Brigadierilor nu le prea erau oile acasă. Abătuți: Unii spuneau deschis că nu se apucă de lucru. Alții combăteau însă cu inima cît un purice. Atunci a avut loc o întîmplare cu totul neprevăzută. Dezbrăcat pînă la chilot, copilandrul cel blond a țîșnit în sus ca un arc. A luat din mîna cuiva steagul roșu al brigăzii și l-a înfipt la marginea bălții. Apoi și-a apucat lopata și-a-nceput să sape, icnind. Peste liniștea coborîtă între oameni, se auzeau surdele bătăi de lopată și glasul răgușit al copilandrului care îngîna un vechi cîntec brigadieresc, pe care l-a cîntat mai de mult, la Salva-Vișeu, la Bumbăști și nu de mult pe șantierul Cambinatului de la Govora...

„Noroiul, zăpada, nu ne-nspăimîntă

Căci avem elan în noi și muncim cu rîvnă.

Cîntăm,

Muncim,

Țara o reconstruim,

Noi, brigadierii Republicii noi...”

O mută tulburare a coborît între oameni.

Întîi s-a ridicat de la locul lui Pantelică Constantin, un flăcău firav din Gorj. Și-a lepădat salopeta, apoi s-a vîrît în cizmele înalte de gumă. Fără cuvînt a luat lopata și-a intrat în mlaștină. A început să cînte cu glasul său pițigăiat și fără culoare. Alături de vocea dură, de bas a celuiilalt, cîntecul puțin al lui Pantelică întregea un duo caraghios. Dar nimeni nu rîdea.

S-a ridicat de la locul său și Sandu Stănescu, comandantul brigadierilor. Băieții l-au văzut cum și-a scos maioul alb de pe trupul mușchulos și bronzat, cum și-a legat peste părul buclat o batistă în chip de basc, apoi s-a apucat de lucru. Cîndva omul acesta a fost actor pe scena unui teatru bucureștean. Acum e comandantul brigadierilor. Seara, în adunările de tabără poate obișnuiește să recite monologuri. Acum vocea lui cumpătată dă o replică și chiar dacă nu se află în nici o piesă de teatru, e la fel de răscolitoare, de gravă.

— Măi băieți, eu credeam că steagul acesta e-al tuturor brigadierilor.

Atîta a spus, apoi glasul său limpede, de tenor s-a alăturat aceluia cîntec vechi, întrerupt ritmic de respirația șuierată a celor trei ce lucrau cu lopata.

„...Cîntăm, muncim, țara o reconstruim

Noi brigadierii Republicii noi...”

Băieții se urneau rînd pe rînd alăturîndu-se celor care săpau și cîntau. Nu cîntecul, ci mai cu seamă simțămintele pe care le purta melodia aceea trudită i-au molipsit pe constructori. N-a mai rămas unul pe mal. S-au desfășurat unul cîte unul în lanț indian, purtînd lopeți și frînghii cu care se legau. Se vedea că cismele de cauciuc nu mai pot avea trebuință. Numai omul, lopata și găleata cu care să scoți apa ce mustește la picioarele tale. O sută de trupuri înfierbîntate, încordate ca o sută de arcuri. O sută de lopeți în mișcare, o sută de găleți deșertate în lanț.

Șanțul în care trebuia culcată conducta de 28 de țoli creștea. S-au apropiat meșterii întreprinderii de conducte și magistrale: sudorii, montorii. Și-au părăsit pentru o vreme sculele lor și s-au apucat să le-ajute brigadierilor. În șanțul săpat, apa creștea văzînd cu ochii. S-a pus în funcțiune o motopompă. Lansatoarele — niște macarale mobile, construite pe corpul unor tractoare cu șenile — înaintau pe traverse de lemn. Cînd apucau conducta, înălțînd-o în aer, gata s-o așeze în șanțul proaspăt săpat, mașinile acelea grele jucau în ba-

Ians gata să se-afunde în smîrcuri. Toți cocostîrcii bălții au fugit speriați de bătaia sacadată a motoarelor.

Soarele asfințise de mult cînd constructorii și-au încheiat munca la mlaștină. Ultimele suduri, ultimele izolări cu bitumen fierbinte le-au făcut la lumina farurilor de autocamion. O echipă căuta o pereche de cizme pierdute. Erau orele nouă și jumătate. Conducta Magistralei de Est străbătuse de la un capăt la altul mlaștina din preajma Sighișoarei strecurîndu-se cam la doi metri pe sub smîrcuri.

Ajunși în tabără brigadierii s-au tot spălat de glodul mlaștinii pînă pe la orele două din noapte. Unii la baia taberei, alții în bătaia furtunului. Bucătarul se străduia să-i grăbească într-un fel că se răcesc mîncărurile grase, preparate special pentru prilejul acesta. Cineva mai avea chef să cînte la un fluiet. Istovit, Ion Coroba, șeful lucrărilor, scria în jurnalul de zi al șantierului aceste lapidare cuvinte: „Azi 23 iunie, 1958 — am străbătut cu bine mlaștina de pe Valea Rusului. Zeci de metri de conductă. Diavolii ăștia de băieți sînt niște îngeri. Ritm de lucru cu totul neobișnuit. Am combătut ca la Mărășești“...

*

...Se ivesc albi și lăptoși zorii de zi, iar Avram Mihai încă nu a lîpit geană de geană. Stă la fereastră copleșit de gîndurile sale fără de număr. Î-a obosit mintea de-atîtea întîmplări măcinate în pavăza nopții. Oare cît o fi ceasul? A pălit pe cer și luceafărul zorilor. Brigadierul de servicii trebuie să dea deșteptarea. Undeva, la bucătărie se aude zarvă de străchini. Se pregătește cafeaua. Cel mult peste un ceas autocamioanele vor goni de-a lungul drumurilor înguste de țară stîrnind pînă în slăvi colburile călduțe, gălbui. Soarele găsindu-i pe constructorii șantierului de la D... lucrînd la kilometrul 17 al Magistralei de Est, va aprinde în cinstea lor ruguri înalte pe dealuri. Avram Mihai, unul dintre brigadieri, va privi prelung cu ochii căprui răsăritul de soare, poate mai intens decît în alte dimineți.

Plecînd în Bulgaria, el va povesti și despre curajul brigadieresc și despre diminețile albe, speriate de larma constructorilor, și despre soarele nostru, despre cîntecul uimit al ciocîrliei, dar mai ales despre destinele noi ale tinerilor angajați să înfăptuiască în fier și beton visele noastre ne mai visate.

...Începuse o nouă zi de lucru pe șantierul Magistralei de Est...

Pop Simion

PROFILURI

Primul se trezește Toma Romiță, un flăcăiandru de vreo nouăsprezece ani — e lucru știut că după ora cinci el nu mai are somn, ca bătrînii — și își zgîlție ușurel vecinul, pe Gheorghe Bușescu. „Ce visași, măi?“ — și fiindcă Bușescu încă se mai luptă cu somnul, Romiță continuă, în șoaptă: „eram într-o livadă, umbra groasă, iarba deasă — și mere măi, atîtea mere n-am văzut în viața mea! Am mîncat patru, cred că erau ionatan...“ S-a trezit și Nicolae Lața, se întinde, dă pătura la o parte și sare la fereastră. „Iar o să fie zăpușeală... Aoleu — și ce visai! Eram la o herghelie, îmi dă grăjdarul un cal, alerg, alerg — pe urmă calul se împiedică de niște rădăcini și eu cad...“ Lața își pipăie

coatele, nu-l dor, căzătura a fost doar în vis, ce noroc! — și rîde mulțumit. Apoi își spun și ceilalți visurile. Nimeni nu întrebă — „ce-o fi însemnînd cînd visezi așa?”. Întîmplările ciudate de peste noapte sînt doar un pretext de conversație, înainte de micul dejun. Lața își trage hainele repede, se spală și dă fuga la bucătărie. Se întoarce după două minute: „Cafea cu lapte, o bucată de slănină și marmeladă, cine vrea! La prînz... Seara...” Dar nimeni nu-l ascultă. Brigadierii s-au strîns toți într-un colț al dormitorului, vorbesc în șoaptă, careva caută cana cu apă. Petre Ioan încă mai doarme, se răsucește agitat — „s-o fi luptînd cu tigri”, rîde Bușescu — nici nu știe ce-l așteaptă. Cînd simte apa pe față, băiatul mormăie supărat și se ghemuiește lîngă perete. Nu-i chip să-l scoli, s-a culcat tîrziu, e frînt, cine știe pe unde-a umblat. Numai că pînă la urmă, tras de mîini, zgîlțit, n-are încotro. E un ciufulit măruntel, negricios, dacă are nouăsprezece ani, cu priviri arțăgoase. Întrebă cît e ceasul — și cînd aude că-i aproape șase, se ia cu mîinile de păr. Iese din dormitor, aleargă buimac prin curte, se duce la cantină, ia birourile administrației la rînd. Cînd dă de Sandu Stănescu, răsufală ușurat și spune: „Ce bine că n-ai plecat, am o rugăminte...” Stănescu nu-i prea dornic să-l asculte, îi sînt atît de cunoscute rugămintele lui Petrică! — vrea bani, cu siguranță. „Un aconto, spune mîeros Petre Ioan, vorbiți cu tovarășul șef al șantierului, mi s-a îmbolnăvit frate-meu...” Stănescu rîde de lipsa de imaginație a celuiilalt. Lui Petre Ioan în fiecare săptămînă i se îmbolnăvește cineva din familie... exact în ziua în care el are nevoie de bani. „De ce-ai lipsit ieri de la lucru? întrebă Stănescu, sever. Și alaltăieri?” „Nu m-am simțit bine, minte Petre Ioan — minte cu oarecare dezinvoltură — se pare că am ulcer”. „Vino cu mine! spune Stănescu, să te judece brigadierii”. Petre Ioan îl privește zăpăcit, zice: „Păi eu mă rugam de dumneavoastră de bani și cînd colo...” Nu vrea să dea ochi cu brigadierii, se codește, încearcă să fugă, degeaba. În cîteva minute s-au strîns toți cei o sută de brigadieri. Purtarea lui Petre Ioan nu-i o noutate pentru nimeni. Se discută puțin și se hotărăște: La prima absență nemotivată, Petre trebuie să plece de pe șantier. Băiatul se uită la Stănescu, așteptînd ca acesta să-i ia apărarea. „Unde-ai fost ieri și-alaltăieri?” întrebă Stănescu, enervat. „Pe Tîrnăvă, cu undița”... „Mînți! Dacă nu spui adevărul, o să te excludem imediat de pe șantier”. „Am fost cu o fufă”... admite Petre Ioan, dar mărturisirea lui stîrnește un nou val de proteste. „Ce-i aia fufă? — unde te trezești, la mahala?” „Cu o fată la care țin”, se corijează băiatul. Își cere iertare, și se jură că n-o să mai lipsească de la lucru. Îndată ce brigadierii se împrăștie, Petre Ioan se urcă într-un camion care pleacă pe traseu și de acolo îi strigă lui Stănescu: „Eu mă fac om cumsecade, dar dumneavoastră sînteți prea rău”... Stănescu îi face semn să tacă, e sătul de vorbăria lui Petrică. Cum să nu fii aspru cu un pierde vară? Îl cunoaște pe Petre Ioan de doi ani, au lucrat împreună la Fabrica de faianță de la Albești, apoi la Combinatul chimic de la Făgăraș... Băiatul are luni de zile în care e fruntaș, nimeni n-are ce să-i reproșeze, pînă cînd într-o bună zi îl apucă năbădăile, nimeni nu-i mai dă de urmă. Stănescu s-a gîndit nu odată să se scape de el, face de rîs brigadierii — să se ducă unde-o vrea, țara-i mare și de lucru se găsește. Dar dacă o s-ajungă o haimana, umblînd de ici, colo? E mai ușor să te scapi de el, decît să-l îndrepti. Petrică e foarte tînăr, nouăsprezece ani, acuma învață sudura și dacă brigadierii o să-l ție din scurt, o să iasă om și din el. „Vă salut! mai spune Petrică — și altădată să fiți mai blînd”. Camionul pornește, Petrică rîde și flutură șapca.

Pe la ora nouă, după ce a condus brigadierii pe traseu, Stănescu se întoarce în tabără. Are de făcut un referat despre evenimentele internaționale din ultima săptămână, pe care îl va prezenta a doua zi în fața brigadierilor, la obișnuita oră de informare politică. Se retrage în biroul organizației, consultă ziarele, scrie câteva rânduri și își aduce aminte de spălătorie. Au trecut patru zile și rufile băieților încă nu sînt gata — asta e ceva inadmisibil. Lasă referatul, se duce la spălătorie, se ceartă, obține toate promisiunile necesare, apoi îl caută pe Corobea, șeful șantierului. „Duminică am dori să plecăm în excursie la Făgăraș — și v-am ruga să ne dați o mașină...” „Se face, aprobă Corobea, și două, cu plăcere, dacă pînă sîmbătă terminați planul în cinstea lui 23 August. E mult, e greu? Dacă nu, mergeți la Făgăraș pe jos, că sînteți tineri”. Discuția a luat sfîrșit. Stănescu e liniștit, prevede această condiție. „Cred că băieții o să-și îndeplinească angajamentul mai repede, pe joi, pe vineri”, îi spune lui Corobea, în timp ce acesta se cațără într-un camion. Mulțumit, Stănescu dă fuga la bucătărie, să consulte meniul — ciorbă de văcută, papricaș, gogoși — e bine, apoi îi vin în minte alte treburi, mari și mărunte — și două ceasuri nu mai stă locului. De vreo doi ani și ceva, de cînd e comandantul brigăzilor pe diverse șantiere — a fost la Albești, la Făgăraș, la Mediaș — Sandu Stănescu e mereu agitat, plin de griji, doarme puțin și uneori mîncă pe apucate. E o viață intensă, care-i place și pe care a deprins-o mai de mult, pe șantierul de la Bumbești-Livezeni. E unul dintre veteranii șantierelor — deși într-o vreme, pasionat de artă fiind, a nimerit actor la... Teatrul de Estradă (actor gradul doi, jongleur și acrobat, după precizarea lui) — și cu greu s-ar despărți de munca pe care-o face. Și trebuie spus că nu acceptă să apară pe un șantier ca la pomană, cînd toate merg strună. Plăcerea lui e să vadă cum pe terenuri lăsate în paragină se înfig țaruși, marcînd traseul unei conducte sau a unei căi ferate, cum se ridică barăci și vin oameni — oameni puzderie. Pe șantierul de la D... a sosit printre primii, a lăsat geamantanele undeva, s-a dus repede la gară, să aștepte băieții. Au venit mulți, unii buni, alții răi — apucă-te și discută cu fiecare-n parte, vezi ce-l doare, de ce lipsește de la lucru. În prima lună treburile au mers prost, era s-ajungă de rușine cu băieții. 900 de absențe! Pe șantier venise o brigadă complectă — 40 de tineri — de la Govora. Băieți căpăținoși, vroiau program aparte, drepturi aparte, — nimeni să nu se pună cu ei. Veșnic nemulțumiți, certăreți, lipseau de la lucru cînd îi tăia capul. Stănescu a cerut desființarea brigăzii Govora. S-a găsit un băiețandru care să-l amenințe. Noaptea l-au pîndit, au vrut să-l bată. Lucrurile s-au liniștit curînd. Stănescu a cîștigat prețuirea celorlalți brigadieri, govorenii au fost împărțiți prin diverse echipe, vreo patru dintre ei excluși de pe șantier. De atunci, lui Stănescu îi merge faima de om aspru. Nimic de zis, e cam aspru, da-i convins că altfel n-o poți scoate la capăt cu atîția băieți, mai sancționează pe cîte unul — nu strică, să țină minte! În ultimele luni, singurul care a lipsit de la lucru a fost Petrică Ioan. Cu siguranță, s-o găsi un leac și pentru el.

Pe la prînz — n-a scris nici jumătate din referat — Stănescu îmbracă salopeta și o pornește repejor spre șantier. Trebuie să controleze brigăzile și să le spună băieților că dacă vor să plece sîmbătă seara în excursie, să lucreze mai cu nădejde... Cînd să iasă din tabără, duce mîinile streasînă la ochi, se tot uită în lungul drumului, i se pare că recunoaște o fetișcană care se apropie în mare grabă. O recunoaște, sare s-o îmbrățișeze. „Ce-i cu tine? Nu mi-ai

scris nimic...“ Fata rîde, se bucură că-l vede. „Ce să-ți mai scriu, nu-ți pare bine că am venit ?“ „Ți-ai scos actele ? întreabă el, nerăbdător... Arată-le !“ Fata scoate din poșetă niște hîrtii, i le-ntinde. „Dar să știi că ai mei nu-mi dau voie să mă mărit, n-am ajuns la-nțelegere...“ „Și-atunci ?“ insistă el. „Parcă fără voia lor nu se poate ?“ „Hai să-ți lași bagajele, spune el — pe urmă, dacă vrei, poți să vii cu mine, pe traseu“. De cîteva luni, Stănescu e în discuții aprinse cu bătrînii fetei : „Mi-o dați de nevastă, nu mi-o dați ? !“ „Nu, de-o mie de ori nu !“ Nu le place de el, că umblă prea mult prin țară — „ăsta n-o să aibă casa lui și nici stringător nu pare“ — ce ginere-o mai fi și ăsta ? Fata s-a hotărît să treacă peste încăpățînarea părinților. Luna trecută s-au logodit, foarte curînd o să se căsătorească. O să umble și ea prin țară, de pe un șantier pe altul, că-i bine așa. Cui nu-i place, să nu se-amestece.

Îndată după masa de seară somnoroșii se retrag în dormitoare și pînă în zori nu mai supără pe nimeni. Cei mai mulți dintre brigadieri însă sînt puși pe lucruri mari — o parte joacă fotbal pe-ntuneric — vai de picioarele lor ! alții volei — cum nimeresc mingea numai ei știu ! — iar pescarii pasionați, și sînt destui, își iau undițele și se duc. Pe la unsprezece, în tabără e o animație neobișnuită. Pescarii deșartă la bucătărie plasele cu pește și se pregătește un ospăț de pomină. Singurul care stă de o parte și pe care de altfel nimeni nu-l invită nici unde, e Petrică Ioan. Băiatul se duce la club, vrea să joace șah, n-are cu cine, că toți sînt angajați ; cere să fie primit în echipa de volei, nu mai sînt locuri ; și tot așa, din refuz în refuz. Ce să facă altceva, decît să stea de o parte ? Îl roade indiferența celorlalți, nutrește planuri mari — o să le-arăt eu, pe toți îi pun la pămînt, o să sap șapte metri cubi, și zece ! Dar deocamdată n-a săpat decît șase, încă n-are curaj să scoată ochii altora cu izbînzile lui. Fiindcă trebuie să spună cuiva că astăzi s-a ținut bine, n-a stat o clipă, se duce la Stănescu. Cînd observă că omul nu e singur în cameră, se retrage, discret. Stănescu vine după el, îl strigă. „Ai să-mi spui ceva, ai vreo rugămintă ?“ Petrică simte ironia, zice că n-are nimic, dar nu se deparțează. „Ați aflat ce-a fost azi pe traseu ?“ întreabă, deodată. „Ce să aflu ? — s-a petrecut ceva ?“ „Nu, nimic, dar cum au muncit oamenii știți ?“ „Cum să nu... ca de obicei...“ Petrică e nemulțumit că Stănescu n-a observat progresul lui. „Am dat și eu șase metri cubi, cred că o să dau și mai mult, nu-i mare brînză...“ „Ce-i aia — „nu-i mare brînză“ — se enervează comandantul, de cînd îți tot spun să nu mai vorbești ca la mahala ? Sînt doi ani, și nu se prinde de tine“. Se enervează și Petrică : „Aveți dreptate, dă-o încolo de brînză, dar ce-am spus mai înainte n-ați auzit ? Am săpat șase metri... Cîți dintre băieți mai sapă atîta ? Doi, trei ! Asta nu vreți s-o auziți ! țipă el, gata să izbucnească în plîns. Cînd fac ceva rău, toți sar pe mine...“ „Așa și trebuie spunea Stănescu, că ești un pierde vară.“ „Eu ? Vă rog să vă cereți iertare, că eu mi-am cerut cînd am greșit... Nimeni nu vrea să mai stea de vorbă cu mine. La pescuit nu mă lasă, la volei nu — sînt rîios, ce sînt eu ?“ Se apropie de comandant, privindu-l cu lacrimi de indignare în ochi. „Petrică, zice Stănescu, de cînd ne știm noi ?“ „De doi ani, de la Făgăraș...“ „Petrică, să fie de rîs cine mai umblă hai-hui ?“ „Să fie...“ „Dă mîna — și hai, că au venit băieții cu peștele“. Stănescu cere să se pregătească o porție specială pentru Petrică. Și ospățul începe.

INTERVIU CU UN OM CALM

Cineva, un om pus pe șotii, după cum mi-am dat seama mai târziu, mi l-a prezentat pe Gheorghe Enoiu într-un chip destul de ciudat: — „Asta-i omul cu trei sute de lei!“ Și fiindcă nu m-am mirat și nici măcar n-am întreat — cum vine asta? — celălalt, zîmbind șiret, a mai zis: „Cînd îl cauți, găsești la el trei sute de lei! Acuma, dacă vrei îl aduc aici și-i spun: Enoiule, arată banii! — și el îi scoate“... Era timpul să m-arăt interesat: „Și mă rog, ce vrea cu banii ăștia — și de ce tocmai trei sute?“ Interlocutorul meu a rămas puțin pe gînduri — mi se părea că se chinuie să scornească ceva apoi a rîs, în felul lui, șiret: — „Păi să vedeți dumneavoastră... și parcă nu-i venea să continue — păi e bătaș!“ „Și-atunci de ce-l mai țineți pe șantier?“ — „Nici așa, nici! — că-i un muncitor strașnic, cel mai bun lansator din cîți avem...“ — „Și bun și bătaș“. „Păi, a rîs celălalt, nu-i mare lucru de-nțeles... Se mai enervează cîteodată, mai zgîlție pe cîte unul — ei, și după ce-l zgîlție, ca omul să nu se supere, îl ia de o parte: — Iartă-mă, nene, uite și trei sute de lei — hai să ne-mpăcăm... Da' altfel, Enoiu e un muncitor pe cinste!“ „Păi atunci, am glumit, e o afacere cu Enoiu... cînd ai nevoie de bani, te duci frumușel la el, îl superi cumva — nu-i greu! — el îți dă o palmă, îți mai dă și trei sute de lei pe deasupra — și poți să fii mulțumit!“ Eram foarte curios să-l cunosc pe Enoiu — dar, vă asigur, nu pentru a face rost de trei sute de lei. Și l-am cunoscut, în seara aceleași zile, cînd se întorcea de la lucru. E un băiat de vreo douăzeci și patru de ani, înalt, suplu, cu părul bogat, blond-arămiu și ochi buni, de înțelept. Venise într-un suflet la conducerea șantierului să anunțe că „în seara asta, la ora șapte și cîteva minute am dat gata angajamentul, deci cu o lună mai de vreme“... Cînd cei din conducere i-au spus că știu și l-au felicitat — cum era să nu știe! — Gheorghe Enoiu s-a arătat puțin dezamăgit. „Dar pe tovarășii de la București i-ați anunțat?“ — i-a venit în minte, deodată. „Nici vorbă, și la ziare am trimis știrea...“ Enoiu și-a trecut palma prin părul cîrlionțat, a zîmbit. „Bine că am terminat, ășta-i principalul... Iertați-mă, credeam că nu știți...“ Se vedea cît de colo că își dorise mult să anunțe el vestea atît de plăcută — dar dacă i-au luat-o alții înainte, ce era să mai facă, nu-i nici o supărare. Aflînd că vreau să stau de vorbă cu el, a acceptat binevoitor.

— Îl cunoști pe X? l-am întreat. X — era cel care-mi vorbise de Enoiu.

— Cum să nu! și a zîmbit — mare pezevenghi, sîntem prieteni. Îmi mai face el cîte-o glumă — odată m-a pus pe jar, zicea că m-au criticat la radio... Cum să aflu, de unde? — că radio nu-i ziar, să-l cauți să-l citești... Da' sîntem prieteni... A tăcut o vreme, privindu-mă cu interes, apoi mi-a zis, pîn-țește...

— Fumați prea mult, nu-i bine...

— Te supără fumul? și-am vrut să sting țigara.

— Nu, deloc, fumez și eu — și a scos un pachet de Mărășești — dar cîte patru-cinci țigări pe zi. Și fără să aștepte răspunsul meu, a continuat: Înainte de a lucra pe lansator ajungeam la douăzeci de țigări, fumam și noaptea. Dar mi-a spus cineva că țigările slăbesc nervii — și fiindcă i se pare că nu-l cred, adaugă — un doctor specialist mi-a spus, și-atunci am luat măsuri... Că unu' cu nervii slabi n-are ce căuta pe lansator, n-are voie nici să se-apropie de el... Daaa, așa e, mai zice, cu convingere — și de cînd nu mai fumez atîta m-am îngrășat.

— E atât de greu să fii lansatorist ? am întrebat, mai mult ca să-l sîcîi. El a micșorat ochii, a zîmbit șiret — parcă ar fi vrut să mă-ntrebe : „Ce-ați zis ? — că n-am auzit bine, vă rog să repetați...” — apoi și-a bătut palmele de genunchi în semn că : „Ce știți dumneavoastră !” — Dacă-mi amintesc bine te-am văzut pe lansator...

— Dacă ați fost pe traseu, sigur că m-ați văzut, că în sectorul acela eu sînt singurul lansatorist. A prins interes pentru discuție și după o scurtă conversație despre pantofii cu crep — am căzut amîndoi de acord că sînt foarte buni și practici — a întrebat : — Și cum arătam pe lansator ? S-a entuziasmat de îndată : E strașnic ! Muncă de precizie, puteți să-i numărați pe degete pe toți lansatoriștii de aici. Apoi a zîmbit, ușor stînjenit : — Nu mă laud, dar așa e... Știam prea bine că-i așa, mă bucura mîndria lui de lansatorist, dar am tăcut. — Păi dumneavoastră știți cîte tone are lansatorul meu ? Douăzeci — și-l duc ca pe-o jucărie. Ridic cu el cinci țevi puse cap la cap, care știți cît cîntăresc ? Zece tone... I se pare că am interpretat greșit spusele lui, luîndu-l drept un lăudăros — și amuțește. Apoi, după eforturi din partea mea, spune ceva despre vreme. E foarte cald, zăpușeală și mă-ntreabă dacă n-am ascultat buletinul meteorologic. Plouă, nu plouă — ce-are de gînd ?

— Dar la B... cum a fost ?

— Care B... ? face el, parcă n-ar fi auzit niciodată de satul acesta. Se lasă greu, încă vrea să mai schimbe vorba, iar cînd vede că n-are încotro, spune : — Cum să fie — era iarnă și instalam conducta. În iarna asta era... Și mai mult nu pot să scot de la el. Dar povestea e foarte cunoscută, o știu și oamenii din satele apropiate — și încă circulă și mulți se minunează de ea. În toiu iernii, frig, lapoviță, gheață peste tot — conductaii lucrau de zor, merseria lor nu ține seamă niciodată de capriciile naturii. Totul ar fi fost în ordine numai că lansatoristul, un anume Vasile Stere — astăzi nimieni nu mai știe pe unde-o fi — s-a dat bătut. El nu iese cu lansatorul pe gheață, — i-e frică, pe el să nu mai conteze. Din pricina lui, munca pe șantier era paralizată. La insistențele oamenilor, Vasile Stere ridică din umeri : nu pot, încercați voi, mi-e teamă. Dacă ți-e teamă, ce mai cauți aici și tocmai într-o asemenea meserie ? O să plec, n-aveți grijă. A trecut vreun ceas, discuții în contradictoriu cu Vasile Stere, timp pierdut de pomană. Gheorghe Enoiu se afla într-altă parte a șantierului, pe un tractor, căra materiale. Mai mult din întîmplare a auzit că cei de la sectorul B... au rămas fără lansatorist. Fugi într-acolo, urcă pe lansator — oamenii se miră, ce cauți tu aici ? te pricepi ? — să nu faci vreo prostie... asigură oamenii că te pricepi, controlează lansatorul... Totul s-a petrecut în numai cîteva minute. Lansatorul a pornit pe gheață, a apucat un tronson de trei țevi — se părea că totul merge de minune, oamenii răsufiau ușurați. În clipa în care Enoiu se pregătea să lase țevile în șanț — cînd primeddia părea înlăturată, lansatorul a pornit la vale, pe gheață. Întîi încet, abia simțit — apoi s-a dus ca o sanie. Douăzeci de metri s-a dus. Cîțiva au scos strigăte desperate, cei mai slabi au închis ochii, măcar să nu vadă nenorocirea. N-ar fi avut ce să vadă. În împrejurarea aceea dramatică Enoiu și-a ținut firea — cum ? — a reușit să controleze lansatorul și să-l oprească înainte de-a se rostogoli pe o pantă. Calm, îndemnînd oamenii să-și vadă de lucru, s-a apropiat din nou cu lansatorul de șanț și cu o precizie de maestru, a coborît țevile. Vasile Stere, care urmărise scena îngrozit, a ridicat din umeri — asta-i nebun ! — și s-a dus. Din ziua aceea Enoiu i-a luat locul pe lansator — și rar am în-

tilnit un om mai mîndru de meseria lui. Îl întreb : — Atunci, la B... nu ți-a fost teamă, deloc ?

— Mie ? Nu prea-i convine întrebarea. Pufăie ușor din țigară și spune, înțelept : — Păi cu teama nu ajungi departe. Și dacă-ți cunoști meseria, de ce să-ți fie teamă ? Și dacă ești un om calm, cu atît mai mult... Păi dumnea-voastră știți ce se-ntîmplă dacă tronsonul face balans în lansator ? Un pic de balans — și-i prăpăd. Dărim șanțul, pot să omor un om... Cinci țevi, cap la cap — zece tone ! — să le ridici în lansator și să nu faci balans, e mare lucru.

— Ai avut vreun accident ?

— Cum o să am ? Întrebarea i se pare ne la locul ei. Precizie, totul merge la mare precizie. Cînd mă sui pe lansator, uit de toate, arunc țigările cît colo, nu vreau apă, nu intru în vorbă cu nimîni — gata ! numai ochi și urechi ! Miine o să fie o zi tare, mai spune el — și își frecă palmele, mulțumit.

Nu pricep ce va să zică o zi tare și îl descos pe-ndelete. Miine se fac probele de presiune la conductă. Dacă sudura e bună, dacă nu s-a greșit undeva... De obicei, totul e-n regulă, nu se constată defecte, sudorii sînt toți meseriași unu și unu... Dar dacă e undeva un bucluc — dă-i bătaie, scoate porțiunea respectivă de conductă, cercetează — o — oho ! muncă multă. Și fără lansatorist nu se poate face nimic. Uneori, probele acestea de presiune — la șaptezeci de atmosfere ! — durează zile și nopți la rînd. Enoiu ține să fie de față la toate. Îl roagă oamenii : Fugi și te culcă, fugi și te plimbă — dacă o să fie nevoie te chemăm noi. Nu, că pînă mă chemați trece vremea — și nu se cîntește din loc.

— Ai mai lucrat și pe alte șantiere ? — întreb.

— Păi de șase ani tot pe șantiere sînt, că eu n-ași sta locului, nu mi-e bine. Și înșiră în ordine șantierele pe care-a fost : La Otopeni, la conducta de aragaz... La Ploești, la gaz metan... În Oltenia a stat cîteva luni și a luat parte la construirea unei conducte de țitei. Apoi la Dărmănești, la Fîntînele, la Baia Mare... — Și cînd am ajuns la Mediaș, spune rizînd, bucuros, m-am însurat. Dă-o încolo de burlăcie, că la anii mei nu mai mergea !

— Și soția unde e ?

— La Mediaș, am și o fetiță de două luni. Scoate repede o fotografie pe care o șterge gîngăș cu palma și mi-o arată. — O cheamă Maria pe fetiță, ca pe maică-sa. De-ar ieși tot atît de cumsecade ca maică-sa mi-ar părea bine... Femeie învățată cu lucrul și mă-nțelege. Înainte de-a ne căsători i-am spus : Dragă, eu sînt conductaș, de meseria asta nu mă las. Plouă, ninge, cum o fi, eu sînt pe traseu. Vrei să mă iei așa ? Al tău sînt, iar dacă nu...

— Și dacă nu te-ar fi luat ?

Întrebarea îl surprinde, se gîndește puțin, rîde sfîșos :

— Zic și eu ! Cum să nu mă ia, că înțelege... Dacă mai crește fetița, o s-o iau cu mine, pe șantiere, că-i place. Acuma e mai greu, trebuie să stea la Mediaș. Da' eu, oriunde m-oi afla, în ori ce capăt de țară, o dată pe săptămînă tot dau fuga la Mediaș. Și niciodată nu mă duc cu mîna goală.

— Îi faci cadouri, așa-i frumos, convin eu.

— Nu, nu, nici vorbă, se grăbește el — îi duc bani să-și cumpere ea ce-o vrea. Nu-i bine să faci femeilor cadouri, niciodată, ascultați-mă pe mine, e un sfat bun. Sfatul lui mi se pare destul de ciudat, rîd, vreau să aflu cum de-a ajuns la concluzia asta. Enoiu nu se omoară să caute argumente — așa, în principiu nu-i bine să faci cadouri. Totuși, după o clipă de gîndire adaugă : Păi uitați cum îi povestea... femeile sînt destul de capricioase... Iarna poartă pantofi numărul

36 să zicem, vara le trebuie pantofi cu un număr mai mic, că-s decupați... și tot chestii dintr-astea, pe care un bărbat le-ncurcă. Și-apoi e moda, care se schimbă. Eu de aici, de la D... ori de la T... că eu tot umblu mereu, n-am de unde să știu cum e moda la Mediaș. Păi nu-i așa? Și-atunci zic: nevastă, uite banii, îmbracă-te cum vrei tu, dar să-mi placă și mie! Mie mi-e drag să văd oameni curat și bine-mbrăcați. Eu m-am înșurat cu șase costume, patru perechi de pantofi și cămăși — să nu mai vorbesc! Pune fotografia fetei în port-vizit, cu mare grijă — și aducându-și aminte de ceva, spune: — Stați să vă arăt ceva, un moment... Scoate trei sute de lei și mi-i flutură sub ochi... — Aștia-s pentru nevastă, în fiecare săptămână îi trimit trei sute de lei, e lege... că am de unde! Eu rîd, amintindu-mi ce-mi fusese dat s-aud cu privire la cei trei sute de lei înainte de a-l cunoaște, el insistă să-i spun de ce rîd, nu vreau — și discuția se împotmolește. E convins că rîd de el, că-i lăudăros — și oricît m-aș chinui să-l îmbunzez, degeaba! În cele din urmă rîde singur de încăpățînarea lui și spune, înviorat: — Mare păcat n-o fi... bine că avem cu ce ne lăuda!

Nicolae Țic

UN FOC DE ȚIGARĂ

Hoinărind pe traseul Magistralei de Est, mi-a fost dat să-l cînoșc pe omul care se află de douăzeci și trei de ani în deplasare. Nu. Nu e o exagerare. La început am fost și eu surprins de această informație neobișnuită. Stîrnită la maximum, curiozitatea reportericească m-a îndemnat să găsesc amănunte. Dar omul meu se arăta scump la vorbă. De altfel nici nu prea avea timp să stea la taclale. Era solicitat în zeci de locuri deodată: gonea zece ore din zi cu autocamionul pe cîmp, de la un punct de lucru la altul, dădea îndrumări, întocmea scripte, se certa cu bucatarul ca mîncarea constructorilor să cuprindă 4.300 de calorii — într-un cuvînt era ceea ce se numește în limbajul de toate zilele „un om cu greutate“, așa cum îi stă bine unui conducător de șantier.

M-am ținut scai de omul acesta.

O ploaie neașteptată mi-a înlesnit prilejul de a-l cunoaște mai bine. Il însoțeam pe traseul Magistralei, cam pe la kilometrul 15, în preajma satului T..., din coasta Sighișoarei. Surprinzîndu-ne în cîmp deschis răpăiala ploii, precipitată și rece, ne-a gonit către vagonul-atelier al sectorului de montaje. O casă de scînduri pe roți. Am intrat. Înlăuntru o mie de scule, pelerine de ploaie, suluri de hîrtie-bandaj, bulgări cenușii de bitumen... Ne-am așezat pe bănci de scînduri nedate la rînda. Din clipă în clipă așteptam să se umple atelierul volant de oameni care se refugiază de ploaie. Nici pomeneală. Uitîndu-ne prin geamul mic și înlăcrimat al vagonului, îi zăream pe constructori înșirați de-a lungul traseului. Lucrau. Nu se clinteau de la locul de muncă. Sudorii, proptiți într-un genunchi, coseau cu flăcăruile violete ale aparatelor de sudură vertebrele de metal ale conductei; escavatorul înainta ca o cîrțiță imensă prin stratul de pămînt argilos, lăsînd în urmă grămezi de țărîna și un șanț adînc, de peste un stat de om. Coboriți în el, săpătorii îl lărgeau, aruncînd ritmic pămîntul roșcat în afară. Lansatorii, cocotați în circa tractoarelor pe șenile, rulau grijulii macaralele. Desprinse de sol, conductele grele jucau în balans înainte de a fi așezate în șanț, gata să rupă odgoanele de oțel, întinse

ca niște coarde. În mîna lansatorilor maneta de comandă se mișca încet și continuu. Totul se face aici cu sînge rece. Imensa greutate era manevrată milimetru cu milimetru, la dreapta, la stînga, în sus, ori în jos, pînă ce conducta era culcată orizontal în patul acela îngust și adînc, apoi învelită cu plapuma aspră și groasă a bulgărilor de pămînt prăbușiți peste ea de lopețile brigadierilor.

Din cînd în cînd răzbătea pînă la noi un glas răgușit, care dădea pe semne comenzi.

— Gata! Lansați macaroana. Dreapta, înoă, încă...

„Macaroana“ nu e altceva decît bucata de conductă metalică lungă de vreo 50 de metri și grea de zeci de tone.

Stam în atelierul de cîmp și priveam prin perdelele ploii febrila activitate a constructorilor. Priveam tăcînd, tăceam privind și mă miram mult că niciunul dintre lucrători nu fuge să-și caute adăpost.

— Vor continua să lucreze pe ploaie? — l-am întrebat pe omul de lingă mine.

— Nu e pentru întîia oară, — mi-a răspuns el, lăsîndu-mă să înțeleg mai mult decît păreau că spun de fapt aceste puține cuvinte. Apoi a tăcut, continuînd să privească prin ferestruica vagonului norii de cenușă care scoborau spre pămînt.

După un răgaz, omul de lingă mine a vorbit din nou, înnodînd parcă un fir întrerupt.

— ...M-am convins că sînt în stare să facă minuni...

— Cine? — am întrebat.

— Cei din ploaie, — mi-a răspuns omul de lingă mine.

Mai tîrziu a continuat ca pentru sine:

— ... și se miră cînd le spui să fac lucruri extraordinare. Nu-s obișnuiți cu laudele...

— Cine? — am întrebat din nou.

— Cei din ploaie.

Apoi:

— Cînd va fi gata Magistrala asta, iar ei toți se vor pregăti să se răspindească prin țară, de pe unde au venit, cred că voi fi trist și voi îmbătrîni cu cîțiva ani într-o singură zi. Inima mea o vor duce cu ei...

— Cine? — m-am pomenit întrebînd inutil, ca un ecou.

— Ce-i din ploaie, am auzit, rar și surd, glasul răgușit al omului de lingă mine.

În clipa aceea parcă am simțit cum ploaia bate mai tare, pătrunzîndu-mi în suflet. Eram în cîmp, sub nori de cenușă, undeva pe Magistrala de Est. Doi oameni într-o cutie de scînduri. Un șef de sector și un reporter. Și iată că timpul și locul s-au arătat a fi prielnice pentru a afla cîte ceva despre omul care de douăzeci și trei ani e în deplasare.

...Îl cheamă Ion Corobea. E mic de statură, ars de soare și vînturi și are mîna dreaptă stricată de schijele ultimului război mondial, 45 de ani vîrstă. Aflu că de aproape un sfert de veac el profesează cu statornicie și rîvnă meseria de „conductaș“, cum, îi place lui s-o numească.

Schimbînd întrebări și răspunsuri, mi-am conturat în minte un prim portret al omului care se afla lingă mine. Iată.

Se trage din Gorj. Rămas orfan de tată, copilul de oltean crește pe pămînt ardelean, în familia unui lucrător feroviar din Tîrgu-Mureș. Ca elev de

liceu, apoi la școala de Arte și Meserii, el meditează copiii slabi la învățătură, ca să se poată întreține. Într-o vreme ajunge să mediteze nu mai puțin de 30 de elevi din clase diferite.

Prin anul 1935, câștigînd un concurs, este angajat la Societatea Națională de Gaz Metan. Îndrăgește într-atît munca la conducte, încît n-o va părăsi niciodată. După eliberarea țării, lui Ion Corobea i se încredințează una după alta lucrări din ce în ce mai grele. Pe viscol și ger, pe arșiță, în ploii și vîntoase, el a fost an de an în mijlocul acelora care alcătuiesc din metal imensul sistem vascular al Romîniei, reprezentat prin conductele și magistralele gazului nostru metan. Fac prinsoare că nu voi găsi un geograf care să cunoască țara mai bine decît constructorul de conducte Ion Corobea. El a bătut-o cu piciorul în lung și-n lat.

În clipele de răgaz, prin mintea omului se succed, ca într-un film, locurile pe unde a lucrat la conducte. O adevărată geografie industrială. Gîndul se oprește îndelung acolo, unde priceperea constructorului a fost solicitată în cel mai înalt grad; acolo unde el a durat, în metal și beton, adevărate monumente de artă.

Răspîndindu-i prin țară, Ion Corobea a îmblînzit mult în vremea din urmă șerpîi negri și uriași ai conductelor. Ca un mare fachir, el i-a trecut peste Carpați, peste Dimbovița și Tîrnave, ori i-a strecurat pe sub albia Oltului.

De multe ori plecînd în concediu, Ion Corobea nu se grăbește către plaja de aur a mării, ori către nu știu care vestită cabană din creier de munte. Nu. El umblă hoinar prin țară, să mai revadă locurile pe unde-a lucrat. Pipăie cu stînga lui sănătoasă mai vechile sale construcții, ori își lipește urechea de fierul rece al conductelor sub presiune și e mulțumit. Conductele sale lucrează, trăiesc. Simțămîntul că bate sîngele țării în aceste artere enorme, e pentru bătrînul constructor cea mai plăcută odihnă.

Ion Corobea mi-a mărturisit că vrea să scrie o carte, în care să cuprindă experiența sa de constructor. Ideea nu m-a surprins. Dimpotrivă. Mi-am arătat admirația pentru un atare lucru bun. Dar Ion Corobea s-a grăbit să mă oprească:

— Oho, nu te grăbi cu laudele. Pînă să mă apuc de carte, mai am de dus la îndeplinire un lucru deosebit de greu.

— Care ?

— Să ofer cuiva un foc de țigară...

— ?!

Parcă aș fi picat din lună. N-am priceput nimic. Ion Corobea a ris, apoi s-a simțit obligat să-mi explice tot ce eu încă nu puteam înțelege.

Iată despre ce era vorba. Pînă la 31 decembrie 1958, constructorii sectorului condus de Ion Corobea au sarcina să termine porțiunea de conductă ce le revine. În regiunea Cristurului secuiesc, unde trebuie să ajungă cu ea, ființează un alt șantier, condus de inginerul Dumitru Grosu. Trăgînd conducta chiar de la domul de gaze din N..., constructorii lui Ion Corobea înaintează în sus, spre Moldova, avînd în spate gazul metan pe care îl pot slobozi imediat ce conducta lor va fi gata. De aceea, Ion Corobea, conducătorul șantierului II de la D... zîmbește cu subînțelesuri și-mi spune cu glas răgușit:

— Am așadar și eu ambiția mea: vreau să-i ofer inginerului Grosu înainte de termen un foc de țigară, chiar din gura aprinsă a conductei...

Clipele de tăcere care s-au așternut au avut darul să aducă în mințile noastre cît mai aproape scena de-atunci... Gerul lunii decembrie îi va obliga

pe oameni să umble-n cojoace. Palmele sudorilor vor degera mînuind scula aceea care aruncă scînteii. Va fi iarnă sticloasă și cerul de plumb va coborî foarte jos, spre pămînt. Lui Ion Corobea îi vor sosi scrisori de la fiu-său, care atunci va fi student în primul an al unei facultăți de mecanică. Și iată că într-o bună zi, cu ninsoare, ori fără ninsoare, cu ciori muiate în tuș și cu livezi îmbrăcate în chiciură multă, oamenii lui Ion Corobea îi vor oferi un foc de țigară inginerului Grosu, încît își va perpelii mustățile. Atunci constructorii vor rîde tare, iar rîsetele lor se vor răspîndi peste tot podișul Ardealului. Prin satele cu vin bun de Tîrnăvă, va fi fierbere mare. Se va pregăti revelionul constructorilor. Ion Corobea va toasta cu glas tremurat, știind că a doua zi brigadierii se vor răspîndi prin țară. Îl va copleși tristețea aceea de plumb, de care se teme el atîta de mult.

Pînă la primăvară, neavînd ce face mai bun, se va apuca să scrie cartea aceea pe care o poartă în cap de atîta amar de vreme. Pe prima filă va scrie cu litere mari, apăsate : „Viața unui conductaș“. Apoi va scrie lungă vreme pe pagina albă, cum a lucrat el la conducte în cei 23 de ani cît a bătut țara cu piciorul. Poate că numai primăvara lui 59 îl va putea smulge din această trudă a sa. Îl vor chema din nou șerpia lui de oțel...

Pop Simion

FLORIN MUGUR

LA BICAZ

FERESTRELE

*Ăici, toate ferestrele privesc spre șantier :
ferestrele pline de păsări, ca-ntr-o poveste din sud,
ferestrele pline de stele, ca-ntr-o poveste nordică,
ferestrele,
purtînd pe pervoaz cîteva flori subțiri,
sau o decorație —
pe care gospodina o șterge de praș cu atîta grijă,
de parc-ar șterge de praș luna —
sau poate o sfărămătură de beton,
sau poate numai o piatră.*

*Dar piatra e plină de ouiet și cîntă
despre un munte ridicat în calea apei ;
piatra e plină de ouiet și cîntă,
ca o scoică în care tremură marea.*

*La Bicaz, toate ferestrele privesc spre șantier,
așa cum, la mare,
toate ferestrele privesc spre mare.*

FRUMUȘETEĂ NOUĂ

*Brazii coboară spre baraj,
clătinîndu-se-n aerul șraged.
Brazii coboară. Fetele de-aici
privesc venirea brazilor —
și-ar orea să se-apropie de ei,
dar nu se-apropie ;
le-aruncă un zîmbet ;
brazii se-apleacă spre el,
puțin amețiți, puțin nebuni,
dar zîmbetul se sfișie-n acele verzi, ca un vîl.*

Brazii coboară spre baraj și spun :
„Intindeți-ne-n calea apelor.“
Fetele îi alungă c-un gest ușor,
cu puțină nepăsare, cu puțină tandrețe :
„Voi, cei veniți de la munte,
sînteți totuși prea slabi ;
trimiteți-ne de acolo pietrele,
pietrele albe ca scrisorile de dragoste ;
din ele vom face beton.“

Și brazii rămîn să străjuie,
— frumusețe străveche —
frumusețea nouă,
mai umană, mai trainică.

VARĂ

Se-ntoarce de la lucru, obosit.
Răcoarea-i pune palmele pe-obraji.
Cu stele albe, ziua s-a sfîrșit.
Tot mai departe-acum, dinspre baraj,
imensul vuiet — calm... Și-n duiosie,
se-nvăluie întoarcerea-i firzie.

Și-atîta pace e, plutind ușoară
prin inserarea care-l înconjoară,
încît furtuna-n crînguri albăstrui,
adoarme printre păsări mici, blajină.
Pămîntu-i străveziu sub pașii lui,
subțire ca o aripă de-albină...

PETRE SOLOMON

ȘCOALA DIN CREȘTETUL MUNTELUI

*În Țara Moșilor, pe-un vîrf de munte
S-a cățărat o școală. Parc-aud
Un cor de glasuri limpezi și mărunte
Izbindu-se de zidul încă ud.*

*Cum a urcat pînă aici minunea?
Jur-împrejur, doar ripi adînci zărești.
Dar mai adîncă încă-a fost genunea
Ce se căsca în mințile moțești.*

*Acum, o școală (și nu-i cea din urmă)
Ii cheamă pe copii la sînul ei.
Pe culmea asta bezele se curmă,
Căci s-au aprins intiile scînteii.*

ÎN VALEA ARIEȘULUI

*Dela Cimpeni la Turda, Arieșul
Ne plimbă printr-un basm, cioplit de el
În piatră. Cu glas limpede, unchieșul
Ascuns în ape, spune fel de fel.*

*Il ascultăm, purtați de „Mocăniță”
— Un tren desprins din basmul lui ciudat —
Prin valea strîmță-n care-o școlăriță
A desenat, ici-colo, cite un sat.*

*Un semn de exclamație punctează
Priveliștea la fiecare pas.
Prin fața noastră munții defilează
Purtînd pe umeri bolta, ca Atlas.*

Neașteptate chipuri ne arată,
 Cum trecem fără grabă printre ei.
 Iar riul, în oglinda-i fermecată,
 Răsfrînge căpcăuni, balauri, zmei.

Și „Mocănița“ își urmează calea
 Prin basmu-acesta fără de sfîrșit,
 Ca un pitic ajuns stăpîn în valea
 Unor coloși care-au îmbătrînit...

TÎRG PE MUNTELE GĂINA

Văile curg înapoi spre muntele lor.
 Au crescut mari văile, și bogate.
 Țara Zarandului, Țara Moșilor,
 Și alte Țări se întorc la obîrșie, toate.
 Răsăritul soarelui le găsește aici —
 I-au luat-o-nainte, pe creste.
 Pe podișul înalt, mii de furnici
 Se prefac în oameni, ca-ntr-o poveste.
 Un tulnic sfîșie aerul rece și pur.
 Un altul răspunde, din depărtare.
 Pretutîndeni acum, de jur-împrejur,
 Soarele țese îi și ștergere.
 Ce de minuni s-au iscat! Din pămînt
 Au crescut ulcioare, blide și oale.
 Brazii subțiri, cu pletele-n vînt,
 S-au făcut ciubere și butii cu multe ocale.
 Roadele cîtorva padini și văi
 Au ținut să fie și ele de față.
 Fasolea, înfofolită-n păstăi,
 Se uită de sus la justa verzelor, creață.
 Dar ia-n ascultați, ce se-aude acum?
 Duduie muntele de horele-ncinse.
 „Tîrgul de fete“, veche icoană de fum,
 Reinviază-n culorile sale aprinse.
 Strașnic mai „zice“ flăcăul acesta voios
 Care horește cu fata pe care-o iubește.
 Unde ești, Horea, strămoș vișoros,
 Să-ți vezi seminția, ce slobodă crește?!

POEZII GRECI CÎNTĂ LIBERTATEA

JANIS RITSOS

DATORIA POETULUI

*Sînt unele poezii ca fluviile,
altele ca flori sălbatece pe cîmp, noaptea
sau — pietre, cu care nu poți nimic clădi.*

*Sînt versuri, ostași gata de luptă
altele, dezertori ascunși după pomi înfloriți
altele, mulțimi neștiute fără un obraz al lor.*

*Multe poezii țipă strident fără să fie auzite,
altele tac, cu mîinile încrucișate
altele vorbesc răstignite de la mijloc.*

*Multe versuri sînt unelte tăioase,
ruginite și asvîrlite-n praș,
altele sînt noi și fac să rodească glia.*

*Multe versuri sînt ca o armă,
o armă aruncată la pămînt
altele sînt înfipte-n inima dușmanului.*

*Multe versuri stau îndărătul tăcerii
copii livizi îndărătul geamurilor din orfelinate
privind afară-n ploaie, fără să știe ce să facă, unde să se ducă.*

*Sînt poezii cum sînt copacii din pădure
altele cum sînt chiparoșii în amurgul trist
altele ca pomii roditori din colhozuri.*

*Multe versuri sînt ca ușile —
uși ferecate din case pustii,
sau uși deschise și curate în inimi înSORITE.*

*Sînt și uși negre, pîrjolite de foc
altele, spulberate-n vînt de explozii
altele, prin care este adus prietenul ucis.*

Sînt poeme care zboară prin timp
 Ca detașamentele roșii ale lui Smirnenschi ¹⁾
 versuri — călăreți, care lasă frîul și pun mîna pe pluguri.

Multe versuri se înclină și cad în mijlocul drumului
 multe nu au ce face și mîinile le sînt fără mușchi
 dar multe sînt lucrătoare, care întrec de mii de ori normele.

Sînt versuri ca panglicile la gîtul fetelor
 sau ca rubine în inele, cu sclipiri mărunte, tainice,
 pe cînd aletele înfloresc înalte ca mîndrele flămuri.

Multe versuri sînt parcă fire de argint
 legate de clopotele constelațiilor
 le agiți și spațiul răsună de argintiul zvon al clopotelor.

Multe versuri se înecă în propria lor strălucire —
 jūdule: ele nu acceptă să spună ceva.
 Cunosc multe de acest fel — înecate în fîntîna de aur a lunei.

O adevărată poezie nu rămîne niciodată așipită în ungherul
 trecut.
 Ea se iscă mereu la timpul ei ca un muncitor devotat și
 conștient
 ea este ostaș, care spune „prezent“ la chemarea epocii sale.

Cîteodată versurile seamănă cu păsările în tușișul vremii.
 Cu albatroșii lui Baudelaire sau corbii lui Pöe
 unele sînt vrăbii în zăpadă, altele vulturi pe culmile
 stîlcoaselor idealuri.

Sînt versuri, frumoase cum sînt cocoșii de munte
 care în aprilie și mai se sufocă în cîntecul lor de dragoste
 se înecă în melodia lor și asurzesc.

În aprilie și mai, înainte de a răsări soarele
 în prospețimea de cleștar a pădurii
 pătrund vînătorii cu puști, dar cocoșii nu-i aud.

Atenție tovarăși poeți, frați de-ai mei
 să lipim urechea de stîcla tăcerii
 pașii dușmanului seamănă cu ai prietenului și-n crepusculul
 pădurii trebuie să-i deosebim.

Atenție, tovarăși poeți, să nu ne înecăm și noi în cîntecul
 nostru
 și să fim nepregătiți pentru marea oră.
 La primul apel al epocii lui, poetul trebuie să răspundă cu
 soldătescul „prezent“.

¹⁾ Poem cu acest titlu al poetului revoluționar bulgar.

*Altfel cîntecele noastre vor rămîne pe scările veacurilor
frumoase, împăiate păsări nefolositoare
ca acei cocosi în albastru și negru din coridoarele regale la
„Bistrița“¹⁾*

*Ca acei cocosi cu aripi desfăcute, tăcuți și triști
prefăcuți în podoabe prin palate străine
cu doi ochi rotunzi și goliți ca două semne de întrebare sub
pleoapele lor roșii.*

*Atenție tovarăși poeți, frați de-ai mei, un adevărat poet este
muncitorul de schimb, ostașul, la postul său, conducător cu
răspundere
în fața oastei democratice a versurilor sale.*

În romînește de Gheorghe Dinu

TASSOS LIVADITIS

DACĂ VREI SĂ FII OM

*Dacă vrei să fii om
tu nu vei înceta niciodată să lupți pentru pace și dreptate.
Tu vei ieși în stradă, vei începe să strigi
vei avea buzele însingerate de strigare
vei avea fața însingerată de gloanțe
dar nu vei da nici un pas înapoi.
Fiecare din strigătele tale va fi o piatră în geamurile
așiftătorilor la război
fiecare din gesturile tale va căuta să răstoarne nedreptatea.*

*Nici un pas înapoi, nici o clipă de uitare.
Zilele pe care le trăim sînt crîncene ;
dacă îți amintești o clipă de anii copilăriei tale
tu părăsești mii și mii de copii
care vor fi masacrați în timp ce se joacă pe străzile orașelor ;
dacă privești o clipă asfințitul soarelui
mîine oamenii se vor pierde în noaptea războiului ;
dacă visezi o clipă
milioane de visuri omenești
se vor preface în cenușe sub obuze.
Tu nu ai timp
tu nu ai un timp care să fie-al tău
dacă vrei să fii om.*

¹⁾ Fostul palat de vară al dinastiei de Coburg din munții Balcani, azi muzeu.

Dacă vrei să fii om
 vei fi silit să-ți părăsești iubita, mama sau copilul.
 Tu nu vei șovăi.
 Vei renunța la pâinea și la lampa ta
 și la odihna serii de pe pragul casei tale.
 Știu cât e de frumos să-ascuți în noapte o armonică
 și ce frumos e să privești o stea și să visezi.
 Știu ce frumos e să asculți întiile cuvinte-ale copilului tău
 să te apleci pe gura roșie-a iubitei
 și s-o asculți visînd la viitor.
 Dar tu,
 va trebui să spui acestora adio, va trebui să pleci
 căci tu răspunzi
 de toate armonicile lumii
 de toate stelele și toate visurile lumii
 dacă vrei să fii om.

Dacă vrei să fii om
 va trebui să intri poate-n închisoare
 pentru douăzeci de ani sau mai mult
 dar chiar în închisoare
 tu îți vei aminti mereu de primăvară, de mamă și de oameni
 și chiar fîntuit pe metrul pătrat al celulei
 tu vei purta pe umeri greviștii uciși pe străzile din Kafr
 El Dauar
 vei da să bea negrilor biciuiți la Johannesburg
 vei striga pe străzile din Teheran alături de mulțimea
 înfometată.

Iar cînd, în tăcerea nopții,
 vei ciocăni cu degetul în peretele celulei
 tu vei auzi, de cealaltă parte, Spania, care-ți răspunde.
 Vor trece ani, părul îți va albi
 dar tu, tu nu vei îmbătrîni:
 chiar în închisoare tu te vei trezi mai tînăr în fiecare
 dimineață
 pentru că noi bălăli
 se vor dezlănțui în fiecare dimineață pe pămînt.

Dacă vrei să fii om
 poate va trebui să mori pentru ca alții să trăiască.
 Tu trebuie să poți muri la-ntîii zori veniți.
 În ajun, în celula ta,
 vei scrie o lungă și duioasă scrisoare către mama ta
 îți vei zgîria pe zid inițialele și data și un singur cuvînt : Pace!
 ca și cum ți-ai scrie istoria întregii tale vieți.

Dacă vrei să fii om
 tu trebuie să poți muri la-ntîii zori veniți
 tu trebuie să poți să stai în fața celor șase puști
 precum ai sta în fața viitorului

*tu trebuie, deasupra salvei care te va secera,
să-auzi milioanele de oameni simpli
care luptă cu cîntecul pe buze pentru pace.*

Dacă vrei să fii om.

În romînește de Tașcu Gheorghiu

SAKIS RETSINAS

ÎNCĂ O ZI A TRECUT

*Globul pămîntesc și-a încheiat încă o rotație în jurul axei lui.
Un snop de douăzeci și patru de ore
s-a adăugat căpiței.
Costumul purtat de fiecare copac
a crescut fără ca nimeni să observe
și nimeni n-a văzut
cum copiii cari se joacă-n curte au crescut.*

*S-au petrecut astăzi cîteva transformări.
Un număr de celule s-au recreat
ca niște răni care cicatrizează.
Cifrele au urcat pe scara statisticilor
pagina din calendar s-a întors
materia și-a urmat drumul
asvîrlindu-și scoarța ei: timpul.*

*Toate aceste lucruri trebuie să se fi petrecut astăzi
și multe altele.*

*Un număr de oameni
au sădit migdali
au îngropat speranțe.
Oamenii din Rusia
trebuie să fi clădit astăzi o uzină
trebuie să fi vorbit de Pace.
Oamenii dela Washington
trebuie să fi încercat o nouă armă atomică
sau să-i fi judecat pe soții Rosenberg.
Deportații din Ai-Stratis
trebuie să fi mîngîiat încă odată
soarele uriaș pe care îl poartă în inimi
trebuie să fi luat
prînzul zilei a 2200-a
după care au îmbătrînit cu încă o zi.*

*Toate aceste lucruri trebuie să se fi petrecut astăzi
pentru a ilustra trecerea timpului.*

*Idealiștii vorbesc despre timpul „în sine”.
Idealiștii îngreuiază planeta noastră cu prezența lor
frînându-i viteza evoluției.*

În românește de Tașcu Gheorghiu

Acad. ATHANASE JOJA

MOMENTUL CHINEZ ÎN ISTORIA LOGICII

În vastul continent asiatic, s-a dezvoltat nu numai multilaterală și profundă filozofie indică, în care a înflorit o remarcabilă școală de logică, ci, cu rădăcinile înfipte și mai adânc în trecutul omenirii, a apărut și a crescut strălucita mișcare științifică și originală, subtilă și cuprinzătoare filozofie chineză.

Ilustrată de gânditori de geniu ca Lao-tzi, Ciuan-tze, Li-tze, Siun-tze, Mo-ti, Han Fei, In Ven-tze, Ciu Hi, Fan Ci jen, Van Ciun și alții, filozofia chineză a produs o remarcabilă școală de logică, reprezentată îndeosebi prin Lao-tzi, Mo-ti (Mo-tze) și Han Fei, șeful școlii legiștilor (fa tzia).

Civilizația în sinul căreia a luat naștere această mare mișcare filozofică și științifică, una din cele mai caracteristice și mai frumoase din istoria omenirii, datează de peste cinci mii de ani. Conducătorul marelui popor chinez Mao Tze-dun o caracterizează în acești termeni: „Dezvoltarea națiunii chineze (și mai ales a Hanilor) e la fel cu aceea a oricărei mari națiuni din lume. Ea a fost, timp de mii de ani, o societate comunistă primitivă, fără clase. După dispariția societății comuniste primitive, s-a deschis era societății împărțite în clase = societate mai întâi sclavagistă, apoi feudală. Această perioadă durează cinci mii de ani. În istoria dezvoltării poporului chinez și în principal a Hanilor, s-au făcut descoperiri notorii în domeniile agriculturii și tehnicii; gânditori, savanți, inventatori, oameni politici și strategii s-au făcut cunoscuți; s-a acumulat un tezaur de opere clasice. În China a fost inventată, acum trei mii de ani, busola, iar fabricarea hîrtiei a fost pusă la punct acum o mie șapte sute de ani. Tiparul prin mijlocirea unor planșe gravate are o vechime de o mie două sute de ani, iar descoperirea caracterelor de tipar are o vechime de opt sute de ani. Praful de pușcă a fost întrebuințat în China cu mult înainte de a fi utilizat în Europa“¹⁾.

Pe cît se pare, societatea chineză a trecut de la sclavagism la feudalism odată cu instalarea dinastiei Ceu, adică începînd cu anul 1126 î.e.n., cînd împăratul Vu a izgonit dinastia Șan, a creat o nobilime feudală, erarhizată prin legături de vasalitate și a instaurat șerbia. Se pare însă că în feudalitatea chineză au subzistat, alături de rînduielile feudale, și orînduiele care se urcau la comuna primitivă și pe care nici sclavagismul nu le desființase.

¹⁾ Mao Tze-dun, *La nouvelle démocratie* p. 9, Editions sociales, 1951, Paris.

„Principalul conflict al acestei societăți era acela care opunea țărănimea, clasei proprietarilor de pământ“¹⁾. Țărănimea și meșteșugarii — „clasa fundamentală pe care se baza dezvoltarea resurselor naționale și culturale“²⁾ — era supusă unei exploatare crunte. Țăranii șerbi trebuiau să lucreze întâi moșia seniorului și apoi ogorul lor individual. Referindu-se la anotimpul ploilor, șerbul se plînge astfel în Cartea Odelor³⁾ :

„Trebuie ca ploaia să cadă mai întâi în ogorul nostru public ; numai după aceea o vor primi și ogoarele noastre individuale“.

Ogorul „public“ aparținea seniorului, care încasa veniturile. Un alt poem din Cartea Odelor ne arată că țăranul mai era obligat să vîneze vulpi, pisici sălbatice și mistreți pentru moșier, iar țărăncile confecționau stofe pentru hainele nobililor. Iarna, țăranii mergeau la oraș și slujeau la casele moșierilor. În Cartea Odelor — culegere de poeme vechi, aranjată de Confucius, ideologul aristocrației feudale — se găsește exprimat protestul țăranilor împotriva vieții neomeneste pe care le-o rezerva exploatarea feudală. Moșierul feudal prelua chiar 70% din produsul muncii țăranului. Pe lângă moșieri, țăranii trebuiau să întrețină, din munca lor, o funcționărimă numeroasă și o armată de represiune. În aceste condițiuni, istoria Chinei a înregistrat sute de revolte populare. „Prin numărul și întinderea lor, scrie Mao Tze-dun, aceste revolte pe care le întîlnim de-a lungul întregii istorii a Chinei, sînt fără pereche în istoria lumii“⁴⁾. Dar, deoarece dezvoltarea forțelor de producție era foarte încetă și făcea cu neputință apariția unei noi clase revoluționare și a unui partid politic progresist, revoltele erau invariabil înfrînte, deși ele minau, cu încetul, regimul feudal și creiau o mare tradiție revoluționară a poporului chinez.

„Numai o astfel de continuitate de mișcări și de revoluții țărănești, a putut alcătui forța motrice actuală în stare să facă să progreseze istoria țării“⁵⁾.

O deosebită importanță are, în istoria Chinei, epoca numită a „regatelor luptătoare“, care începe cu anul 479 î.e.n. și durează pînă în anul 256 î.e.n., cînd statul Ts'in reușește să supună celelalte state și dinastia Ts'in se menține la putere, printr-o teroare sălbatică, pînă în anul 206 î.e.n. În 208 î.e.n., începe domnia dinastiei Han, care durează pînă în anul 220 e.n.

În perioada regatelor luptătoare, se ridică o nouă nobilime, recrutată din negustori îmbogățiți, aventurieri militari și oameni politici care sprijineau clasa negustorilor și se sprijineau pe ea. În epoca regatelor luptătoare, nu se luptă numai regatele între ele, ci și clasele. Vechea nobilime feudală este adeseori destrămată de noii veniți pe arena istoriei, care se folosesc de indignarea maselor asuprite, pentru a combate aristocrația veche și a i se substitui în exploatarea poporului. Această mare ascuțire a luptei de clasă a pus în discuție nu numai bazele politice ale vechii aristocrații, ci și fundamentele ei ideologice.

Ascuțita luptă de clasă din epoca regatelor luptătoare se manifestă, în ideologie, prin lupta între materialism și idealism, între daoismul materialist și confucianismul idealist. Și această luptă se dă nu numai în concepția despre lume, ci și în logică, între dialectica daoistă și logica formală,

¹⁾ Mao Tze-dun, *La nouvelle démocratie* p. 9, Editions sociales, 1951, Paris.

²⁾ Idem p. 12. ³⁾ Tsui Chi, *Histoire de la Chine et de la civilisation chinoise*, p. 37. Payot, 1949, Paris. ⁴⁾ Mao Tze-dun, op. cit. p. 12 ; ⁵⁾ Ibidem.

de orientare materialistă, a școlii lui Mo-Ti și a școlii legiștilor, de o parte, și logica metafizică și idealistă a confucianiștilor.

Confucianiștii exprimau interesele vechii aristocrații și se străduiau să salveze cât mai mult interesele acesteia și să opereze o fuziune a elementelor dominante vechi și noi, întărind puterea împăratului „fiu al cerului“, considerat nu numai ca mijlocitor între oameni și „cer“, ci și ca organizatorul și cheazășuitorul ordinii și funcționării normale a cerului și pământului. Confucianismul cată să acrediteze ideea că, odată cu instaurarea unei noi dinastii, începe o nouă perioadă nu numai în istoria statului, ci și în istoria cosmosului. Viața și bunăstarea oamenilor sînt în funcție de anumite aptitudini ale împăratului (de exemplu, de capacitatea lui de a se ține drept într-un picior, sau de a sta drept după ce s-a îmbătat), precum și de anumite gesturi solemne rituale, pe care le îndeplinește el. Cuvîntul împăratului nu are numai valoarea de semnificare noțională, ci una creatoare de realitate. „Eticheta“, „protocolul“ imperial capătă o valoare magică : ea dictează reguli universului și, totodată, — aici e cheia acestor cutume — împarte rangurile în societate, împarte pe oameni — și aceasta e o lege divină, care trebuie cu sfințenie respectată, căci e voința cerului — în exploatarea și exploatați. Chiar și după moarte „protocolul“ își menține eficacitatea : nobilii devin „spirite“ sau „zei“ (șen), iar oamenii din popor devin „ruei“ (adică „strigoii“, care duc o existență inferioară și sînt răufăcători ¹).

Confucianismul profesează că autoritatea și prestigiul nobililor, pe care se sprijină împăratul și de ai căror reprezentanți ideologici („înțelepții“, textual : kiuntze = oameni nobili) trebuie să țină seama, nu se bazează pe legi, ci pe voința cerului. De aceea, confucianiștii se vor opune încercărilor de legiferare, făcute de elemente mai avansate ale claselor dominante (fa tzia = școala legilor). Aceste legi penale (pi) erau gravate pe căldări, în care erau fierți infractorii. „Oamenii, se indignează Confucius, se vor atășa de aceste căldări. Oare vor continua ei să cinstească pe nobili ?“ ²)

De aici, o preocupare a confucianiștilor de arta de a califica, de a denumi (min). Chinezii înțeleg prin min tzia (școala numelor, a cuvintelor) pe gramaticieni și pe logicieni.

Tradiția claselor dominante consideră pe Confucius, drept inventatorul logicii „tradiționale“, bazîndu-se pe următorul pasagiu din Luen yu : „Tze-lu a zis (lui Confucius) : „Stăpînitorul din Vei își propune să vă îndrepteze cîrmuirea. Care considerați că e primul lucru ce trebuie făcut ?“ — „Esențialul e de a face corecte denumirile“, răspune Confucius și adăugă : „Dacă denumirile nu sînt corecte, cuvintele nu sînt potrivite ; dacă cuvintele nu sînt potrivite, treburile statului n-au nici un succes, nici riturile, nici muzica nu înfloresc ; dacă riturile și muzica nu înfloresc, sancțiunile și pedepsele nu-și ating scopul ; dacă nu-și ating scopul, poporul nu știe cum să se poarte. Astfel, înțeleptul (kiun tze), cînd atribuie denumiri, face în așa fel ca vorbele să se potrivească și, cînd le întrebuițează în vorbire, face în așa fel ca ele să se realizeze în acțiune. Deci, înțeleptul să nu comită nici o ușurătate în cuvintele sale“.

¹) M. Granet, *La pensée chinoise*, p. 397 urm. *L'Evolution de l'humanité*, 1934, Paris.

²) M. Granet, op. cit. p. 462.

Astfel, Confucius — sau confucianiștii — apare ca creatorul elementelor unei logici metafizice, prezentînd o anumită asemănare cu Parmenide. Principiul identității este absolutizat, cuvintele și, prin urmare, rangurile trebuie să fie imuabile și strict definite. Denumirile trebuie să fie corecte; or, ele nu pot fi „corecte”, decît dacă sînt definite (adică hotărnicite, grănițuite unele de altele). De aici decurge necesitatea — socială — a definirii noțiunilor și a principiului identității: $A = A$. Mînat de interese de clasă, feudalul sărăcit Confucius — ca și aristocratul sclavagist proprietar de pămînt Parmenide — are oroare de schimbarea și de confuzia noțiunilor și, ca să le împiedice elasticitatea și corelativitatea, le imobilizează în baza principiului identității tautologice.

„Prințul, prinț! vasalul, vasal!” zice Confucius, exprimînd invariabila identitate a noțiunii. Spre deosebire de Parmenide, el n-a tras concluziile de ordin ontologic ale principiului său — ca și pe Socrate, nu-l interesa deloc natura — ci numai pe cele social-politice și de aceea nici n-a reușit să degajeze clar principiul identității abstracte ca normă a gîndirii.

Merită să fie subliniată construcția raționamentului confucian de mai sus, în care autorul mînuiește; cu dibăcie și în mod conștient, un instrument logic, ce a fost asimilat cu soritul și care amintește soritul imaginat de Buddha, în faimoasa noapte cînd s-a crezut afectat de iluminare (boddhi).

Asupra soritului în logica chineză, vom reveni mai departe. Tradiția idealistă consideră pe nedrept pe Confucius ca inventatorul logicii. În fapt, Confucius este moștenitorul unei lungi tradiții de gîndire științifică, în care preocuparea de a gîndi corect, întrebunțînd forme de raționament, în care preocuparea de identitatea și precizia noțiunilor, ca și de mijloacele de dovedire, erau evidente.

Confucius și urmașii săi au denaturat și îngustat metafizic elementele de logică formală preexistente. Astfel, logica chineză în loc să evolueze într-o logică formală, a evoluat — în mîinile confucianiștilor — într-o metafizică, rectificată ulterior în logica formală de către școala lui Mo-Ti și a legiștilor (fa-tzia).

În sprijinul afirmației de mai sus, ne referim la Ceu-pei-stuan-dzin (cartea sfîntă a calculului), „depozit al celor mai vechi cunoștințe de matematică și astronomie” în China.

După mărturia unui istoric al științelor, această carte cuprinde „mențiunea irecuzabilă a proprietății fundamentale a triunghiului dreptunghic, cunoscută la noi sub numele de teorema pătratului ipotenuzei și deși această mențiune nu este însoțită de o demonstrație în regulă, e cu totul remarcabilă prin anterioritatea sa cu șase secole față de descoperirea lui Pitagora¹⁾. Biot pomenește tradiția chineză după care principiile matematico-astronomice din Ceu-pei au fost transmise apusenilor prin relații comerciale, în timpul dinastiei Han (sec. II î.e.n.) sau chiar în timpul dinastiei Ceu (1122—255 î.e.n.). Ceu-pei nu cuprinde demonstrații în regulă, cum remarcă Biot, dar el vădește că demonstrația devine o necesitate intelectuală în China secolului al XII-lea î.e.n.

„Odinioară, stă scris în Ceu-pei, Cen-kun întrebă pe San-Kao și îi

¹⁾ M. Granet, op. cit. p. 445—446.

zise : Am auzit că marele prefect e învățat în numere. Doresc să-l întreb cum, odinioară, Pao-li a constituit graduoarea conturului cerului¹⁾).

Ceu-Kun vrea să știe nu numai faptul, **to oti**, ci și rațiunea, **to dioti**. Cum implică pe **de ce** și pe **pentru că**, Ceu-kun vrea să i se demonstreze justetea tezelor.

Mai departe, el vrea să știe „care e origina științei numerelor“, iar Șan-Kao îi răspunde : „știința numerelor provine din rotund sau cerc și din pătrat sau dreptunghi“²⁾. Este aici un fel de definiție genetică. Dialogul între cei doi savanți din secolul al XII-lea nu cuprinde, explicit, demonstrația, dar lectura lui sugerează, cu putere, ideea că Cen-kun cerea nu numai cunoștințe de fapt, ci explicarea lor, iar marele prefect îi arată, probabil, pentru-acesta, rațiunea suficientă a tezei.

Abel Rey, predispus să micșoreze valoarea logică a descoperirilor orientale, restrânge aprecierea lui Biot, după care, în Ciu-pei și în alte documente ale științei orientale, nu găsim decât simple enunțuri de fapt. Alături de enunț, zice Rey, găsim o sforțare de a dovedi (un effort de preuve).

„Gîndirea nu se mulțumește să repete cu încredere aserțiunea adițională, sau să o întrebuițeze ca un reflux. Nu este o fericită întîlnire empirică întîmplătoare, acceptată pur și simplu pentru utilizarea sa și ca instrument pragmatic. Este aici efort de reflexiune pentru a justifica în drept faptul“.

...Demonstrația logică este încă monstrativă și intuitivă. Cu toate astea, ea este logică și e avută în vedere. Calculul are în sine ceva demonstrativ și rațional³⁾.

Preocuparea de dovada logică și de definirea noțiunilor, este evidentă și îndreptățește credința noastră că confucianismul, împiedicat de poziția lor de clasă, au fost incapabili să tragă concluziile de ordin logic, ce se manifestau în cercetările științifice. Nu numai atât : ei au deviat dreapta dezvoltare a logicii în direcția metafizică și idealistă.

Deviator al logicii chineze în direcția metafizicii, confucianismul s-a ivit ca o reacție a ideologiei claselor exploatoare împotriva dialecticii naive, elementare, cuprinsă în cărțile I-tzin și Infu-tzin, al căror fond de idei, exprimînd înțelepciunea populară se urcă, probabil, în secolul al XII-lea î.e.n.

I-tzin exprimă ideea că toate lucrurile provin dintr-un principiu unic, Tai-tzi, care cuprinde particulele pozitive ian-ți și particulele negative in-ți, care, combinîndu-se între ele, determină apariția și transformarea neîncetată a lucrurilor⁴⁾. Avem aci simburile unei concepții atomiste, cu 4—5 secole înainte de atomismul grec, și de cel indic (sistemul Vaiceshika al lui Kanada) și al concepției dialectice heracliteene despre unitatea care se autodiferențiază.

În cartea Infu-tzin se formulează, pentru prima oară, noțiunea (credem) fundamentală a filozofiei chineze : dao. Infu-tzin definește **dao** ca firea lucrurilor — rerum natura — care nu trebuie încălcată. Infu-tzin neagă atât voința divină cît și nemurirea sufletului : „Conștiința (sin) se

¹⁾ E. Biot op. A. Rey, *La science orientale avant les Grecs*, p. 386, *L'Evolution de l'humanité*, 1930, Paris.

²⁾ Ibidem, pag. 387.

³⁾ E. Biot op. A. Rey, *La science orientale avant les Grecs*, p. 386, *L'Evolution de l'humanité*, 1930, Paris.

⁴⁾ Ian-Hin-Sun, op. cit. p. 10.

naște din lucruri și moare tot în lucruri“. Viața e considerată ca „rădăcina morții“, iar moartea ca „rădăcina vieții“. „Astfel vechii chinezi își reprezentau viața și moartea drept verigi ale lanțului unic al lumii lucrurilor care se schimbă după legi necesare“¹⁾.

„Ideile materialiste, elementare și naive, expuse în „I-tzin“ în „Infu-tzin“ și în alte producții antice, observă Ian-Hin-Sun, au fost ulterior dezvoltate și încheiate într-un sistem filozofic armonios în învățătura lui Lao-tzi despre dao. Totodată, învățătura lui Lao-tzi a fost baza pe care s-a dezvoltat materialismul chinez în perioadele următoare“²⁾.

Este interesant de notat că noțiunea de dao, care a precedat doctrina lui Lao-tzi dar care și-a găsit cea mai strălucită expresie în această doctrină, este tema centrală a întregii gândiri chineze. Gândirea chineză a fost cu deosebire impresionată de noțiunea de **totalitate, ordine, legitate**, pe care o desemnează termenul dao, care, literal, înseamnă „cale, drum“. Cuvântul dao se desenează grafic printr-o ideogramă compusă din două părți, una însemnând „cap“, iar cealaltă „a merge“, deci: „sensul principal al mer-sului“, „calea“, evoluind în: comunicație, linie a mișcării, rezultat, început, normă etică, lege, dao-la înseamnă: „motiv“, „spirit logic“, „logică“.

Dao s-a combinat cu cuvântul „cer“ (tian), formînd laolaltă noțiunea de „cale cerească“ (tian-dao). Materialiștii înțelegeau prin tian-dao legea naturii, iar idealiștii și misticii înțelegeau voința divină. De aceea Ian-Hin-Sun observă că „analog cu grecesul „logos“, noțiunea de dao devine unul dintre punctele cruciale, din care se desfac cele două tabere ale filozofiei: „materialiștii și idealiștii“³⁾.

„Părinții daoismului“ și alți idealiști chinezi au dat însă un sens idealist, mistic și religios noțiunii de dao, după cum, în filozofia greacă, sensul obiectiv de „lege“, de „fundament“, de „rațiune“, a cedat locul sensului de „rațiune divină“, în concepția postaristotelicilor, în special a stoicilor și neoplatonicienilor.

Așa cum logos a ajuns să însemne, din cuvînt, care exprimă gândurile noastre, însăși gândirea, rațiunea, întii subiectivă, apoi obiectivă (a lucrurilor: socoteala, fundamentul, legea lucrurilor)⁴⁾, tot așa dao a ajuns să însemne din cale, drum, calea pe care o parcurg lucrurile în dezvoltarea lor, legea, rațiunea universului.

Lao-tzi a fundamentat filozofic noțiunea de dao. După Lao-tzi, dao este „adîncul adîncurilor“, „strămoșul tuturor lucrurilor“, este „premergător

¹⁾ Ian-Hin-Sun, op. cit. p. 11.

²⁾ Ibidem, p. 11.

³⁾ Ian-Hin-Sun, op. cit. p. 50.

⁴⁾ cf. Diels, *Fie Vorsokratiker*, I. p. 145, Aëtius, I, 7, 22=Heraclit susținea că focul periodic (cu alternare regulată) este etern și că legea necesară (heimarméne dé lógon) este făuritoarea lucrurilor (onton) prin cursa în sens invers (enantiodromia). Ibidem, p. 161: Heraclit spune... este înțelept să dai ascultare nu mie ci cuvîntului (=rațiunii subiective care exprimă rațiunea (legea) obiectivă = allé tou logon), mărturisind (fiind de acord) că toate lucrurile sînt unul“. cf. Leucippos apud Aëtium, I, 25, 4 (Diels, II, p. 81): „Leucippos (spunea) că toate există conform necesității (Rat anánken) și că aceasta e predeterminată de soartă (heimarméne).

Intr-adevăr, în lucrarea sa despre inteligență, el spune: nici un lucru nu se naște în mod absurd (máthen), ci toate (se nasc) dintr-o rațiune (suficientă, nu temeii) și dintr-o necesitate (hyp anánkos). Lógos este astfel însoțit de anánke (necesitate) și heimerméne (predeterminare) de unde rezultă clar sensul de lege obiectivă. Cf. Diels, III, p. 260.

strămoșului fenomenelor“, adică fenomenelor primordiale¹⁾. „Vidul (lui dao), zice Lao-tzi, este nemuritor și (eu) îl numesc principiul cel mai adânc. Intrarea în principiul cel mai adânc o numesc rădăcina cerului și a pământului. (El) este infinit ca existență și acționează fără efort“²⁾. Prin urmare, dao este principiul (arché), originea indiferențiată (apeiron) a lucrurilor. Ca și Anaximandru — poate chiar mai precis, întrucît subliniază caracterul abstract, Lao-tzi a ajuns la conceptul filozofic al materiei. Dao este invizibil, este formă fără formă, este un „lucru neclar și nebuloș“³⁾; el este substanța a cărei manifestare concretă (de) sînt lucrurile singulare.

„Formele marelui de se supun numai lui dao. Dao este un lucru neclar și nebuloș.

O, nebulozitate! O, neclaritate! În ea sînt cuprinse lucrurile. O, adînc fără fund! O, nebulozitate! În ea sînt cuprinse semințele. Semințele sale sînt absolut reale, în ele este cuprins adevărul“⁴⁾.

Dao apare deci, în același timp, ca substanța⁵⁾, id quod substat rebus indiviuis, și legitatea, care cîrmuiește această substanță — subiect⁶⁾, adică această substanță care e subiectul propriilor sale transformări, care singură își dă o dezvoltare.

Materialitatea lui dao rezultă din aserțiunea că „toate ființele poartă în sine în și ian, sînt pline de ți și formează ormante“. După cum știm, ți sînt particule, analoage atomilor și ele fiind negative și altele pozitive.

Dialecticitatea universului e reliefată prin legătura indisolubilă între în și ian, adică între principiul negativ (feminin, întunecat) și ian (principiul pozitiv, masculin, luminos). Ciuan-tzi, elevul lui Lao-tzi, dă următoarea formulă „in și ian concordă (tiao) și se armonizează (ho)“. În și ian sînt aspectele opuse, dar complementare, ale fenomenelor.

Tulburătoare, dar enigmatică, este afirmația lui Lao-tzi, după care „dao dă naștere unului, unul naște diada, diada naște triada, iar triada naște toate ființele“. În mod impresionant exprimă Lao-tzi dialectica ființei și a neființei, și rolul fundamental al negativului. „Neființa, zice el, pătrunde peste tot“. E adevărat că el trage de aci concluzia mistică a necesității non-acțiunii.

Plastic descrie el trecerea lucrurilor în contrariul lor: „Ceea ce nu este plin devine plin; ceea ce este strîmb devine drept; ceea ce este gol se umple; ceea ce este vechi devine nou; ceea ce este puțin devine mult“.

„Ființa și neființa se nasc una pe cealaltă, ceea ce e greu și ceea ce e ușor se creează una pe cealaltă, ceea ce e lung și ceea ce e scurt se leagă reciproc, ceea ce e înalt și ceea ce e scurt se determină reciproc, sunetele,

1) Ian-Hin-Sun, op. cit. p. 11.

2) Ibidem, Anexă, p. 121.

3) Ibidem, p. 129.

4) Ibidem, p. 129.

5) cf. Spinoza, *Ethica*, I. def. 3: „Per substantiam intelligo id quod in se et per se concipitur: hoc est, id cuius conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo forman debeat“.

6) cf. Hegel, *Phänomenologie des Geistes*, p. 23 (2 Auflage-Herausgegeben von H. Glockner, Stuttgart, 1932, Formmans Verlag) „Mai departe, substanța este în adevăr subiect, sau ceea ce e același lucru, care în adevăr efectivă, numai întrucît este mișcarea propriei sale afirmări (*die Bewegung des Sichselbertetzens*) sau este mediatiizarea între propria sa transformare în altceva (*Sichanderswerden*) cu sine-însuși“. Adevărul, zice Hegel, trebuie conceput și exprimat, nu ca substanță, ci deopotrivă ca subiect (ibidem, p. 22). Această observație e valabilă atît pentru Heraclit, cît și pentru Lao-tzi.

contopindu-se, ajung la armonie, ceea ce precede și ceea ce urmează se succed“.

Alte texte vădesc, de asemenea, o dialectică materialistă naivă, plină de idei adânci, și exprimate sugestiv, cu o mare forță și cu o terminologie filozofică, care ar fi putut îndemna pe Hegel, negator al filozofiei chineze, să extindă și asupra lui Lao-tzi admirația, pe care o nutrea pentru Heraclit.

Firește, în concepția lui Lao-tzi sînt de semnalat și părți negative — în primul rînd teza sa că „repausul este principalul în mișcare“¹⁾ și teza non-acțiunii, care duce la contemplarea mistică și la supunerea pasivă a maselor populare față de clasele exploatoare. Lao-tzi este inconsecvent cu sine-însuși, cînd consideră repausul ca principalul în mișcare, dar și Heraclit păcătuia prin exces, cînd nu reliefa existența repausului (stabilității) relative în cadrul mișcării absolute, ceea ce ducea la imposibilitatea constituirii logicii formale și crea pericolul interpretării craty-leene a dialecticii elementare.

Lao-tzi și elevii săi Ciuan-tze și Lie-tze au elaborat o dialectică materialistă naivă, care implica o logică dialectică. Prin aceasta, ei ocupă un loc de onoare nu numai în istoria filozofiei²⁾, ci și în istoria logicii. Alături de Heraclit din Efes, Li Dan din Ho-nan, supranumit Lao-țzi, adică bătrînul, venerat învătător este unul din cele mai ilustre nume în istoria dialecticii premarxiste.

Cele cîteva texte reproduse din Dao-de-tzin, cartea lui Lao-tzi, arată o excepțională adîncime de gîndire logică și dovedesc cît de falsă este teza, susținută de sinologii idealști, impregnați de spirit colonialist, după care limba chineză nu pare organizată pentru a exprima concepte și în consecință vădind o „divergență de mentalitate“, izvorită cu necesitate din structura lingvistică, între filozofia chineză și cea occidentală. Deși recunoaște că succesul său ca limbă de civilizație a fost prodigios, Granet, de pildă, afirmă că „limba chineză oferea puține avantaje pentru exprimarea abstractă a ideilor“. Granet atribuie limbii chineze o mare valoare de sugestie concretă, de „șoc sentimental“, însă îi neagă posibilitatea de a exprima abstractul.

Textele filozofice ale lui Lao-tzi, Ciuan-tzi, Li-țzi, Mo-țzi, Ciu-Hi și alții dovedesc, dimpotrivă, o rară putere de abstracție și o excepțională

¹⁾ Ibidem, p. 1132.

²⁾ Despre importanța lor fizică, René Grousset, în *Histoire de la philosophie orientale* (p. 315, MCMXXIII. Nouvelle Librairie Nationale, Paris) scrie: „Geniul personal al lui Lao-tzi, Ciuan-tze și Lie-tze cuprinsese universul în totalitatea sa și, cu șase secole înainte de era noastră, înfățișase unele din tezele hegelișmului și evoluționismului contemporan. Puternica dialectică a Părinților taoiști se urcase, ca și aceea a lui Hegel, atît de departe în lanțul ideilor, încît la aceste înălțimi toate opozițiile se șterseseră, toate contrariile se identificaseră. Divinația lor prodigioasă pătrunsese atît de adînc în natura lucrurilor încît, douăzeci și cinci de secole mai tîrziu, monismul evoluționist al lui Haeckel și Spencer n-a făcut, în anumite privințe, nimic altceva decît să redea trăsătură cu trăsătură formulele lor cosmologice. Din sîmul nebuloasei originare, din mijlocul eterului primordial, ei văzuseră materia organizîndu-se, constelațiile apărînd, mișcarea imensă a evoluției urmînd cu fazele sale de creație și întoarcerile saie în haos, de-a lungul timpului etern. Și această înaltă contemplație duse la ei la un extaz mistic, la o comuniune arzătoare cu Principiul universului“. Deși această apreciere are nevoie de rețușări serioase, ea are meritul de a scoate în relief perspicacitatea genială și permanența gîndirii taoiste.

forță de exprimare a abstracțiilor. Există univocitate între formele logice și formele lingvistice, deși formele lingvistice pot fi foarte deosebite, unele aparținând tipului sintetic, altele celui analitic, fie tipului monosilabic, fie celui flexional. Lao-tzi putea exprima, în limba chineză mono-silabică și izolată, aceleași concepte pe care Heraclit le exprima în limba greacă flexională. Caracterul monosilabic al limbii chineze n-a împiedicat de loc pe Ciu-Hi să exprime concepte, pe care le găsim și la Aristotel. Adesea, limbile sînt clasate după preferință pe care o acordă procedeele de compoziție sau derivație; însă este cert că aceasta nu împiedecă exprimarea aceleiași noțiuni. Este exact același lucru a spune: sau bene dicere, Erkenntnistheorie sau teoria cunoașterii (theorie de la connaissance, teoria della conoscenza). „Faptul că o limbă zice „*liber Petri*“ și cealaltă „*le livre de Pierre*“ nu înseamnă că popoarele care vorbesc aceste limbi concep în mod diferit raporturile de apartenență, ci numai că ele le exprimă în mod diferit“¹⁾.

Sensul cuvîntului se clarifică în și prin context și limbile cu mijloace deosebite, pot reda aceleași noțiuni. Cuvîntul francezesc a împrumuta, ca și nemțescul *leihen*, poate foarte bine, în context, a semnifica fie *prêtre*, fie *emprunter*. Diferența de intonație în pronunțarea cuvîntului chinezesc mai comunică sensul de a cumpăra sau antonimul său a vinde. Vendryès citează cuvîntul breton *glas*, care înseamnă atât „*albastru*“, cît și „*verde*“, după substantivul pe care-l însoțește; cînd însoțește substantivul „*cer*“, înseamnă „*albastru*“, iar cînd însoțește termenul „*fasole*“, înseamnă „*verde*“²⁾.

De asemenea, în ce privește monosilabismul, Renan nu avea dreptate să scrie: „*limba chineză, oricît de monosilabică este (tout monosyllabique qu'elle est), a servit ca organ unei civilizații foarte înaintate*“. Inuși faptul că limba chineză e monosilabică dovedește că monosilabismul poate servi exprimarea ideilor tot așa de bine ca și limbile flexionale (indoeuropene sau semitice).

De altfel, și în limba engleză se observă o tendință monosilabică și izolantă³⁾, ceea ce n-o împiedică să exprime aceleași noțiuni ca și limba franceză, latină, sau greacă. Lingvistul mai sus citat scrie: „*Opunerea unei stări flexionale unei stări izolante sau aglutinante apare dealtminteri ca iluzorie, dacă ne referim la imaginea verbală, în care aceste stări diverse se amestecă într-o sinteză care le conciliază. Vorbim cu fraze și nu cu cuvinte izolate*“⁴⁾.

Prin urmare, considerațiile multor sinologi occidentali asupra preținsului caracter neconceptual al limbii chineze sînt calomnioase și neștiințifice, după cum calomnioase sînt afirmațiile după care filozofia chineză n-ar folosi expunerea teoretică, ci ar înlocui-o cu apologuri și istorioare.

¹⁾ J. Vendryès, *Le langage*, p. 279. *L'Evolution de l'Humanité*, 1939, Paris.

²⁾ Ibidem, p. 280.

³⁾ Ibidem, p. 409—410.

⁴⁾ Ibidem, p. 450. Vendryès, care considera limba greacă drept cel mai frumos instrument creat pentru exprimarea gîndirii, scrie totuși: „*Mais le fait que des langues de type différent aient pu suffire aux besoins variés de pensées également riches et exigeantes montre qu'on ne doit pas chercher un idéal de perfection dans un certain type de langue. Il serait plaisant de vouloir prouver que la langue dont se sont servis Homère, Platon ou Archimede est inférieure ou supérieure a celle de Shakespeare, de Newton, Darwin. Tous ont dit parfaitement ce qu'ils avaient à dire, quoique avec des moyens différents*“.

Dificultățile de traducere din limba chineză în limbile europene nu sînt concludente decît în privința deosebirii de structură, nu în privința facilității sau dificultății de a exprima concepte. Oare anumite pasaje din Organon nu provoacă mari greutăți în traducere și dau loc, adeseori, la transpuneri cu totul diferite, nu din cauza conținutului, ci din cauza unor trăsături specifice ale limbii grecești ?

Profunda cugetare a lui Lao-tzi și a altor filozofi chinezi demască substratul reacionar — colonialist al poziției acestor sinologi occidentali.

Acești sinologi merg pînă acolo, încît pentru considerente ce nu pot rezista criticii, neagă, de plidă, „demnitatea filozofică“ a principiului contradicției și a principiului cauzalității în gîndirea chineză. După părerea acestor sinologi, chinezii nu gîndesc conceptual prin genuri și spețe și n-au nici un gust pentru silogism¹⁾. Iată cum argumentează, în această privință, Granet : „Ce valoare ar avea, dealtminteri, deducția silogistică pentru o gîndire ce refuză să lipsească Spațiul și Timpul de caracterul lor concret ? Cum să afirmi că Socrate, fiind om, e muritor ? În viitor și în alte spații, e oare sigur că oamenii mor ? Se poate spune, în schimb : Confucius a murit, deci eu voi muri : e puțină speranță ca cineva să merite un loc de viață mai mare decît cel mai mare dintre înțelepți ? Logica chineză este o logică a Ordinii, sau, dacă vrei, o logică a Eficacității, o logică a Ierarhiei. Raționamentul preferat al chinezilor a fost comparat cu soritul, dar cu excepția cîtorva dialecticieni și a primilor taoiști care căutau să scoată din vechea idee de Total noțiunea de infinit, sau cel puțin, de indefinit, acest raționament nu se rezolvă într-un lanț de condiții ; el tinde să învedereze circulația unui principiu de Ordine de-a lungul realizărilor diverse, mai mult sau mai puțin perfecte, și, prin urmare, ierarhizabile acestei totalități, care trebuie să se regăsească în fiecare din manifestările sale. Dispensîndu-se de raționamente inductive sau deductive, chinezii se trudesesc să pună ordine în gîndirea lor, în același fel în care o introduc în lume, adică în Societate“²⁾.

Cîte afirmații, atîtea inexactități ! Dacă considerăm, de pildă, gîndirea lui Lao-tzi, este evident că, întocmai ca și la Heraclit, la el găsim trăsăturile metodei dialectice formulate în mod naiv, dar nu găsim formularea principiilor logicii formale și, cu atît mai puțin, a logicii formale metafizicizate în stil eleatic. Aceasta nu înseamnă însă că Lao-tzi încalcă regulile gîndirii potrivit logicii formale, căci atunci cugetarea sa ar fi absurdă.

Chinezii n-ar avea, chipurile, nici un gust pentru silogism. „Logica chineză n-ar fi o logică a extensiunii, ci una a „ordinii“, „eficacității“ etc., după cum fizica chineză n-ar fi fost o fizică a cantității. În ce privește fizica, ea n-a devenit cantitativă decît în epoca capitalistă : fizica evului mediu, ca și cea a chinezilor și a grecilor, a fost calitativistă.

În ce privește expresiunile de „logică a ordinii“, „eficacității“ etc., acestea sînt pure non-sensuri, deoarece nu corespund nici unei forme de gîndire, logica formală neputînd fi considerată decît sub raportul extensiunii și al comprehensiunii.

Granet confundă aci operațiile logice cu concepțiile religioase ale unui confucianist ; dar tot așa putea raționa și un grec adorator al lui

¹⁾ M. Granet, *La Pensée chinoise*, p. 336.

²⁾ Ibidem, p. 336.

Hercule : dacă Hercule a murit, cu atât mai mult voi muri eu. De aici nu se poate, nicidecum trage concluzia că grecii nu practicau silogismul fiindcă nu gîndeau extensivist, ci în... ordinea ierarhiei.

Am văzut, dimpotrivă, că încă înainte cu 8 pînă la 12 secole î.e.n., în Ceu-peî-tsuân-dzin, găsim demonstrația matematică, formă a deducției logice ; în Ceu-peî se vedește preocuparea de a argumenta și dovedi. Granet recunoaște că soritul se găsește la primii taoiști, dar că, în general, acei care compară raționamentul preferat al chinezilor cu soritul se înșeală. Cum se poate afirma că vechii chinezi n-au practicat inducția și deducția, cînd filozofia taoistă și chiar întreaga filozofie chineză e dominată de noțiunea de dao, lege, legitate, drumul, calea pe care o parcurge fiecare fenomen, ca și totalitatea fenomenelor, cînd în filozofia greacă noțiunile corespondente de logos, eimarméne, e anánke, sint departe de a avea caracterul, aproape obsesional, pe care-l au în filozofia chineză.

Dao este rezultatul unor nenumărate procese inductive, făcute nu numai de filozofi, ci de masele poporului chinez. Însă, cum arată Engels, inducția și deducția reprezintă raționamentul polarizat¹⁾. Constituirea legii constituie nu numai rezultatul drumului inductiv de la particular la general, ci și un act deductiv, întrucît conferă rezultatului problematic al inducției un caracter de universalitate și necesitate. Ajunși la noțiunea de dao, materialistii daoiști deduc din ea legitatea diferitelor grupuri de fenomene și legea fiecărui fenomen. Pe această cale, Lao-tzi a ajuns la distincția între esență și fenomen și la legitatea care guvernează exteriorizarea esenței, ca și raporturile dintre fenomene : „Formele marelui de se supun numai lui dao“²⁾.

Iată următoarea cugetare a lui Lao-tzi : „Cerul și pămîntul au o durată infinită. Cerul și pămîntul au o durată infinită, deoarece ele nu există pentru sine. Iată pentru ce ele pot dura la infinit“³⁾.

Iată această cugetare pusă, în formă silogistică.

Tot ceea ce nu există pentru sine are o durată infinită.

Cerul și pămîntul nu există pentru sine.

Deci cerul și pămîntul au o durată infinită, în care „cerul și pămîntul“ sînt termenul minor, „ceea ce are durată infinită“, termenul major, iar „ceea ce nu există pentru sine“ (= substanța) = termenul mediu. Sau următorul aforism : „Dacă cineva va încerca să cucerească o țară prin forță, știm că nu-și va atinge scopul. Țara seamănă ca un vas misterios, pe care nu ai voie să-l atingi. Dacă cineva (îl) va atinge, va suferi un eșec. Dacă cineva va pune mîna (pe el) îl va pierde“. E un polisilogism, adică un lanț de (două sau mai multe) silogisme, în care concluzia unuia servește ca premiză celui alt.

Iată un exemplu de sorit, care e și o pildă de demonstrație, în Tratatul Tai hio : „Cei vechi, care doreau ca virtutea (de) să strălucească în imperiu, începeau prin a cîrmui bine domeniul lor ; dorind să-și cîrmuiască bine domeniul, ei începeau prin a face ordine în familia lor ; dorind să pună ordine în familia lor, ei începeau prin a se cultiva ei-înșiși ; dorind a se cultiva ei-înșiși, prin a reglementa voința lor ;

¹⁾ F. Engels, *Dialectique de la nature*, p. 229.

²⁾ Ian-Hin-Sun, op. cit. p. 129.

³⁾ Ibidem, p. 121.

dorind a reglementa voința lor, ei începeau prin a fi sinceri în sentimentele lor ;
dorind a fi sinceri în sentimentele lor ; ei începeau prin a lărgi la maximum înțelepciunea lor.

A-ți lărgi la maximum înțelepciunea înseamnă a cerceta ceea ce există. După ce cercetaseră ceea ce există, înțelepciunea lor era extinsă în cel mai înalt grad :

cînd înțelepciunea lor era extinsă în cel mai înalt grad, sentimentele lor erau sincere ;

cînd sentimentele lor erau sincere voința lor era conformă regulilor ;

cînd voința lor era conformă regulilor, ei-înșiși erau cultivați ;

cînd ei-înșiși erau cultivați, familia lor era în ordine ;

cînd familia lor era în ordine, domeniul lor era bine cîrmuit ;

cînd domeniul lor era bine cîrmuit, imperiul se bucura de marea pace.

De la Fiul Cerului pînă la oamenii din popor, toată lumea trebuie să aibă ca principiu : cultivarea persoanei sale¹⁾.

Sintem în fața unui sorit²⁾, în care predicatul unei propoziții devine subiectul următoarei : „începeau prin a cîrmui bine domeniul lor“, predicat în prima propoziție, devine subiect în propoziția a doua și așa mai departe. Concluzia unește subiectul primei („cei vechi care doreau ca virtutea (de) să strălucească în imperiu“) cu predicatul ultimei („lărgeau la maximum înțelepciunea lor“). Ordinea este aci descrescîndă, regresivă și, dacă am pune în formă, am vedea că avem o serie de termeni medii cu sfera descrescîndă. Asistăm, apoi, — („după ce cercetaseră ceea ce există, înțelepciunea lor era extinsă în cel mai înalt grad“) la o ordine crescîndă, ascendentă, plecînd însă de la principiul proclamat în legătură cu ordinea regresivă și anume : suprema înțelepciune = cercetarea a ceea ce există, a naturii.

În prima parte, avem ordine descendentă, într-a doua una ascendentă, astfel încît pare să fie o combinație de sorit aristotelic și goclenian. Pare-se că Tai-hio și-a prezentat argumentarea sub forma unui sorit dublu, similar, în esență, soritului din logica formală europeană și, mai ales, raționamentului cunoscut, în logica indicé, sub numele de teoria producției condiționate (pratilya samutpada)³⁾, așa cum e faimosul raționament budic al celor douăsprezece cauze.

Soritul este o dovadă a dezvoltării argumentației, în gîndirea chineză, care nu se mulțumește cu simple aserțiuni, ci caută să dovedească, utilizînd lanțul de silogisme, indicînd cauzele (rațiunile) ce duc la o anumită concluzie.

Prin urmare, considerațiile asupra deosebirilor fundamentale, datorate structurii limbii chineze și mentalității așa zis esențial deosebite a vechilor chinezi, se dovedesc a fi simple prejudecăți colonialiste, menite să izoleze cultura chineză de cultura universală.

1) M. Granet, op. cit. p. 487. Traducere mai concisă și modernizată în J. J. Brieux, *La Chine*, p. 47. Editions du Seuil 1950, Paris.

2) Soritul este un silogism compus, a cărui structură e discutată. În logica sa, Rabier distinge soritul progresiv și soritul regresiv, însă de structură diferită alît de cel aristotelic cît și de cel goclenian. Soritul regresiv se caracterizează prin unirea, în concluzie, a primului atribut și a ultimului subiect, iar cel regresiv prin unirea primului subiect și a ultimului atribut.

3) P. Masson-Cursel, *Etudes de logique comparée*, în *Revue philosophique*, nr. 5, mai, 1917, p. 461, Alcan.

Iată deci, pe lângă dialectica naivă, pe care o găsim la Lao-tzi, și, impregnată de relativism și scepticism, la sofiștii chinezi, în frunte cu Huei Si, importante elemente de logică formală care își află origina în străvechile teorii științifice, îndeosebi matematice. Aceste elemente au fost prelucrate în sens metafizic de confucianiști. La clarificarea mecanismului gândirii, conform legilor logicii formale, au contribuit, prin critica lor ascuțită, aceiași sofiști¹⁾ a căror prezență o întâlnim și în elaborarea dialecticii. Ca și colegii lor greci, sofiștii chinezi erau subiectiviști și afirmau imposibilitatea adevărului obiectiv. Iată o savuroasă istorioară, care ilustrează cu mult humor poziția lor. Filozoful taoist Ciuan-tze, privind — cum se sbenguiau niște pești, exclamă : „Iată plăcerea peștilor !”. — Dar dumneata nu ești un pește, cum știi ce face plăcere peștilor ? — Dumneata nu ești eu, replică Ciuan-tze ; cum știi dumneata că eu nu știu ce face plăcerea unui pește ? — Eu nu sînt dumneata și, desigur, nu te (pot) cunoaște, dar tot așa de sigur dumneata nu ești un pește și astea toate dovedesc că dumneata nu poți cunoaște ce face plăcere unui pește”²⁾.

Acești sofiști foloseau subiectivismul lor — ca și cei din Grecia și India — pe de o parte, pentru a zdruncina ideile și instituțiile tradiționale — de altă parte, puneau în discuție înseși bazele și elementele limbajului și gândirii logice și, prin aceasta, contribuiau efectiv la elaborarea gramaticii și logicii.

Însă întemeietorul logicii formale este Mo Ti (479 — 381 î.e.n.). Mo Ti afirma posibilitatea cunoașterii lumii. „Ce este existent, ceea ce se poate ști despre el și ceea ce se poate spune despre el, pot să fie diferite”³⁾, însă, zicea el, dacă denumirile sînt corecte și nu există confuzie, denumirile (min) corespund obiectului. Aceasta e părerea lui In Ven tze, considerat ca adept al lui Mo Ti.

Mo Ti era ostil transformărilor sociale care aveau curs în epoca „regatelor luptătoare”, cînd nobilimea patriarhală (din care făcea parte Mo ti) era înlăturată de la putere de către negustori, aventurieri militari și politici, etc.

El și adepții săi, voiau să convingă pe prinți, ca și pe oamenii simpli, să se reîntoarcă la vechea stare de lucruri. Membrii confreriei, întemeiată de el, duceau o viață austeră și predicau învățătura lui Mo tze, care, timp de două secole, a avut un succes mai mare decît confucianismul, dar a dispărut odată cu întemeierea imperiului de către Ts'in Se Huan-ti (246 î.e.n.).

Mohiștii trebuiau să cunoască arta de a convinge și, prin urmare, să caute mijloacele tehnice care produc convingerea, adică retorica⁴⁾. Or, retorica e fie un preludiv, fie o aplicare a logicii. În cazul de față, era un

1) cf. Aristotel, *Metaphysica*, desemnînd pe „dialecticieni”, Platon și discipolii săi.

Sofiștii par a fi jucat un rol politic progresist, ca partizani ai păcii, la curțile împăraților chinezi, unde problemele importante făceau obiectul unor dezbateri, în care preopinienții făceau dovadă de inventivitate și subtilitate retorică. Unii dintre sofiști făceau parte din anturajul lui Nuei Si, ministru al regelui Huei (370—319) Huei Si era zellemisit de către taoiști, care îl acuzau că nu posedă decît o falsă știință (*tao*) și că nu se sinchisește de realitate, tot așa cum, în Grecia, Socrate, Platon și Aristotel își băteau joc de sofiști. Pentru Aristotel, a ști „în genul sofiștilor” înseamnă a ști în mod accidental (*katà symbebikós*), nu științific.

2) M. Granet, op. cit. p. 453.

3) Aristotel, *Retorica*, I, 2, Ed. M. Dufour. „Les Belles Lettres”, 1932, Paris : „retorica este capacitatea de a observa, privitor la fiecare situație, ceea ce este posibil să fie convingător”.

4) Ibidem, I, 2, 1356 a 15.

preludiu. Se studiau, astfel, părțile și mijloacele discursului: exordii, diviziuni, definiții, concluzii etc. Este probabil că mohiștii cultivau retorica. Aceasta, cum arată Aristotel, depinde în același timp de logică și de etică, prin urmare, retorul trebuie să constituie o tehnică a vorbirii convingătoare, a dovedirii pe baza opiniilor ce par întemeiate. Retorica raționează asupra premizelor probabile și se folosește de entimeme, care sînt silogisme prescurtate și de exemplu, care este o formă a inducției. Retorul folosește, adeseori, indiciul (semeion), care prezintă fie relația de la particular la general, fie relația de la general la particular (deducția). Dacă spunem: „e un indiciu că înțelepții sînt drepti faptul că Socrate era drept“: avem relația de la particular la general. Dacă însă spunem: „un indiciu că este bolnav e că are febră“, avem relația de la general la particular¹⁾ Exemplul este o inducție care merge de la parte la parte, de la asemenea la asemenea, de pildă: Dionysos aspiră la tiranie, deoarece a cerut o gardă, căci și Peisistratos, odinioară, a cerut o gardă și, după ce a căpătat-o, a instaurat tirania²⁾ Mohiștii au trebuit să reflecteze asupra mijloacelor de a convinge, de a argumenta, de a prezenta dovezi, de a folosi indiciul și exemplul, deducția și inducția. Unii autori chinezi contemporani au încercat să extragă din textele mohiste principiile unei logici formale, susținînd că logicienii chinezi au degajat caracteristicile raționamentului deductiv (hiao) și inductiv (t'uei). Este probabil că Mo tze n-a construit o teorie a raționamentului, după cum este sigur că, în cugătarea chineză, este pămîntele unor anumite forme noi de argumentare. că rigoarea logică devine o necesitate în scrierile ce-i sînt atribuite și că, dacă nu chiar el, în tot cazul discipolii săi, numiți Pie-mo, au reflectat metodic asupra problemelor logicii. Astfel, In Ven tze a formulat cerința clarității și coerenței în discuție, a caracterului necontradictoriu al gândirii; el condamnă confuzia și indistincția, care produc neînțelegeri și dispute.³⁾ El pune deci principiile gândirii logice: identitatea, contradicția și terțiul exclus. El recomandă, pentru aceasta, ca noțiunile să fie delimitate strict și „acesta“ deosebit de „acela“. In Ven tze, împarte judecățile în judecăți care atribuie obiectelor proprietăți (fen) de o aplicație indefinită și care trebuie să-și aibă temeiul în „aceea“ și judecăți, care depind în întregime de „eu“, care implică preferință sau aversiune.⁴⁾ Recunoaștem aici, judecățile de existență și judecățile de valoare care au căpătat întrebuintare, ca logică, abia după Kant.

In Ven tze face un efort susținut pentru a depăși observațiile logico-gramaticale empirice, cît și relativismul și elasticitatea sofistică. In primul rînd, In Ven tze nu consideră numai primul act al gândirii, concepția, ci trece, în mod explicit, categoric, la examinarea secundului act al gândirii, judecata, făcînd distincția subtilă despre care am vorbit. Se vede că In-Ven tze a analizat structura logică a judecății și raportul ei cu noțiunea și, poate, cu raționamentul.

In-Ven tze a reacționat, ca și Socrate, împotriva fluxului noțional, în care gîndirea devine laxă și periculos de elastică putînd da loc la confuzii voite și nevoite și a atras atenția asupra constanței noțiunilor și necesi-

1) Ibidem, 1357, 10—20.

2) Aristotel, *Retorica*, I, 1537 b 25.

3) M. Granet, op. cit. p. 455.

4) Ibidem.

tății definirii lor. Problema definiției ține la el, ca și la Socrate, un loc central, ca și lupta împotriva sofisticii. Ca și Socrate, el crede că obiectul științei este formarea noțiunilor bine definite, care reflectă esența lucrurilor. Ca și Socrate, el leagă preocupările sale logice și, în special, problema constanței noțiunilor și a formării unor concepte clare de dorința sa intimă de stabilitate socială. Problema logică e legată, nemijlocit, cu problema menținerii ierarhiei sociale. „Cuvintele (care) servesc la atribuirea corectă a rangurilor pot însă servi și la zăpăcirea lucrurilor, la dezordinea socială“ dacă sînt încorect folosite. Definirea noțiunilor se amestecă, la In Ven tze, cu distribuirea rangurilor în societate. In Ven tze leagă logica de îndeletnicirile guvernamentale ale prințului, care e însă dator să păstreze fixitatea (zing) condițiilor sociale, ca și constanța noțiunilor. Constanța noțiunilor și fixitatea rangurilor și atribuțiilor este, după In Ven tze, izvorul ordinii sociale. 1) Prințul însă trebuie să instituie legi și, prin această cerință, In Ven tze se leagă — ca logician 2) — de școala legilor, fa-tzia, a cărei contribuție în logică e însemnată. Legiștii au jucat un rol progresist în istoria Chinei în epoca „regatelor luptătoare“ și, mai ales, sub dinastia Han. Legiștii tindeau la stabilizarea noilor stări de lucruri, născute în urma descompunerii dominației exclusive a vechii feudalității și la înlocuirea arbitrarului moșierilor și împăratului printr-o dominație a legilor confecționate, desigur, tot în interesul claselor exploatatoare. Acest pas era însă, în condițiile concrete, progresist și poate fi comparat — mutatis mutandis — cu publicarea celor XII Table sau cu opera legiștilor francezi, care au ajutat monarhia în lupta ei împotriva fărîmării feudale.

Și legiștii, fa tzia, legau preocupările de logică cu cele guvernamentale — cu funcția internă a statului; funcția externă a statului era treaba diplomaților, care se sprijineau pe sofiști 3).

Prin specificul vieții publice chineze, care acorda mare însemnatate ceremonialului, protocolului și le lega de justa denumire a lucrurilor și rangurilor, legiștii — fa tzia — au devenit logicieni, min tzia, școala legilor (fa) fiind și o școală a cuvintelor și noțiunilor (min).

Contribuția legiștilor la formarea logicii nu trebuie să ne surprindă, deoarece procesul juridic, interpretarea actelor juridice, dezbaterile judiciare, dezvoltă într-un chip remarcabil raționamentul, atît logica dialectică, cît și cea formală 4). Legiștii au contribuit la dezvoltarea logicii formale, deoarece ei simțeau nevoia unor noțiuni juridice precise și, de altă parte, a aplicării principiilor (legilor) la cazurile particulare. Juristul face uz — și abuz — de raționamentul deductiv.

Cel mai însemnat dintre logicienii-legiști este Han Fei (mort spre 223 î.e.n.), ale cărui poziții filozofice materialiste provin de la Lao-țzi. Han Fei este un spirit larg: „Dacă vrei să cirmuiești oamenii de astăzi cu administrația de odinioară, ești tot atît de neghiob ca și acest cultivator așezat sub copacul său“ 5) cultivatorul care văzînd că un iepure se

1) M. Granet, op. cit. p. 456.

2) Ibidem, p. 457.

3) Granet, op. cit. p. 457—458.

4) Aristotel *Retorica*, I, 1, scrie: „Retorica este corelativă (*antistrophos*) dialecticii. ...Din această cauză toți participă într-un fel la ele amîndouă, căci toți, pînă la un anumit grad, se apucă să cerceteze și să supună judecății o idee (*logon*) ca și să se apere și să acuze.

5) Tsui-Chi, op. cit. p. 67.

lovise de arborele său și rămăsese mort, credea că toți iepurii vor veni să-și spargă capul de acest arbore (Anecdota amintește versurile lui Horațiu: *rusticus expectat dum defluat amnis...*).

Han Fei compară legile juridice și efectul lor social cu legile naturale. El arată cu această imagine realizarea generalului în fenomenele particulare și posibilitatea folosirii legilor. „Dacă aștepti să întâlnești în natură o săgeată cu desăvârșire dreaptă, nu vei avea săgeți nici într-o sută de generații. Dacă aștepti să găsești o bucată de lemn în mod natural și cu desăvârșire rotundă, nu vei avea roți nici într-o mie de generații... și, totuși, în lume, sînt pretutindeni oameni care fac să circule căruțele și care împușcă vînatul. De ce? Pentru că au utilizat unelte ca să silească materia să ia formele necesare“. De aici el trage concluzia că numai prin mijlocirea legii, care răsplătește și pedepsește, oamenii vor deveni buni și ordinea va domni în societate.¹⁾

Influențat puternic de legiști, ca și de taoiști, este confucianistul infidel Siun-tze, care pune în centrul preocupărilor sale nu atît lumea obiectivă, naturală (Lao-tze) sau socială (Confucius), ci problema cunoașterii, teoria rațiunii (li). El vede în rațiune atît un produs al activității sociale a oamenilor, cît și un principiu de obiectivitate, o reflectare a lumii obiective²⁾.

Siun-tze explică superioritatea oamenilor asupra celorlalte ființe prin faptul că „oamenii știu să alcătuiască o societate (men kiun) și că celelalte ființe nu știu“. ³⁾

Siun-tze construiește un fel de deontologie a gândirii corecte (ceea ce Kant numește logică generală aplicată), care arată obstacolele ce stau în fața cunoașterii juste și metodele de înlăturare a lor. El amestecă această deontologie cu principii confucianiste reacționare; el pleacă de la ideea că „numai acela care rămîne în limita riturilor e capabil să gîndească bine și să cugete“. Riturile, cum se știe, aveau ca scop să consolideze stăpînirea claselor exploatare, prin păstrarea „denumirilor“ (min) corecte, adică a rangurilor sociale și a repartizării bogățiilor societății. La Siun-tze însă, teoria „denumirilor“ pierde caracterul ei magic și capătă un fundament realist: utilitatea lor socială. Riturile și denumirile introduc liniștea în gîndire și în societate. Acest calm, zice Siun-tze, e condiția cunoașterii adevărate. Pentru a capta adevărul, inima trebuie „să se mențină goală, unitară, în stare de liniște“. Progresul constă în eliminarea elementului magic din teoria cunoașterii, care îl duce pe acest sofist confucianist, influențat de taoiști și de legiști „la o atitudine raționalistă“.

El nu înțelege prin golul inimii o stare extatică, ci una de imparțialitate⁴⁾. El explică eroarea prin judecățile incomplete ale „inimii“ (sin), cînd o pasiune „o întunecă și o astupă“.

Datele simțurilor sînt falsificate de pasiuni: Iei o pisică drept

¹⁾ Tsui-Chi, *Histoire de la Chine et de la civilisation chinoise*, p. 67, Payot, 1949, Paris.

²⁾ M. Granet, *op. cit.* p. 563.

³⁾ M. Granet, *op. cit.* p. 563.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 571.

tigru gata să se năpustească, dacă, noaptea, te lași stăpînit de teamă" 1).

Siun-tze propune o adevărată tehnică logică pentru asigurarea adevărului, prin înlăturarea pasiunilor, avînd ca scop „destuparea“ minții prin alungarea pasiunilor care „închid ușa judecătorului suprem“ (Ta Li). Prin „judecătorul suprem“, Siun-tze înțelege rațiunea.

(Tso desemnează puterea suverană, iar Li — împărțirea dreptății, ca și orice lucru, orice muncă bine făcută, în care părțile sînt ajustate întregului) 2).

Demn de semnalat este faptul că Siun-tze deosebește adevărul de intuiție. El susține că există reguli pentru a judeca corect și că minuirea acestor reguli se dobîndește prin educație și exercițiu 3).

În fine, merită o mențiune excepțională un filozof care ocupă un loc important în dezvoltarea gândirii chineze — Van Ciun, care a trăit în secolul I al erei noastre, sub dinastia Han-Hou Han. În opera sa principală „Considerațiuni critice“, Van Ciun combate superstițiile, idealismul confucianist și afirmă cu vigoare o concepție materialistă asupra lumii.

„Scopul de căpetenie al tratatului, scrie A. A. Petrov, este critica ideologiei confucianiste din epoca primei dinastii Han și fundamentarea unei concepții noi despre lume, al cărei principiu de bază îl constituie recunoașterea materialității lumii“.

„Mișcarea (acțiunea) cerului, zice Van Ciun, constă în răspîndirea firească (iradierea) elementului „ți.“ Ea răspîndește „ți“ și lucrurile se nasc de la sine. Răspîndind elementul „ți“, mișcarea nu urmărește scopul (conștient) de a da naștere lucrurilor. Ți nu se răspîndește fără mișcare și, dacă nu se răspîndește, nici lucrurile nu se nasc. Mișcarea cerului se deosebește de activitatea omului“. 4)

„Ți are nevoie de trup și numai în unire cu acesta capătă el capacitatea de a cunoaște, adică în primul rînd capacitate de a simți“. 5)

În teoria cunoașterii, Van Ciun pleacă de la ideea că izvorul cunoașterii este senzația 6). Van Ciun cere să se pornească de la cunoașterea faptelor.

„Faptele, zice el, nu se manifestă nicăieri atît de limpede ca în urmările lor, iar raționamentele nu se stabilesc niciodată atît de temeinic ca atunci cînd există dovezi“. „...dacă omul nu aude și nu vede (lucrurile), scrie Van Ciun, atunci el nu poate avea nici reprezentarea corespunzătoare.

Dacă filozoful a făcut observații întemeiate asupra fenomenelor, el poate, după părerea lui Van Ciun, să treacă la procesul de inducție-deducție: „Pornind de la început, ei (înțelepții) prevedeau sfîrșitul (feno-

1) A. A. Petrov, *Van Ciun*, p. 37, Editura științifică, București, 1958.

2) *ibidem*, p. 55.

3) *ibidem*, p. 69.

4) *ibidem*, p. 114.

5) *Ibidem*, p. 115.

6) *ibidem*, p. 116.

menului respectiv) ; plecînd de la judecata despre sate, ei trăgeau concluzii privitoare la palate — iar pornind de la lumină ei pătrundeau în negură.

Nu numai oamenii prea înțelepți, dar și simplii înțelepți pot folosi metoda comparației (analogiei) pentru a prevedea nenorocirile și a preveni întâmplările viitoare, pornind de la izvoarele lor și cercetînd trecutul... Nu există cunoștințe supranaturale ; întotdeauna, trebuie pornit de la temeuri și analogii, care trebuie tălmăcite din punctul de vedere al prezentului.“¹⁾

Van Ciun subliniază cu tărie necesitatea metodei : „Omul prea înțelept cunoaște lucrurile în măsura în care lucrurile pot fi cunoscute, dar dacă ele nu pot fi cunoscute, atunci nici prea înțeleptul nu le poate cunoaște. **Nu este vorba însă că preaințeleptul nu poate să le cunoască în general, ci de faptul că el nu le-a cunoscut încă, întrucît metoda de a cunoaște este încă necunoscută** (subl. ns. A. J.). De aceea, lucrurile greu de cunoscut pot fi înțelese prin știință și cercetare.“²⁾

Avem impresia că citim pe Descartes :

„Le bon sens est la chose du monde la mieux partagée... la puissance de bien juger et distinguer le vrai d'avec le faux, qui est proprement ce qu'on nomme le bon sens ou la raison, est complètement égale en tous les hommes... Car ce n'est pas assez d'avoir l'esprit bon, mais le principal est de l'appliquer bien.“³⁾

Masson Oursel observă că „nici ciarvaka indieni, nici scepticii sau materialişti noștri n-au împins mai departe fie critica — de texte sau de idei — fie libera gîndire“.⁴⁾

Originalitatea lui Van Ciun — materialist și, mutatis mutandis, filozof al luminilor — constă în teoria cunoașterii și în logică, în faptul că el a profesat o teorie materialistă a cunoașterii, văzînd în senzații treapta primă a cunoașterii, caracterul reflectoriu al senzației, ca și posibilitatea de a face procese inductive și deductive pe baza informațiilor furnizate de senzații.

Din textele lui Van Ciun reiese că el e perfect conștient de eficiența cognitivă a raționamentului și de unitatea procesului de cunoaștere, de caracterul de reflectare al cunoașterii și de importanța capitală a metodei pentru știință.

Punînd accentul pe necesitatea cunoașterii multilaterale a lucrurilor, Van Ciun depășește frontierele metodei formal-metafizice și se apropie de metoda dialectică poliscopică.

Este deasemenea demnă de semnalat contribuția adusă la dezvoltarea

¹⁾ ibidem,

²⁾ ibidem, p. 118.

³⁾ Descartes, *Discours de la méthode*, ediția Gilson, p. 1—2 Librairie Philosophique Vrin, Paris, 1939.

⁴⁾ P. Masson Oursel, *Histoire de la Philosophie (Bréhier). La Philosophie en Orient*, p. 159. Presses Universitaires de France — Paris 1948.

tehnicii logice de către marii matematicieni Tsou Tch'ong-Tche, Tsin Kieu-Şao, Li Ye, Yang Huei, Tchou' Tche-Kie. Tsou Tch'ong-Tche (430—501 e. n.) a calculat două valori ale lui π (Histoire Générale des Sciences — publiée sous la direction de R. Taton, t. I, p. 480 Presses Universitaires de France, 1957).

Tsin Kieu-Şao a publicat în 1247 „Nouă capitole ale unui tratat de calcul“, în care „a tratat despre metoda ecuaţiilor indeterminate şi a rezolvat probleme comportînd ecuaţii de gradul X“ (Ibidem).

Li Ye (1178—1265) a calculat cercurile înscrise într-un triunghi. Yang Huei — sec. XIII — dă o demonstraţie teoretică, arătînd că două dreptunghiuri B D şi P D, construite de la diagonala A C a dreptunghiului ABCD sînt de corii egale (ibidem).

Tchou Tche-Kie dă regulile calculului algebric; lucrarea sa a constituit sursa algebrei japoneze.

Aceşti matematicieni care ocupă un loc însemnat în istoria matematicii mondiale, au făcut şi o operă logică foarte apreciabilă, creînd o metodă demonstrativă de înalt nivel. Ei au creat elementele unei ştiinţe deductive. De altfel, cum observă Haudricourt şi Needhem (ibidem p. 299), germeni ştiinţei deductive existau chiar în sistemul filozofic al lui Mo Ti. „Încă în perioada regatelor luptătoare, scriu cei doi autori menţionaţi, adică încă din secolul V î.e.n., China a fost, prin cunoştinţele sale tehnice, prin întinderea şi probabil prin populaţia sa, poporul cel mai înaintat din lume. Am văzut că elementele care ar fi putut da naştere unei dezvoltări analoage aceleia a ştiinţei greceşti, se găsesc în lucrările şcolii filozofice a lui Mo Ti. Aci se precizează că cunoaşterea tche se capătă din auzite, ven, prin inferenţă chou, prin observaţie directă ts'in şi prin acţiune voită wei, adică prin experimentare — şi el distinge limpede între cauză Rou şi efect tch'ong (ibidem, p. 199).

Credem că Haudricourt şi Needhem, ca majoritatea sinologilor apuseni, subestimează originalitatea şi profunzimea ştiinţei chineze, aportul ei în formarea tehnicii logice a demonstraţiei.

Masson-Oursel observă, pe drept cuvînt, paralelismul care există între dialecticienii greci şi cei chinezi.

„Fără a forţa cituşi de puţin apropierea între dialecticienii greci şi chinezi, scrie el, nu ne putem îndoi că dificultatea de a înţelege continuul, ca şi dubla funcţiune analitică şi sintetică a judecăţii, au fost precizate în aceste două regiuni într-un paralelism surprinzător“ (La Philosophie en Orient, p. 149 — Presses Universitaires de France — 1948). Numai necunoaşterea sau parti-pris-ul pot duce la contrapunerea ştiinţei elene şi a celei chineze. Dezvoltarea magnifică a ştiinţei chineze poate sta cu cinste alături de cea greacă, iar în ce priveşte progresul tehnicii — Chinezii sînt, desigur, superiori.

Cum am văzut mai sus, Haudricourt şi Needhem recunosc fără rezerve superioritatea mondială a ştiinţei chineze în epoca regatelor luptătoare. Se poate afirma că, sub impulsul condiţiilor social-istorice specifice, ştiinţa chineză — şi logica ce îi era subiacentă — au pornit, la un moment dat, pe un drum în parte diferit de cel al ştiinţei greceşti, dar tendenţial acest drum era, poate, mai sugestiv decît al ştiinţei elene şi, oricît ar părea de paradoxal, mai apropiat de natura cercetărilor ştiinţifice mo-

derne. Conceptul de solidaritate a fenomenelor de care erau dominați chinezii, de interacțiune, obsesia structurii, sînt tendențial mai apropiate, într-un sens, de spiritul științei moderne decît orientarea științei grecești.

Idealul chinez era însă prematur și a avut dezavantajele acestei pre-maturității și, printre altele, stînjenirea alcătuirii unui organon în formă ca cel grec sau indian (Dignaga și Dharmakirti).



Rezultă din cele de mai sus, că, în istoria filozofiei chineze, s-a elaborat nu numai o dialectică naivă, ci și un ansamblu de cunoștințe și reguli privitoare la logica formală. Și, totuși, Mo Ti, Han Fei sau în Ven-tze n-au reușit să creeze un adevărat organon. De ce ?

Aristotel a reușit să creeze organonul, pentru că condițiile social-istorice i-au fost prielnice. Aceste condiții favorabile se numesc existența democrației sclavagiste. Lupta de clasă, care s-a desfășurat în China în epoca regatelor luptătoare și care corespunde, nu întîmplător, cu apogeul filozofiei chineze, n-a beneficiat de condițiile prielnice ale luptei aristocrației sclavagiste și democrației sclavagiste în Grecia, care, iarăși nu întîmplător, corespunde cu apogeul filozofiei grecești.

Lupta de clasă în epoca regatelor luptătoare, s-a desfășurat în condițiile unei îndelungate feudalități și a unui multiseclar prestigiu al monarhiei despotice de origină divină. Doctrinile materialiste și progresiste se loveau în China de soliditatea feudalității și de prestigiul religios al „fiului cerului” și de autoritatea ideologiei clasei nobililor, confucianismul, care, pînă la revoluția din 1911, a fost quasi-religia acestui popor areligios.

Trebuie ținut seama și de faptul relativei izolări geografice a Chinei, ca și de dezvoltarea insuficientă a vieții orășenești. Așezați la răscrucea unor civilizații, mai vechi și mai bogate în experiență decît ei și de la care au împrumutat din belșug, avînd o viață politică în care partidele democratice și cele aristocratice se înfruntau deschis, în care deci și ideologiile se puteau manifesta mai ușor, fără opreliștile proprii regimurilor feudale, în care viața politică și judiciară era intensă, ducînd la înflorirea elocvenței și la sistematizarea retoricii, la confruntarea activă a teoriilor științifice — grecii au avut condiții optime pentru crearea logicii ca știință.

Numai absența acestor împrejurări favorabile au împiedicat pe marii filozofi ai Chinei, în special pe Mo Ti și pe Han Fei, să construiască un organon. Însă, alături de logica indiană și cea greacă, logica chineză ocupă un loc de cinste în istoria științei legilor și formelor gîndirii corecte.

Trebuie subliniat că, în antichitate, logica s-a născut, aproape în același timp, dar independent, în China, în India și în Grecia.

Feudalismul a durat trei mii de ani în China. El a durat aproape cu o mie cinci sute de ani mai mult decît societatea sclavagistă în Grecia

și în Italia. Bineînțeles, el n-a putut înăbuși lupta de clasă: revoltele țărănești s-au înmulțit — și deci n-a putut înăbuși nici materialismul filozofic, în luptă permanentă cu ideologia claselor dominante, confucianismul. Materialiștii luptau în condiții grele, deoarece confucianismul se bucura de un sprijin nelimitat din partea claselor dominante. Până în 1750, China producea mai multe cărți decât tot restul lumii și, bineînțeles, majoritatea lor erau confucianiste¹⁾. Totuși, filozofia materialistă a continuat și dezvoltat, cu cinste, învățătura lui Lao-Tzi. Impotriva idealiștilor Ceu Tun I (1017—1073 e.n.), Șao Iun (1011—1077), Ciu-Hi (1130—1200 e. n.), Van Ian Min (secolul al XV-lea) se ridică materialiști ca Van Ciuan-șan (1619—1693), care a pus problema corelației dintre lege și materie, dao și țî²⁾. El a susținut că, în univers, atâta vreme cât există lucruri, există și mișcare și că, prin urmare, mișcarea e eternă³⁾.

Deci Dun-ian (1728—1777) a pus în relief ideea transformării continui a materiei. Tan Si-tun (1865—1898) a dezvoltat doctrina etică și filozofică a lui Lao-tzi.

În vremea noastră, Hu Si, fost elev al lui John Dewey, ambasador al Gomindanului la Washington, a introdus pragmatismul, a căutat să consolideze confucianismul — doctrina oficială a Gomindanului — și să popularizeze filozofi europeni ca Nietzsche.

Idealismul a suferit însă o înfrângere definitivă odată cu lichidarea regimului gomindanist și cu instaurarea Republicii Populare Chineze.

Partidul Comunist Chinez, călăuzit de învățătura marxist-leninistă, a dat o lovitură de moarte idealismului, valorificând bogatele tradiții materialiste și progresiste ale străvechii culturi chineze.

Lucrarea lui Mao Tze-dun „Cu privire la practică“, „Despre legătura dintre cunoaștere și practică, dintre cunoștințe și acțiuni“ (1937), în profunzimea ei de gândire, în sobrietatea ei și adevărea ei admirabilă în exprimare, marchează sfârșitul idealismului în China și victoria materialismului, care nu mai este, de astă dată materialismul naiv, sau metafizic, în permanență accesibil atacurilor idealismului, ci materialismul dialectic, invincibil fiindcă e științific, antidogmatic și creator.

În afară de faptul că idealismul avea sprijinul activ al claselor stăpînitoare — în special sub forma confucianismului și neoconfucianismului — materialismul chinez, — ca orice materialism premarxist — „privea problemele cunoașterii separat de natura socială a oamenilor, separat de dezvoltarea istorică a omenirii și de aceea n-a putut înțelege dependența cunoașterii de practica socială, adică dependența cunoașterii de producție și de lupta de clasă“. ⁴⁾

Mao Tze-dun a arătat izvorul slăbiciunilor materialismului din China veche. Expresia „un înțelept, fără a trece pragul casei sale, poate

1) J. J. Brioux, *La Chine du nationalisme au communisme*, p. 44.

2) Ian-Hin-Sun, op. cit. p. 12.

3) Ibidem.

4) Mao Tze-dun, *Opere alese*, vol. I, p. 509. Editura pentru literatură politică, 1953.

ști tot ce se petrece sub soare“ — idee ce se găsește nu numai în confucianism, ci chiar în Lao-tzi¹⁾ — era la baza slăbiciunilor materialismului chinez, cum era la baza slăbiciunilor întregului materialism premarxist — deși înclinăm să credem că această slăbiciune — dat fiind specificul culturii chineze — era, poate, mai mică decât în materialismul indian și chiar decât în cel european. Expresia referitoare la știința, solitarului sințui, zice Mao-Tze-dun, era o frază goală în vechime, când tehnica nu era dezvoltată, în timp ce în veacul nostru cu tehnică dezvoltată acest lucru e realizabil, deși cunoștințe adevărate, dobândite prin experiență personală, posedă numai oamenii care sînt legați de practica „celor ce se petrec sub soare“; în practica lor acești oameni dobîndesc „cunoștințe“, care prin intermediul scrisului și al tehnicii ajung în mîinile „sințuiului“ și-i dau posibilitatea ca să afle indirect „tot ce se petrece sub soare“²⁾.

Adîncimea și subtilitatea filozofică a lui Mao-Tze-dun, contribuția sa creatoare în gnoseologia marxist-leninistă, se explică, desigur, și prin faptul multilateralității, profunzimii și subtilității multimilenareii filozofiei chineze și, în special, a materialismului chinez și a cercetărilor gnoseologice și logice în China.

¹⁾ Ian-Hin-Sun, op. cit. p. 62.

²⁾ Mao Tze-dun, ibidem, p. 516 (sințui = persoană care se allă pe prima treaptă a ierarhiei învățaților în vechea Chină).

ESTETICA SOVIETICĂ ȘI SISTEMUL CATEGORIILOR REALISMULUI SOCIALIST

1. *Estetica sovietică și un prim bilanț al luptei împotriva revizionismului*

Lupta revizioniştilor împotriva realismului socialist reprezintă în esență o formă a luptei între ideile burgheze și ideile socialiste în domeniul esteticii și artei. Avându-și izvorul teoretic, gnoseologic în estetica burgheză, revizionismul în artă și literatură a demonstrat odată mai mult că forța ideilor socialismului, prestigiul artei militante este atât de mare încât realismul socialist, estetica marxist-leninistă nu pot fi atacate frontal ci numai cu ajutorul „cailor troiani” ai diversionii ideologice.

Se poate spune acum că revizionismul contemporan a suferit în estetică o înfrângere zdrobitoare și că un merit deosebit în demascarea atacurilor revizioniste îl are arta și estetica sovietică.

Nu au trecut încă nici doi ani de când organul esteticienilor americani „Journal of Aesthetics and Art Criticism” proclama într-un articol de fond „falimentul realismului socialist” („Journal of Aesthetics and Art. Crit. nr. 2/1956), și de când contrarevoluționarii din Ungaria își ascuteau în paginile lui „Irodalmi Ujság” pumnalele pe care le pregăteau să le și înfigă în spatele revoluției maghiare. Nu a trecut decât un an de când Maurice Nadeau proclama în „Combat” că „marxiștii sint incapabili să ofere un răspuns unitar în problemele estetice”, iar în Consiliul Superior al Artei și Literaturii, la Varșovia, Ian Kott, Slonimski și Iulian Pszibosz celebră solemn „amurgul unei mitologii utopice”; la Belgrad, Ianko Kōs se întreba

la plenara scriitorilor jugoslavi, dacă există cumva o estetică marxistă... Henri Lefebvre care în tot acest timp se ocupa cu aducerea de „completări” bazelor filozofice ale marxismului, sosește ultimul la potou, făcându-și inaugurarea senzațională în paginile noii „Nouvelle Revue Francaise” prin descoperirea epocală că în „Dramele Parisului” există mai multă forță de creație decât în „Tinăra Gardă” sau în „Comuniștii”.

Rezultatul ?

În iunie 1957 „Spectator” constată supărat „impresionantul sincronism” cu care s-a ripostat denigratorilor și trădătorilor. „Figaro Litteraire”, care se specializase în cancanuri pe seama realismului socialist se plînge de „reacția impetuoasă”, de „vigilența ideologică” și de suprimarea ziarului „Po prostu”. Dl. Maurice Nadeau a reînceput să se preocupe de suprarealism, de Jean Genêt și de Henri Michaux, iar „Journal of Aesthetics and Art Criticism” consideră din nou că e mai util să dezbată problema prezentării estetice a lui Dumnezeu în opera lui Dionisie Chrisostomul decât să analizeze etiologia și genealogia „jdanovismului.”

Revizionişții își ling rănile, însă ar fi greșit să se creadă că apele s-au liniștit. Acum, în preajma celui de-al treilea Congres al Scriitorilor Sovietici, bătălia ideologică ciștigă în amploare iar în lupta pentru apărarea realismului socialist, se verifică fermitatea principiilor, se clarifică însemnate probleme de metodă, se dez-

voltă teze însemnate și diferite aspecte ale esteticii realismului socialist. Lupta împotriva ideologiei străine a ascuțit fermitatea ideologică, a întărit combativitatea partinică, a lărgit frontul esteticii marxist-leniniste.

Congresul al III-lea al scriitorilor reprezintă un mare eveniment nu numai pentru literatura sovietică ci și pentru întregul popor. Așa cum subliniază editorialul apărut în Pravda¹⁾ „discuția largă a celor mai de seamă probleme ale creației literare este necesară înainte de toate în interesul unei afirmări și mai ferme a principiilor ideologice ale literaturii noastre, pentru a asigura dezvoltarea ei rodnică pe făgașul realismului socialist, pe drumul trasat de partid“. Eforturile artei și literaturii sovietice trebuie îndreptate către atingerea țelului expus în Raportul Comitetului Central la cel de al XX-lea Congres al P.C.U.S.: literatura și arta sovietică pot și trebuie să devină „primele în lume nu numai prin bogăția conținutului ci și prin forța și măiestria artistică.“²⁾

Dezvăluind unele deficiențe ale dezbaterilor din ajunul Congresului, ziarul „Pravda“ arată că aceste dezbateri trebuie să se concentreze asupra a două probleme fundamentale: „literatura și viața“ și „literatura și construirea comunismului“.

Desigur, socialismul poate fi mai ușor atacat, dacă în locul unei literaturi care să-l reflecte în esența lui și în procesul său de creștere, ar precumpăni o literatură fără orizont, supusă șovăielilor și scepticismului mic-burghez, mărginirii ideologice și sentimentale, mizantropiei sau indiferentismului politic și social.

Dincolo de literatura socialistă, de arta și estetica sovietică, atacul revizionist a ținut să submineze ideologia socialistă, bazele noii orinduirii sociale, așa cum ele au triumfat în U.R.S.S.

De ce în toate atacurile revizioniste în literatură, estetica și critica sovietică re-

prezintă obiectivul central, de ce revizionismul încearcă să opună estetica și arta sovietică „marxismului occidental“, acceptând ori ce însă nu realismul socialist? Fiindcă realismul socialist s-a dovedit a fi triumful principiilor leninismului în artă și literatură, fiindcă estetica și arta sovietică au apărut cu fermitate puritatea ideologică a literaturii, fiindcă ele au contribuit în mod esențial la afirmarea realismului socialist pe plan internațional, promovind o nouă metodă de creație, metoda realismului socialist. Așa cum pe plan politic și ideologic, atacul revizionist a ținut să submineze rolul conducător al Uniunii Sovietice în lupta lagărului socialist și în mișcarea comunistă internațională, pe plan estetic, ofensiva inspiratorilor lor a urmărit minimalizarea însemnătății și greutateii specifice a esteticii și artei sovietice în dezvoltarea esteticii marxist-leniniste.

Se știe că în ultimii ani, revizionismul au recurs în mod constant la contrapunerea realizărilor esteticii sovietice, activității unor esteticieni — după expresia criticului sovietic P. Trofimov, — „pe jumătate marxiști, pseudo-marxiști sau cochetând cu marxismul“. Dacă izvorul teoretic și gno-seologic al revizionismului în artă este estetica burgheză, la rindul ei, forma principală prin care estetica burgheză luptă astăzi, împotriva realismului-socialist, este estetica revizionistă.

Neavând îndrăzneala să exprime fățiș renunțarea totală la marxism, diferiți scutieri ai revizionismului au încercat să prezinte lucrurile ca și cum în ultimii ani estetica marxistă s-ar fi aflat într-o stare de „stagnare“ iar marea majoritate a realizărilor s-ar fi concentrat în lucrările unui Lukács György și Henri Lefebvre³⁾, considerați drept singurii „autorități“ contemporane în estetica marxistă. În jurul operii lor, se desfășoară o emulație stranie, tezele lor pretins marxiste fiind invocate nu în

¹⁾ Pravda: „Mărețea menire a scriitorului sovietic“, 229/17 august 1958.

²⁾ Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat de N. S. Hrușciiov în „Documentele Congresului al XX-lea“.

³⁾ Vezi, Pierre Naville: *L'esthétique marxiste contemporaine*; „Critique“, octombrie 1954; — *Questions de méthode*, de J. P. Sarre, în „Temps Modernes“ 4—6/1957; Merleau Ponty „*Les aventures de la dialectique*“, „Gallimard“ 1955.

apărarea marxismului ci în scopul combaterii lui. (Merleau Ponty, de pildă, a pornit în cartea sa „Aventurile dialecticii“ de la tezele cuprinse în cartea lui Lukács, „Istorie și conștiință de clasă“).

Este adevărat că atât Lukács cât și Lefebvre au adus în trecut o anume contribuție la interpretarea în lumina marxismului a unor probleme filozofice și estetice, cu deosebire în istoria filozofiei și a literaturii, că au pus în valoare unele categorii din opera de tinerețe a lui Marx; însă de multe ori în aceste lucrări erorile care nu au lipsit niciodată, se împletesc cu tentative conștiente de răstălmăcire a unor teze fundamentale ale marxismului. Pornind în direcții aparent opuse, programele estetice ale lui Lukács și Lefebvre, respectiv *absolutizarea realismului critic și a contradicțiilor* sale la Lukács, *existențializarea dialecticii și înlocuirea realismului cu un decepționism tragic modernist-utopic, mic-burghez la Lefebvre*, se întilnesc în același punct: subaprecierea și renunțarea — până în cele din urmă — la realismul socialist, ignorarea realizărilor literaturii sovietice și a greutății specifice a ideii socialismului în estetica contemporană.

Tocmai de aceea, atunci când mișcarea comunistă internațională și odată cu ea și literatura, au intrat într-o nouă etapă, după congresul al XX-lea al P.C.U.S., atât Lukács cât și Lefebvre, au capitulat în fața reacțiunii și și-au renegat de fapt trecutul. Dar chiar înainte de acest moment care a delimitat în mod clar pozițiile pe frontul ideologic și a verificat fermitatea convingerilor estetice, operele lui Lukács și Lefebvre — prin ceea ce aveau mai bun — nu se aflau în întregime pe poziții marxiste. Nu poate scăpa nimănui că atât în spirit cât și în conținut, vederile lor estetice erau *anacronice și depășite*, în măsura în care nu generalizau cea mai nouă experiență a istoriei literare — experiența sovietică — în măsura în care erau străini de ciocnirile de idei care marcau dezvoltarea acestei literaturi, de dezbaterea din estetica și cri-

tica sovietică. Estetica sovietică, — independent de anumite greșeli semnalate și corectate de partid — a fost și este o *estetică în acțiune*, o estetică militantă, legată direct de problemele concrete ale dezvoltării literaturii contemporane. De fapt valoarea unei estetici — ca și a oricărui sistem filozofic, sau științific — nu se judecă după amploarea volumelor și după numărul tratatelor, ci după valoarea literaturii pe care o promovează.

În al doilea rând, estetica sovietică este o estetică în acțiune, fiindcă ea este profund implicată în procesul concret al bătăliei ideologice, fiindcă ea trăiește din plin procesul de dezvoltare, contradicțiile dialectice ale creșterii forțelor socialismului pe plan mondial și al literaturii care le oglindește. Tezele ei teoretice poartă amprenta sarcinilor pe care le-a pus construirea socialismului în fața literaturii și artei. Poate estetica lui Lukács, care face abstracție de aceste sarcini concrete, să se ridice la un nivel mai înalt de generalizare, să cuprindă esența dezvoltării estetice marxiste, fără concretizarea ei fenomenală? Nu. Căci de fapt și estetica lui Lukács este „fixată“, legată de un anumit moment istoric, mai mult încă, „închisă“ în el, în etapa luptei antifasciste din preajma celui de-al doilea război mondial. Așa cum au demonstrat cercetătorii recenti ai operei lui, *absolutizarea sarcinilor luptei antifasciste* în perioada stabilizării capitalismului și în preajma celui de al doilea război mondial, cu consecințele ei — înlocuirea contradicției dintre socialism și capitalism cu contradicția dintre democrație și fascism, proiectarea perspectivei socialiste într-un viitor îndepărtat, subordonarea mecanică a luptei pentru socialism luptei antifasciste — au dus la greșelile de ordin politic, filosofic și estetic, la concepția unui *realism democratic fără perspective socialiste*. Absolutizând un alt moment al desfășurării esteticii și o altă stare de spirit, starea de spirit a acelei părți a intelectualității mic burgheze care a „scombat“ în fața evenimentelor din 1956, „romantismul revoluționar“ al lui Lefebvre

reprezintă un decepționism tragic, de nuanță existențialistă, cu elemente utopice mic-burgeze. Despre ce generalizare științifică mai poate fi vorba atunci când dogmatismul estetic se unește cu cel mai pur relativism?

Estetica sovietică reprezintă un produs colectiv amplu și multilateral, de-o mare eficacitate practică. Caracterul ei se ex-

plică într-o anumită măsură, și prin tradițiile criticii revoluționar-democrate, prin tradițiile de luptă ale intelectualității ruse și ale poporului rus. Însă rolul deosebit al esteticii și criticii literare sovietice în dezvoltarea realismului socialist, începând cu Lenin, Gorki, Lunacearski, Maiakovski, Fadeev, etc., se datorește faptului că Rusia este patria realismului socialist.

2. Locul esteticii sovietice în dezvoltarea esteticii marxiste. Categoriile realismului socialist.

Care sînt trăsăturile calitativ noi ale criticii și esteticii sovietice, ce probleme noi au cuprins în raza ei de acțiune știința sovietică?

Încă cu mult înainte de Revoluția din Octombrie, estetica marxistă se constituise ca știință, ca un corp de legi fundamentale. Cercetările publicate recent au arătat că prin analizele lui Marx, Engels, Lenin, Plehanov, Mehring, Lafargue, critica marxistă se plasase încă la hotarele secolului XIX-lea *pregătindu-se să preia destinele literaturii europene*. Apariția naturalismului și a simbolismului care parazitau de fapt pe trunchiul sănătos al realismului critic și respectiv al romantismului—*indică semnele de criză în dezvoltarea literaturii, începuturile descompunerii, insuficiența vechilor soluții estetice*. Deși literatura realismului critic mai continua încă să producă opere de seamă, problema cotiturii, problema viitorului literaturii, s-a pus cu o deosebită ascuțime. Acesta este momentul crucial în care apare articolul lui Lenin „Organizația de partid și literatura de partid”, — articol care inaugurează o nouă epocă în estetica marxist-leninistă. Lenin pune bazele literaturii socialiste pentru întreaga epocă istorică care se întinde din ajunul revoluției proletare și pînă după victoria socialismului, „trăsînd drumul acestei literaturi atît în lupta pentru răsturnarea capitalismului cît și în lupta pentru construirea socialismului și comunismului” (I. Plotkin: „Littérature Soviétique, 7/57). Călăuzite de principiile

leniniste, pe care în lupta ideologică din ultimul timp le-au apărat cu fermitate, estetica și critica sovietică generalizează experiența literaturii socialiste, într-o etapă nouă a acestei literaturi, în etapa în care partidul comunist a devenit forța conducătoare în stat, în etapa în care arta și literatura ca parte integrantă a cauzei general-proletare devine o problemă de stat și o problemă a întregului popor. O discuție recentă care a avut loc la Institutul de Istorie Mondială a literaturii „Maxim Gorki”, pune în evidență trei împrejurări fundamentale care caracterizează originalitatea criticii și esteticii sovietice, în cadrul dezvoltării generale a esteticii marxist-leniniste.

Ea dezvoltă principiile acestei estetici în epoca în care ideile dominante ale clasei muncitoare, devin ideile dominante ale societății, iar normele, gustul și modalitățile de creație și de percepere a artei, sînt normele și modalitățile clasei celei mai înaintate, eliberată de exploatare. De aici răspunderea de stat pe care o au estetica și critica în fața poporului, influența și rolul lor educativ. Răspîndirea în masă a culturii socialiste, lărgirea imensă a numărului de cititori, ascensiunea clasei muncitoare devenită clasă conducătoare în stat, dispariția claselor exploatatoare în societatea sovietică, unitatea moral-politică determină în socialism identitatea dintre *partinitate și caracter popular*. Această identitate fundamentală,

relevantă de N. S. Hrușciov în cunoscutul document de partid: „Pentru o legătură mai strînsă a literaturii și artei cu viața poporului“ caracterizează esența atitudinii criticii sovietice față de fenomenul literar.

Desigur, punctele de vedere susținute în cadrul ei sînt variate; în lupta de opinii apar și idei nu pe deplin valabile. Au existat păreri eronate, pendulări, presiuni ale ideologiei străine, discuții greșit orientate. Însă, îndrumată de partid, călăuzită de principiul leninist și de rezoluțiile C.C. în domeniul literaturii și artei, estetica și critica sovietică au ajuns la cîteva realizări fundamentale. Dacă am încerca să sintetizăm într-o singură frază direcția, preocupările fundamentale și rezultatele pe care le-au obținut, credem că ele ar putea fi formulate astfel: *Elaborarea sistemului de categorii estetice ale realismului socialist*. Datorită esteticii și criticii sovietice, noi putem vorbi astăzi de un sistem unitar de categorii estetice, care luminează aspectele fundamentale ale noii metode de creație și-i relevă eficacitatea. Dezbaterile din ultimii ani au avut tocmai darul să scoată în evidență aceste categorii, să releve ceea ce este permanent, și ceea ce s-a dovedit neviabil, scolastic, în diferitele încercări de a elabora categoriile fundamentale ale realismului socialist. Într-o măsură considerabilă, lupta împotriva revizionismului în literatură și artă, a servit la delimitări și clasificări de o însemnătate fundamentală.

Experiența a arătat că în acest sistem al categoriilor estetice ale realismului socialist, s-au dovedit a fi fundamentale următoarele: 1) *părținitatea și conținutul*

*ideologic, 2) caracterul popular, 3) veridicitatea, 4) caracterul concret-istoric și contemporaneitatea, 5) romantismul revoluționar, 6) tipicul, 7) măiestria artistică*¹⁾ Desigur aceste categorii nu sînt separate, compartimentate, sau cu totul distincte unele față de altele. Ele se găsesc într-o inter-dependență, într-o unitate dialectică, au sferile încrucișate, se presupun reciproc una pe alta, și în parte se suprapun. Ele nu definesc însă mai puțin aspecte fundamentale, trăsături ale artei și literaturii realist-socialiste, așa cum au fost dezvăluite în practica artistică și definite de documentele de partid. De asemeni aceste categorii nu epuizează sfera problemei realismului socialist, nu constituie un sistem

Iosip Vidmar. Iată ce concluzii trage redacția acestei reviste: „Ne putem întreba de ce la un scriitor mijlociu sau lipsit de experiență conținutul ideologic nu găsește o formă adecvată? Oare fiindcă-i lipsește experiența sau talentul, sau pentru că un conținut care n-a știut să se exprime complex este în mod obligatoriu eronat, artificial, nu are decît aparența adîncimii așa cum crede tov. Lișiș? Însă acest punct de vedere ne pare prea „rigid“... abundă exemplele în care... o carte face „propagandă proastă“ nu fiindcă concepția ei este eronată, artificială sau cu aparența profunzimii ci pur și simplu fiindcă este „de o artă detestabilă“. Este de altfel și opinia lui Lișiș atunci cînd el scrie că un scriitor fără experiență sau talent poate avea cele mai bune intenții din lume și să enunțe un mare adevăr însă să-l exprime într-un fel fals, adică să dea acestui adevăr o formă puțin convingătoare și lipsită de artă. Nu urmează deloc că ideea din care s-a inspirat autorul este eronată sau artificială.

Chemările către un „conținut ideologic cît mai înalt“, către „o măiestrie artistică perfecționată“ confirmă acest punct de vedere. Este însă de la sine înțeles că problema măiestriei este în ultima instanță o problemă ideologică, căci așa cum a arătat pe de o parte lupta împotriva schematismului și pe de altă parte discuția despre modernism, tehnica literaturii și problema mijloacelor de expresie nu pot fi despărțite de problema conținutului ideologic așa cum forma se găsește într-o unitate insolubilă cu conținutul. *Această unitate strînsă dintre poziția ideologică și măiestrie definește specificul categoriei măiestriei artistice în metoda realismului socialist.*

¹⁾ Ideea că măiestria artistică constituie o categorie distinctivă în realismul socialist, este sugerată de accentul pe care recente dezbateri în preajma Congresului Scriitorilor Sovietici l-au pus pe realizarea artistică a temei contemporane, exigenței incluse ca o categorie independentă — și în teza amintită anterior formulată la Congresul al XX-lea al P.C.U.S. Este interesantă în acest sens discuția recentă din paginile revistei „La littérature soviétique“ în jurul articolului-răspuns al lui Mihail Lișiș la afirmațiile calomnioase ale lui

închis, adîncirea și complectarea lor se află într-un proces continuu legat de însăși dezvoltarea artei realist socialiste. Într-o accepție largă a cuvîntului, unele din ele pot fi întîlnite și au și fost întîlnite în estetica realismului clasic relevînd continuitatea în procesul de reflectare obiectivă a realității. Recunoscînd o asemenea continuitate noi trebuie să semnalăm însă și diferența specifică, saltul calitativ pe care îl marchează categoriile realismului socialist. Astfel, veridică este și marea literatură realistă, însă o asemenea veridicitate nu exprimă o perspectivă istorică — în înțelesul deplin al cuvîntului — nu este o dezvăluire a realității în dezvoltarea ei revoluționară, lucru pe care-l îngăduie numai o concepție științifică despre lume (Această trăsătură distinctivă a fost subliniată în mai multe articole publicate de V. Ermilov, Riurikov, B. Bursov.) Istorismul a reprezentat și o trăsătură a romantismului; însă istorismul de tip romantic era de cele mai multe ori o „culoare locală”, un simț al cronologiei și al evoluției

și nu era o viziune de ansamblu *concret-istorică*, dialectică, însoțită de conștiința finalității și a forțelor motrice.*) Literatura este *tendențioasă* — așa cum arătau Marx și Engels — de la Eschil și Sophocle, însă partinitatea este o formă deosebită a tendențiozității, forma ei cea mai înaltă. Prin obiect, prin destinație, și prin condiții, caracterul popular al literaturii realist-socialiste are trăsături distinctive în raport cu ideea de poporaneitate așa cum o înțelegeau de pildă decembrisții sau Bielinski. În acelaș mod, un bogat conținut de idei a hrănit din totdeauna marea literatură, însă numai ideologia comunistă a putut scoate literatura din criza pe care o trăia la sfîrșitul secolului trecut. Elementele de continuitate nu trebuie să ne facă să uităm elementele principial noi pe care le aduce sistemul categorial al esteticii realismului socialist. Să trecem în revistă cîteva din aceste elemente noi, așa cum au fost descoperite și formulate în estetica sovietică.

3. Partinitatea comunistă—legea fundamentală a realismului socialist

Practica a demonstrat pe deplin odată mai mult că aceasta este categoria fundamentală a realismului socialist. Literatura socialistă nu a putut și nu se poate dezvolta decît ca o parte a cauzei general proletare, decît ca o armă ideologică în slujba revoluției și a construirii socialismului sau comunismului. Partinitatea este expresia concretă a participării artistului la lupta revoluționară pentru eliberarea oamenilor muncii de sub exploatare, este expresia concretă a libertății de creație în societatea socialistă. Artă este cu atît mai liberă cu cît creatorul este mai conștient de determinarea necesară a conținutului ei. În cunoscutul document de partid: „Pentru o legătură mai strînsă, mai profundă cu viața, a artei și literaturii”, N. S. Hrușciiov a arătat că partinitatea nu reprezintă un concept abstract. Ea presupune în primul

rînd principiul conducerii de către partid a literaturii și artei, deoarece partidul, cunoscînd legile obiective de dezvoltare socială și activînd în direcția lor, indică artistului aria în care talentul său se poate

*) Într-o discuție purtată la Institutul de Literatură al Acad. de științe al U.R.S.S., s-au fixat o serie de principii în legătură cu etapele fundamentale ale dezvoltării realismului în literatura mondială și s-au indicat anumite sectoare fundamentale ale studierii problemei. Discuția a încercat să stabilească cîteva legi fundamentale ale dezvoltării realismului, și modul în care ele se reflectă în mod specific în literaturile naționale. Caracterul specific al metodei realismului-socialist apare astfel ca o încoronare a dezvoltării realismului, însă și ca o diferență calitativă față de el (Vezi „Izvestia Academii Nauk” SSSR, Otdelenie Literatur Iazîca, 1957, tom XVI-lea).

valorifica pe deplin în folosul societății și al său personal. Revizionisții s-au ridicat cu toate forțele tocmai împotriva acestui principiu, împotriva necesității conducerii de către partid a literaturii și artei, pentru că au văzut în el piatra unghiulară a partinității comuniste. Zarva făcută în jurul așa numitelor „metode administrative de îndrumare“, specularea excesivă a unor greșeli săvârșite de unii activiști de partid în domeniul literaturii și artei, greșeli care aparțin trecutului, osanalele ridicate „spontaneității“ creației s-au unit în ultimul timp cu concepții revizioniste mai vechi despre rolul aparte al artistului sau filozofului în societatea socialistă ca „cercetători independenți eliberați de necesitățile imediate ale luptei cotidiene“ (Lefebvre) sau cu teoria scriitorului-partizan care nu merge nici înainte, nici în spatele partidului, ci „alături de partid activând pe cont propriu în spatele frontului inamic“ (Lukács). Trebuie spus că asemenea teorii nu au fost demascate în estetica sovietică abia acum, de azi sau de ieri. Încă în 1925, PCUS a zdrobit încercarea proletcultismului de a se substitui conducerii de partid, demascând într-o rezoluție specială adevăratul substrat al „autonomiei de conducere, organizării de sine stătătoare“, pe care o preconiza această „asociație. În același timp, Partidul a luptat împotriva interpretării mecaniciste, împotriva recidivelor neo-rappiste în denaturarea principiului partinității. Partinitatea artistului — arată N. S. Hrusciiov — nu reprezintă o apartenență formală la partid, ci se dezvoltă în convingerile, în poziția sa ideologică, în atitudinea față de faptele înfățișate. Partinitatea se dezvoltă în înțelegerea justă a sensului politic al evenimentelor, în adevărul de viață pe care îl cuprind imaginile artistice. Încă în alegerea materialului de viață, în înțelegerea și aprecierea lui se manifestă partinitatea artistului. Luptând împotriva partizanilor teoriei anarhice, subiectiviste a sincerității ca un criteriu fundamental în literatură, critica sovietică a arătat că veridicitatea nu reprezintă o copie a realității dar în

același timp nu este nici rezultatul exclusiv al unei „emoții sincere“, a unor „intenții cinste“ ci reclamă capacitatea de înțelegere și de interpretare, care fructifică aceste intenții și potențează emoția. O operă care va oglindi veridic realitatea va fi întotdeauna sinceră, va fi expresia fidelă a unei emoții, însă sinceritatea emoției nu garantează deloc viabilitatea operei. Și infernul e pavat cu bune intenții. În acest fel, apare foarte limpede însemnătatea poziției ideologice, a concepției despre lume a scriitorilor în oglindirea veridică a fenomenelor vieții. Poziția ideologică și veridicitatea nu pot fi despărțite în literatura realismului socialist și nici reduse la categorii morale nedefinite. Rețeaua fenomenelor realității este prea complexă, lupta între nou și vechi se desfășoară pe un teren prea vast și sinuos pentru ca numai „sinceritatea“ intențiilor, căldura convingerilor, patosul inspirației, să cheazășuiască oglindirea realistă a fenomenelor, în afara unei înțelegeri științifice a realității.

Dacă emoția în sine nu determină realizarea estetică, nici talentul ca atare nu garantează forța și eficacitatea creației. A existat foarte răspândită opinia că abilitatea de a minui mijloacele de expresie și capacitatea creatoare, înlocuiesc pregătirea ideologică, scuză erorile de creație. Unul din adepții revizionismului polonez argumenta în felul următor inutilitatea conducerii de partid: „Cine are talent, se descurcă și fără îndrumare, iar celui care nu are talent, nici o îndrumare nu-i va fi de folos“¹⁾. Dar talentul și capacitatea de a minui mijloacele de expresie nu dă decât posibilitatea de a oglindi veridic realitatea. Chiar dacă am accepta ideea că talentul are în sine un caracter realist-spontan, presupune un ascuțit spirit de observație și o sensibilitate deosebită, încă am trebui să recunoaștem că observarea nemijlocită a realității, capacitatea de a exprima și în-

¹⁾ Citat după Kondrat Folkierski în „Review of Slovic and Russian Research“. Raportul dintre concepție și metodă a fost în ultimul timp pe larg discutat în paginile lui „Voprosi literaturi“.

truchipa, prin mijloacele materiale, rezultatele acestor observații, nu garantează veridicitatea și forța creației. Creația nu este un act simplu, nemijlocit ci — așa cum arăta încă Lenin — procesul de cunoaștere implică în sine și posibilitatea erorii, posibilitate ce ține de însăși natura gândirii, mai ales dacă ne gândim că talentul artistic implică neapărat o activitate deosebit de intensă a fanteziei și imaginației. Orientarea muncii artistice, poziția ideologică, reprezintă condiția fundamentală a eficacității și succesului creației artistice. Aceasta a fost poziția criticii sovietice în polemica pe care a purtat-o cu revizionistul jugoslav Iosip Vidmar¹⁾. Pornind de la contradicțiile din opera lui Tolstoi, — contradicții recunoscute încă de Lenin — Vidmar susține că concepția despre lume joacă un rol neînsemnat, de vreme ce idealismul și confuziile nu au anulat valoarea creației patriarhului de la Iasnaia Poliana. Zdrobind argumentația revizionistului, critica sovietică (în persoana bătrînului estetician și filozof M. Lișiț) a demonstrat convingător că o concepție despre lume nu se exprimă numai în prefețe și în postfețe, și că nu poate fi epuizată prin afirmații teoretice. *Contradicțiile în opera lui Tolstoi exprimă contradicțiile în cadrul concepției sale despre lume, cele două orientări de care vorbea Lenin, și nicidecum o contradicție între metodă și concepție.* Este o eroare grosolană, o eroare în care revizionistii se întilnesc cu sociologistii vulgari, în a presupune că o creație se desăvârșește în afara sau în ciuda concepției despre lume. Pe de altă parte, nu se poate nega faptul că elementele negative ale concepției despre lume se reflectă în creație și au consecințe dăunătoare asupra ei. Analizînd creația lui Dostoievski, V. Ermilov a demonstrat pe larg în monografia sa, legătura intimă dintre metodă și con-

cepție în opera marelui scriitor. *De-aici rezultă însemnătatea unei concepții despre lume unitare, armonioase, organice și științific-fundamentate* mai ales în ritmul actual al dezvoltării istorice, în succesiunea rapidă și atît de complexă a evenimentelor contemporane.

Incerări mai mult sau mai puțin voalate de a rupe unitatea dintre metodă și concepție s-au vădit și la noi în cursul discuției despre modernism. Astfel, s-a ajuns pînă la negarea existenței unei metode realist socialiste, considerîndu-se că ea reprezintă doar „un principiu“, că reprezintă doar o „ideologie“, o concepție cu care se pot îmbina diverse orientări, curente mai mult sau mai puțin realiste: „Totuși — scria un critic — în mod obișnuit, criticii, istoricii artei vorbind despre metodă, înțeleg o chestiune de formă, complex al uneltelor de producție artistică. Deseemnînd metoda unui scriitor nu pronunțăm o judecată de valoare — încadrarea în clasicism realism, romantism avînd doar o funcție descriptivă, întocmai ca diviziunea operelor în epice sau lirice, antice sau moderne. În această accepție, metoda nu poate avea un caracter de clasă și e, într-adevăr, eronat a vorbi de o metodă artistică socialistă, alta capitalistă, feudală, etc.... Tentativa de a fixa anumite procedee, o anumită metodă de creație ca fiind proprie realismului socialist, prin excluderea altor modalități artistice, nu poate duce decît la dogmatism și la încătușarea creației“²⁾

Avînd aerul că-i acordă *mai mult*, criticul de fapt *reduce* însemnătatea realismului socialist, însemnătatea lui tocmai ca metodă *realistă*, ca metodă care implică tocmai anumite modalități de creație și respinge altele. Gorki cerea îmbogățirea realismului, dezvoltarea lui pe baza unei noi concepții a creației. Ar fi absurd să credem că tocmai Gorki, unul din cei mai însemnați teoreticieni ai realismului, milita pentru renunțarea la realism.

1) M. Lișiț: „Novii Mir“ nr. 9/1957; I. Borev „Despre natura metodei artistice“ „Voprosi literaturi“ nr. 4/1957; V. Gusev: „Încă o dată despre legătura dintre concepția despre lume și creație“ „Voprosi literaturi“ nr. 6/1957.

2) „Contemporanul“ 525/25 oct. 1956.

4. *Opoziția antagonistă între caracterul popular și spiritul negativist mic-burghez. Rădăcinile ideologice ale negativismului. Forța colectivului și deosebirea între realismul socialist și realismul critic contemporan.*

Dacă legătura indisolubilă dintre veridicitate, partinitate și conținutul de idei este evidentă, ca și diferența calitativă pe care acestea o marchează față de literatura mai veche, caracterul popular — ar părea la prima vedere — că nu suferă modificări structurale în realismul-socialist. În raport cu literatura anterioară. Marii creatori au fost întotdeauna conștienți de faptul că poporul este creatorul istoriei, și au fost animați de simpatia pentru cei oprimați. Pentru Bielinski caracterul popular devine chiar criteriul cel mai însemnat de apreciere a operei literare. Dezvoltând și adâncind teza lui Pușkin din celebrul articol „Despre caracterul popular al literaturii”, Bielinski a conferit acestei noțiuni un sens revoluționar militant. Bielinski ajunge chiar la formulări care cu greu ar putea fi socotite inactuale, subliniind de pildă faptul că numai acele opere pot fi considerate ca avînd un caracter popular în conținut în care sînt oglindite cele mai însemnate și urgente probleme ale contemporaneității și în care este întipărit momentul istoric respectiv (această idee apare deosebi în celebrul articol despre Lermontov).

În noile condiții istorice, Lenin leagă direct caracterul popular al literaturii de idealurile celei mai înaintate părți a poporului — de idealurile clasei muncitoare. Pușkin punea problema *obiectului* literaturii în lumina caracterului popular („literatura trebuie să oglindească fizionomia poporului”). Într-o nouă etapă Bielinski pune problema *intereselor practice* ale maselor populare iar Dobroliubov cere scriitorului să adopte punctul de vedere asupra vieții al poporului însuși. Formulînd unitatea dintre obiect și scop, Lenin pune în mod ferm problema destinației literaturii: „*Arta aparține poporului. Prin rădăcinile ei cele mai adînci ea trebuie să pătrundă în în-*

suși grosul maselor largi muncitoare. Ea trebuie să fie pe înțelesul acestor mase și iubită de ele. Ea trebuie să unească simțirea, gîndirea și voința acestor mase, să le ridice. Ea trebuie să-i ridice din rîndul ei și să-i dezvolte. Trebuie oare să servim noi biscuiți dulci și fini unei mici minorități cînd masele de muncitori și de țărani au nevoie de pîine neagră? Înțeleg aceasta, desigur, nu numai în sensul textual al cuvîntului, dar și în cel figurat, — trebuie să ne gîndim întotdeauna la muncitori și țărani. Pentru ei trebuie să învățăm, să gospodărim, să socotim. Aceasta se referă deopotrivă și la domeniul artei și culturii”. Aceasta nu este numai o formulare clară a politicii partidului în domeniul literaturii și artei, ea reprezintă și principiul fundamental al revoluției culturale, al apropierii poporului de cultură și artă, al ridicării nivelului general al învățămîntului și culturii. În numele acestui principiu, critica sovietică îndrumată de partid a dus lupta pe două fronturi: atît împotriva literaturii de castă a curentelor moderniste și intimiste, cit și împotriva literaturii bulevardiere, a maculaturii triviale care adesea iau forma producțiilor cenușii și schematice. Consecvență cu tradițiile ei naționale și călăuzindu-se după politica consecvent leninistă formulată din primii ani ai Puterii Socialiste, critica și estetica sovietică au conceput într-un fel nou, deosebit, problema raportului dintre tradiție și inovație. Pseudoinovația modernistă a fost respinsă nu numai în numele purității ideologice și al luptei dintre realism și antirealism. Ea apare absurdă și inadmisibilă chiar luînd în considerație numai forma ei exterioară, atît de străină sensibilității și tradițiilor poporului rus. Incercînd să-și ridice capul, modernismul a fost înfrînt încă de la prima ciocnire, din punct de vedere teoretic, căci

practic n-avea nici o priză în masă. Această situație fermă pe pozițiile poporului dă literaturii și criticii sovietice o fizionomie proprie: într-adevăr, dacă revizionistii concep problematica literaturii sau dezbaterile ideologice ca o discuție între intelectuali și pentru intelectuali, literatura și critica sovietică și-au conceput un stil, o ținută și o formă de expresie care se adresează maselor fără nici o deosebire. Originalitatea cu ori ce preț, cultul personalității artistice, izolarea în trunchiul de fildeş, snobismul expresiei rare nu au putut câștiga teren, și denumirea generică pe care asemenea manifestări le-au căpătat în publicistică — „provincialism estefizant” — vădește cât de anacronic par cititorului sovietic asemenea manifestări.

„Cine vrea să meargă cu poporul, acela va fi întotdeauna cu partidul. Cine se situează ferm pe pozițiile partidului, acela va merge întotdeauna cu poporul”, s-a arătat în documentul „Pentru o legătură strânsă a literaturii și artei cu viața poporului”.

Interpretarea greșită, dăunătoare a caracterului popular și a partinității duce la o rupere între aceste două categorii, la opunerea lor, la născocirea unei pretense contradicții între interesele partidului și ale poporului. Se știe că aceasta a fost platforma teoretică pe care s-a situat grupul lui Nagy în discuțiile de la cercul Petöfy. Ce se ascunde sub această contrapunere s-a văzut în momentul în care acest grup a trecut la fapte: agitația antipartinică a acestui grup s-a dovedit a fi lupta contrarevoluționară, acțiunea antipopulară în înțelesul cel mai direct al cuvântului.

Caracterul popular al unei opere literare se concretizează în alegerea materialului de viață, în înfățișarea eroilor, în problematică. În acest sens, caracterul popular se găsește în indestructibilă unitate cu categoria tipicului, atât de dezbătută în ultimii ani. Ce anume alege scriitorul pentru caracterizarea eroului său, cum interpretează materialul selecționat, ce obiectiv urmărește prin reprezentările sale — iată ceea ce definește poziția ideologică, caracterul popular al operei literare.

Intr-o serie de articole apărute în „Novii Mir” se proclama în anii trecuți doctrina unui realism „tern”, cu o verosimilitate exterioară și seacă, un „realism crud”, care ascunde, în dosul unui mare număr de fapte mici și particulare, nepriceperea de a vedea ceea ce este esențial. Combătind această subapreciere a idealului estetic și a marii tematici sociale, criticul sovietic Riurikov scria: „Scriitorul ține seamă de toate particularitățile și însușirile omului, precum și de cele care i se par secundare, dar trebuie să vadă totodată ceea ce este esențial și hotărâtor, ceea ce formează baza caracterului eroului, care se dezvăluie în comportarea lui, în atitudinea față de societate și față de oameni.” („Literaturnaia Gazeta” 131/57). Tocmai de aceea critica sovietică a combătut vulgarizarea caracterului popular, identificarea activității creatoare de zi de zi a oamenilor muncii cu cenușiu, cu lipsa de culoare, cu evenimentul minor. „A înfățișa o epocă prin familie, prin felul de viață — scrie criticul sovietic Iuri Borev¹⁾ — este desigur posibil, însă această înfățișare este principial deosebită de reflectarea epocii prin legătura socială fundamentală a omului cu realitatea, de indicația că „munca este o faptă” (Gorki), de dezvăluire a omului în relațiile lui cu colectivitatea. Literatura din trecut a acumulat timp de sute de ani mijloace tehnice și deprinderi pentru a înfățișa rivalitatea și dragostea, sentimentul de invidie și lăcomie, de eroism și autojertfire etc. Însă literatura, mai ales în țara socialismului victorios, s-a ciocnit cu o întreagă constelație de sentimente variate, de gânduri și acțiuni născute de calitatea particulară a modului de viață socialist. Sub influența, greșit asimilată, a neorealismului italian, pentru unii scriitori și regizori, veridicul vieții zilnice a devenit sinonim cu zugrăvirea „curții dosnice” a socialismului, cu imaginea vieții familiare văzută de pe scara de servicii. Critica sovietică a com-

¹⁾ Iuri Borev: Impotriva revizionismului în teoria estetică, Inostrannaia Literatura, 7/57.

bătut asemenea tendințe, reliefând tocmai diferența calitativă între orizontul activității oamenilor sovietici și modul de viață în capitalism, caracteristic chiar mediilor populare. În acest sens, M. Gus (în articolul intitulat „Obiectivism și tendențiozitate”), Z. Papernii, L. Kremiov, au combătut transplantarea mecanică a neo-realismului în cinematografia sovietică.

Dacă partizanii „romanelor de producție” de acum cîțiva ani, își închipuiau că cetățeanul trăiește doar opt ore pe zi înțelind să-l mai urmărească după ieșirea din fabrică, adepții genului „cotidian-familiar”, investighează relațiile între vecini, disputele familiare, estompînd cu totul într-un asemenea cadru pe luptătorul pentru construirea comunismului.

O și mai ascuțită opoziție între caracterul popular și spiritul mic-burghez s-a manifestat cu deosebire în dezbaterile unor tendințe criticiste apărute în proză și dramaturgie. Dezbaterile unor lucrări ca romanul lui Dudințev „Nu se trăiește numai cu pîine”, a unor schițe și nuvele din eulegerea „Literaturnaia Moskva”, are o însemnătate principială în dezbaterile problemelor de estetică ale realismului socialist și în legătură cu înțelegerea unor tendințe negativiste care au apărut în ultimul timp în literatura noastră.

Intr-adevăr, așa cum s-a arătat, la rădăcina literaturii negativiste nu se află o simplă greșeală de „proporționare”, o greșită apreciere cantitativă a fenomenelor, o statistică umflată și tendențioasă. Discuția a desvîluit că baza negativismului o constituie nihilismul, neîncrederea în mase, ignorarea forțelor motrice care împing înainte societatea pe drumul socialismului și comunismului. Pentru negativism nu există nici uriașul avînt al întrecerii economice dintre socialism și capitalism, nici noile perspective deschise de reorganizarea conducerii economice, nici marile victorii ale planului de deștelenire a pămînturilor siberiene, nici construirea de hidrocentrale de pe Volga, nici cartierele noi de locuințe, nici creșele, nici căminele de copii, nici sateliții... Trăsătura fundamentală a ero-

ului negativist este izolarea, neîncrederea în forțele colectivului. Eroul lui Dudințev luptă de *unul singur*, de aceea, deși în cele din urmă învinge, victoria este întîmplătoare, amară. Aici nu e vorba numai de amplificarea mic-burgheză a greutăților, a greșelilor, de stilul panicard în reprezentarea acestor greutăți și a luptei împotriva birocrăției, ci de însăși denaturarea esenței acestei lupte. Problema esențială este cine se opune răului? Un individ sau colectivul? Oricît de mari ar fi piedicile, forța colectivului, însuflețit de ideile partidului, hotărăște rezultatul luptei, ea reprezintă chezașia principală că răul va fi în cele din urmă învins, că eliminarea lui reprezintă o necesitate inevitabilă. Optimismul literaturii sovietice nu este astfel produsul unei etici transcendente, nu reprezintă fanatismul unei idei abstracte sau al unui „Deus ex machina.” Optimismul acestei literaturi are la bază convingerea fermă că în societatea socialistă, forțele capabile să înfrîngă lipsurile și greutățile cresc infinit mai repede decît cele retrograde, conservatoare. A le surprinde în dinamica luptei, în procesul creșterii — iată menirea principală a realismului socialist. Împotriva viziunii mic-burgheze care *reprezintă rămășițele capitalismului, ca trăsături etern umane*, iar ofensiva noului ca performanța unei personalități singulare sau a unui erou ideal, cele mai bune opere realist-socialiste reprezintă victoria *ca expresie a unei forțe imanente, a forței colectivului în fața căruia se prăbușesc urzelile cele mai abil concepute*. Indrăzneala creatoare, încrederea în forțele poporului, în înțelepciunea și fermitatea partidului clasei muncitoare, reprezintă antidotul împotriva apatiei, indiferentismului, șovăielilor și scepticismului mic-burghez. Tocmai de aceea critica sovietică a subliniat că lupta împotriva negativismului nu este o chemare la cocoloșirea lipsurilor, la ocolirea sau minimalizarea greutăților. Critica făcută unor filme idilice, demascarea teoriei lipsei de conflict și a încercărilor de consacrare a eroului ideal, (care reprezenta o formulă inedită a cultului per-

sonalității în literatură), au arătat că lupta împotriva negativismului și spiritului de denigrare nu reprezintă o concesie făcută idilismului, ornamentației de paradă. „Mai adânc, mai ascuțit, mai principial“ — aceasta este lozincă prin care se concretizează chemarea la contemporaneitate. Sub această lozincă s-a dezbătut și ultimul roman al Galinei Nicolaeva „În toiul bătăliei“ unde se demască nu puține lipsuri și al cărui conflict a intimidat, prin ascuțimea lui, pe unii critici. Totuși, deși în acest roman sînt scoase la iveală lipsuri grave și se critică reprezentanții ai unor organizații obștești, nimănui nu i-a trecut prin cap să califice această carte drept negativă. De ce? Pentru că în romanul ei, Galina Nicolaeva scoate în relief imensul rezervor de energie creatoare pe care partidul îl descoperă și-l stimulează ori de cîte ori e vorba de învingerea greutăților. Comparația între romanul Galinei Nicolaeva și romanul lui Dudințev,¹⁾ dezvăluie cu multă forță rolul primordial al poziției ideologice în prezentarea unui anumit material de viață.¹⁾

Viziunea mic-burgheză asupra realității reprezintă o ignorare a calităților maselor, o ruptură și chiar o trădare a năzuințelor lor. Un scriitor cu adevărat popular, își dă seama că în orînduirea socialistă interesele poporului se confundă cu rațiunea de stat și că învingerea într-un termen istoric cit mai scurt a capitalismului în întrecerea economică între sisteme, înseamnă, în mod practic, îmbunătățirea continuă a nivelului de trai, o viață mai bună. Psihologia „elitelor“, discrepanța între capacitate și dorință, carierismul, mizantropia, exprimă incapacitatea de adaptare la năzuințele și viața colectivului, egoismul meschin. Ele se ascund în spatele criticismului nihilist, reprezintă fundalul lui moral. Tocmai aceasta este calea prin care pătrunde ideologia burgheză. Presa sovietică a dezvăluit în mod elocvent legătura care există

între criticismul nihilist, cea ieftină filozofie a resemnării și dezamăgirii care străbate în producțiile decadente occidentale, între patetismul de paradă al poeziei intime și snobismul ploconirii față de Apus.

Forța colectivului ca trăsătură de bază a caracterului popular deosebește literatura sovietică chiar de marile opere ale realismului critic contemporan. Relațiile existente în societatea sovietică sînt relații de ajutor reciproc, și nu de concurență, relații întemeiate pe unitatea moral-politică a poporului. Acesta este de fapt fundalul pe care se profilează „soarta unui om“ în nuvela lui Șolohov, pe care critica o consideră în unanimitate exemplul cel mai edificator al încrederii în viață a omului sovietic, al considerabilei sale rezistențe în fața încercărilor soartei, al moralei sale sănătoase, stenică. Nuvela lui Șolohov, — foarte larg dezbătută în ultimul timp — are o semnificație simbolică în reprezentarea tonusului fundamental al literaturii sovietice, a caracterului popular, tot așa cum „Bătrînul și marea“ opera occidentală cea mai discutată și una din cele mai remarcabile, în ultimii ani — reprezintă de fapt simbolul realismului-critic contemporan. Și în nuvela sa Hemmingway face elogiul cald, umanist al rezistenței îndărătnice împotriva încercărilor soartei. Și aici — ca și în nuvela lui Șolohov — e vorba de soarta unui om în luptă cu vicisitudinile majore ale existenței. Inșă sentimentul de admirație pe care-l avem față de capacitatea de rezistență umană nu poate să nu fie amestecat în nuvela lui Hemmingway cu sentimentul eșecului, cu conștiința „permanentei“ înfrîngerii pe care o semnifică atît de elocvent carcasa descărnată a marlinului pe care barca bătrînului o aduce în port, ca unic rezultat al vînătorii sale. Din toate întreprinderile sale, bătrînul lui Hemmingway se întoarce nevătămat, înșă *singur* și fără nimic. Omul învinge rechinul, îi supraviețuiește, dar cu ce preț? Dușmanii sînt mereu răpuși, înșă ei se reîntrupează din nou din valurile mării, iar barca se întoarce mereu cu același schelet, cu același drapel, dra-

¹⁾ Vezi articolul lui Stepan Zlobin „Znamia“ nr. 6/1957 și articolul lui T. Trofonovi: „Cartea despre care există păreri contradictorii“ „Novii Mir“ nr. 3/1958.

pelul permanentei înfringeri. Soarta l-a încercat încă mai puternic, pe eroul lui Șolohov. Însă copilul care merge alături de bătrînul veteran, copilul care-l însoțește și are încredere în el, înlocuind familia pierdută, dă sens tuturor peregrinărilor sale, îi restabilește — prin intermediul colectivului — finalitatea și sensul existenței. Bătrînul soldat din năvela lui Șolohov, nu este singur, el este în mijlocul colectivului

și răspunde la rîndul său față de colectiv, de o altă soartă — de soarta unui reprezentant al noii generații. Aceasta este semnificația majoră fundamentală a năvelei lui Șolohov, așa cum reiese din nenumărate analize care i-au fost consacrate. Două realizări majore ale literaturii contemporane puse față în față, două moduri de viață.

5. Contemporaneitate și măiestrie artistică. Între actualitate și „teoria distanței“. Linia principală a dezvoltării realismului socialist.

Discuțiile din cadrul ante-tribunei celui de al III-lea Congres al scriitorilor sovietici, au scos puternic în evidență ideea că o literatură cu adevărat populară nu poate să existe decît pe baza reflectării *nemijlocite* a contemporaneității. „Literatura este chemată să arate — scrie ziarul „Pravda“ — „acel element nou care a apărut în viața poporului în ultimii ani, și a devenit caracteristic pentru etapa contemporană, a dezvoltării țării în drumul spre comunism. Experiența literaturii ne convinge de faptul că în inima cititorului cel mai puternic ecou îl trezesc acele opere care transmit suflarea vie a vieții contemporane“. 1)

Oricit de evidentă apare astăzi această teză, au existat totuși anumiți participanți la dezbateri înclinați să pună sub semnul discuției ideea că tema contemporană trebuie să definească linia principală a dezvoltării literaturii sovietice.

Unii scriitori au ventilat așa zisa „teorie“ a distanței, după care pentru o prezentare artistică a mărețelor evenimente contemporane este necesară o anumită perspectivă, o distanță istorică. Fiecare generație poate prezenta cu succes realizările și frământările generației anterioare, păstrînd între elemente cel puțin distanța unei generații. Marile evenimente ale Revolu-

ției și ale Războiului Civil, au fost zugrăvite artistic abia în deceniul al IV-lea. Trebuie să lăsăm generațiilor următoare sarcina frescelor vieții de astăzi.

Nu este greu de văzut că o asemenea teorie — prezentată uneori ca o contrapondere a curentului relativist și pragmatic, (unii au invocat chiar lupta împotriva concepției „prezentiste“ de tip crocean din istoriografia burgheză) își găsește izvorul tot în ideologia burgheză contemporană, în care este la modă literatura simbolurilor istorice extrase din Evul Mediu, din sec. al XVII-lea, ba chiar și din antichitate (o asemenea modă s-a extins și în Polonia).

Însă o asemenea teză nu numai că deformează experiența literaturii sovietice (istoricii literari au demonstrat că unele din cele mai valoroase opere despre Revoluție s-au creat chiar în focul Războiului Civil), dar și a literaturii ruse a sec. XIX-lea, a literaturii lui Pușkin și Griboedov, Lermontov și Gogol, Tolstoi și Turgheniev, Cehov și Gorki. Pe baza acestor opere clasice, noi știm astăzi cum a trăit societatea rusă de-alungul unui întreg secol, cum s-au dezvoltat ideile democratice ale mișcării de eliberare. O asemenea teorie nu numai că nu se opune relativismului dylthean dar o completează și exprimă de fapt reversul ei. „Nu trebuie să ne îndoim — scrie „Pravda“ — vor trece decenii, și realitatea unor transformări nemaivă-

1) „Pravda“, 17 august, 1958: „Mărețea menire a scriitorilor sovietici“.

zute, a unor descoperiri uimitoare a muncii creatoare și libere a milioane de oameni va inspira una după alta generațiile de artiști. Însă primul cuvânt în însușirea artistică a acestei realități trebuie să aparțină scriitorilor contemporani¹⁾

Intr-o altă formă, „teoria distanței” suna ca un fel de „sacrificiu inevitabil” pe care-l cere scriitorilor tema contemporană: consacrându-și opera temei contemporane, scriitorul nu poate să deslășoare întreaga forță a talentului său, a măiestriei sale artistice. Combătînd această teorie, criticii sovietici au subliniat legătura indestructibilă dintre contemporaneitate și măiestria artistică în realismul socialist. Exigența artistică reprezintă, pentru realismul socialist, o exigență ideologică. Lupta împotriva operelor mediocre apare în presa sovietică ca o parte integrantă a luptei pentru puritatea ideologică. În acest sens, este semnificativ următorul argument pe care-l găsim sub semnătura criticului sovietic A. Sokolova, într-un articol apărut în „Pravda”²⁾. *„Punerea în scenă cu succes a pieselor contemporane este desigur mai dificilă decît a pieselor despre trecut: ea este apreciată mai sever de către spectatori care, în calitate de participanți la viața de astăzi sînt mai interesați în ceea ce*

se reprezintă pe scenă mai puternic”. De aceea oricît de generoși ar fi spectatorii, ei vor fi mai exigenți din punct de vedere artistic față de o piesă contemporană în raport cu care au la îndemînă termeni imediați de comparație, decît cu piese tratînd evenimente din trecut care nu se raportează la experiența lor directă de viață.

Cînd tînărul scriitor ucrainian A. Dmi-terko, sub pretextul luptei împotriva eroului ideal, a pretins ca în literatura sovietică să se creieze eroi în genul Axiniei și al lui Grigori Melehov, al Anei Karenina și al altor modele clasice, critica sovietică a replicat imediat, arătînd că epoca contemporană a scos la iveală noi tipuri, noi fenomene de viață, față de care simpla copiere a modelelor ilustre ale trecutului se dovedește nesatisfăcătoare (vezi art. lui A. Dîmsiș și V. Druzin în „Literaturnaia Gazeta”) Este o iluzie periculoasă să ne închipuim că reprezentarea unor personaje șovăielnice sau fără axă ar cere o mai mare complexitate a mijloacelor artistice, decît oglindirea eroilor contemporani. Legătura între contemporaneitate și măiestria artistică, este o relație centrală în realismul socialist, indică unul din factorii fundamentali ai literaturii sovietice.

6. Sistemul categoriilor realismului socialist, un tot unitar.

Unitatea indestructibilă a categoriilor realist-socialiste, se relevă în practica de zi cu zi a criticii literare sovietice, chiar dacă din punct de vedere teoretic ele nu și-au căpătat o sistematizare definitivă. Efortul constant al criticii sovietice către o terminologie estetică precisă, comună și clară, a devenit în ultimii ani din ce în ce mai evident. Practic, ele călăuzesc activitatea criticilor și se verifică în concluziile dezbaterilor. Spre deosebire de categoriile dialectice sau ale materialismului

istoric, ele nu pot fi încă — și nici nu s-a încercat — sistematizate într-o formă definitivă. Ele nu pot fi nici compartimentate. Așa cum s-a văzut mai sus, ele relevă toate împreună și fiecare în parte — unitatea indestructibilă dintre concepție și metodă în literatura sovietică.

O estetică eficace este estetica care combatte acele denaturări care se dovedesc cele mai dăunătoare în momentul concret istoric respectiv. Critica sovietică a combătut la timpul lor denaturările proletcultiste, interpretarea mecanică a spiritului de partid, greșita interpretare a problemei tipicului. Este evident însă că în perioada actuală, ascuțișul principal trebuie îndreptat im-

1) „Pravda” nr. 229/17.VIII, 1958: „Mărețta menire a scriitorilor sovietici”.

2) A. Sokolova: „Piesa contemporană — Baza repertoriului”, — „Pravda” 229/17 august, 1958.

potriva încercărilor de negare a principiilor ideologice ale realismului socialist. Sublinierea însemnătății tradițiilor și a continuității dintre literatura socialistă și marea moștenire clasică, a fost vreme îndelungată la ordinea de zi a dezbaterilor criticii literare sovietice. Astăzi, problema principală este sublinierea noutății calitative a realismului socialist. De aceea, în ultimul timp, critica sovietică a combătut cu violență diferitele încercări de a nega fie rolul concepției, fie rolul metodei în definirea și afirmarea literaturii socialiste. Acesta este sensul criticii amintite în legătură cu opera lui Lukács și Lefebvre, acesta este sensul polemicii cu Iosip Vidmar, președintele Uniunii Scriitorilor Jugoslavi. Inșă cu acest prilej s-a văzut odată mai mult cât de trainic și de ferm este sistemul de categorii al realismului socialist. Intr-adevăr, critica actuală are la dispoziție un izvor prețios de învățăminte în diferitele desbateri care au marcat drumul literaturii sovietice, și în acest sens se pot relua teze dezbătute, preocupări mai vechi. În lumina dezbaterilor din ultimul timp, apare foarte însemnată contribuția unor teoreticieni mai vechi ai realismului socialist ca A. Fadeev sau A. Lunacearski¹⁾. Cât de actuală este contribuția lui Fadeev o dovedește și faptul că multe din elementele contraatacului împotriva revizionismului, reiau o serie din preocupările sale fundamentale. Astfel, încă acum 20 de ani, Fadeev a combătut încercările de a considera realismul socialist ca o îmbinare mecanică între realism și romantism, ca o îngemănare a unui principiu critic — realismul — și a unui principiu constructiv — romantismul revoluționar. Actualele teorii revizioniste care tind la segmentarea metodei realismului socialist nu fac decât să reia și să repete vechi argumente și în acest sens moștenirea lui Fadeev devine foarte prețioasă. Culegerea de articole teoretice, publicate recent la Moscova, și care reprezintă o parte din

moștenirea literară a lui Fadeev, se dovedesc deosebit de prețioase în lupta împotriva revizionismului. Critica concepției după care realismul socialist ar reprezenta o simplă sumă cantitativă (realism — plus socialism) se găsește integral în scrierile lui Fadeev. Deasemenea, combaterea ideii că realismul ar fi produsul spontan al metodei și perspectiva — produsul ideologiei, că unele opere excelează prin realism, iar altele prin perspectivă, că scriitorii criticiști ar fi mai realiști, în timp ce entuziaștii ar fi romantici, etc. Concepțiile estetice ale lui Fadeev, ca și metodologia sa, rămân în picioare, chiar dacă ar comporta unele amendamente. Astfel, subliniindu-se unitatea indestructibilă dintre realism și romantism revoluționar în cadrul metodei realismului socialist, criticii sovietici au demonstrat și existența unor stiluri, unor particularități individuale ale unui scriitor sau altul, care-l apropie mai mult pe unul de altul de marile tipologii, de stilurile istorice constituite ale istoriei literare. Ele nu sînt însă note care denotă existența unor curente propriu zise, așa cum se afirma în unele articole publicate la noi cu prilejul Congresului Scriitorilor, cînd unii critici au descoperit existența unor curente realiste, clasice, romantice în literatura noastră nouă. Inșă recunoașterea unor particularități stilistice — care apropie pe unul sau altul din scriitori de stilul romantic, clasic sau realist al secolului al XIX-lea nu reprezintă particularități ideologice, nu au atribute conceptuale deosebite, nu se formează pe baza segmentării și compartimentării unor trăsături inalienabile ale realismului socialist, — așa cum sînt, în semnificația lor majoră — romantismul revoluționar, realismul, tratarea concret istorică, etc. In acest sens justificarea coexistenței realismului critic în cadrul literaturii socialiste, considerarea perspectivei ca ceva adăugat exterior, ca o viziune exclusivă a „zilei de mîine“, negarea însemnătății veridicității concret-istorice pentru definirea caracterului socialist al literaturii, au primit o ripostă hotărîită. Realismul socialist, totalitatea categoriilor

¹⁾ Vezi volumele: „30 de ani de muncă literară“ de A. Fadeev și „Articole de critică literară“ de A. Lunacearski.

sale nu pot fi privite ca o „sumă“ de principii care pot fi adăugate sau eliminate după plac, ci numai ca un tot unitar. Nici una din categoriile realismului-socialist nu este reprezentabilă în afara marxism-leninismului, nici una nu are o valoare independentă în afara specificului ideologic al cunoașterii artistice, nu este reductibilă la o simplă teorie.

*

Discuțiile actuale ale criticii sovietice se desfășoară sub semnul pregătirii Congresului al III-lea al scriitorilor sovietici. Apropierea acestui eveniment a trezit un interes legitim în rîndul opiniei publice literare și a chemat-o de pe acum la o intensă acțiune pregătitoare.

În acest fel combaterea revizionismului, a încercărilor de denaturare a realismului-socialist, apare ca o sarcină constructivă, ca o trecere în revistă a succeselor realizate în ultimii ani, cît și a datorii care încumbă literaturii sovietice: „Noi, poeții

sovietici, — își încheia nu de mult un articol poetul Serghei Vasiliev, — mai sîntem încă datori poporului muncitor“. Asemenea afirmații care se întîlnesc frecvent în debaterile premergătoare ale Congresului, scot în evidență impresionantul simț de răspundere pe care-l are artistul sovietic față de popor.

Desigur că apropierea viitorului Congres va înviora din ce în ce mai mult schimbul pasionant de opinii, va accelera ritmul și activitatea criticii literare. Din cele relatate însă mai sus, se vede clar că Congresul îi găsește pe scriitorii sovietici uniți pe aceleași poziții ideologice ferme. Din amploarea dezbaterilor cît și din exemplul riposteii hotărîte date încercărilor de a revizui metoda realismului-socialist, critica noastră poate găsi prilejuri de noi învățăminte și să imprime un nou elan vieții literare. Problemele realismului-socialist sînt problemele comune ale tuturor luptătorilor care se străduiesc să edifice o literatură nouă pe măsura epocii noastre.

OV. S. CROHMĂLNICEANU

REALISMUL SOCIALIST ȘI REVIZIONISMUL

Critica și estetica burgheză au pierdut orice logică în fața artei revoluționare. Pe de-o parte, de ani de zile, îi contestă complet existența, pe de altă parte se ocupă cu o insistență mereu sporită de problemele ei. Pe de o parte afirmă că realismul socialist se rezumă la o simplă formulă goală, impusă prin mijloace administrative, pe de altă parte îi consacră tot mai multe comentarii. Cine răsfoiește principalele publicații literare burgheze din occident, constată cu surprindere că acestea se arată foarte îngrijorate de destinul artei revoluționare. Vor să-i dea un „ajutor” și „Tempo Presente” al lui Silone, și „Les Temps Modernes” al lui Sartre, și „Partisan Review”, și austriacul „Merkur”, și „Les Lettres Nouvelles”, și „Esprit”, și „Nuovi Argomenti”. Până și „Le Figaro Littéraire” are în această problemă idei și nu pregetă să și le expună pe larg. E totuși curios că despre un lucru pe care îl consideră îngropat de mult criticii și esteticienii burghezi se simt îndemnați să vorbească atât. Stăruința e aici suspectă și trădează cu totul alte sentimente. De fapt, niciodată ca astăzi, toți acești cioclii improvizai ai realismului socialist n-au avut o conștiință mai netă că arta însuflețită de ideologia proletariatului se impune întregii omeniri, cucerind masele largi și zguduind din temelii pozițiile artei burgheze.

Iată și de ce atacul frontal împotriva literaturii revoluționare caută să-l conjuge cu altul dinăuntru. Iată și originea teo-

riilor care-și propun să „reformeze” realismul socialist, să-i indice tot felul de căi „noi”.

Obiectul e însă același: încercarea disperată de a-i răpi puterea cu care operele create pe baza lui vorbesc milioanei de oameni și-i câștigă pentru cauza revoluției.

★

Departa de a fi o formulă întâmplătoare, realismul-socialist e o noțiune profundă, elaborată de însăși practica vieții. Termenul — cum a arătat critica și istoria literară sovietică — s-a născut ca rezultat al unei experiențe artistice colective, care se desfășura de multă vreme. Am meditat, cred, încă prea puțin asupra seriozității cu care a fost ales. Intre ideea realismului și socialismului există aici o unitate indestructibilă, de o semnificație estetică fundamentală.

Faptul se verifică tocmai în lumina încercărilor revizioniste din ultimul timp și dacă le examinăm cu atenție constatăm că ele se exercită mai cu seamă în două direcții, amândouă îndreptate în special împotriva acestei unități.

Intr-un caz se tinde spre eludarea socialismului. Și cum aceasta revizionistilor nu le convine să o spună fățiș, practică o exaltare a realismului „pur și simplu”, lăsând caracterul lui socialist să se estompeze undeva într-o vagă penumbră. Esențialul în problema realismului socialist.

caută să creeze impresia asemenea „reformatorilor“, ar fi realismul. Scriitorul, pictorul, muzicianul, să facă realism, aceasta e totul, restul n-are decît o importanță secundară. Lucrurile nu sînt spuse, bineînțeles, chiar așa, dar dacă sînt duse pînă la capăt aici ajung. Cel mai viu exemplu îl oferă lucrările criticului, istoricului literar și esteticianului maghiar György Lukács, traduse în mai multe limbi și răs-pindite în ultimii ani pe o scară destul de largă. Cum procedează Lukács? În numeroase ocazii — cum s-a arătat¹⁾ — el tinde să estompeze deosebirea calitativă dintre realismul critic și realismul socialist. Lukács distinge trei cercuri mari în dezvoltarea literaturii epocii noastre: „primul, al literaturii, parte fățiș antirealistă, parte pseudorealită, care ia apărarea și face elogiu sistemului capitalist“; „al doilea, aparținînd literaturii așa numitei avangarde, de la naturalism pînă la suprarealism, literatură a cărei tendință fundamentală este o mereu mai puternică îndepărtare de realism, o mereu mai energică lichidare a realismului“. În sfîrșit, ultimul, al literaturii „celor mai de seamă realiști“, cuprinzînd pe scriitorii care „înoată împotriva curentului dezvoltării literare și anume împotriva curentului ambelor grupuri mai înainte amintite“. Ei reprezintă „realismul contemporan“ pentru caracterizarea căruia Lukács socotește că e de ajuns să citeze numele lui Gorki, Thomas Mann, Heinrich Mann și Romain Rolland. (*Es geht um den Realismus — Probleme des Realismus pag. 21*). Cum se vede, nu e vorba aici nicăieri de literatura realist-socialistă iar întemeietorul ei e pus în rînd cu unul dintre continuatorii — e drept — cei mai străluciți ai realismului critic ca Thomas Mann, de exemplu. Că o asemenea clasificare nu e o simplă eroare, ci expresia unei concepții, ori ce

cunoscător al operei lui Lukács o poate confirma imediat. „Schîța unei istorii a literaturii germane mai noi“ (*Skizze einer Geschichte der Neueren Deutschen Literatur*) e construită pe aceeași idee. Criticul nu face nici o distincție între conținutul calitativ nou al prozei, poeziei sau dramaturgiei revoluționare germane și cel al operei ultimilor mari realiști critici burghezi, umaniști și democrați, ca Thomas Mann sau Lion Feuchtwanger. Dimpotrivă chiar, pentru el avangarda o formează mai degrabă aceștia decît scriitorii revoluționari. Literatura de la „Linkskurve“, legată nemijlocit de lupta partidului comunist german, literatura unor poeți și prozatori ca Bredel, Marchwitza, Weinert, Wolf, Mühsam ș.a. e socotită o variantă proletară a „așa-zisei avangarde“ post expresioniste (*Die neue Sachlichkeit*). Lirica și teatrul lui Brecht, printre „experiențele formale“ ale unor „scriitori de extremă stîngă“ ca Döblin, Anna Segers și Johannes Becher, reprezentanții unei literaturii antifasciste, și atît. Intr-un loc Lukács, constatînd că poeții germani atașați suflutește de mișcarea spartakistă n-au fost în stare să dea decît o reprezentare „confuză, utopică“ revoluției germane și a tragediei ei, nerăspunzînd cerințelor timpului, adaogă că literatura rusă nu a îndeplinit pînă la urmă nici ea această „datorie a poeziei în toate marile perioade istorice“, (*Deutsche Literatur in Zeitalter des Imperialismus. Skizze einer Geschichte der neuen deutsche Literatur — pag. 134—135*) Maiakovski nu intră așa dar ca și Brecht în conceptul pe care și-l construiește criticul asupra realismului. Acesta e edificat exclusiv în spiritul umanismului clasic burghez. Modelele lui Lukács sînt Goethe, Balzac, Stendhal, Tolstoi, Thomas Mann. Cînd le opune literaturii disolute burgheze din epoca imperialismului, modulul deformant, abstract, fals și schilodit în care reprezentanții ei abordează realitatea, criticul maghiar pornește de la condiționarea social-istorică și ține seamă de contradicțiile lumii capitaliste. Dar cînd e nevoit să judece aceleași mo-

¹⁾ Iozsef Szigeti: *Lukács și urmările concepției lui* — „Társadalmi Szemle“ noiembrie-decembrie 1957; Wolfgang-Heise: *Zur Ideologische — Theoretische Konzeption von György Lukács*, „Zeitschrift für Deutsche Literaturgeschichte“, Weimar 1958.

dele în raport cu idealurile revoluției proletare, se observă cum subit părăsește criteriile marxiste, cum escamotează ciocnirile de clasă și dă ideii de realism un sens abstract obiectivist, rupt din contextul istoric.

Intr-un schimb de scrisori cu Anna Seghers (v. *Probleme des Realismus*) ca și în studiile *Erzählen oder Beschreiben?* (A povesti sau a descrie?); *Das Ideal des harmonischen Menschen in der bürgerlichen Ästhetik* (Idealul omului armonios în estetica burgheză), *Größe und Verfall des Expressionismus* (Mărire și decădere a expresionismului); *Es geht um den Realismus* (E vorba de realism). Lukács face apel mereu la conceptul de totalitate. Marii realiști au pentru el tocmai calitatea aceasta de a surprinde viața în multilateralitatea și unitatea ei. Vorbind de slăbiciunea fundamentală a literaturii contemporane, citează observația lui Gorki: „Scriitorul nu mai este o oglindă a lumii, ci un mic ciob. Amalgamul social el l-a curățat și dacă zace în praful străzii orașului nu poate cu suprafața unei moșiri să răsfrîngă marea viață a lumii și răsfrînge frînturi din viața străzii, mici țândări de suflete sfărîmate“. Pînă aici e totul bine și s-ar putea crede că Lukács tratează atît de sever arta socialistă în numele unui criteriu foarte înalt, al umanismului integral marxist. Dar cum apare atunci un roman ca „Doktor Faustus“ al lui Thomas Mann în lumina aceluiași criteriu? Cît de complex și de multilateral cuprinde el tragedia germană a fascismului și războiului? În ce măsură răspunde cu adevărat problemei smulgerii sufletului unui popor din infernul barbariei morale în care a fost azvîrlit și care — așa cum arată romancierul — exercită o fascinație drăcească asupra lui? Criteriul cade aici la pămînt și criticul se mulțumește cu ciobul de oglindă. (v. *Thomas Mann: Die Tragödie der modernen Kunst*) În numele imaginii globale, multilaterale, concrete și bogate pe care arta realistă o dă despre lume, Lukács respinge stilizarea, reprezentarea alegorică, recursul la

parabole și simboluri, ca forme de reflectare nemijlocite, primare și în ultimă instanță lipsite de adîncime, ale realității. Poziția lui rămîne aici iarăși fermă cînd compară opera lui Joyce cu a lui Tolstov sau Goethe, în general literatura decadentă cu marea literatură clasică. Cînd problemele se mută pe terenul artei revoluționare, Lukács dă dovezi de inconsecvență țipătoare. Raportarea indirectă, aluzivă la realitate nu-i mai pare deloc probabilă cînd se străduiește să demonstreze legătura strînsă cu obiectivele luptei antifasciste a operei unor scriitori ca Heinrich sau Thomas Mann. În romanul istoric „Henri Quatre“ al primului, el vede opunîndu-se principiilor politico-morale hitleriste „figura luminoasă a unui adevărat conducător“ în luptă pentru eliberarea poporului german¹⁾. „Lotte in Weimar“ a lui Thomas Mann devine o contribuție nemijlocită la bătălia ideologică a vremii întru cît reconstituie adevărata figură a lui Goethe, pe care fascismul încerca în acel moment să o falsifice. De altfel, fără a miza pe parabolă și simbol, „Doktor Faustus“ nici nu poate fi discutat ca un roman de actualitate. Lukács nu acceptă însă nici o abatere de la modelul său clasic realist cînd are de judecat teatrul plebeu, antiburghez, comunist al lui Brecht. Conceptul de realism se abstractizează astfel pînă ajunge strict formal, tocmai pentru a-i îngădui criticului în spirit reformist să șteargă hotarele între literatura umanismului democratic burghez, fără îndoială de o netăgăduită valoare, și literatura proletariatului revoluționar, totuși calitativ deosebită, adecvată unor sarcini istorice noi, superioare. Legătura nemijlocită cu cauza comunismului, caracterul *socialist* al realismului sînt subteran minate aici. Nu e greu de văzut raportul între ideile politice oportuniste ale lui Lukács și poziția lui revizionistă în această problemă literară. Profesiunea de credință făcută în Octombrie 1956 sub titlul „Luptă

¹⁾ Skizze einer Geschichte der neueren deutsche Literatur pag. 150.

între progres și reacțiune, astăzi, în cultură“, prezenta ca dogmatic modul de a aprecia caracterul înaintat sau înapoiat al ideilor, raportându-le la contradicția principală a epocii noastre, contradicția dintre socialism și capitalism. Criteriul concret istoric l-ar da, după Lukács, astăzi altă contradicție și anume: pace sau război. Dar a pune astfel problema înseamnă a aluneca, invocând dialectica, spre cel mai jalnic oportunism. Noi nu vrem pace cu prețul socialismului. Teza coexistenței pașnice nu implică părăsirea luptei ideologice. A susține că natura progresistă sau reacționară a unei poziții poate fi judecată numai în funcție de problema evitării războiului, revine iarăși la a escamota contradicțiile sociale, de clasă, la a goli noțiunile de conținutul lor istoric fundamental. De sigur că dintr-o asemenea perspectivă și deosebirile între umanismul democratic burghez și ideologia proletarietului revoluționar tind a se șterge. De aceea într-un articol publicat cu puțin înainte de puțch-ul contrarevoluționar din Ungaria, Lukács ajungea să scrie: „După eliberare a început un proces de clarificare care urmărea întărirea și extinderea realismului. Dar această evoluție nu a fost dusă la bun sfârșit din cauza neașteptatei cotituri ivite în anul 1949. Realismul socialist nu a fost rodul discuțiilor despre realism, ci, mai ales, o urmare a intervențiilor administrative și astfel s-a consolidat dominația sectară a realismului socialist. Problema care se pune este următoarea: vеста greșit încheiată trebuie încheiată din nou și trebuie să începem o discuție largă, lămuritoare, atât asupra realismului, cât și asupra altor direcții literare“. Aici ideea justă că realismul critic nu este un adversar al realismului socialist, că ultimul ridică pe o treaptă superioară însușirile primului, într-un proces istoric de succesiune, printr-o operă de colaborare reciprocă, pe o mai lungă perioadă de timp, e întoarsă împotriva noii metode de creație.

În anii 1949—1950 Lukács a fost criti-

cat tocmai pentru că vedea în democrația populară, nu o formă a dictaturii proletarietului, ci un fel de „a treia cale“, între capitalism și socialism. În același spirit privea bineînțeles și problemele culturale. Lupta lui era pentru realism „în genere“ și nu pentru realism socialist. Lukács n-a părăsit niciodată aceste poziții revizioniste revenind la ele de îndată ce i s-a părut că momentul e potrivit. Cum arată acum într-un „post-scriptum“ din 1957 la autobiografia sa spirituală scrisă pentru o editură japoneză și publicată în „Nuovi Argomenti“ nr. 33 (iulie, august 1958) „retractările“, pe care le-a făcut în 1949—1950 n-au fost pentru el decît concesii tactice ale unei „lupte de partizanat“ purtată împotriva liniei Partidului. Problema are o însemnătate principială întrucît presupune tocmai tendința pe care am denunțat-o la început și anume de a înșina ca în cadrul acestei „căi de mijloc“, preconizată democrațiilor populare, se poate face foarte bine realism și fără socialism. Desigur că într-un sens stilistic, formal, așa cum îl concepe Lukács, lucrul e posibil. Dar raporturile dintre realismul-critic și realismul socialist n-au o expresie abstractă, statică, ruptă de dinamica istoriei. De fapt, toți marii realiști ai vremii noastre, amintiți de Lukács, de la Romain Rolland pînă chiar la Thomas Mann, n-au rămas străini de ideea socialismului și s-au apropiat de ea într-o măsură mai mare sau mai mică. Realismul lor *tinde* către realismul socialist și mulți dintre ei, ca Heinrich Mann, l-au și aplicat pînă la urmă în ultimile lor scrieri. E vorba aici, așa dar, nu de o simplă coexistență paralelă, autonomă, ci de un proces care prin însăși condiționarea sa istorică are un sens, o direcție de dezvoltare. Fără măcar tendința de depășire a ideologiei burgheze, de îndreptare către umanismul socialist, vechiului realism îi e aproape imposibil să se mențină astăzi, chiar pe pozițiile sale. Momentele lui de afirmare, n-au loc decît într-un curent de idei, aflat cel puțin sub influența clasei muncitoare. Neorealismul italian s-a dezvoltat în anii rezistenței, în legătură

destul de strînsă cu lupta comuniștilor împotriva fascismului. Partea cea mai viu ancorată în actualitatea socială a operei lui Heinrich Mann, Thomas Mann, Lion Feuchtwagner, Arnold Zweig și a altor scriitori germani din emigrație, la fel. Literatura despre oamenii simpli, a lui Caldwell, Hemingway sau Steinbeck în anii 30, în anii de glorie ai revistei „The New Masses“. Aceasta pentru că în epoca noastră, nici un artist nu poate fi *consequent realist, realist pînă la capăt*, dacă se lipsește de ideologia clasei muncitoare. Partinitatea, pe care Lenin o cerea literaturii revoluționare, nu e un dat exterior vieții, ci e în vremea de astăzi, însăși condiția oglindirii obiective, profunde, *consequent realiste, realiste pînă la capăt* a tot ce se întîmplă în jurul nostru.

Și era de așteptat ca Lukács care singur a recunoscut aceasta în studiul „*Kunst und Objektive Wahrheit*“ (Artă și adevăr obiectiv) să atace pînă la urmă principiul spiritului de partid, cum de altfel a făcut-o, declarînd în preajma declanșării contrarevoluției din Ungaria că articolul lui Lenin „Organizația de Partid și Literatura de partid“ s-ar referi de fapt numai la presa mișcării socialiste și nu și la literatura propriu zisă.

Faptul că nu se poate practica astăzi un realism consecvent decît de pe pozițiile proletariatului revoluționar, l-a demonstrat și falimentul teoriilor așazisului „realism dur“, „obiectiv“, „spontan“, lansate de unii scriitori și critici polonezi ca: Victor Woroszyisky, K. T. Toeplitz ș.a.

Și aici se declanșa un război împotriva socialismului în numele înfățișării realității crude, „așa cum este ea“. Partizanii acestor tendințe, proclamîndu-se dușmani de moarte ai „idilizării“, „înfrumusețării“, „poleirii“ vieții, au organizat o adevărată demagogie în jurul ideii adevărului în artă. Garanția împotriva oricărei îndepărtări de la realitate, strigau ei, sînt faptele. Să le arătăm pur și simplu așa cum sînt, să le lăsăm să vorbească ele singure. Aceasta e extrema obiectivitate, acesta e „adevărul integral“.

Un astfel de empirism tîrîtor, de esență tipic naturalistă, combătut de atîtea ori ca o trivializare grosolană a modului cum realitatea se reflectă în artă, n-ar merita osteneala unei discuții dacă n-ar trăda în ultimele lui manifestări un aspect care ne interesează.

De ce literatura scrisă cu o asemenea optică e prin excelență negativistă? În definitiv putea fi numai insignifiantă, plată, banală, înglodată în mulțimea faptelor diverse. Ea e însă sumbră, sceptică, nihilistă, axată exclusiv pe lipsurile construcției socialiste. De ce?

Pentru că orice ar spune promotorii „realismului dur“, literatura lor rezultă dintr-un anume fel de a privi lucrurile. Și acesta aparține micului burghez mărginit — așa cum arată Gorki — la cerul lui îngust de probleme și incapabil să iasă din el. Micul burghez e obișnuit să reducă automat totul la persoana sa, la experiența sa particulară, să dea proporții cosmice nemulțumirilor lui mărunte. Dacă un funcționar l-a făcut să aștepte, conchide imediat că întreaga noastră administrație merge prost. Dacă dimineața n-a găsit cartofi în piață, se întoarce acasă convins că ne aflăm în fața unui dezastru economic. Dacă i se defectează robinetul la baie, declară peste tot că nu se mai lucrează azi nicăieri ca lumea, că fiecare trage chiulul ș.a.m.d. Adevărul lui „integral“ se compune din aceste mici întîmplări personale și dincolo de ele micul burghez nu vrea să vadă nimic. Întregul șir de mizerii din care se compune literatura negativistă, e debitat într-un surd sentiment revendicativ față de stat sau de Partid. Mereu vinovații sînt organele puterii populare, persoanele care au răspunsdere politică, președinții de sfaț, directorii de întreprindere, secretarii de organizație, ș.a.m.d. Micul burghez nu se simte solidar cu cei ce muncesc la edificarea societății socialiste. El nu se consideră niciodată răspunzător și pe sine pentru lucrurile care nu merg așa cum trebuie. Statul democrat popular e menit în reprezentarea lui să rezolve tot ce-l supără. Cum? II

privește, asta e „treaba statului, el ce grijiă are? Pentru ce-l avem pe el?“ — vorba lui Conu Leonida.

Iată sensul exact al „obiectivității“ cu care sînt prezentate greutățile construcției socialiste în literatura negativistă. Iată și sfera „integrală“ a „adevărului“ ei!

Gorki l-a vestejit cu scîrbă nu odată, în pagini memorabile. „Adevărul“ acesta „ordinar“, „plat“, alcătuit din micile constatări acre ale filistinului mic burghez se încapăținează cu orice preț să acopere adevărul mare al biruințelor socialiste. „Cunoaștem: „Industrializarea“, „Planul Cincinal“, „Magnitostroi“, „Dnieprostroi“, ați legat Moscova de Volga“ — miriie reprezentanții „realismului...“, dar învățămîntul politic în raionul cutare e în seama unui fost paznic de cimitir. Iar la „Okurovo, cooperatorii au mîncat fondurile gospodăriei agricole“, „Știm, faceți blumînguri, tractoare, ați introdus lucrul pe bandă, dar nu se găesc nicăieri ace de păr“. Și noi, proclamăm partizanii „adevărului integral“, ținem să ne ocupăm de aceasta și numai de aceasta în numele faptului brut, constatat nemijlocit, la fața locului.

Ba invocă și sprijinul poziției lor, dreptul la critică, susținînd că urmăresc o operă salutară de ecarisaj social, și se declară continuatorii autentici ai literaturii revoluționare, căreia îi dau ca model literatura sovietică din anii 20—30. Filistinul mic burghez se întrece însă aici pe el însuși. Ce e comun între povestirile lui Băbel, între cărțile lui Ilf și Petrov, piesele și versurile satirice ale lui Maiakovski, între „Cimentul“ lui Gladkov și schițele lui Tibor Dery sau Marek Hlasko? Tot ce a creat mai bun în direcție critică literatura sovietică înainte și după 1930 respiră o imensă dragoste pentru orînduirea socialistă. Cînd Maiakovski lovește în birocați, în pungăși, în demagogi, o face cu o admirabilă mînie proletară. În vocea lui se aude clocotînd indignarea milioanelor de constructori ai socialismului, care își iubesc statul lor și pe care-i doare orice fărădelege săvîr-

șită împotriva lui. În versurile satirice ale lui Maiakovski ca și în romanele lui Leonov („Sotii“; „Drumul spre ocean“) sau Ehrenburg („Și a fost ziua a doua“; „Pe nerăsuflăteala“) se citește limpede dorința de a contribui la îndreptarea lucrurilor, de a pune umărul ca ele să meargă mai bine, încrederea în capacitatea maselor de a face sub conducerea partidului, aceasta. O nuvelă ca „Indărățul zidului de cărămidă“ de Tibor Dery sau ca „A opta zi a săptămîinii“ de Marek Hlasko nu respiră decît o areală descurajantă, un scepticism dizolvant, un apel anarhic la principiul „descurcă-se fiecare cum știe“, o pornire nestăpînită de discreditare a socialismului. Iar o asemenea stare de spirit se conjugă, nu cu opera criticii constructive, ci cu acțiunea bandelor armate contrarevoluționare.

Între ideologia clasei muncitoare și între ideologia burgheză nu există o zonă neutră. Cine refuză perspectiva lumii socialiste, adoptă vrînd nevrînd pe cea a lumii capitaliste. Și în literatură se întîmplă la fel. A recomanda azi scriitorilor, sub orice formă, să facă realism, dispensîndu-se de socialism, înseamnă a-i împinge în mod fatal în spre ideologia burgheză.

★

Nici tendința inversă n-are alt rezultat. Se poate face literatură socialistă în afara realismului? Tentativele revizioniste îndreptate în această direcție, demonstrează încă odată cu prisosință că nu. Criticul polonez Jan Kott într-un raport ținut înaintea Consiliului Artei și Culturii (aprilie 1956), a lansat teza polilor opuși către care s-ar fi îndreptat, după el, din cauza dogmatismului, spiritul revoluționar și spiritul artistic novator. „Mediile de avangardă — spune el — au fost aproape în totdeauna legate de radicalismul social și politic. În mediile tinerilor pictori, tinerilor scriitori și înainte de toate ale tinerilor poeți, idealul revoluției sociale și idealul înnoirii vechiului arsenal al mijloa-

celor de expresie se aflau într-o conexiune strinsă. În majoritate aceste medii erau, din punct de vedere politic, departe de maturitatea gândirii marxiste; totuși ele grupau mai în totdeauna intelectuali apropiați de mișcările sociale extremiste, intelectuali care, cu toată buna lor credință, cu întrebările minții și frământările conștiinței lor, se pronunțau în conflictul fundamental pentru revoluție". „Căutările și revolta suprarealiștilor exprimau ura lor neîmpăcată împotriva moralei burgheze, gândirea lor revoluționară aprinsă, deși anarhistă. Legătura profundă a focurilor de avangardă — în teatru, arhitectură, muzică și literatură — cu centrele de gândire extremistă, se rupe într-un mod tragic la începutul anilor 30". Din ce cauză?

Pentru că — explică imediat Kott — gândirea marxistă ar fi fost paralizată de dogmatism și ar fi început să dea îndărăt în fața analizei pozițiilor științifice noi, a teoriilor școlii neofilologice din Praga, a tezelor cercului logistic din Viena, a încetat să mai generalizeze ultimele cuceriri ale fizicii, biologiei, biochimiei și ciberneticii, cramponându-se în schimb de diverse formulări moarte și „refuzînd să-și pună noi chestiuni și noi probleme". Se califica imediat ca antipopular, antirevoluționar și antiumanism tot ce în arta occidentală era căutare de expresie nouă, dincolo de convențiile celui de-al XIX-lea secol". O asemenea situație, — consideră Kott — nu putea duce decît la ruptura amintită. Deși în raportul său criticul polonez se ridică împotriva mitologiei și cere o confruntare permanentă a teoriilor cu faptele, el e primul care construiește prin astfel de afirmații pure legende și vrea să ne facă să credem în ele cu orice preț. E oare adevărat că mai întotdeauna „mediile intelectuale de avangardă au fost legate de radicalismul social și politic", că „se pronunțau în conflictul fundamental pentru revoluție?" Kott citează pe suprarealiști. Dar mișcările de avangardă nu s-au rezumat în secolul XX nu-

mai la suprarealism. Futurismul italian s-a identificat de la început cu fascismul, glorificînd „l'amore del pericolo e della violenza, del patriotismo e la guerra, solo igiene del mondo e sola morala educatrice" și cerînd poezilor, pictorilor, sculptorilor și muzicienilor „ammirare le formidabili simfonie degli shrapnels e le folii sulture che la nostra ispirata artiglieria foggia nelle masse nemiche" (Prefața lui Marinetti la *Antologia: I Poeti Futuristi* 1912).

Aripa mistică a expresionismului german, de loc neglijabilă, mă îndoiesc că „se pronunța în conflictul fundamental pentru revoluție" și aceasta înainte de anii treizeci. Admiratorii expresioniștilor germani s-au simțit acasă în paginile „Gîndirii", cea mai radical reacționară publicație literară romînească.

După primul război mondial, nici „purismul" lui Valéry și Ștefan George n-a numărat puțini adepți în rîndul tinerilor poeți. Ei socotește oare Kott și pe ei exponenți ai spiritului de avangardă, căutători de expresii artistice noi, dincolo de convențiile celui de al XIX-lea secol? Dacă da, cum se împacă disprețul lor pentru „der Pöbel", pentru „vulg", pentru „gloață", cu radicalismul social-politic despre care a fost vorba? Dar chiar noțiunile de care se folosește Kott sînt foarte vagi, labile, și nu știu la ce fel de analiză marxistă serioasă ne invită autorul pe baza lor.

Ce înseamnă „radicalism social-politic"? Ce trebuie să înțelegem prin „mișcări sociale extremiste"? Plutim în plin haos. Futuriștii italieni — am spus — erau fasciști. Fascismul e o mișcare socială, și extremistă și radicală dacă vrei. Ca și național-socialismul, gata pînă la urmă poate „să se și pronunțe în conflictul fundamental pentru revoluție", însă așa cum o înțelege el.

„Trăiriștii" noștri existențialiști „avant la lettre" erau foarte radicali și extremiști. Atît de radicali și de extremiști încît au ridicat asasinatul la rangul unei experiențe

vitale majore. Trebuie să-i socotim și pe ei în rîndul gînditorilor de avangardă?

De altfel, noțiunea de anarhism, în domeniul intelectual, așa cum o folosește Kott poate desemna cele mai deosebite poziții. Filozoful rus mistic și pansexualist Rozanov era și el un anarhist, dacă vreți. Nietzsche, cu nihilismul lui, la fel.

Dar e evident că aceștia n-au fost nici măcar oameni de stînga. Ce mai păstrează atunci asemenea formulări confuze din criteriul revoluționar de clasă?

În sfîrșit, să fie oare adevărat că preținsul refuz al marxismului de a analiza moile teorii estetice și atitudinea refractară a comuniștilor față de experiențele artistice mai îndrăznețe au provocat în ultimele decenii, „antinomia tragică“ dintre spiritul revoluționar și spiritul de avangardă?

N-a avut aici ideologia școlilor, grupărilor și curentelor, de care vorbește Kott, nici un rol? Ca toți revizionisții, Kott flutură steagul luptei împotriva dogmatismului, cerînd o analiză concretă istorică a particularităților fiecărui fenomen. E cazul atunci să dea măcar el urmare acestor deziderate. Dar considerațiile pe care le face plutesc în eter, deasupra evenimentelor, într-o lume unde n-au avut loc niciodată crize economice, greve, războaie și revoluții.

Să iau chiar exemplul lui. Cînd s-a produs ruptura definitivă a suprarealiștilor de mișcarea comunistă internațională? Oare nu în epoca venirii lui Hitler la putere, în anii cînd problema luptei organizate și unite împotriva fascismului s-a ridicat cu o deosebită acuitate? Și oare nu în aceste împrejurări André Breton a respins sub o frazeologie ultrarevoluționară, ideea oricărei participări a amicilor săi, **ca artiști, cu mijloacele artei, la acțiune?**

Suprarealiștii se declarau gata oricînd să iasă în stradă. Dar refuzau să facă ceea ce numeau ei „propagandă“, pentru că revoluția în artă o reduceau exclusiv la expresie.

Pictura „socială“ (cu conținut manifest revoluționar) scrie Breton — rămîne, ori

ce s-ar spune, un gen secundar. Și adaugă: „Noi îi opunem pictura al cărei conținut latent, independent de subiectul exprimat e revoluționar“¹⁾. Peisajele comunistului Courbet erau astfel opuse tablourilor istorice ale lui David. La fel și în poezie, valoarea revoluționară a versurilor lui Rimbaud nu stătea — după șeful suprarealiștilor, — în mărturia lăsată de poet asupra dramei sociale din jurul său, ci într-o preocupare de ordin tehnic, în „ambția“ de a „traduce lumea într-un limbaj nou“.

Din aceleași motive Breton dezaproba orientarea pe care Aragon a încercat să o dea poeziei, prin poemul său „Frontul Roșu“. Imprejurările istorice decisive au scos la iveală în epoca 1930—1935 mai viu, mai limpede contradicțiile ireductibile dintre suprarealism și revoluție.

Din ce dilemă nu reușeau să iasă mereu Breton și amicii săi?

Pe de o parte afirmau mereu să suprarealiștii nu înțelegeau să facă o revoluție de cabinet, că nu sînt niște băieți de familie care se sperie de dinamită; pe de altă parte se fereau, în cel mai autentic spirit mic-burghez, ca revolta lor să depășească un plan strict intelectual. „Realitatea imediată a revoluției suprarealiste, — scriau ei într-un manifest din 1925, — nu-i atît de a schimba ceva în ordinea fizică și aparentă a lucrurilor, cît de a crea o mișcare în mințile oamenilor. Ideea unei revoluții suprarealiste vizează substanța profundă și ordinea gîndirii... Ea urmărește să creeze, înainte de toate, un misticism de un gen nou“.

Și chiar după ce au acceptat ideea că revoluția aceasta pe care o propovăduiau trebuie să fie și socială, chiar după ce au admis că ea nu poate fi înfăptuită decît prin acțiunea proletariatului, înarmaț cu o concepție materialistă asupra istoriei, în fața întrebării „atunci ce urmează să faceți pentru a pune de acord faptele cu cuvintele voastre?“, se întorceau iarăși la micul lor univers intelectual, răspunzînd

¹⁾ André Bréton — „Position politique du surrealisme“ pag. 74.

că își rezervă rolul de a explora în numele revoluției terenurile necercetate ale „amorului, visului, nebuniei, artei și religiei”. (A. Breton, „Cel de al doilea Manifest al suprarealismului”). Suprarealismul a fost — după cum se vede — una din cele mai periculoase diversiuni produse de ideologia burgheză în stadiul descompunerii ei, întrucît reușea să facă jocul claselor stăpînitoare îndărătul unor profesii de credințe ultra-revoluționare.

Teza că poezii, muzicienii și pictorii de avangardă au ajuns să îmbrățișeze idei politice și sociale reacționare, printr-un fel de autoadaptare istorică la portretul sumbru ce li se făcea în numele marxismului, e de-a dreptul puerilă. Iau din nou exemplul lui Kott. Erau suprarealiștii oameni pe care să-i sperie cîteva violențe verbale? Cine a uitat cu ce expresii tandre se tratau între ei și că printre acestea titlurile de „flic” (agent) și „curé” (popă) nu erau cele mai rare? Cum poate fi atunci explicată evoluția lui Breton către astrologie și ocultism, sau a lui Salvador Dali către rasism numai printr-o simplă schimbare de humoare? Atracția pentru mistica numerelor și a numelor, șeful suprarealiștilor și-a mărturisit-o încă de mult din „Nadja”. Chiar în primul Manifest proclamas: „miraculosul e întotdeauna frumos, oricare miraculos e frumos; de fapt, singur miraculosul e cu adevărat frumos”. (Manifeste du surréalisme, pag. 24).

Un dispreț anarhist pentru umanitate, ridicat la forme de paroxism demential, Breton îl dădea ca însăși rațiunea de existență a mișcării: „Suprarealismul — scria el — nu se teme a deveni o dogmă a revoltei absolute, a nesupunerii totale, a sabotajului în regulă, și el nu așteaptă nimic decît de la violență. Actul suprarealist cel mai simplu consistă în a ieși pe stradă cu revolverul în mînă și a trage la întîmplare, cît poți în mulțime. Cine n-a avut măcar odată pofta de a sfîrși astfel cu micul sistem de abrutizare și de îndobitocire în vigoare își are locul său în

această gloată bună de carne de tun” (Second Manifeste du Surréalisme, pag. 11—12).

Viața a făcut să apară clar caracterul diversionist al suprarealismului. La noi, în anii 1945—1947, în plină revoluție populară. Gherasim Luca și Trost proclamau „amorul” „metoda general-revoluționară” cea mai apropiată eliberării omului de toate alienările. „După atîtea încercări infructuoase pentru găsirea unei metode concrete revoluționare care să nu fie pătată de nici un reziduu idealist — scriau ei — am ajuns să considerăm magnetismul erotic ca suportul nostru insurecțional cel mai valabil” (Gherasim Luca et Trost — Dialectique de la Dialectique — Message adressé au mouvement surréaliste international S. 1945) și încîntați că acest „mare perturbator” reușește să infirme citeodată chiar diviziunea societății în clase, recomandau „erotizarea fără limită a proletariatului, ca gajul cel mai prețios ce i se poate descoperi pentru a-i asigura de-a lungul epocii mizerabile pe care o străbatem, o reală dezvoltare revoluționară” (ibid).

Ceea ce ascunde cu grijă Kott în toată teoria sa este rădăcina reală a „antinomie” la care se referă, contradicția de neîmpăcat între spiritul revoluționar și substratul ideologic idealist, mistic, iraționalist și antipopular al așa zisului spirit de avangardă. Pe ce fond se nasc „inovațiile” artistice moderniste? Ce conținut le determină? Acestea sînt întrebări pe care Kott refuză să și le pună, pentru că a răspunde la ele ar însemna să recunoască faptul că aproape în totdeauna dincolo de frazeologia revoluționară tocmai un fond ideologic obscurantist, reacționar cere asemenea forme particulare de expresie. Automatismul suprarealist traduce direct credința mistică a inventatorilor lui, într-o forță magică, revelatorie a subconștientului și hazardului. Stilizarea expresionistă, deformația halucinantă pe care o introduce ea în imaginea lumii din jur, convingerea solipsistă în singura existență a eului artistic. Limbajul abscons al her-

meticilor și puriștilor, aristocratismul intelectual, disprețul pentru vulg.

Kott nu vrea să se ocupe de acestea, tocmai pentru că obiectivul lui este de a propune artei revoluționare asimilarea „inovațiilor” moderniste. Ba mai mult chiar, el lasă să se înțeleagă că adevărata artă socialistă nu se poate crea decât cu asemenea mijloace. E de altfel o idee pe care o împărtășesc și alți scriitori polonezi ca Sandauer, cehi ca Milan Kundera sau jugoslavi ca Marko Ristici și Bihali Merin.

Dar caracterul ei revizionist l-a scos practica artistică însăși la iveală. În Polonia ca și în Jugoslavia destul de mulți poeți, pictori, regizori și muzicieni au trecut la o frenetică aplicare a „inovațiilor” moderniste în creația lor, sub cuvânt că urmăresc o înnoire radicală a artei revoluționare. Ce a ieșit, s-a văzut! Un șir de elucubrații de cea mai tristă speță, un șir de pasișe nefericite după modelele genului pe care le consacră astăzi occidentul capitalist.

O asemenea variantă „socialistă” a dramaturgiei absurdului de tipul Bekett-Ionescu, a poeziei scrisă sub efectul drogurilor în maniera lui Michaux, a picturii executată prin mizgălire a pinzei după rețeta lui Paul Klee sau Soulages are tot atita legătură cu arta revoluționară cât are Banca Angliei cu Banca noastră de Stat.

Toată vorbăria în jurul adaptării modernismului nu este în stare să înșele bunul simț popular. Masele manifestă o repulsie categorică pentru astfel de produse ale decadentismului. Moderniștii au încercat mai de mult să se justifice, explicând că absurditatea și monstruosul creației lor exprimă înstrăinarea de omenească a lumii capitaliste împotriva căreia ei ar protesta printr-un fel de non-artă. Argumentul acesta n-are nici o consistență. Dar admitând chiar că ar fi așa, de ce în realitatea socialistă, modernismul își păstrează același caracter violent antiuman? De fapt nici nu e vorba aici de un protest împotriva lumii burgheze, ci de o respingere în spi-

rit distructiv, nihilist, a umanității în genere. În conformitate cu fondul sufletească antisocial care le-a generat, „inovațiile” moderniste s-au dovedit a servi azi în lumea noastră nouă, nu promovării ideologiei socialiste, ci dimpotrivă, defetismului celui mai respingător, cinismului celui mai sumbru, disprețului celui mai sălbatic față de om. Jan Kott, de pildă, urmărind probabil concilierea „spiritului de avangardă” cu „spiritul revoluționar” — așa cum îl înțelege el — a tradus singur o serie întregă de piese ultramoderniste franceze pe care le-a recomandat regizorilor și în scris, găsind că nimic nu răspunde mai bine năzuințelor actuale sufletești ale tinerețului polonez ca filozofia deznădejdiei radicale, a pesimismului absolut și a silei nemărginite de existență din teatrul lui S. Bekett sau E. Ionescu (**En attendant Godot** (Așteptându-l pe Godot); **Fin de Partie** (Sfârșit de Partidă); **Les Chaises** (Scaunele) etc. lucrări puse de altfel pină la urmă chiar în scenă.

Nu-i de mirare de asemenea că „Figaro Littéraire” reproduce entuziasmat în numărul său din 22 februarie 1958 versurile tinărului poet ceh Oldrich Mikulecick. Și el „experimentează” viziunea modernă apocaliptică asupra universului pentru a spune nici mai mult nici mai puțin că omenirea e un fel de bilci imens, unde un individ chel suit pe estradă invită lumea să intre în regnul „viermilor și limbricilor”, făgăduindu-le astfel fericirea universală, sfârșitul lacrimilor, tăcerea eternă. Iar atitudinea autorului față de această situație se concretizează în intervenția unui om din mulțime, „trist ca o coadă de cîine fără stăpîn” și care strigă: „prieteni, nu lăsați să mi se calce în picioare nenorocirea, ea singură ne rămîne...” „a mînca, a bea, a dormi / iată istoria noastră / să-i mai adăogăm grohăitul intestinelor / și tîritul nostru / la întîlnirea pîntecelor sterpe”. Fără îndoială că pentru extragerea unor asemenea concepții despre viață nu sînt indicate mijloacele de in-

vestigare realistă a lumii din jur și sînt necesare proiecțiile delirante ale inconștiențului.

Ca să descopere un sens „revoluționar” în observațiile abstracționiste, criticul sîrb Sreten Marici nu se sfiește să se declare în dezacord chiar cu Marx, care spune că „natura luată abstract, în sine, împietrită în separația ei de om nu e nimic pentru om”. Simpatia suprarealistului Ponge pentru obiectele „fără vreo semnificație în ordinea practică a lumii”, pentru „natura fără oameni”, pentru imposibila puritate a unei lumi așa cum era ea înainte de păcatul originar, înainte de a fi fost pusă la dispoziția primului cuplu, el o găsește „revoluționară”, sau mai exact „pre-revoluționară” întru cît conține „o negație sistematică a absurdelor suprastructuri umane”. Și pe acest temei desfășoară un efort penibil spre a ne convinge cît sînt de „socialiste” experiențele poetice ale lui Vasco Popa, revoltat împotriva obiectelor realității noastre, mulțimii de „lucruri noi, stîngace, barbare”, neadaptate încă dorințelor omenești. Autorul scrie :

„Mi-au schimbat forma, m-am desfăcut în patru, m-am strîns, m-am înfășurat, m-am desfășurat, nemaîștiind unde să mă așez. E ca și cum obiectele ar fi bătut spațiul. Simt dureros că-mi uit înțetul cu înțetul înfățișarea. Și dacă vreodată voi avea ocazia să mă salvez din această inundație a obiectelor, voi mai putea oare să-mi regăsesc propriile forme?”

„E deajuns un pas greșit, un gest și voi simți din nou muchiile lor tăioase, greutatea lor, oarbă și încăpățînată.”

Criticul vede aici un protest revoluționar, în spiritul socialismului, împotriva diferitelor forme ale alienării care s-ar mai păstra încă în viața noastră. „În loc să-i ajute omului de a adapta lumea la dorințele sale, aceste nenumărate obiecte, aceste instituții, aceste echipamente, monstruos de absurde, ne înstrăinează de noi înșine”. (Sreten Marici — „Revoluție, trecut, poezie”).

De fapt însă Vasco Popa se revoltă aici ca toți suprarealiștii împotriva a ceea ce

numesc ei „tiranía realității obiective” și proclamă de asemeni în spiritul lor supremația absolută a dorinței individului, a dorinței „singur resort al universului”, „singura rigoare pe care omul trebuie să o cunoască” — așa cum socotește Breton. (L'Amour Fou). Iar exegeza la care sîntem invitați se reduce la o veche trișerie cu termenii.

Nimic nu e în asemenea acte revoluționar atîta vreme cît ideea comunistă a transformării lumii nu pleacă de la necesitățile obiective istorice, de la efortul constructiv al maselor muncitoare pentru edificarea unei noi ordini sociale, ci de la proiecțiile subiective, anarhice ale eului izolat. Dimpotrivă, fișnește din ele aceeași surdă neacomodare intelectualistă, același refuz de încadrare în munca dificilă generală, aceeași singularizare meschină, egoistă. Și pe deasupra, cu pretenția de a se numi atitudine revoluționară.

Dar ce înseamnă atitudine revoluționară în afara sau deasupra revoluției socialiste, a problemelor ei istorice, concrete, pentru rezolvarea cărora luptă în lumea întregă milioane de oameni, sub conducerea partidelor comuniste și muncitorești ? Cuvîntul golit de acest conținut nu mai servește astăzi decît unei demagogii suspecte. Henri Lefébvre nu pledează și el de pe pozițiile revizionismului manifest pentru „un romantism revoluționar” ? În ce să rezide însă revoluționarismul acestui non romantism, cînd promotorul lui afirmă de la început că idealul socialismului și comunismului și-a pierdut strălucirea pînă și în sufletul partizanilor săi cei mai fideli, nemaî stimulînd „acțiunea și curajul”, iar omenirea se găsește astăzi în fața unui „vid spiritual” ? Revoluționar rămîne pentru Lefébvre în momentul actual doar „posibilul”, lucrul necristalizat încă, presimțit, așteptat, deschis tuturor surprizelor. Jongleria cu cuvintele întrece aici orice măsură. Lefébvre își putea boteza foarte bine noua formulă pe care o propune artel, romantism al posibilului, al virtualului, al aventurii, sau cine știe cum altfel. El se încăpățînează totuși să-i zică romantism

revoluționar. Și aceasta deoarece ca toți revizionisții nu crede în fond deloc că idealul socialismului și comunismului și-a pierdut strălucirea în ochii maselor, că nu mai stimulează curajul și acțiunea. Dimpotrivă, are conștiința secretă că lucrurile stau cu totul altfel și se simte prin urmare împins să agite în mod demagogic ideea revoluției, a refuzului injustiției sociale, mizeriei și suferinței pe care le îndură atîția oameni.

Pe tărîmul logicei celei mai elementare, nu e posibilă astăzi o negare **nefilistină**, **neipocrită**, a relerelor de care suferă umanitatea fără să se țină seama de critica lumii burgheze făcută în numele socialismului. Cum sînt obligați să o recunoască pînă și adversarii săi de bună credință, el a izbutit să ruineze într-un mod definitiv mărginirea, duplicitatea, fondul diversionist sau utopismul altor critici. Cine pretinde că stă pe pozițiile negației revoluționare a răului social dar și-a pierdut încrederea în idealul comunist, ca să demonstreze că nu e un simplu demagog, trebuie să arate ce nou ideal pe care marxismul nu l-a denunțat ca o formă de perpetuare a dezumanizării capitaliste, îl însuflețește. Pentru Lefebvre, acesta e „vidul spiritual“ deschis posibilului. Cu alte cuvinte refuzul realității și disponibilitatea totală. Dar cine nu vede aici eterna nădejde mic-burgheză în facultățile magice ale hazardului asociată cu un fatalism prost camuflat? „Omul în prada posibilului?“. Pentru aceasta nu e nevoie de un manifest. Domnul Prudhomme, ca și domnul Lefter Popescu au trăit întotdeauna într-o astfel de filozofie. E un merit al revizionismului însă — trebuie să o recunoaștem — ca o astfel de atitudine în fața vieții să fie considerată „revoluționară“.

Lefebvre se declară bine înțeles și el împotriva realismului. După felul cum își reprezintă atitudinea revoluționară era și de așteptat. „Abusul între realism și anti-realism, între act și idee — scrie el — trebuie de asemeni să dispară, dar paradoxul, din punctul de vedere al platului realism prin introducerea imaginilor extreme și al imaginației eliberate, pătrun-

zînd realul, — dincolo de distorsiunea dintre obiectiv și subiectiv și nu închipuindu-și-l pe acesta din urmă drept un reflex plat al celui dintîi“. („Vers un romantisme révolutionnaire“. N.R.F.-Octobre, 1957, pag. 668).

Iarăși apare evident că așa cum nu se poate face astăzi o artă consecvent realistă, fără perspectiva socialismului asupra vieții, nu e posibilă nici o artă socialistă în afara realismului.

Lefebvre are nevoie de contopirea subiectivului cu obiectivul, de o „fantezie deslănțuită“, de „imagini extreme“, „frenetice“, „furioase“ — cum spune în altă parte — tocmai pentru că profesază un fals revoluționarism, o demagogie în jurul noțiunii de revoluție.

Condiția primă a unei arte autentic revoluționare este de a acționa asupra conștiinței maselor, transformînd pe căile ei specifice, ideile în acțiune. Aceasta presupune de la început raportarea la un fond de probleme comun, a căror rezolvare să se verifice în practica vieții. Dar o astfel de legătură nu e posibilă decît dacă se bazează pe o realitate obiectivă. Fără sprijinul ei încetează însăși comunicarea între oameni și ori cîtă gălgăie ar face moderniștii cu privire la intențiile lor „revoluționare“, atîta vreme cît se bălăcesc într-un subiectivism fără ieșire, n-au cum să clinească nici un fir de praful din ordinea lumii capitaliste.

Aragon, Eluard, Brecht, Nazim Hikmet, Becher, Neruda, Diego Rivera, Guillen sau la noi Geo Bogza și Perahim, au reușit să ajungă la o artă pusă efectiv în slujba Revoluției, numai după ce sub influența ideologiei clasei muncitoare, au început să fie consecvenți cu ei înșiși, să gîndească și să simtă ca niște soldați angajați direct în luptă pentru triumful socialismului. Și aceasta i-a smuls înainte de toate din universul lor singularizat, bintuit de proiecțiile delirante ale subconștientului, întorcîndu-i cu fața către lumea vie din jur. Arta revoluționară e obligată deci să oglindească realitatea obiectivă în mijlocul căreia trăiesc mulțimile chemate de

ea la acțiune, să poată dovedi permanent că ideile pe care le promovează cresc nemijlocit din mișcarea acestei realități. Prin urmare trebuie să dea în ori ce problemă abordată, imaginea concretă a vieții sociale și totodată legitatea dezvoltării ei istorice. Aceasta înseamnă însă a face realism. O artă revoluționară, lipsită de eficiență e un non-sens. Artă revoluționară în epoca noastră înseamnă artă socialistă. Și condiția eficienței artei socialiste e realismul ei.

*

Ar fi și greșit și primejdios să subestimăm ecoul unor astfel de tendințe revizioniste în viața noastră literară, cu toate că ea n-a trecut, datorită îndrumării principiale și ferme a Partidului, prin convulsunile din alte părți și nu și-a întrerupt efervescența creatoare. Scriitorii români, în majoritatea lor zdrobitoare, au rămas credincioși principiilor realismului socialist, și nu numai că le-au apărat prin scris sau prin viu grai, în diferite intervenții, dar au căutat să le valorifice în primul rând prin opere, care să mărească în ochii tuturor prestigiul literaturii noi. Dacă ar fi să citez doar ultimul roman al tinărului prozator Titus Popovici, „Setea“, și încă aș da un exemplu elocvent.

Presiunea ideologică străină rămâne însă presiune și n-avem voie să-i neglijăm efectele, deoarece chiar atunci când ele nu reușesc să schimbe drumul literaturii noastre, se traduc într-o slăbire a posibilităților ei. Lucrurile, e datoria noastră să le privim și așa. Ideile greșite necombătute sau combătute insuficient, confuziile nerisipite, insinuate fie și sub o formă obscură în viața literară, fac ca să se scrie mai puține piese, mai puține romane în care să strălucească un mesaj profund al lumii socialiste.

Răspunderea criticilor pentru astfel de lipsuri sare în ochi imediat. Și la noi s-a discutat mult în ultima vreme despre realism. S-au făcut numeroase considerații asupra romanului și asupra prozei în genere. Ecoul

uneia din tendințele despre care am vorbit, s-a resimțit într-o absolutizare a realismului și o ocolire a caracterului său socialist în literatura noastră nouă. Când romane ca „Bietul Ioanide“ de G. Călinescu sau „Groapa“ de Eugen Barbu, sînt puse pe același plan cu „Pasărea furtunii“ de Petru Dumitriu sau cu „Străinul“ lui Titus Popovici, deosebiri principiale încep să fie lăsate la o parte. Când critica tratează în mod egal o carte care militează nemijlocit pentru socialism, prin toată problematica ei, ca „La cea mai înaltă tensiune“ de Nagy István, și o carte care poate năzui către același lucru doar ca o consecință a faptului că demască lumea burgheză de ieri, așa cum face, să zicem „Glasul“ lui Iulian Vesper, ideea de conținut nou căpătă un sens atît de vag încît nu e greu să fie uitată pe drum.

Se crează un climat prielnic dizolvării literaturii încărcate, într-adevăr, cu un mesaj revoluționar, într-o literatură care e încă foarte departe de a avea această calitate. Și devin deopotrivă realist-socialiste „Desfășurarea“ lui Marin Preda și o serie de evocări istorice cu plăieși și haiduci, de tipul „Brazdă și Paloș“ sau „Alei, codrurile firtate!“.

Nu mă gîndesc nici o clipă să contest că și opere care se ocupă de trecut, pot transmite un mesaj revoluționar. E de pildă mai mult socialism în „Desculț“ al lui Zaharia Stancu, în „Moromeții“ lui Marin Preda, într-un „Om între oameni“ al lui Camil Petrescu decît în nu știu cîte istorisiri cu moși „dumiriți“ sau babe cîștigate la cauza îmbunătățirii raselor de galinacee. Vorbesc însă de lucrări care, de la început, nu-și propun să investigheze trecutul, ca și prezentul, într-un spirit revoluționar. Ele contribuie desigur la formarea conștiinței socialiste, cînd, ca întreaga literatură realist critică, execută o operă de demistificare, risipind ultimele iluzii ale oamenilor asupra ordinii burgheze.

Aceasta însă cu condiția ca acțiunea directă de educație comunistă a maselor pe

căile specifice ale artei să stea în primul plan, să dea un sens precis întregii creații literare.

Dacă singură negația vechiului, ar copleși scrisul nostru, însuși spiritul lui revoluționar ar fi amenințat, pentru că numai refuzul unei ordini nedrepte încă nu constituie afirmarea alteia, superioare, noi.

Este exact primejdia pe care organele de îndrumare au semnalat-o în planul editurilor, la un moment dat. Dar la rădăcina ei stă și o carență serioasă a criticii. În numeroase cronicile literare termenul de realism e folosit adesea în accepția echivocă, de care am vorbit, și problema dacă volumul discutat aduce sau nu o perspectivă socialistă asupra vieții, pare să nu intereseze în mod deosebit pe cronicar. Vorbind despre „Romanul actual și simțul realului“, („Viața Românească“ nr. 6/1957) Lucian Raicu insistă asupra sentimentului de concret în literatură, neglijând aproape complect factorul ideologic. „Spun realism — scria el: în înțeles de contact original și imediat cu viața“. „Numesc realist — adăuga — acea literatură care-mi dă senzația acută a vieții și a vieții interioare și care face efortul să reproducă nu numai sensurile obiective ale realității, dar realitatea cea mai concretă și mai palpabilă, eliminând ori lăsând pe un plan secundar ficțiunea directă, imaginația exterioară elementului concret al vieții“ (s.n.). Pe baza unui asemenea criteriu, nu se mai făcea nici o distincție de ordin principal între „Cronica de familie“, sau „Descult“, de pildă, și „Groapa“.

Noul roman al lui Ion Marin Sadoveanu a fost primit de critică pe bună dreptate, cu multă căldură. „Ion Sîntu“, e istoria formării unui caracter de artist, un „Bildungsroman“ cum se spune, de netăgăduită valoare; autorul are meritul de a fi introdus în urmărirea procesului moral de care se ocupă și rolul factorului revoluționar. El se interesează prin urmare pe multe pagini de ecourile frământărilor sociale în sufletul eroului său. Nici un cronicar n-a acordat însă acestei probleme decât un interes pur convențional. Faptul că lucrurile sînt prezentate aici uneori destul de sche-

matic, că intervin deformări simpliste ale realităților, că între țăranul răzvrătit Manea Strapalea, marinarul rus Ivan Maximovici de pe crucișătorul Potemkin, profesorul State Ciubotel, și dădaca lui Ion Sîntu, se crează un fel de organizație clandestină care acționează prompt în toate împrejurările istorice esențiale, n-a deranjat pe nimeni.

Ideea că pentru scriitorul înzestrat cu un viguros talent realist, chestiunea orientării ideologice e secundară, prinde astfel teren. Autorul „Groapei“ de exemplu, după apariția romanului, s-a războit chiar cu criticii care au încercat, după opinia lui, să-i deformeze viziunea, cerîndu-i ca din lumea mahalalei să nu omită și lupta muncitorilor împotriva exploatării și mizeriei, descrise în carte. Episodul consacrat grevei „setebîștilor“, publicat în „Viața Românească“ a dispărut din volum și cu ocazia unui articol, Eugen Barbu s-a felicitat pentru aceasta.

Realism „pur și simplu“, fără interpretarea faptelor, fără ideologia socialistă, am văzut că doresc să facă și partizanii „adevărului integral“. Ca și în alte părți, la noi, ei nu reușesc să producă, pornind de la acest deziderat, decât tot o literatură încărcată de ideologie, dar de ideologia defetistă a micului burghez. Nu neapărat faptul că se simt atrași în mod aproape exclusiv de aspectele negative ale vieții, o dovedește, ci mai ales spiritul în care amatorii noștri de situații sumbre tind să prezînte lucrurile.

Și în schițele lui Nicolaie Tic, „Decorația“ sau „Căruciorul“, și în nuvela lui Octav Păscăluță „Echinoc“, și în portretele de șmecheri ale Soniei Larian apare același punct de vedere sceptic, dezabuzat asupra răului social. Oamenii nu se schimbă, ticăloșia reînvie sub alte forme, degeaba ne lăudăm că am făcut și am dres, iată sentimentul inițial cu care se pornește la investigarea realității, aici.

Cu un fel de satisfacție mărunță se înregistrează tot ce poate reduce imaginea vieții din jur la orizontul mic-burghez. Recenzînd în Viața Românească nr. 11 nuvela Ioanei Munteanu „Întoarcerea“, Radu

Cosașu teoretizează chiar această tendință „neo-realistă“, cum îi zice el : „Proza bună obligă o coborîre la tern, la comun, la diurn“, stabilește de la început autorul. Și ca să nu mai fie nici o îndoială despre ce e vorba, precizează imediat că : „oamenii“ Ioanei Munteanu „nu-s eroi de concepție, de idei, purtători, cum ne place atât de des să proclamăm, ai unor „mesaje înalte“, că „absorbiți de existența imediată“ nu se arată dispuși „la schimb de idei și sentimente majore“.

Ei rămîn, cum se constată din nuvelă, încliați într-un univers meschin, rutinier, ne-atins în nici un fel de prefacerile lumii socialiste. Literatura aceasta nu se războiește de fapt cu o imagine falsă, idilică, a realității, ci cu însăși ideea că viața noastră se află într-un proces revoluționar. Ea are miopia cruntă și încăpățînată mic-burgheză, de a nu recunoaște în jur decît ceea ce repetă tabloul vechii lumi. Ca în povestea lui Gorki cu acele de păr, se cramponează de micile ei constatări.

Noi nu generalizăm, se apără teoreticienii „adevărului integral“, arătăm numai niște întîmplări verificate, strict locale. De ce să se scoată de aici că denigrăm realitatea socialistă ?

Sigur că unei schițe sau unei nuvele nu i se poate cere să dea imaginea întregii realității. Sigur că nu ori ce personaj trebuie să rezume automat o categorie socială, așa cum nici o situație nu e obligată să fie neapărat un rezumat al stărilor de fapt, pe scară națională. Aici e vorba însă de cu totul altceva. O imagine e o parte dintr-o totalitate. Viața nu se poate izola, circumscrie, rupe din țesătura ei integrală. Într-o bucată literară, chiar limitată la un fapt local, imaginea întregului e implicată și poate fi dedusă în liniile ei mari. Există mereu o țesătură organică între parte și tot ca în natură, unde dintr-un dinte de om nu se poate reconstitui niciodată un mamut.

Unitatea aceasta o dă tocmai concepția generală despre viață și oricît ar striga colecționarul de fapte brute că se rezumă doar la relatarea lor exactă, există o optică particulară care-i trădează, prelungind

liniile schiței către tabloul de ansamblu. Să lău de pildă, bucata lui Ion Sîrbu „Cum se sparge gheața“, apărută în „Gazeta literară“ nr. 37 din sept. 1957.

S-ar putea spune că și obiectul ei e destul de anodin și local. Povestea unui manuscris, care suferă nenumărate modificări, într-o redacție, ca să sfîrșească prin a nu mai semăna deloc cu forma lui inițială, la publicare.

Toate precauțiile luate în bagatelizarea faptului (o revistă obscură de pedagogie, un colaborator de provincie timid, etc.) nu schimbă totuși optica negativistă a schiței. Întîmplarea e înfățișată cu o neîncredere radicală în ori ce posibilitate de afirmare a științei la noi. Eroul, un profesor modest, bine pregătit, sîrguincios, cu o experiență de peste douăzeci și cinci de ani, mucește undeva departe de Capitală. În fruntea revistei de educație din București se află în schimb Tovarășul Dominic, un personaj elegant, afabil, pe buze veșnic cu cîteva fraze principiale : „E nevoie să ne scrieți un articol concentrat, actual, bogat în fapte și care, mai ales, să deschidă „orizonturi“. Redactorul-șef își tratează interlocutorii cu „țigări bulgărești“ (aluzie la desele lui voiaje în străinătate), stă instalat la un birou stil empire, ascultă radio-ul și ciugulește un sandviș cu salam de Sibiu. Redactorul care lucrează cu profesorul nostru, e un fost elev al său, băiat bun, dar fricos. El transmite supus pretențiile stupide ale șefului său, însoțindu-le doar de încurajarea complice, adăugată cu creionul pe marginea corespondenței oficiale : „Nu vă lăsați. Scrieți. Gheața trebuie să se spargă“.

Toată ironia autorului se îndreaptă împotriva celor care-și mai fac iluzii că s-ar putea întîmpla așa ceva. Eroul își rescrie de cinci ori lucrarea, călătorește de patru ori la București, ajunge de la studiul de 35 de pagini, „problema educației morale“ la articolul de trei pagini jumătate, dactilografiate la două rînduri : „cum asigur în calitate de diriginte curățenia clasei și a coridorului“. Pînă la urmă, în revistă, apare sub semnătura lui o notă, indicînd

„măsurile de luat ca elevii să nu fumeze în pauze“. La încasarea drepturilor de autor (se precizează 88 de lei și 62 de bani) constată că și alți colaboratori, dascăli cu studii de specialitate serioase, au suferit același tratament. Tovarășul Dominic trece jovial, îi salută din mers și le adresează invitația cordială: „acum că s-a spart gheața, la teabă: avem nevoie de articole tari, esențiale. Cu o singură condiție însă: să fie concentrate, actuale, bazate pe fapte și mai ales să deschidă perspective“.

La titlul „Cum se sparge gheața“, faptele istorisite răspund printr-o concluzie de ordin general amară și definitivă. Intimplarea, în ciuda proporțiilor ei mărunte, e prezentată astfel încît realitatea din care se desprinde pare a avea o înfățișare jalnică. Eroul e ironizat pentru naivitatea lui formidabilă. El n-a aflat încă — ne comunică amuzat și compătimitor autorul — „cum merg lucrurile“. El mai ia în serios cuvinte ca „de oameni ca dumneata are nevoie școala noastră“. El mai epuizează bibliografia unei probleme înainte de a scrie despre ea. El mai crede (supremă candoare!) că se dorește într-adevăr ca articolele științifice „să deschidă orizonturi“. Autorul însă e convins exact de contrariul. Și în acest spirit acrit, blazat, ajuns la un scepticism total, istorisește trista aventură a profesorului Savu. E greu de reconstituit de aici, cum își reprezintă Ion D. Sîrbu întreaga noastră realitate? E exagerat a spune că sub pretextul satirizării unor practici detestabile, o denigrează în modul cel mai grosolan? Evident că nu. Literatura negativistă, la noi, ca și aiurea, începe — cum se vede — cu făgăduielile de credință cele mai fierbinți, făcute realismului. Ea se declară lipsită de prejudecăți, obiectivă, lucidă, aplicată strict asupra faptului constatat. Refuzînd însă, tacit, perspectiva socialistă, sfîrșește prin a trăda tocmai realismul, dînd o imagine sumbră, schimonosită a lumii în care trăim.

★

Același eșec îl înregistrează și încercările de reabilitare a modernismului. Unii dintre

scriitorii și criticii noștri, închipuindu-și că se poate milita pentru socialism nu numai decît pe calea realismului, au pornit să demonstreze cum pot fi „valorificate“ în cadrul literaturii revoluționare, diferite mijloace și procedee artistice anti-realiste. Tot felul de formule ca „modernitate“, „spirit modern“, „sensibilitate modernă“, au fost lansate cu această ocazie și utilizate într-o accepție foarte dubioasă. La revista „Steaua“ din Cluj, ideea a căpătat chiar un caracter programatic. Criticul publicației cerea poezilor noștri „să studieze și să-și însușească cele mai moderne descoperiri în domeniul artei poetice, al expresiei, al metaforei și în genere, al limbajului poetic, indiferent de unde vin“ (s.n.), precizînd într-o revenire că „acestea — spre deosebire de conținutul de idei și de sensul concret al reprezentărilor poetice — nu pot afecta concepția noastră realist-socialistă de zugrăvire a realității.“¹⁾ (s.n.) Colaboratorii „Stelei“ dădeau exemplu, pasișindu-l cînd pe Blaga, cînd pe Bacovia, cînd pe Robert Frost.

În „Tribuna“, Ion Oarcășu descoperea cu încîntare la Aurel Rău, ecoul „excelentei arte poetice a lui Ion Barbu“, „Ar trebui un cîntec încăpător precum / Fostnirea mă-tăsoasă a mărilor cu sare“, și-l felicita pe cîntărețul „Focurilor sacre“, pentru că „în-cearcă astăzi experiențe noi“, ceva mai „tulburi“, în care „ca într-un filigran“ pot fi recunoscuți „uneori Blaga, de cele mai multe ori Bacovia“. Alte calități deosebite ale lui Aurel Rău criticul le găsea în faptul că, poetul, „utilizează inteligent și am spune modern folclorul“, că aduce „o notă similară cu tulburarea armoniei tonale în muzica modernă“, ș.a.m.d. În revistă, Negoită Irimie, Ion Rahoveanu sau Gheorghe Chivu complectau lista pasișelor cu numele lui Emil Botta.

Universal, „spiritul modern“ n-a rămas cantonat la Cluj. În paginile „Contemporanului“ și „Gazetei literare“, Dumitru Micu relua ideea lui George Munteanu, formulînd-o mai tranșant. După el, chiar

¹⁾ *Avatarurile dogmatismului* „Contemporanul“ nr. 9/957.

unui procedeu suprarealist i se poate da o asemenea funcție încât să devină „opusul său“¹⁾ Criticul înregistra „semnele noi de lirism“ în producția tinerilor descoperind în Nichita Stănescu „un poet al emoțiilor subtile, al stărilor de reverie înfiorată, al amintirilor tulburătoare și al reprezentărilor fantastice“. Sina Dănciulescu i se relevă ca o artistă orientată spre „lirica de viziune“, înclinată spre „reprezentarea sensibilă a abstracțiunilor“, spre „cuprinderea într-un instantaneu a imaginii curgerii timpului în nesfârșit“. În Barbu Cioculescu vedea un cîntăreț al „vitalității telurice“; emul al lui Blaga, cu „excluderea însă a concepției din care odrăștește în bună parte această lirică“. După câteva muștrări adresate tinerilor poeți pentru „distanțarea de om, de problematica sa“, D. Micu conchidea: „Oricare i-ar fi structura psihică, ori încotro s-ar îndrepta preferințele sale tematice și oricît de singular i-ar fi timbrul vocii, un artist conștient de menirea sa, va găsi modalitatea corespunzătoare de a servi prin creație idealurile contemporaneității“ (s.n.)

Deci iarăși, ori ce formulă poetică e bună. Important rămîne numai ca artistul să adere la idealul lumii proletare. Teza împrumuturilor de procedee „moderne“, care să „inoiască“ arta realist-socialistă, Lucian Raicu o extindea la proză în „Viața Romînească“.

Dreptul la inovații estetice e invocat de cele mai multe ori în asemenea cazuri doar ca o diversivune. Niciodată arta nu și-a creat mijloace de expresie noi, independente de ce avea nevoie să spună. Procedeele moderniste născute din practica fugii de realitate n-au cum să contribuie la investigarea ei. Și faptul se verifică imediat. Vagul, obscurul, nebulosul poeziei decadente îngăduie unor poeți să pozeze în soldați, dar să iasă din rînduri; să se declare prezenți, dar să absenteze; să vorbească de socialism, dar să plutească undeva departe, deasupra lui,

¹⁾ D. Micu: „Discuții despre realismul socialist“, Probleme de creație (II), Gazeta literară nr. 20 mai 1957.

Virgil Teodorescu, propunîndu-și — de pildă — să glorifice modul în care lumea redobîndește întreaga ei frumusețe („Culoarea“ Viața Romînească — nr. 5, 1957) intră într-o adevărată pădure de simboluri cețoase. Pînă a invoca gestul lui Gabriel Péri sau Filimon Sîrbu, compasul imaginației, desfăcut în unghiurile gratuite ale automatismului suprarealist, îi îngăduie să se plimbe printr-un univers haotic și absurd, unde se întîlnesc laolaltă „teama de invazie a nostalgiei“, „desfășurarea lentă a scărilor în gol“, „suplețea necesară a iubirii“, furtunile culcate „pe catafalcul pal“, „ocheanele sparte“, „firul Ariadnei, înfășurînd în ghem“ și „liniștea din lucruri, aparentă“. Poeții clujeni de la „Steaua“, printr-un soi de reverie lirică, ajung repede de la contemplarea duioasă a muncii oamenilor din jur la o comuniune stranie interioară cu întreg cosmosul, cu duhul pămîntului sau cu spiritele strămoșilor.

„În Deltă“, Aurel Rău salută mișcat, farul din Sulina, care „singur/ deasupra apelor“ „nu ațipește“, „iar cînd trec vapoarele sub zare“, „le face cunoscut/ că în capătul acesta de lume/ Incepe pămîntul românesc“. Apoi, într-o lină visare, se simte purtat către „tenebroșii“ „regi ai Sciției“, coboriți „în moarte“, „atît de împăcat și solemn“, legănați sub gorganele stepei „de cîntecul mării“, „ce-ntr-un vis de poet“, „se încredințează universalei prefaceri“, dăruindu-se ploii „primare“ și „letargice“, ascultîndu-și parcă „propria destrămare“, „împăcat“, „dizolvîndu-se și resorbîndu-se din nou“, „desbrăcîndu-se de vîrste“ și simțîndu-se „ca un pămînt/ „ce din ape răsare“, în sfîrșit, în contact cu elementele, cîntă oboseala „morii de vînt“, desnădejdea trestiiilor aprinse sau blestemul sturionilor, împiedecați de oameni să ajungă acolo unde-i cheamă primăvara. („Steaua“ nr. 12, 1957).

Și Baconski oprit noaptea „la porțile anonime“ să asculte „Somnul oamenilor și al copacilor goi“, trăiește aceeași pan-teistă „osmoză“ („Steaua“, nr. 2, 1958); „văd drumuri, drumuri“ — zice poetul. Și se cufundă pe urmele lui Blaga într-o veș-

nicie misterioasă, arhaică, foarte asemănătoare cu imaginara „intra-istorie“ a gândiriștilor.

„Văd cîmpuri imense peste care înaintează
cîntînd
Neamurile mele din preajma pădurilor
În ritmul milenar al transhumanței“

De altfel, fluiditatea imageriei moderne apărute, de la o vreme, în versurile multora dintre tinerii noștri poeți, abia mai ascunde intenția fugii de realitate. Răsfîrîntă în niște oglinzi fumurii, viața imediată, concretă, cu clocotul ei înnoitor, cu munca grea și frumoasă a oamenilor, care biruie zilnic mii de obstacole pentru a grăbi construcția socialistă, își pierde contururile, se învîlmășește, se estompează într-un fel de ceață. Totul se clatină, lunecă, plutește între impresii fugare și visări nebuloase. Iar din ele se încheagă în cele din urmă un apel direct la evaziune. „Meridianele“, „sirenele“, „păsările migratoare“, „corăbiile“, „orizonturile“, „fluxurile“, „migrațiunile“, „hotarele“, „oceanele“, „plecările“ și „sosirile“ bîntuie o astfel de poezie, din care numai un singur număr al „Tribunei“ oferă suficiente exemple:

„În fîntîna-nserării
ți-am întîlnit iarăși și iarăși
cearcănul nehotărîrii
și teama de a despica orizontul

O. tu nu știi, n-ai să știi niciodată
freamătul viu al corăbiilor
bucuria dureroasă și patetică a furtunii
și suspinul odihnitor
ca un cuib de lumină în inimă
al curcubeului...“
(Alex. Lungu : „Sirena corăbiei“
Tribuna nr. 6 — februarie 1958.

„Sînt tot mai aproape de amiază —
Tîrziu, poate voi fi ca un vînt trudit
care va fi trezit furtuni
și va fi deschis pînze de corăbii...“

(Ion Rahoveanu: „Îmi amintesc de tragedii“
Tribuna nr. 6 — febr. 1958)

Vreau să străbat cerescul ocean,
Luceafărul — o floare-n constelații —
Mă fură cu petale de lumină,
Îl simt în zborul meu tot mai aproape,
Trec înălțimi și siderale ape
și de polen astral fața mi-e plină
(Negoiță Irimie : „Excelsior“ — Tribuna
nr. 6 — februarie 1958.)

În aceste triste exerciții nu există absolut nici o inovație. Ba greșesc, există una singură : Descoperirea pretextului — să-i spunem „socialist“ — pentru reeditarea diverselor poze ale liricii decadente dintre cele două războaie. El nu schimbă însă nimic. Misticismul panteist blagian rămîne misticism și sub firma contopirii cu „marile prefaceri“ ; delirul suprarealist, delir suprarealist, chiar cînd invocă numele revoluției. Evazionismul tot evazionism.

Despre realitatea socialistă, literatura aceasta vorbește cu adevărat, dar într-alt fel : căutîndu-și sursele de inspirație în afara vieții concrete din jur, ea mărturișește de fapt că nu găsește poezie în lumea nouă pe care o clădim. Aceasta îi apare ternă, plată, neinteresantă. Poezia să fie căutată aiurea, în spațiile siderale, în elemente, în trecut.

Refugiul simboलिștiilor în universuri imaginare s-a făcut pe fondul „spleen“-ului mic burghez, al plictisului și descurajării. Reeditarea unor astfel de gesturi astăzi, presupune o mecanică suflatească similară. Ca să se declanșeze, trebuie să existe însă tendința de a asimila realitatea noastră socialistă cu lumea banală, mărunță, fără orizont, de ieri. Și în spre aceasta am văzut că e împins tocmai spiritul mic burghez, înclinat veșnic să reducă totul la proporțiile sale. Evazionismul e reversul negativismului. Micul burghez nu vede în jur decît mizeria sa cotidiană și atunci închide ochii și se închipuie plutind fără griji pe Rio de la Plata.

Ambele tendințe de a rupe unitatea dintre realism și socialism în arta revoluționară, duc — cum se dovedește — la același rezultat.

Indrumată de partid, literatura noastră nouă a ales însă de mult cu totul altă cale. Și în creațiile ei cele mai bune din ultimii ani, de la „Bărăganul“ lui V. Em.

Galan la „Moromeții“ lui Marin Preda, de la „Mărul de lângă drum“ al lui Mihai Beniuc la versurile Ninei Cassian din „Virstele anului“, de la „Cîntarea“ închinată omului de Tudor Arghezi la „Lupta cu inerția“ a lui N. Labiș, trăiește spiritul revoluționar autentic al realismului socialist.

Arh. HORIA MAICU

CONGRESUL INTERNAȚIONAL AL ARHITECȚILOR DE LA MOSCOVA

În perioada 20—28 iulie 1958, a avut loc, la Moscova, cel de al V-lea Congres al Uniunii Internaționale a Arhitecților (U.I.A.).

Tema Congresului: Construcția și reconstrucția orașelor în perioada 1945—1957 a stîrnit un viu interes în rîndurile tuturor participanților și explică importanța și amploarea ce i-a fost dată. Distrugerea parțială sau totală a orașelor, ca o consecință a ultimului război mondial, creșterea masivă a populației urbane în anii post-belici, au pus problema construcției și reconstrucției orașelor în centrul atenției arhitecților, constructorilor și oamenilor de Stat de pretutindeni. Putem spune că în perioada 1945—1957, știința și arta urbanismului s-au dezvoltat teoretic și practic în realitățile concrete ale construcției și reconstrucției orașelor.

Rolul hotărîtor pe care l-a avut Uniunea Sovietică în înfrîngerea și lichidarea fascismului; uimitorul ritm de reconstrucție datorit forței vitale și morale a poporului și posibilităților materiale imense create de sistemul socialist; dezvoltarea continuă a potențialului economic și creșterea nivelului de trai al oamenilor sovietici, au făcut ca Uniunea Sovietică să ocupe locul de frunte, pe plan mondial, în opera de construcție și reconstrucție a orașelor.

De aceea, cel de al IV-lea Congres al U.I.A., care s-a ținut la Haga în anul 1955, avînd ca temă locuința, s-a orientat just cînd a hotărît ca cel de al V-lea Congres cu tema „Construcția și reconstrucția orașelor 1945—1957” să se țină la Moscova, capitala Uniunii Sovietice, țara care a construit și reconstruit cele mai multe orașe.

Toți delegații celor 47 țări participante, aproximativ 1500 arhitecți din toată lumea, au fost impresionați de concepția urbanistică înaintată a acestui oraș ce se dezvoltă impetuos, conservînd totuși cu grijă valorile arhitectonice tradiționale, dar dărîmînd cu curaj construcțiile vechi și fără valoare economică sau artistică, pentru a clădi în locul lor ansambluri urbane noi, cu confort, tehnică, materiale și aspect contemporan. Țin să relev saltul calitativ făcut de arhitecții și constructorii sovietici, în ceea ce privește valoarea rezolvării arhitecturale, calitatea execuției, finisajului și echipamentului tehnic al noilor clădiri de locuit din cartierul Ceremuski, situat în sud-vestul Moscovei. Această cotitură în arhitectura sovietică nu este altceva decît traducerea în viață a directivelor P.C. al U.S. trasate de tov. Hrusciiov în Raportul său ținut la Conferința Unională a Constructorilor, din 1954.

Înainte de a trece la relatarea modului în care s-a desfășurat congresul cu rapoartele, desbaterile și concluziile sale, cred că ar fi util să dau cîteva cifre care explică, în bună măsură, avîntul ne mai întilnit al reconstrucției post-belice în marea țară vecină.

În U.R.S.S., au fost prefăcute în ruine, de către invadatorii fasciști, peste 1700 de orașe și localități diferite. Mai mult de 25 milioane de persoane au rămas fără adăpost. Aceste pierderi nu sînt nici pe departe comparabile cu cele suferite de alte țări.

Între anii 1946—57, în orașele și așezările muncitorești au fost construite sau date în folosință, circa 340 milioane de m. p. de suprafață locativă, ceea ce reprezintă aproape dublul suprafeței locuite a întregii Rusii de dinaintea Revoluției. Pe de altă parte, datorită dezvoltării forțelor de producție, crearea noilor centre industriale a determinat, pe lângă reconstrucția orașelor vechi, și construirea de orașe noi, ca, de exemplu: Salavat, Djerjinski, Novaia Kakhovka, Volsk, Aņgarsk și altele. Pe harta Uniunii Sovietice au apărut, astfel, orașe noi, de 80—100 mii locuitori și chiar mai mult, și cari continuă să se dezvolte rapid. Dar dacă comparăm orașele vechii Rusii cu cele de azi, putem constata ușor că cele mai multe erau, în trecut, adevărate sate, lipsite de lucrări edilitare, cu clădiri mici și insalubre, unde oamenii orbecăiau în întineric și înotau în noroaie. Pentru cine vrea să verifice acest lucru, este suficient să apeleze la marea literatură clasică rusă, care a redat cu o excepțională forță de evocare starea și aspectul acestor „așezări omenești“.

Înainte vreme, Erevanul, de pildă, în afara unor monumente de arhitectură religioasă construite din timpuri străvechi și care au înfruntat secolele datorită solidității și excepționalei lor valori arhitecturale, nu oferea numărului său mic de locuitori, decît condiții mizere de viață. Erevanul de astăzi este o adevărată capitală, cu clădiri publice și de locuit construite din piatră ce abundă în regiune (un tuf vulcanic colorat vioriu, gris sau gălbui), cu magistrale și bulevarde ample, parcuri și grădini, piețe publice cu fîntîni și monumente.

La reconstrucția orașului-erou Stalingrad, a Minskului și altora s-a urmărit a se respecta principiile structurii lor istorice, dar rezolvările sînt noi, corespunzătoare cerințelor vieții și tehnicii contemporane. În cursul acestui an Uniunea Sovietică va construi 51, milioane de metri pătrați de suprafață locuibilă, ceea ce înseamnă cu 13 milioane mai mult decît în anul trecut. Partidul Comunist al Uniunii Sovietice și guvernul sovietic și-au propus să rezolve problema locuinței în URSS, în următorii zece ani. În 1960, volumul lucrărilor de construcții de locuit va atinge 100 milioane de metri pătrați locuibili. Paralel cu aceasta, se vor construi zeci de mii de școli, cămine de copii, orașe, spitale, cinematografe, magazine, mii de kilometri de străzi, de conducte de apă și canalizare, noi cheiuri și pieți publice și se vor planta milioane de arbori. Cifrele de mai sus sînt luate din discursul ținut de tov. V. Kucerenko, președintele Comitetului de Stat pentru Construcții și vice-președintele Consiliului de Miniștri al URSS, cu ocazia deschiderii Congresului, în ziua de luni 21 iulie, în marea sală de ședințe a Kremlinului.

Tov. Kucerenko, după ce a salutat în numele guvernului sovietic pe participanții celui de al V-lea Congres al UIA, a subliniat importanța capitală pe care o are congresul pentru poporul sovietic, deoarece istoria dezvoltării statului sovietic este caracterizată și prin transformarea continuă a orașelor vechi și construirea altora noi.

Tov. N. Bobroonikov, președintele Comitetului Executiv al Sovietului de Deputați ai Muncitorilor din Moscova, a subliniat, în cuvîntul său, importanța pe care o are tema congresului pentru Moscova, oraș în plină reconstrucție. Înainte de Revoluție, clădirile din lemn sau din lemn și cărămidă reprezentau 68% din fondul locativ al Moscovei. Mai mult de 50% din numărul caselor era fără etaj. Majoritatea locuințelor nu aveau apă curentă și nici canalizare. În numeroase cartiere de locuit nu există lumină electrică. Străzile înguste și întortochiate, dispoziția anarhică a întreprinderilor, a garilor și altor lucrări feroviare, contrastul puternic între centru și periferie

erau caracteristice vechii Moscove. Construcția și reconstrucția socialistă a Moscovei, realizată cu sprijinul partidului comunist și al guvernului sovietic s-a făcut și se face după un plan de sistematizare conceput pe baze științifice și care ține seama de dezvoltarea economică, socială și culturală a capitalei Uniunii Sovietice ca și de cerințele materiale și spirituale ale milioanei de muncitori care formează populația sa. Astfel, între anii 1952—56 s-au construit la Moscova aproape 5 milioane de metri pătrați de suprafață locuibilă, 143 școli, numeroase spitale, creșe, cămine, cinematografe, etc. S-a dezvoltat rețeaua de deservire comercială și a serviciilor publice și comunale, a transporturilor în comun de suprafață și subterane. Numai în 1957 s-au clădit 181000 metri pătrați de suprafață de locuit, 26 școli și multe alte edificii publice și comunale. Toate acestea au fost posibile grație industrializării și mecanizării construcțiilor, a întreprinderii pe scară mare a elementelor și blocurilor de beton armat prefabricat. Constructorii din Moscova vor trebui să realizeze în cursul anului 1958, 235000 m.p. de suprafață locuibilă, 30 școli și numeroase spitale, creșe, cămine, cinematografe. Toate celelalte ramuri de economie urbană se vor dezvolta, de asemenea, în conformitate cu planul prevăzut pe 1958 și care se realizează cu succes.

Președintele U.I.A., profesorul arhitect *Mardones Restat*, a accentuat asupra sarcinilor ce se pun în fața urbanistilor din lumea întreagă. El a arătat că după afirmațiile experților demografi, lumea actuală numără 2.650.000.000 de locuitori. După un calcul rudimentar, populația planetei noastre se va mări în viitorii 25 de ani cu încă un miliard de locuitori, adică cu un număr egal cu acela pe care îl avea lumea întreagă, la mijlocul secolului al XIX-lea. Pentru a asigura locuințele necesare unui miliard de oameni noi, arhitecții din lumea întreagă vor trebui să construiască circa 5.000 orașe, de 200.000 locuitori fiecare. Aceasta înseamnă ca arhitecții și urbanistii vor trebui să construiască anual 200 orașe! Tot în cadrul ședinței festive de deschidere a congresului a luat cuvântul *P. Abrosimov*, secretarul general al Uniunii Arhitecților Sovietici, președintele Comitetului de organizare și al Congresului al V-lea U.I.A. Vorbitorul a arătat printre altele, că remodelarea radicală a orașelor construite de-a lungul secolelor, este deosebit de anevoioasă. Arhitecții diferitelor țări, școli și tendințe, abordează în moduri diferite rezolvarea planurilor de urbanism, ținând seama de particularitățile fiecărui oraș, de structura sa istoricește constituită și propriul său aspect arhitectural. Congresul — a spus *Abrosimov* — deschide posibilitatea unui larg schimb de experiență a arhitecților din diferite țări.

Principalele probleme de care s-au lovit arhitecții în reconstrucția orașelor vechi, după război, sînt variate și complicate :

— Cum pot fi lărgite străzile înguste, care sînt un obstacol în dezvoltarea rapidă a transporturilor urbane moderne? — Care sînt metodele pentru îmbunătățirea igienei orașelor și cum pot fi acestea reamenajate? — După ce criterii să se facă repartiția rațională a edificiilor culturale și publice pe teritoriul orașelor? — Extinderea marilor orașe poate fi limitată? Suprapopularea cartierelor centrale poate fi împiedicată?

Arhitecții-urbanisti — subliniază *P. Abrosimov* — lucrează animați de dorința de a distribui mai rațional, în orașele noi, zonele industriale și cele de locuit, spațiile verzi, centrele sociale, culturale și comerciale, de a crea cartiere amenajate perfect. Pentru a înțelege cât de grandios este progresul urbanismului în URSS, să subliniem că din 1926 și pînă în 1956, urbanistii sovietici, ajutați de întregul popor sovietic au ridicat 564 de orașe noi.

Prima ședință de lucru, a avut loc în marea și somptuoasă sală de festivități a Universității Lomonosov. La masa prezidiului au luat loc : *P. Abrosimov*, președintele celui de al V-lea Congres al UIA, *I. Tschuni* (Elveția) ca vicepreședinte și *P. Piccinato* (Italia). Să amintim cele 2 teme ale Congresului : Tema I : *Proiectul și aspectele sale funcționale și estetice* ; Tema II : *Realizarea și aspectele legislative, economice și sociale*.

M. Dard, șeful secției de artă și cultură a UNESCO a asigurat asistența în cuvântul său de salut, că UNESCO va acorda un sprijin activ Uniunii Internaționale a Arhitecților.

Prof. *N. Baranov*, de la Academia de Arhitectură și Construcții a URSS, a prezentat, în continuare, raportul general — „Urbanismul modern“ (Construcția și reconstrucția orașelor în anii 1945—57). D-sa arată că în acești ultimi 12 ani, urbanismul se caracterizează prin : a) nevoia de a purcede cât mai repede la realizarea de lucrări uriașe necesare reconstrucției, b) de a mări mult orașele vechi și de a construi un mare număr de orașe noi, ca o consecință a creșterii considerabile a populației urbane, odată cu dezvoltarea marilor construcții industriale. Succese considerabile au fost obținute de urbanismul post-belic în domeniul sistematizărilor regionale, în dezvoltarea armonioasă a orașelor, în soluționarea practică a limitării extinderii celor mai importante orașe și în construirea orașelor satelite. (Se înțelege prin oraș satelit o așezare de 30—50.000 locuitori, în imediata vecinătate a metropolei).

Cu toate aceste realizări, problemele complexe ale urbanismului modern nu sînt încă rezolvate în mod satisfăcător. Bazat pe materialele secțiunilor naționale ale UIA, raportul apreciază că principala piedică în calea unei bune dezvoltări a urbanismului, o constituie — în țările capitaliste — proprietatea funciară privată, lipsa unei legislații ferme în materie de urbanism, ca și insuficiența resurselor financiare și materiale. Totuși progresele tehnice și dezvoltarea rapidă a transporturilor urbane, necesită mari lucrări de construcție și reconstrucție a orașelor. Iată cum a formulat *N. Baranov*, problemele esențiale ale urbanismului modern : 1) Reconstrucția orașelor vechi ; 2) Construcția de orașe noi ; 3) Repartizarea populației și regularizarea creșterii orașelor ; 4) Circulație și trafic ; 5) Insănătoșirea și echiparea tehnică a orașelor ; 6) Industrializarea și economia construcției ; 7) Probleme arhitectonice și estetice ale evoluției orașelor ; 8) Realizarea planurilor de amenajare și remodelare a orașelor.

În concluzie, raportorul a subliniat că progresul urbanismului nu se poate realiza într-o perioadă de tensiune internațională caracterizată prin cursa înarmărilor și amenințarea de conflicte armate. E de la sine înțeles că o muncă constructivă ca cea a arhitecților este incompatibilă cu distrugerile războiului.

După raportul general a luat cuvîntul arh. *Van Eesteren*, arhitect șef al orașului Amsterdam, profesor la Universitatea tehnică din Delft. Acesta s-a oprit asupra numeroaselor și complexelor probleme legate de reconstrucția orașelor în țările Europei Occidentale, unde populația este foarte densă. Bazat pe documentația secțiunilor naționale din Danemarca, Anglia, Franța, Olanda, Norvegia, Elveția, Germania, Italia și Suedia, arh. *Van Eesteren* a arătat că aceste probleme sînt rezolvate în mod diferit, fiecare țară avînd dificultățile sale specifice. Astfel, în Anglia se fac eforturi ca prin ajutorul urbanismului, să se realizeze înainte de toate descentralizarea populației și a industriei, în Elveția se urmărește rezolvarea marilor probleme puse de organizarea teritoriului, iar în Italia de nord preocuparea este de a se realiza echilibrul între diferitele aglomerații și orașul principal. Raportorul a constatat că în toate aceste cazuri reconstrucția cere investiții imense și că există o contradicție între cerințele urbanistice și posibilitățile materiale de realizare, (investiții de Stat și resurse particulare)) în țările occidentale la care se referă, după care tratează despre structura și elementele fundamentale ale orașului, arătînd interdependența dintre zonele industriale și re-

zidențiale și repartizarea diferitelor servicii publice. În privința așezării școlilor, Van Eesteren a recomandat așezarea școlilor primare în interiorul cartierelor de locuit, iar pentru școlile secundare terenuri în suprafață de 20—30 ha. așezate pe liziera cartierelor rezidențiale. În ceea ce privește zonele verzi destinate sportului și odihnei, ele variază în diferite țări între 20 și 50 metri pătrați de cap de locuitor. Scoțind apoi în evidență dificultatea parcării mașinilor în marile orașe, d-sa a arătat necesitatea unui studiu adinc și complex al amenajării rețelei stradale, astfel ca locuința și locul de odihnă să se găsească cât mai aproape de natură și cât mai departe de traficul ce trebuie deplasat din centru spre arterele de centură.

★

★ ★

După prima ședință de lucru, s-a inaugurat în sala pavilionului sportiv al Universității Lomonosov, Expoziția generală a Congresului, consacrată Construcției și reconstrucției orașelor din țările participante. La această expoziție, țara noastră a prezentat o serie de proiecte și fotografii privind sistematizarea Capitalei, sistematizarea Văii Jiului, reconstrucția Centrului Orașului Galați și sistematizarea litoralului Mării Negre.

În ședința următoare, după salutul lui V. Gornov, directorul Secțiunii Locuințe și Construcții a Biroului Afacerilor Sociale al Organizației Națiunilor Unite, s-au prezentat congresului cinci rapoarte asupra primei teme: „Planul și aspectele sale funcționale și estetice“. Au luat cuvîntul: A. Ling (Anglia) pentru țările din Europa occidentală, Leng Se Ceng (R. P. Chineză) pentru țările Asiei Orientale, G. Churchill (Statele Unite) pentru țările Americii de Nord, H. Larrain (Chili) pentru țările din America Latină și D. Șvaricov (URSS) pentru țările Europei Orientale.

A. Ling a arătat că, dintre țările Europei occidentale numai Anglia a dat o atenție deosebită construcției de creșe noi, în perioada post-belică. Cincisprezece orașe noi, din care zece sateliți ai Londrei și ai Glasgow-ului sînt în curs de construcție în Anglia. Analizînd diferite scheme ale unor orașe noi, raportorul se întreabă dacă urbanisții nu sînt prea fascinați de spațiile libere și dacă nu este preferabil să se realizeze o mai mare densitate, și deci o mai mare integritate a orașului. Mai departe, d-sa atinge una din cele mai importante probleme, și anume contradicția dintre proprietatea funciară privată și necesitatea expropriierilor pentru aplicarea planurilor de reconstrucție și construcție a orașelor.

Profesorul chinez Lang-Se-Ceng a expus raportul asupra construcției și reconstrucției orașelor în R. P. Chineză, în R.P.D. Coreeană și în Japonia, arătînd importanța ce se acordă problemei în aceste țări ale Asiei Orientale, care au avut de suferit mari distrugerii de pe urma războiului. În R. P. Chineză și R. D. P. Coreeană, sistematizarea orașelor și sistematizarea regională se face pe baza planurilor de Stat ale dezvoltării economiei naționale. În Japonia, guvernul a aprobat în 1951 planul de dezvoltare națională care prevede scheme de sistematizare regională pentru 19 regiuni. Raportorul consideră că numărul orașelor mici și medii va trebui să fie dominant în China, ținînd seama de dezvoltarea economică a țării. Dar a subliniat el, spre deosebire de alte țări, în China se consideră orașe medii cele cu 2—300.000 și chiar 400.000 — 500.000 locuitori. Lipsa de locuințe este foarte mare în țările Asiei Orientale. Pentru a remedia, în parte, această situație, în China, în cursul primului cincinal s-au construit din fondurile de Stat, 80.000.000 metri pătrați de suprafață de locuințe și tot atîția de creșe, cămine, școli, spitale și așezăminte social-culturale. În afară de asta, numeroase orașe noi au fost ridicate în apropierea surselor de materii prime și s-au creat centre noi industriale în anumite regiuni înapoiate, luîndu-se totodată măsuri pentru

limitarea extinderii oraşelor mari. La Shanghai şi în alte oraşe mari se proiectează des-centralizarea întreprinderilor şi construirea de oraşe satelite. În curînd se vor construi în China 1000—2000 de centre industriale noi cari vor genera viitoare mari oraşe.

H. Churchill (Statele-Unite) a atins în raportul său unele aspecte ale urbanismului specific ţărilor Americii de Nord, printre care problema extrem de grea a circulaţiei vehiculelor în marile oraşe americane.

H. Larrain — raportorul pentru ţările Americii Latine, caracterizînd situaţia urbanistică în Argentina, Brazilia, Venezuela, Cuba, Mexic, Uruguay şi Chili, ţări cu o slabă dezvoltare industrială şi o agricultură încă nemecanizată, a insistat asupra lipsei de coeziune între aceste ţări, ceea ce frînează ridicarea nivelului general de cultură, înflorirea comerţului, dezvoltarea industriei şi mai ales a industriei grele.

V. Svaricov (URSS) a expus apoi raportul asupra urbanismului în ţările Europei orientale, arătînd că în Polonia, Cehoslovacia, România, Bulgaria, Albania şi în alte ţări unde există un nou regim social, cu o bază economică corespunzătoare producţiei socialiste, s-au creat condiţii noi economice şi sociale pentru dezvoltarea urbanismului. În aceste ţări, construcţia şi reconstrucţia oraşelor se realizează în acord cu planul general de dezvoltare a economiei naţionale, şi sînt orientate de Stat în vederea dezvoltării neîntrerupte a bunei stări materiale a populaţiei şi ridicării nivelului cultural al muncitorilor. Astfel de lucrări grandioase nu ar fi putut fi realizate decît pe baza unei economii socialiste planificate. Raportorul a arătat că diferitele etape ale construcţiei socialiste în ţările Europei orientale, nivelul diferit al dezvoltării economice, ca şi specificul naţional al fiecărei ţări în parte, nu împiedică aplicarea principiilor generale pentru soluţionarea problemelor actuale ale urbanismului. În continuare, V. Svaricov atrage atenţia asupra importanţei stabilirii dimensiunii optime a oraşelor noi şi a oraşelor satelite. În ţările Europei Orientale s-a adoptat pentru oraşe, centre de regiuni industriale, o populaţie între 200—300 de mii de locuitori, iar pentru oraşele satelite 30—80 mii locuitori. Raportorul relevă că dezvoltarea uriaşă a construcţiei de blocuri de locuinţe muncitoreşti a creat o bază nouă urbanismului. În locul aspectului arhitectural al locuinţei de tip burghez a apărut problema esteticii marilor ansambluri arhitecturale socialiste.

În cadrul discuţiilor asupra primei teme prezentată de raportori, tov. prof. *Gusti*, în numele delegaţiei noastre, — după ce a arătat principalele realizări urbanistice ale regimului nostru de democraţie populară şi a expus unele concepţii şi metode ce ne călăuzesc în rezolvarea sarcinilor reconstrucţiei şi construcţiei oraşelor, a precizat totodată poziţia noastră realistă şi umanistă în această problemă. O condiţie esenţială a îndeplinirii cu succes a misiunii noastre este, fără îndoială, pacea.

Impresionant a fost apelul făcut de arhitectul japonez *K. Hiciura* în încheierea intervenţiei sale, pentru încetarea producţiei de bombe atomice şi folosirea sumelor astfel eliberate pentru construcţia şi reconstrucţia paşnică. Deşi în cursul intervenţiilor au apărut şi unele poziţii obiectiviste şi idealiste, totuşi, marea majoritate a urbaniştilor s-a situat pe o poziţie realistă, progresistă, umanistă.

Urmează rapoartele şi discuţiile la tema a doua a congresului. Prof. *L. Tomef* (R.P.B.) a expus raportul asupra principiilor legislative, economice şi sociale ale urbanismului în URSS, în ţările Europei Orientale, în China şi în R.D.P. Coreeană. Raportorul a arătat că în aceste ţări proprietatea colectivă asupra mijloacelor de producţie, absenţa proprietăţii funciare private sau limitarea ei, caracterul planificat al economiei naţionale sînt la baza legislaţiei urbanistice. Sarcinile urbanismului sînt rezolvate ţinîndu-se seama de nevoile tuturor cetăţenilor şi nu de interesele unei clase sau ale unui grup izolat. În ultimă analiză, grija faţă de om este obiectivul principal al politicii ţărilor socialiste şi în materie de urbanism. Cu toate acestea, arată

mai departe raportorul, nu trebuie să se creadă de aici că în aceste țări nu apar și dificultăți în realizarea planurilor urbanistice. Printre aceste dificultăți, L. Tomef citează: modificarea planurilor de construcție și a obiectivelor de investiții, dărâmarea edificiilor vechi în vederea reconstrucției, etc.

Pentru Europa Occidentală, Scandinavia și Statele Unite, a raportat asupra acestei de a doua teme a congresului, prof. R. Hillebrecht din R.F.G. El a arătat că rezolvarea sarcinilor actuale ale urbanismului este destul de anevoioasă în regimul proprietății funciare private și că această problemă a încetat de mult să mai fie o problemă pur tehnică, pentru a deveni o problemă extrem de importantă de politică generală. R. Hillebrecht a cerut ca urbanității și arhitecturii să apere cu maximum de direcție dreptul de a nu depinde în munca lor de interesele private ale proprietarilor funciari. De asemenea a arătat necesitatea de a se intensifica popularizarea problemelor urbanismului și a se menține legătura între arhitecți și opinia publică.

În rezoluția celui de al V-lea Congres UIA, s-a subliniat, printre altele: „În epoca noastră de imense transformări sociale și de succese fără precedent în știință și tehnică, a apărut de mult timp necesitatea de a se asigura orașelor o dezvoltare armonioasă bazată pe previziuni științifice. Această dezvoltare va trebui să respecte următoarele principii:

1) *Sistematizarea teritoriului național și planurile de sistematizare a orașelor.*

Pentru utilizarea deplină a tuturor resurselor țării, considerate în ansamblu, este necesar să se stabilească un plan național de sistematizare care să cuprindă repartitia industriei și a celorlalte activități. Acest plan va fi baza extensiunii orașelor existente, a construcției de orașe noi și la nevoie de orașe satelite. Este necesară limitarea creșterii orașelor mari;

2) *Structura orașului.*

Proiectarea și construcția fiecărui oraș trebuie să fie făcută după planuri directe pe termen lung și după planuri de detalii pe diferite etape. Aceste planuri vor prevedea elementele principale ale structurii: locuințe, zone de muncă și administrație, spații verzi, circulație și servicii publice;

3) *Locuința.*

Locuința trebuie să fie concepută pe baza unei unități de ansamblu în cadrul unei colectivități umane, dimensiunea ideală a unei astfel de unități fiind determinată în funcție de date reale, economice, geografice și sociale;

4) *Circulația.*

Creșterea uriașă a numărului de vehicule cere să se ia măsuri în vederea asigurării traficului viitorului, fără a face de nesuportat viața locuitorilor. Dificultățile circulației urbane trebuiesc combătute în același timp prin toate mijloacele disponibile;

5) *Estetica urbană.*

Orașul nu trebuie să răspundă numai unor cerințe funcționale tehnice, economice și sociale. El trebuie să conțină acele valori estetice care îi vor da personalitatea și cu care locuitorii săi se vor identifica. Sistematizările rigide și standardizarea elementelor de construcție pot genera monotonia. Este esențial ca toate eforturile să fie concentrate în vederea obținerii unei cât mai mari varietăți în dispoziția clădirilor, în utilizarea materialelor, a culorii și încadrării în peisajul înconjurător.

Urbanismul nu exclude din programul său monumentalul, dar în zonele de locuit și chiar în centrele locale, obiectivul principal trebuie să fie crearea unor cât mai plăcute condiții de viață;

6) *Aspecte legislative, economice și sociale ale realizării.*

În ori ce economie planificată, este indispensabil să se obțină o coordonare a planurilor de urbanism de lungă durată cu planurile de sistematizare regională și planurile directe de dezvoltare a orașelor. Succesele urbanismului modern sînt de neconceput fără un sprijin activ al științei. Este absolut necesar să se ceară institutelor de cercetări științifice și academiilor care se ocupă cu planificarea și construcția orașelor, o punere la punct a principiilor urbanismului modern, ținînd seama de dezvoltarea progresului științific și tehnic;

7) *Aspectul tehnic al realizării.*

Arhitecții se angajează cu hotărîre pe drumul industrializării construcțiilor. Ea singură permite obținerea celor mai bune rezultate în folosirea resurselor, a oamenilor și a materialelor. Avem certitudinea că industrializarea va da naștere unei estetici noi, corespunzătoare epocii noastre.

Fiînd legate de interesele vitale a sute de milioane de oameni, iar rezolvarea lor angajînd generațiile viitoare, se impune ca problemele urbanismului contemporan să fie înțelese atît de straturile cele mai adînci ale societății, cît și de guvernele țărilor respective. Apare însă clar că fără colaborarea tuturor popoarelor într-un spirit de înțelegere mutuală și într-o lume a păcii, condiție primă a oricărei activități constructive în acest domeniu, nu se poate realiza nimic.

Concepută în acest spirit, rezoluția a fost adoptată de Congres în unanimitate.

Am convingerea ca Uniunea Arhitecților din R.P.R. va ști să folosească și să propage în masa arhitecților, în opinia publică, rezultatele deosebit de importante pentru țara noastră ale celui de al V-lea Congres Internațional al Arhitecților.

I. D. BĂLAN

DAN DEȘLIU: „CEVA MAI GREU“
VICTOR TULBURE: „CORNUL PĂDURARULUI“

Poezia militantă, partinică, pătrunsă de un vibrant patriotism socialist, a înflorit, în anii regimului democrat popular, sub pana celor mai buni poeți ai noștri. Într-o vreme când câțiva dintre poeți, furați de mirajul unei false originalități, au făcut loc, în rîndurile literaturii noi, influențelor ideologiei burgheze, practicînd o poezie cu tematică minoră, egotistă, evadînd din frumusețile realității socialiste într-un univers subiectivist, meschin și sărăcăcios, — Dan Deșliu și Victor Tulbure, alături de cei mai mulți reprezentanți de frunte ai liricii noastre, au rămas credincioși tradițiilor unei poezii combative și partinice, iubite și apreciate de cititori. Spiritul polemic, împins pînă la vehemență uneori, din *Artele poetice* prezente în volumele „Cornul pădurarului“ de Victor Tulbure și „Ceva mai greu“ de Dan Deșliu, privity în aceste circumstanțe, capătă o semnificație specială. Aceasta cu atît mai mult, cu cît pentru apărarea purității ideologice a frontului nostru literar, cei doi poeți, fiecare cu mijloace proprii, au pus aceeași înflăcărată pasiune care ne-a cucerit altădată, cînd citeam sub semnătura lui Victor Tulbure răscolitoarea și tragică „Baladă a tovarășului care a căzut împărțînd *Scinteia*“ sau sub semnătura lui Dan Deșliu amplele poeme eroice „Lazăr de la Rusca“ și „Minerii din Maramureș“.

Talentați colegi de generație, aflați pe aceleași poziții ideologice, slujind aceluiași idealuri mărețe, Victor Tulbure și Dan Deșliu ilustrează, prin individualitățile lor

distincte, largile posibilități de afirmare a diverselor personalități poetice în cadrul metodei realismului socialist. Se afirmă odată în plus adevărul că ideologia marxist-leninistă nu nivelează talentele, nu le aduce la un numitor comun, cum susțin inamicii literaturii noastre noi, ci crează condiții optime de înflorire.

*
* *
*

Nu odată, poezia cu profunde rezonanțe de baladă a lui Dan Deșliu a fost întîmpinată cu neîncredere și ostilitate de un grup restrîns de „ralinați“ care, în numele modernității, al inovațiilor poetice, îi obiectau caracterul, așa zis, vetust al formei, prozodia care urma experiența clasicilor și a folclorului și respecta logica bunului simț. Nu vom stărui prea mult în tonul polemic, deoarece poetul însuși, convins că lupta împotriva influențelor ideologiei burgheze nu este numai o chestiune personală, a dat acestora direct, în repetate rînduri, într-un vers dens, cu reale valori gnomice, răspunsurile cuvenite:

*De ce să-nvoinuși pe cîntăreț
că strune vechi le despăienjenește
slăvînd contemporane frumuseți?*

*Cu lăncile aheilor, firește,
azi doar nebunii-ar merge la asalt,
dar hexametrul nu se ruginește!
(„Așa și tu“)*

Poet înăscut, rapsod al vieții contemporane:

*Sint fiul vremii mele — deci și părinte sint
al zilei care vine aicea, pe pământ;
și pașii mei și versul și dorurile-mi toate
să le dezleg de lupta cea mare — nu se
poate,*

*Cum nu poți rupe văzul de-a ochilor
lumine,
cum nu e cu puțință să mă despart de
mine...
(„Meditații“)*

Dan Deșliu n-a căutat niciodată inovația poetică în „manuale sau școli de poezie“, nici în știința meșterilor „care jertesc și sensuri și patimi unei rime“ sau a „bolnavilor de imagini de tot extravagante“. A înțeles, ca și alți poeți valoroși ai generației sale, că noutatea poeziei cu adevărat contemporane nu constă în izolarea intimistă, în renunțarea la culoare pentru nuanță și la claritatea logică pentru penumbra pretins sugestivă. Nu goana după năluca unei originalități în sine, ci dragostea de viață, de partid și de poporul muncitor i-au călăuzit pașii prin labirintul poeziei. Dan Deșliu inovează nu de dragul inovației, ci din nevoia de a oglindi cât mai bine viața, de a exprima cât mai exact gânduri și sentimente contemporane. Bun cunoscător de poezie română și universală, poetul, când e vorba să-și mărturisească dascălii literari, îl numește cu mândrie pe cel mai vechi, pe cel mai bun, mai talentat și mai înțelept dintre ei, folclorul:

*Pe mine, dacă-i vorba — m-a educat un
fluier,
ca iarba să mă leagăn, ca vișorul să șuier,
să clocotesc asemeni prăpastiei de ape,
să lunec lin, ca umbre de visuri peste
pleoape.*

*Și bici să fiu, ce arde, și boare ce mîngîie,
nu însă vreodată mireasmă de tămîie,
și pînă cînd fărîna o să-mi cuprindă
pieptul,*

*și dragostea și ura să le rostesc de-a
dreptul.
(„Simplu“)*

Francheta, atitudinea fermă în fața vieții, fără complicații sentimentale mic burgheze, constituie caracteristici de seamă ale poeziei lui Dan Deșliu. Volumul de versuri „Ceva mai greu“ confirmă odată, în plus, combativitatea poetului, dăruirea sa luptei poporului condus de partid, pentru împlinirea idealurilor revoluționare; totodată, cartea aceasta de versuri compusă din mai multe cicluri: „Sub scutul zînei Calliope“, „In linia întâi“, „Mic intermezzo transoceanic“, „File din carnetul de reporter“, „Cîntece de scafandru“, ne relevă un poet în plin progres, stăpîn pe noi mijloace de expresie și pe-un univers poetic incomparabil mai întins și mai bogat decît cel din volumele anterioare. Varietatea mijloacelor de expresie nu e însă la el un produs livresc, confecționat după modă; ea se găsește în indisolubilă legătură cu bogăția tematică a cărții, cu concepția avansată a poetului asupra unor probleme fundamentale ale actualității: lupta pentru construirea socialismului și apărarea păcii, demascarea putreziciunii lagărului capitalist, noile relații dintre oameni în societatea noastră, caracterul de clasă al artei, etc. etc. Cînd subliniem caracterul inovator al cărții lui Dan Deșliu ne gândim, în primul rînd la poezii ca „Formulele rachetei“, „Divizia noastră“, „Ceva mai greu“, excelentul „Cîntec de ruină“, „Seara în port“, „Colț newyorkez“, „Dealul florilor“ și eminesciana dar încîntătoare „Edelweiss“, care, influențată de „O, rămii“, descoperă totuși laturi cu totul surprinzătoare ale talentului său:

*A fost odată un băiat
și semăna cu mine...
Dar o fi fost cu-adevărat,
mai știe cine?*

*O, dragă, adă-l înapoi,
să-l mai revăd o oară,
senin, sfios, așa ca noi,
odinioară.*

„Ceva mai greu“ este un cînt grav și eroic, închinat masei de eroi anonimi ai partidului. Inovația poetică, aplicată aici pe o structură folclorică, a dat naștere unui nou ton de poem-baladă, mai cadențat și mai plin de expresivitate:

*Numele tău îl știe vîntul
Aud, în seri de primăvară,
că-mi bate-n geamuri murmurîndu-l
ca pentru sine murmurîndu-l...
și tainice din cale-afară,
stelele cată din trecut
spre locul unde te-aruncară,
tovarășe necunoscut,
neamenii, odinioară...
Și totuși, locul nu 'se știe:
pămîntul a rămas tăcut,
ca tine, pentru veșnicie.*

Ceea ce impune însă în mod deosebit volumul lui Dan Deșliu, este, fără îndoială, acel puternic „Cîntec de ruină“ și acele patru poezii din „Mic intermezzo transoceanic“, care constituie împreună, pe de o parte, o izbită satiră anti-imperialistă și, pe de alta, o emoționantă manifestare de prietenie pentru poporul muncitor din Statele-Unite ale Americii. Este interesantă și construcția poemului. El pornește solemn cu un anumit ceremonial livresc, de la apariția „nălcii surpatului tărîm“, a „supremei cotoaroanțe“, al cărei chip este excelent înfățișat printr-o aglomerare de termeni chemați să exprime scirba și oroaarea, în genul limbajului poeziei argheziene, avînd însă aici o funcție estetică nouă:

*In cicatricea gurii cîrmîzul s-ar părea
că-i sînge stîns... Crăpate sigiliu de vâpșele
pecetluiesc al feții lințolii de piele...
Da-n scoică de ureche, — scripește o
peruzea!*

*Din creștet, lațe rare, coclite, verzulii
tribut senilității și modelor cocote,
se scurg pe ripa frunții spre gemenele
grote,
portalele acelei adînci împărății.*

Accentuînd sarcasmul și liniile care compun chipul „supremei cotoaroanțe“, poetul trece la a doua parte a poemului ridicînd cazul particular la o valoare de simbol: Apariția închipuie „ruina“, decăderea și putreziciunea imperialismului agresiv.

*Privoiți momîia-n falduri, cavoul voiajor!
Ti admirați dantela corsajului — relicvă,
pamponul pe stafida ce-i ține loc de țigvă,
spinarea cocîrjită, scheleticul picior!*

*Nimic al ei! Izvorul fînței din fînță
i l-a secat dezamăful, pîrjolul timpuriu:
Sodomă preschimbată în boabe de pustiu
Pustiuri azi să nască mai are azi puțință!*

Pe un alt plan, în opoziție cu decreștarea lumii burgheze cu acea ruină în mătasă sortită irevocabil pieirii, poetul urmărește cu simpatie și încredere curentul viu, sănătos al poporului muncitor din Statele Unite ale Americii:

*Prin valuri de mulțime sub clar de lună
rece,
neconținut răzbate,
pieirii nesupuse,
de numere și astre și șarduri —
mai presus
curentul din adîncuri — și care nu se
trece...*

*Bulboanele Ruinii zadarnic dau să-l soarbă:
America durează în oamenii cei vii
ai marilor viteze
ai vastei fantezii,
ai jazului și grevei și firelor de iarbă...*

Pe nesimțite, într-un chip firesc, se prinde trecerea într-un al treilea plan, care stigmatizează cu vehemență mentalitățile vecni, reacționare, pe „domnișorii“ și „filifizonii“ decăzuți de la noi, pe dușmanii care cad în extaz în fața ruinei imperialiste. Satiră virulentă la adresa imperialismului muribund, caldă pledoarie pentru internaționalismul proletar, necruțătoare demascare a rămășițelor capitaliste, a mentalităților care ne mai incurcă drumul în țările socialiste — poemul „Cîntec de ruină“ e unul din exemplele cele mai reu-

șite ale poeziei noastre pe teme nemijlocit politice.

Dan Deșliu cultivă o poezie politică, eroică, străbătută de un vibrant patos revoluționar. De aici tonul citeodată de retor, declamativ, expresia frustră, fără arabescuri inutile. Unii, ignorând temperamentul tumultos al poetului, nu s-au împăcat cu acest stil, calificându-l de grandilocvent, ceea ce e exagerat chiar dacă poetul cade citeodată în verbiozitate. Participarea directă, activă a poetului la viața poporului muncitor, la elanul său în construirea socialismului, cere și impune adeseori o tonalitate poetică plină de elocință. Ciclul „File din carnetul de reporter“ nu e întru totul isbutit, nu din pricina declamației retorice — cum crede cronicarul „Contemporanului“ — ci dintr-o insuficiență adâncire a problemelor esențiale din realitate, care-l determină uneori să înlocuiască imaginea bogată, vie, convingătoare cu o anume discursivitate care împinge poezia spre cronica rimată:

*Adică, pe ne pusă masă,
stimabililor — ce scandal!
Egiptul excolonial
v-a cam expediat pe-acasă...
Un gest oricât piramidal!*

*In fond, ce importanță are
unde-i acest Canal șaimos?
Dacă-i să judeci serios,
e unde e din întâmplare,
de Londra nițeluș mai jos.*

cum se întâmplă în „Elegie la mormîntul companiei Canalului de Suez“ sau spre proza versificată ca în prima parte din „Evocare“:

*Ași vrut să interziceți, pe cît mi-aduc
aminte,
încă de mult această mișcare înainte,
și-ași imitat, ca astăzi, pornirile bolnave
a craiului cel antic, pierzînd a sale nave
în valurile mării — și poruncind să fie
bătută cu vergele gigantica stihie.
Așa în noaptea brună ce încă ne brăzdează*

*memoria — începe spectacolul de groază!
ca și acum — cu mirul justiției se unge,
călăul — securea ce va scâlda-o-n sînge,
și prima lovitură, la fel -o-ndreaptă zbirii
spre cinstea, rațiunea, mîndria omenirii.*

Păcat! „Evocare“ are în partea finală un remarcabil tablou al ruinelor hitlerismului, emoționant și plin de plasticitate:

*Acolo, (la Berlin n.n.) pe-o limbă de
pămînt,
privit-am lungă vreme stația tristei vetre
a fűhrerului: claie de zgură și de pietre
pe-un cîmp arat cu tunul... Nimica altceva
dîn cel ce împăratul planetei se visa.*

*Doar bălării deasupra creșteau...
Era spre seară,
și mirosea maidanul a miriște amară;
și soarele de sînge sub Brandenburgertor
murea treptat... Și singur ședeam,
nemișcător,
în liniștea adîncă de asfințit de lume...
Și-o cucuvaie parcă zicea cuiva pe nume.*

Bogat și variat în tematică, profund actual și însuflețit de un autentic patos revoluționar, volumul „Ceva mai greu“, desvăluind și adîncind trăsăturile specifice ale poeziei lui Dan Deșliu, este o incontestabilă izbîndă a poetului și a poeziei noastre noi.

*

Ceea ce spunea odată Lamartine despre Homerul Provanței Frédéric Mistral, arătînd că sub pana poetului țaran din satul Maillana „O țară a devenit carte“, s-ar putea spune — desigur, exagerînd puțin — și despre „Cornul pădurarului“ al lui Victor Tulbure, mai cu seamă dacă-l privim în strînsă conexiune cu volumul „Lauda patriei“. Căci într-adevăr, poetul care-a „prins putere pe-un picior de plai“ — cum însuși zice în „Refuzul elegiei“ — se simte legat cu toate fibrele existenței sale de patria socialistă, de trecutul glorios al poporului, de țara care cu livezile, pădurile și apele ei, cu florile și gîzele, cu oamenii

de la munte și de la mare, de azi și de altădată, constituie principala sa sursă de inspirație poetică. Poetul cunoaște inima și fizionomia țării ca pe-o fotografie intimă. Ii sînt familiare „viscoalele romînești“, a ascultat „vîntu-n coame de stejari“, a văzut „zăvoiu (...) cu ierburi și cucute“, știe gustul *murelor* coapte pe rugi, mirosul frunzelor de primăvară, a văzut legănarea *macilor*, a *griului* și-a *romaniței* de pe cîmpuri, îi sînt dragi munții: („în Bucegi nu-s brazi să nu-i cunosc“ — mărturisește poetul — „Și nici o frunză, nici o căprioară“). Pentru Victor Tulbure patria este expresia frumuseții desăvîrșite; brodat cu fir de basm și de legendă, chipul ei îl vrăjește, îi robește sufletul și-l umple de admirație:

*Scump și dulce plai al Babei Dochii,
Țară ca Ileana Cosinzeana,
Mi-ai robii și sufletul și ochii,
Mi-ai vrăjii și inima și geana.*

*Au ce dor pe drumul tău mă pierde
Și ce dor pe pragul tău m-adastă,
Pe pămîntul ca o apă verde,
Pe sub cerul ca o apă-albastră?*

*...Unde pașii-mi duc, e cald pămîntul!
Ochii unde mi-i arunc e țara
(„Țara“)*

Victor Tulbure, ca și Coșbuc, de pildă, se simte fiul acestor platuri nu numai într-un sens strict geografic, ci structural:

*Plămadă sînt din lutul romînesc
Pe el îmi port și dorul și mindria.
Nu clipa, nu-nțîmplarea ci — firesc —
De-acest pămînt mă leagă veșnicia.
(„Obîrșie“)*

Prin poezia sa patriotică, în care se încheagă într-o unitară armonie dialectică, chipurile unor veacuri eroice din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat de zilele noastre, cu prezentul în care oamenii construiesc o lume nouă, poetul sugerează plastic însuși mersul istoriei poporului nostru spre socialism. Există o continuitate

a luptei, a jertfei celor umiliți și exploatați, un fel de ștafetă a generațiilor în permanentă goană după mai bine, după fericire. Ideea aceasta, atît de frecventă în poezia lui Victor Tulbure, (vezi „Barda“, „1907“, „Pe dealul Plevnei“), se realizează mai ales, într-o imagine artistică unitară și emoționantă, în poezia „Sub steag“. Ca pe-o peliculă de film, în care vibrează un puternic lirism, poetul rememorează, în momentele ei esențiale, istoria de lupte și suferințe a strămoșilor, trași pe roată la Bălgrad, fremătînd în clocot revoluționar la Islaz, uciși în nouă sute șapte sau împușcați în treizeci și trei. Corelația dintre trecutul eroic și prezentul socialist ne apare astfel organică și firească. Scriind despre trecut, poetul nu e un simplu „laudator temporis acti“; prin intermediul trecutului el subliniază și mai mult marea rost istoric al prezentului, în care poporul muncitor, sub conducerea partidului, realizează visul de fericire al celor ce „dorm de mult sub ierbi, sub flori, sub pruni“:

*Mă mîndresc că-i la sfîrșit de-alean
Sărăcia noastră seculară*

zice poetul în „Autobiografie“

*Și că aspre palme de țaran
Cartea mi-o cuprind ca pe-o comoară.*

Partidului, ca împlinitor al unui vis de fericire nutrit de veacuri, ca educator al patriotismului socialist, poetul îi închină versuri de o cuceritoare sinceritate:

*Și-s oștean sub steagul tău de pară
și-l urmez la bine și la greu.
Căci fierbinte dragoste de țară
mi-a turnat în piept, partidul meu!*

Sentimentul patriotismului socialist întărește și mai mult internaționalismul proletar, sporește dragostea poetului pentru celelalte popoare:

*Din cîmpul strămoșesc putere sorb,
Il ar, îl seamăn, îl culeg, îl treier.*

*Dar din pridvorul meu de sub Carpat,
Spre lumea largă zoviri o porumbiță,
Să zboare spre măslinul depărtat
C-o cetină în plisc, c-o romaniță.*

Poet al amintirilor personale și-al evocărilor istorice, cu puternice rezonanțe sociale, Victor Tulbure e în același timp în tot ce scrie un cîntăreț al actualității, al oamenilor care zidesc o lume nouă. Amintirea pentru el nu e un refugiu în trecut, nu e dorul de evadare în abstracțiuni, ci un prilej de semnificative antiteze:

*Ce amintire fruntea ți-o apasă?
Ce umbră te mai bîntuie poete?
— Pe lume cobora o ceață deasă,
Știhiile se-ncolonau în cete.*

Urmează o admirabilă evocare a anilor de război, cu spaima, deznădejțile și dezorientările lor, cu orizonturile vieții întunecate de permanenta amenințare a morții. Se evocă în versuri dramatice o chinuitoare rătăcire la răscruci de drumuri istorice. Iși regăsește rostul vieții prin întîlnirea cu partidul:

*...Dar am simțit cum mîna ta m-atinge
Și-mi răscolește vilvătăi în sînge!
Și-am auzit cum vocea ta despică
Știhiia, poruncindu-mi: te ridică!
Cînd rînduirea putredă se sfarmă,
Poetul să nu zacă, să nu doarmă!
Și dînd să-ți deslușesc de-aproape fața,
Minune, ochii ce-au putut să vadă:
Se rumenea în țară dimineața
Și-n mîini aveam o torță și o spadă!*

În construcția poeziilor sale, după evocarea amintirii, îndeobște realizată cu o rară expresivitate, urmează cîteva strofe de sinteză, în care se precizează poziția poetului, prin care poezia își cîștigă adevărata ei semnificație:

*Era în patruzeci și patru anul!
Partid iubit sub steagurile tale,
De-atuncea bat o neîntoarsă cale
De-atunci stăpînîmi ești. Și-ți sint
oșteanul*

*Ce se căleşte în focul luptei grele.
...Aceasta e mindria vieții mele.*

Poate cea mai izbutită piesă din volum, cea mai densă și mai profundă, capabilă să ilustreze de minune calitățile remarcabile ale poetului este poezia autobiografică „Douăzeci de ani“. Poet profund social, Victor Tulbure în pragul celor douăzeci de ani nu-și plînge mărunt dureri personale și deși se află în tranșee amenințat de moarte e animat de conștiința propriei valori și de o imensă dragoste de țară:

*Mă încumēt, totuși, pe cîmpii de nea,
Moartea de-mi trimite ordin de chemare,
Țară, întorc slava și cinstirea ta,
Să le scriu cu roșu, ca pe-o sărbătoare.*

*Poate mîine-n holde, fete de țărani
Imi vor strînge macii sîngelui fierbinte...
Implinesc azi, țară, douăzeci de ani —
Uită-te la mine, cu luare-aminte!*

După un deceniu și mai bine, țara, care a găsit în el pe unul dintre cei mai înzestrați cîntăreți ai săi, îl privește într-adevăr cu luare aminte și cu dragoste. Căci poezia lui Victor Tulbure are o calitate rară, fundamentală, care constă într-un pronunțat caracter popular. Oamenii se regăsesc în ea ca-n propria lor amintire.

În formația spirituală a lui Victor Tulbure, graiul popular și folclorul, utilizat în spiritul celor mai bune tradiții ale liricii noastre, conjugate armonios cu remarcabila sa sensibilitate artistică, intră ca trăsături esențiale:

*Și-am purces — la baștină plugar —
Să-ți brăzdez ogorul, poezie...
Dascăl mi-a fost graiul popular
Și-un moșneag ce nu știa să scrie.
(Autobiografie)*

Dar în „Cornul pădurarului“ nu mai e vorba de o influență vizibilă, oarecum exterioară a folclorului. Creația populară de data asta e asimilată cu atîta pricepere în expresia proprie, încît nu-i simțim pre-

zența decît în mesajul intim, în fondul etic al poemelor. E în lirica lui Tulbure o anumită sfîtoșenie fermecătoare, care n-are nimic comun cu încrîncenarea tradiționalistă; stăruie peste tot o omenie de esență populară, care dă creației sale un remarcabil profil poetic. Iată cîteva versuri:

*Deschide poarta fără teamă. Zăvozii i-am
deprins cu omul
Imi voi lăsa departe treaba. Nu-s zilele în
sac băgate
Pe prispă te-oi pofti la cină, cu masa
plină de bucate —
Căci azimă a dat ogorul și girla pești și
fructe pomul
(„Poartă deschisă“)*

Sau acea sfioasă „Omenie“, care într-o atmosferă de odă horatiană vorbește atît de emoționant de larghețea și frumusețea sufletească a omului din popor:

*E ușa fără lacăt și ciinii nu te latră;
Stăpînul te îmbie să vii pe lingă vatră
Și scoate din cămară ce are, ce nu are —
Și taie pe din două bucată fiecare.*

*Mai au vreun preț atuncea, ospețele-n
palate,
Sub lampioane aprinse și draperii lăsate —
Cînd tu, la cina noastră, tăcută și tirzie
Cu noi te-așezi la masă, sfioasă omenie,
Și-mparți aceeași pîine și-aceeași poezie?*

Expresie directă a dragostei de patrie și popor, poezia lui Victor Tulbure, străbătută de un cald umanism socialist, închide deopotrivă în ea ura neîmpăcată împotriva dușmanilor și a trădătorilor de țară. „La groapa unui trădător“, poetul rostește un blestem greu, plin de mînie și indignare, în spiritul celor mai izbutite blesteme folclorice:

*Pe groapa ta să crească mătrăgună
Pe somnul tău să-ți fie greu pămîntul,
Ocara și blestemul împreună
Să-ți străjuie în beznă grea mormîntul!*

*Pe el rușinea despletită steie!
Iar piatra dac-o fi să fie seacă
Și nici un fir de iarbă, colț nu deie
Nici un lăstun deasupra-ți să nu treacă.*

Blestemîndu-i pe nemernici, poeziile din „Cornul pădurarului“ înalță un imn fierbinte oamenilor harnici, curați sufletește care, eliberați din robia capitalistă, pun temelile unui veac mai luminos:

*De-apururi cînste harnicelor mîini
Călite-n foc, asprite pe unelte —
Ce știi să are și să coacă pîini,
Să-ntindă peste fluvii poduri svelte;*

*Brățară n-au. Sînt mîini de om sărac.
E scrisă urma de cătușe-n ele
C-au tras sirene prevestind alt veac
Și-n anii grei au strîns în pumni zăbrele.
Cei mulți și drepti căldura lor o știu.
Și mîna lor spre-aceste mîini e-ntînsă
Căci ele-nalță o stea cu sclipăv viu
Și poartă-un steag cu flacăra nestînsă.
(„Mîinile de aur“)*

Volumul lui Victor Tulbure nu întrunește o prea mare varietate de teme, de unde la lectură dă o oarecare impresie de monotonie. Citit însă cu atenție și adîncime relevă totuși o anumită varietate în unitatea tematică. E păcat că un poet de valoarea lui Victor Tulbure își autores-tringe uneori universul poetic la aproape o singură temă majoră. Exceptînd admirabilele miniaturi, cuprinse în capitolul „Moartea cerbului“, din care nu ne putem opri să nu cităm „Cireșul“, un catren proaspăt de o rară gingășie și frumusețe:

*Pentru ce aseară, undeva-n grădină,
Cînd mai mult din joacă sau din întîmplare
Ți-am cuprins în brațe tîndra tulpină,
A roșit cireșul ca o față mare? —*

volumul „Cornul pădurarului“ este pîndit de o oarecare stereotipie tematică inexplicabilă la un poet alît de sensibil, de bogat sufletește și de legat de actualitatea vremii noastre. Nădăjduim ca în următorul volum Victor Tulbure va înlătura definitiv această impresie. Poetul, îndeobște cu o gamă su-

fletească atît de bogată, rămînînd un cîntăreț al patriei și al oamenilor care construiesc socialismul, dar nuanțînd și aprofundînd mai mult temele, va ajunge să dea

cartea de căpătîi a vieții lui, despre care să se poată rosti, fără să fie nevoie de nici o exagerare, elogioasa expresie a lui Lamartine: „O țară a devenit o carte“.

DESPRE ORIGINALITATEA LITERATURII NOASTRE NOI

S. DĂMIAN

SPIRITUL DE PARTID - TRĂSĂTURA FUNDAMENTALĂ A LITERATURII NOASTRE

Caracterul inovator al literaturii române de după eliberare se poate observa pe planuri multiple. Să efectuăm un bilanț care să cuprindă, detaliate, cele mai diferite genuri literare sau o inventariere de teme frecvente în scopul de a stabili comparații edificatoare cu vechiul realism? Năzuind spre o explicare științifică a fenomenului artei, trebuie mai întâi să demarcăm trăsătura determinantă în fizionomia noii literaturi. Ce calitate esențială asigură ascendența ei față de epocile literare din trecut?

În țara noastră s-a petrecut o revoluție socială, care a răsturnat clasele exploatatoare, burghezia și moșierimea, instaurând o eră nouă, era socialismului și comunismului. Lupta proletariatului a creat condiții deosebite de dezvoltare și artei. Afirmarea fățișă, fără echivoc, a adeziunii la cauza clasei muncitoare a devenit la noi o datorie de onoare a scriitorului de talent. Spiritul de partid de care sînt străbătute creațiile lui nu este o obligație arbitrară, el corespunde înseși cerințelor profunde ale artei epocii noastre. Poate exista operă literară fără respectarea adevărului istoriei? Fără îndoială că nu. Ori veridicitatea unei opere literare e condiționată astăzi de spiritul partinității comuniste a artistului. Numai angajîndu-se în marea operă a Revoluției, scriitorul poate rămîne fidel pînă la capăt legilor reflectării realiste în artă. El beneficiază de o concepție științifică asupra naturii și societății, care-l ajută să se orienteze exact în labirintul

istoriei contemporane, să nu cadă pradă erorilor sau rătăcirilor. Fără asimilarea marxism-leninismului, artistul ar contempla neputincios haosul evenimentelor, și implicit această derută s-ar răsfrînge în opera sa. De-a lungul anilor, care au consacrat triumful realismului socialist în literatura noastră, am auzit nu odată, vociferările alarmate ale scepticilor sau ale defăimătorilor. De ce se plîngeau ei? Corul de gemete prevestea un impas al literaturii noi. Spiritul de partid ar încătușa libertatea de creație. Aderarea la marxism ar implica osificarea fenomenului viu literar. Artistul, după părerea lor, ar trebui lăsat în refugiul său, în turnul său de fildeș, fără să i se tulbure inspirația.

Marile realizări ale literaturii noastre de după eliberare au risipit aceste anacronice și false ipoteze asupra dezvoltării artei. Unde sînt acum gălăgioșii apărători ai „neutralității” scriitorului? Să nu ne facem iluzii că au dispărut cu totul. Mai zgomotoși sau mai prudenți, ei se agită și în zilele noastre promovînd tot felul de teze dubioase, cu privire la inutilitatea conducerii literaturii de către partid, susținînd diverse idei revizioniste cu privire la îndrumarea scriitorilor. Dar oricărui calomni, practica literară le dă răspunsul cel mai bun.

Partidul a îndemnat pe oamenii de artă și literatură să lupte pentru extirparea decadentismului. Spiritul partinității presupune în primul rînd combativitate față de ideologia burgheză, față de influen-

țele ei felurite și demascarea caracterului nociv al acestor influențe. Au dispărut din reviste și din cărțile editate, producțiile unui cerc de snobi, care voiau o literatură de salon, evazionistă, inaccesibilă maselor largi, refractară rațiunii și conținutului democratic în artă. Partidul a îndemnat pe oamenii de artă și literatură să manifeste cea mai ascuțită vigilență față de recrudescențele ideilor huliganice și fasciste, față de orice răbufniri ale vechilor curente naționaliste. Astăzi presa literară și editurile cultivă o artă legată de popor, bazată pe patriotismul socialist, pe frăția naționalităților conlocuitoare. Literatura nouă crește un tineret dîrz, constructor al socialismului, militant al păcii, avid de știință și artă, iubitor al frumosului. Literatura noastră de după 23 August a ridicat pe o treaptă superioară tradițiile glorioase ale literaturii din trecut, dezvoltîndu-le creator în lumina ideologiei socialiste. Concepțiile lui Bălcescu, Eminescu, Creangă, Caragiale, erau opuse ideologiei dominante a vremii lor și de aceea creația acestor spirite luminate s-a desfășurat în împrejurări atît de dificile, și uneori tragice pentru ele. Astăzi dorința de a face să pătrundă cît mai adînc arta în popor, dorința comună tuturor scriitorilor realismului socialist se bucură de sprijinul neprecupețit al Partidului Muncitoresc Român, forța conducătoare în regimul de democrație populară. Partidul stimulează acest efort nobil, oferind creației scriitoricești, puse în slujba poporului condiții materiale și spirituale optime.

Peisajul literaturii este deci hotărîtor schimbat în folosul multîmilor creatoare ale istoriei și în folosul însăși al artei. Cine, dacă nu conducerea de către partid a literaturii, a creat această fericită schimbare?

În subaprecierea caracterului inovator al literaturii de după eliberare se ascunde o atitudine rău-voitoare. Recunoscînd absența curentelor antirealiste reacționare, sînt unii care susțin că nu remarcă nici un element nou în metoda realismului socialist că, de fapt, în literatura noastră

nouă nu s-ar fi petrecut nimic altceva decît o evoluție lină a realismului. Există încă cercetători ai literaturii care, constatînd continuitatea democratică a realismului, ajung de aici în mod curios, să estompeze caracterul revoluționar al orientării artei noastre în ultimii ani. Din totdeauna scriitorii de valoare din țara noastră au exprimat în operele lor concepții umaniste, progresiste. Aceste tendințe noi le preluăm și le dezvoltăm consecvent în epoca victoriei proletariatului. Incontestabil, realismul socialist nu renunță la nici o cucerire artistică, valabilă a trecutului. „A păstra moștenirea, nu înseamnă de loc a ne mărgini la această moștenire“, spunea Lenin. Nimeni nu poate omite, fără a încălca în mod grosolan adevărul, înnoirea tematică a literaturii de după eliberare. Dramele specifice realismului critic se restrîngeau de obicei la cadrul intim al familiei, scriitorul înfățișînd decăderea claselor dominante. Desigur că parazitismul și corupția socială se întrezăreau prin răscolirile vieții sentimentale. Eroii favoriți ai realiștilor critic erau inadaptabili, oameni revoltați împotriva nedreptății sociale, dar incapabili să-i opună o rezistență eficientă. De cele mai multe ori inadaptabili proveneau chiar din clasele stăpînitoare, neputînd — din pricina eticei pe care o venerau — să se acomodeze normelor mediului lor. Răzvrătirea, uneori semeață, alteori timidă, eșua în soluții abstracte iluzorii, din cauza individualismului și a lipsei unei viziuni științifice asupra istoriei. Eroii aceștia nu găseau calea alianței cu forțele vitale ale poporului și nici posibilitatea exprimării protestului prin luptă revoluționară. În nuanțe subtile, multe opere ale literaturii române au descris tragedia nonconformismului, inadaptabilitatea la societatea burghezo-moșierească a acestor solitari. Să amintim de pildă numai romanele lui Mihail Sadoveanu sau Camil Petrescu.

Tema principală a literaturii române actuale este munca, activitatea creatoare a milioanei de oameni simpli. Munca eliberată de lanțurile sclaviei degradante, mun-

ca în slujba poporului, pentru construirea socialismului. Acest efort obștesc a inspirat pe scriitorii noștri, care au îmbogățit patrimoniul artei române cu o problematică necunoscută înainte. Cine sînt eroii pozitivi ai acestor opere literare? Sînt reprezentanții ai colectivității muncitoare, care au curmat dilemele sterile ale trecutului. Nu mai există nici un motiv pentru supraviețuirea vechiului antagonism între eroul înaintat și mediu. Slăvirea făuritorilor noi societății este consecința spiritului de partid al scriitorului, care vrea să rămîină credincios adevărului vieții. Romane ca „Mitrea Cocor“ de M. Sadoveanu, „Pasărea furtunii“ de Petru Dumitriu, „Setea“ de Titus Popovici, „Bărăgan“ de V. Em. Galan, „La cea mai înaltă tensiune“ de Nagy Istvan, „Statuile nu rîd niciodată“ de Francisc Munteanu, etc., indică această direcție ideologică și artistică. Dar nu numai în defrișarea unor rodnice teritorii ale artei, a verificat noua literatură eficiența spiritului de partid. Chiar în temele abordate de vechiul realism, literatura de după 23 August 1944, și-a impus superioritatea sa ideologică.

De pildă, avîntul spontan al răscoalelor țărănești a preocupat pe unii dintre cei mai buni scriitori ai trecutului. Această înclinație tematică a culminat cu „Răscoala“ lui Rebreanu, rechizitoriu sever al oligarhiei care stăpînea România de ieri. Dar Liviu Rebreanu nu avea o concepție științifică asupra istoriei, și viziunea sa nu a rămas cu totul nealterată de prejudecățile și ideologia burgheziei.

Spiritul de partid în operele care au reluat tema răscoalelor țărănești, a permis stigmatizarea pînă la capăt a inițiatorilor ororilor din 1907. Romanul „Desculț“ al lui Zaharia Stancu este o cronică monografică a traiului țărănimii în primul deceniu al secolului al XX-lea. Zugrăvirea cortegiului de suferințe cuprinde o condamnare nimicitoare a orînduirii bazate pe exploatare, umilință și minciună. Cu o teribilă forță acuzatoare se reconstituie toată plasa de întuneric în care era lăsată să se zbată masa țărănimii. Nu numai în dezvăluirea intransigentă a originilor suferinței popu-

lare se manifestă fermitatea ideologică a scriitorului. El e atras mai puțin de aspectele conservatoare ale satului cît de drumul lui spre cristalizarea conștiinței de clasă. Saltul de la reacțiile rudimentare, răspuns nemijlocit la mediu, pînă la împotrivirea lucidă — iată ceea ce-l soliciță pe Z. Stancu. Ivirea conștiinței a revoluționare este marcată pe diferite trepte, de la licăriri efemere pînă la acțiunea străbătută de răspundere. Romanul demonstrează fără puțință de tăgadă că numai lupta împotriva orînduirii burghezo-moșierești sub conducerea revoluționară a proletariatului îl poate smulge pe țăran dintr-o înapoiere seculară. (Pot fi citate în acest sens și „Zorii robilor“ de V. Em. Galan, „Bijuterii de familie“ de Petru Dumitriu).

Nu numai mizeria țăranului în defuncta orînduire este înfățișată într-o perspectivă ideologică consecvent revoluționară, deci îndeplinind mai bine legile reflectării realiste în artă. Literatura nouă a reluat și tema incompatibilității unei existențe într-adevăr omenești cu lumea lipsei de scrupule, a ipocriziei și sclaviei. Destinul tragic al lui Ilie Moromete, arată impasul omului care nu vrea să renunțe la modul lui de viață întemeiat pe prețuirea cinstei și a demnității, și care e silit de presiunea sălbatică a relațiilor sociale capitaliste să-și reprime propria personalitate. Marin Preda investighează atent epoca, expune curentele politice principale, se preocupă de structura claselor în perioada infiltrației din ce în ce mai puternice a capitalismului în viața satului. Fără prezentarea alternativei economice impusă țăranului mijlocăș (închiaburire sau proletarizare), alternativă care amenință să spulbere independența lui relativă din scurtele etape de stabilitate — deci, fără demontarea mecanismului social, întreaga dramă psihologică și-ar fi atenuat profunzimea rezonanță. Iată o pildă concludentă a eficacității concepției marxist-leniniste în procesul de creație literară.

Și tema descompunerii claselor stăpînitoare, temă care reprezintă fala realismului critic, găsește în noua literatură resurse proaspete. În „Cronica de familie“ a lui

Petru Dumitriu au pierit accentele de compasiune, amnistiaile romanțioase care diluau uneori mesajul incisiv al realiștilor critici. Din punct de vedere al orientării ideologice, nu mai întlnim devierile spre justificări biologic-ereditare, ca la Hortensia Papadat-Bengescu, sau înspre repulsiile intelectuale abstracte, ca la Camil Petrescu.

Înșușirea învățaturii marxist-leniniste, angajarea deschisă în lupta clasei muncitoare, au determinat înflorirea literaturii noastre noi sub toate aspectele. Numai orientarea partidului a putut îndrepta creația noastră spre aceste culmi.

Mulți denigratori ai realismului socialist și revizionști ai principiilor lui, se arată „îngrijorați“ ca nu cumva spiritul de partid să ducă la uniformizarea creației. Ei pot să admită amabili importanța concepției ideologice, adăugînd însă, cu fariseică amărăciune, că, din păcate, tocmai concepția comună netezește diferențele și operele literare seamănă leit una cu alta. Protestele perfide cu privire la nivelarea și îngrădirea preferințelor individuale nu rezistă iarăși în fața experienței practice.

Conducerea literaturii dă către partid a favorizat dezvoltarea nelimitată a aptitudinilor creatoare. Principialitatea ideologică nu-l oprește pe scriitor să-și aleagă forma sau stilul fiecărei cărți. Întrîurirea educativă a artei e condiționată de respectarea strictă a specificului imaginii literare. Estetica marxist-leninistă susține că nu poate exista literatură de valoare acolo unde ideile mari ale epocii nu sînt întrupate în generalizări artistice profunde, în caractere vii. Actualitatea temei, renumele scriitorului nu justifică producțiile searbe și plicticoase, în care tocmai disprețul pentru artă prejudiciază decisiv și problema importantă abordată.

Varietatea stilurilor în literatura de după eliberare confirmă justetea indicațiilor partidului.

Să evocăm numai cîteva exemple din domeniul prozei. Solemnitatea reportajelor lui Geo Bogza provine din aglomerarea de grandoare. Citindu-l pe autor trăiești parcă

un sentiment al marilor revelații, un sentiment care pretinde patetism, gravitate. Viziunea e monumentală, omul fiind privit de la distanță, de acolo de unde nu se mai disting detaliile accidentale, și se întipăresc numai contururile definitive, proiectate ca simboluri gigantice. Nu e de mirare că reportajele lui Geo Bogza abundă în hiperbole, paralele uriaș desfășurate în timp, exclamații superlative. Autorul alege acele fenomene, capabile să incite simțul grandiosului. De aceea măreția naturii, faptele impresionante din istoria popoarelor sovietice, sau splendidele realizări ale primei țări a socialismului s-au cimentat într-o imagine statuară, aflînd în Geo Bogza un interpret adecvat („Meridiane sovietice“). Conținutul selectat de scriitor, cerea această formă monumentală.

Proza noastră afirmă și tendințe stilistice opuse. Romanele lui Marin Preda și Petru Dumitriu manifestă oare față de sentimentalism. Se evită efuziunile, rațiunea controlează tumultul interior. Eroilor lui Preda sau Petru Dumitriu le convine veșmintul impasibilității, dorind să rămîna mereu lucizi, stăpîni pe sentimente. Scriitorii retează frazele avîntate, cultivă o narațiune transparentă, chiar dură, cu o aparentă imparțialitate nemiloasă. Se pledează așa dar împotriva romantismului dulceag. Sînt excluse însă situațiile tragice sau eroice? În nici un caz. Acumularea de suferință și de luptă împotriva ei face însă de prisos, după opinia acestor scriitori, relatarea înflorită. Ce cruntă dezvăluire a inumanității dușmanului de clasă în „Desfășurarea“! Sau ce comori de gingășie și delicatețe sufletească în figura comunistului Ilie Barbu! Și totuși Marin Preda este categorisit adversar al sentimentalismului și al confesiunilor patetice.

O sinteză a acestor tendințe o poate ilustra opera lui Zaharia Stancu. Fără reținere sînt înfățișate în „Descult“ scene zguduitoare ale suferinței țaranilor. Excentrice și monstruoase, ele servesc însă revoltei explozive, cu adresă directă. E răsturnată dispoziția sistematică, premeditată a evenimentelor, iar învîlmășeala asociațiilor

are ca focar subteran numai vîlvătăile imaginației lui Darie. Ritmul precipitat exprimă bine atmosfera premergătoare răscoalei, mișcarea epică febrilă invadînd totul prin risipa de verbe, prin propozițiile scurte, intrerupte, prin tonalitatea amenințătoare a istorisirii. Singurul popas al liniștii ar fi răscoala, care ar destinde încordarea infernală. Momentele de tensiune extremă se potrivesc stilului lui Zaharia Stancu, care pendulează între adeziunea pătimașă lirică și zvîcnetul miniei.

Spre a răspunde decisiv pâlăvrăgelii despre nivelare, să ne referim la o temă specific „comunistă“. Eroii romanelor „Bărăgan“ de V. Em. Galan, „Setea“ de Titus Popovici, „La cea mai înaltă tensiune“ de Nagy Istvan, „Pasărea furtunii“ de Petru Dumitriu, sînt toți militanți de partid, angajați în aceeași muncă de construire a socialismului, căliți de aceeași organizație revoluționară, înarmați cu aceeași ideologie: marxism-leninismul. Totuși ei sînt distincți, au o individualitate pronunțată și trădează chiar preferințele artistice ale scriitorilor respectivi.

Anton Filip și Karoly Bucsi sînt adepții bătăliilor îndelungi și mărunte, dovedind răbdare în elaborarea calculelor necesare victoriei. Furtunosul Adam Jora nu pare indicat pentru acțiuni mișgaloase. El trăiește cu obsesia torturantă a răzbunării, a înfăptuirii dreptății imediate. Atacul împotriva naturii dezlănțuite sau împotriva dușmanului sălbatic, poartă această amprentă a luptei totale, fără puțința retragerii. Existența lui Adam Jora în perspectiva scriitorului implică totdeauna arderea încleștării, exclude posibilitatea perioadelor întinse de relaxare, de prevedere calmă a asaltului ulterior. Temperamentul artistic impulsiv, al lui Petru Dumitriu, strîns de bună voie în chingile unei construcții clasice, corespunde vitalității, veșnic cabrate a eroului central. Anton Filip e dotat pentru disputa pe numeroase ramificații, cu hărțuiele neîncetate și iritante, cu incursiuni și replieri tactice. Este ritmul măsurat al asediului, care macină energia,

consumă nervii prin dozarea avară a elanului. Caracterul metodic, răbdător al scriitorului se întvede din profilul lui Anton Filip. Eroul lui Nagy Istvan, tot atît de minuțios în deslășurarea bătăliei, este însă mai dur, lipsit de o anumită jovialitate. Stilul uscat fără descrieri de natură, voit apropiat relatării curente, neînflorite prozaice, „la obiect“ sugerează înclinațiile artistice ale scriitorului. George Teodorescu, din „Setea“ poartă povara unor dileme intelectuale, pînă la deslușirea sensului clar al luptei. Frenesia lui militantă se cerne adesea prin îndelungi frămîntări ale conștiinței.

Nu am avut intenția unei cercetări adinci a particularităților stilistice. Sugerînd cîteva note particulare, care necesită completări, aprofundări, probabil chiar corijări, am urmărit doar ilustrarea varietății de forme artistice în cadrul realismului socialist.

Toți acești scriitori se reunesc printr-o trăsătură comună fundamentală, care asigură afirmarea talentului lor. Ei împărtășesc aceleași convingeri politice, se sprijină pe concepția marxist-leninistă asupra lumii, aderă la aceleași principii estetice, ale realismului socialist. Iată forța coeziunii literaturii noastre noi.

Spiritul de partid oferă deci posibilități inepuizabile de creație în folosul poporului. Scriitorii noștri sînt recunoscători Partidului Muncitoresc Român pentru îndrumările rodnice, pentru grija cu care înconjoară arta și literatura. Ei sînt hotărîți să sporească eforturile pentru tratarea temelor actualității la un înalt nivel artistic. Cheazășia obținerii de noi succese este asimilarea marxism-leninismului, înțelegerea principiilor politicii partidului, care reflectă necesitatea obiectivă a dezvoltării istoriei. Scriitorii noștri vor apăra puritatea ideologică a noii literaturi, respingînd orice infiltrații străine, prevenind recidivele formalismului și apolitismului.

Cei 14 ani de la eliberare, incununați de atîtea izbînzii, garantează și ascensiunea viitoare a creației noastre literare.

ACTUALITATEA LITERATURII NOASTRE NOI

Chiar celui mai inconsecvent lector literatură actuală îi apare ca o realitate artistică mult diferită față de literatura dinaintea de august 1944. Noua epocă istorică, începută odată cu eliberarea țării de sub jugul fascist, a determinat și în lumea literelor o schimbare fundamentală. Locul pe care-l ocupă astăzi literatura împreună cu celelalte arte, în viața obștească, a crescut considerabil, în același timp cu răspunderea ce-i incumbă, ceea ce a făcut ca înfățișarea ei generală să devină alta.

Originalitatea literaturii contemporane decurge între altele din marea ei actualitate, din participarea ei foarte activă la viața socială, la împlinirea idealurilor revoluționare. La asemenea afirmații s-ar putea obiecta că, în conformitate cu un adevăr marxist elementar, orice scriitor de mărime universală s-a arătat a fi înainte de toate un bun cetățean al țării și al epocii în care a trăit. Firește, poemele homerice au fost și ele, odată, literatură de actualitate. **Comedia umană** a fost în vremea lui Balzac literatură de stringentă actualitate. Dar în special epocile revoluționare au desmințit tradiția, care vrea drept atribut decorativ al poetului grațioasă liră. Generația de la 1848 a intrat în literatura noastră acompaniată de zăngănit de arme mai degrabă decât în acorduri de liră. „Nu, junii poeți români! — scria cu aprindere Bolliac — nu vă lăsați a vă încredința că poezia nu este altă decât a spune **frunză verde**, că politica

este un venin omoritor al vieții. Misiunea poeziei este de a întări sufletele prin pictura patimilor, mizeriilor și a măririlor umanității; de a înălța adevărul, dreptatea; de a nobila libertatea; de a coborî în anima poporului, a căuta durerile lui, lacrimile lui; a fulgera pe apăsătorii lui cu fulgerul muzei, de a-i da curagiu și energie, de a cere progresul, de a lupta spre a împinge neamul omenesc către urzite mai fericite, de a răzbuna o patrie când ea geme în prada apăsătorilor; este un puternic ajutor al moralei și al civilizațiunii, un inamic teribil al barbariei, al arbitrarului. Amar acelora care dețin poezia din calea ei și vor să o facă instrument al moliciunii sufletelor, al depravațiunii animei! Aceia nu și-au cunoscut misiunea lor“.

În Franța, Beaumarchais a fost vestitorul revoluției de la 1789 — pe care de altfel, când s-a produs, era prea bătrîn ca s-o mai înțeleagă — în așa măsură încît Ludovic al XVI-lea pretindea, pe bună dreptate, (și profeția i s-a împlinit) că ar trebui dărîmată Bastilia ca să poată fi reprezentată „Nunta lui Figaro“.

Drumul spre universalitate a trecut în totdeauna prin prezentul cel mai acut. Totuși conceptul de actualitate are astăzi un sens mult mai precis ca în trecut, sens care se face sensibil în orientarea întregii noastre literaturi, dîndu-i o fizionomie specifică, distinctă față de literatura epocilor anterioare.

Dacă în trecut scriitorii dotați cu un deosebit simț al noului, se orientau în mod spontan către problemele contemporaneității, sesizând apariția și urmărind dezvoltarea fenomenelor sociale mai importante, analizând fondul lor, definindu-le (bovarismul a existat înainte de Flaubert, oblomovismul înainte de Gonciarov, dar ei au fost acei care le-au descoperit și le-au dat un nume), astăzi atracția actualității a devenit un principiu pe care scriitorii noștri îl aplică în mod conștient și metodic ca pe o obligație ce decurge în mod firesc din concepția lor despre lume.

Se spune că literatura unui popor, ca un seismograf sensibil, înregistrează prin intermediul imaginației artistice, mișcarea socială. Se spune că literatura este un fel de arhivă cu ajutorul căreia putem reconstitui existența, carnea, singele fierbinte al unei epoci apuse. Toate aceste adevăruri devin însă mult mai adevărate tocmai pentru epoca noastră. Dacă am sta să urmărim paralel dezvoltarea istorică a poporului nostru pînă la 1944 cu reflexul literar al evenimentelor mai deosebite, în scrierile de pînă la această dată, am constata pe lingă zone de perfecție osmoză și zone în care comunicarea nu s-a realizat. Avem de pildă o literatură a anului 1907, avem o literatură a primului război mondial, dar nu avem replica literară a anului 1821, a grevei de la Grivița din 1933 sau chiar a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care nu s-a petrecut fără ecou și pe țărîmurile noastre. Admițînd ipoteza că peste o mie de ani un urmaș curios ar voi să reconstituie viața poporului român, avînd la îndemînă numai literatura, și numai literatura creată pînă la 23 August 1944, el ar rămîne cu unele goluri de informație.

Avantajul literaturii noastre contemporane, avantaj de metodă, provine din faptul că noul concept despre actualitate o ajută să urmărească în mod mai consecvent, mai îndeaproape devenirea istorică, să dezvolte temele majore ale vieții sociale. Orientarea scriitorilor către problemele cele mai importante ale epocii prin

care trecem și pricepera de a întrevedea mersul implacabil al istoriei, de a distinge trecutul și viitorul în cadrul aceluiași fenomen, sporește posibilitățile literaturii de a fi un document social elocvent și în același timp străbătut de fiorul artistic.

Principiul leninist după care literatura trebuie să fie o parte integrantă a cauzei generale proletare, a atras scriitorul în sfera muncii de partid, păstrîndu-i-se, firește, specificul îndeletnicirii sale, asigurîndu-i-se, după cum menționa în chip special Lenin, cît mai mult spațiu spontaneității și inițiativei personale. Alături de ceilalți oameni ai muncii, scriitorul a devenit un constructor al socialismului, un participant la făurirea unei societăți noi. În această calitate răspunderea lui a crescut simțitor, datorită i s-au înmulțit. Integrat în sfera de acțiune a partidului, împărtășind idealurile revoluționare ale clasei muncitoare, scriitorul de astăzi consideră o datorie firească a sa, decurgînd din concepția despre lume la care a aderat de bună voie, să sprijine germeii vieții noi, să lupte pentru crearea unui climat favorabil dezvoltării lor și pentru înlăturarea tuturor piedicilor care se opun acestei dezvoltări. Problema actualității a devenit pentru scriitorul de astăzi o problemă de conștiință, de etică profesională, o piatră de încercare a idealurilor la care a aderat în mod teoretic.

A scrie literatură de actualitate, nu mai e nevoie să spunem, nu înseamnă pur și simplu a se ocupa de prezent. Prezentul este un termen înșelător după cum fugară, nestabilă este și realitatea pe care o numește. Ziua cea de azi, singura care ne stă veșnic înainte, poartă în ea un ieri care moare și un mine care se naște, deși la prima vedere totul este clipa de față. Prezent e în același timp sistemul țărilor socialiste dar și ansamblul țărilor capitaliste cu tot angrenajul lor colonial. Și totuși în acest prezent scriitorul trebuie să fie un soi de Aladin care punînd urechea la pămînt, distinge, în depărtare, în

viitor, pașii care vin de pașii care se de-părtează. În timp ce ridicarea continuă a popoarelor din colonii ca și emanciparea clasei muncitoare din metropole demonstrează tot mai evident declinul imperialismului, amurgul sistemului social bazat pe oprimarea unora și huzurul altora, țările lagărului socialist înregistrează mereu succese care consolidează sistemul lor social și-i asigură o dezvoltare, un viitor prosper, și ceea ce e important, în primul rând, un viitor. Scriitorului care vrea să facă literatură de actualitate, prezentul nu i se înfățișează ca un bloc unitar. Pământul, globul terestru pe care viețuim laolaltă cei ce credem în viitorul socialist al omenirii și cei ce se cramponează cu deznădejde de modurile de viață ale trecutului, fără să-și dea seama că acestea sînt vestigiile unei nave care a naufragiat, nu-i mai apare scriitorului cu adevărat actual, așa cum îi apărea sărmanului Dionis călător prin spații astrale, ca o mărgică în care fierb, nemărginite și nediferențiate, patimile omenеști.

Scriitorul care împărtășește concepția despre lume a partidului comunist, știe să distingă între pasiuni și patimi, între legile istoriei și subiectivismul apăsătorilor, de care vorbea Bolliac, între noul care va izbîndi și vechiul care se îndreaptă spre apusul său inexorabil. Uneltele lui de lucru sînt dintre cele mai diferite. Uneori ia tîrnăcopul ca să dărîme:

„Așa revăd lumea în care-am crescut :
Boită, sălbatică, strîmbă, pestriță.
Așa era omul : ciopîrțit și vîndut
La tîrg, ca un boț de alviță.

Adînc, tîrnăcopul ! Infigă-se bine
În tot putregaiul dughenii.
Și monștrii cari latră în umbră, pe vine,
Să-i mistuie focul gheenii !“

(Maria Banuș : „Dărîmăm“)

alteori un „bici cu noduri mici și tari“
pentru cei rămași în urmă, alteori ciupește
coardele unei viori :

„Am luat rondelul, nu o spadă.
Cu el nu fulger pe tilhari.
Nu scot, ca la dușmanii-amari,
Chiar toate armele din ladă.

E, pentru cei rămași în coadă,
Un bici, cu noduri mici și tari...
Iar pentru mugure și mladă,
E-un cîntec mic, din vremuri mari.“

(Cicerone Theodorescu : „Am luat
rondelul“)

alteori mai ales poetul ia parte la clădirea noii societăți cu toate uneltele de muncă :

„Sînt eu, cel ce-am străpuns un nou tunel,
Am stat de veghe noaptea la furnale,
Am retezat în munte brazii grei,
I-am dus în plute șuierînd la vale,
Am secerat în aerul încins
Snopi svelți ce-și îndoiau sub vînt alama“

(Nicolae Labiș : „Bilanț“.)

Scriitorul contemporan ia parte la munca de construcție socialistă, la conducerea statului, la lupta pentru menținerea păcii în lume, ca orice om al muncii. Sprîjinind prin operele sale noul și grăbind dispariția a ceea ce este învechit și dăunător progresului social, el se situează în centrul luptei, în însăși inima actualității. Caracteristic societății care construiește socialismul este un ritm de viață rapid. Transformarea neconținută și în mare repeziciune a realităților sociale nu lasă prea mult timp artistului pentru contemplație. Filmul vieții contemporane rulează atît de repede încît aproape că scriitorul se poate surprinde cu uimire făcînd literatură... istorică, convins fiind că scrie despre actualitate. Marea mobilitate a aspectelor vieții face foarte dificilă sarcina scriitoricească. Fenomenele nu dau răgaz scriitorului să le contemple „de la distanță“. Nu rareori auzim spunîndu-se : „Asta s-a întîmplat în '52“, cu tonul cu care s-ar preciza că lucrul amintit s-a pe-

trecut la sfârșitul evului mediu și începutul renașterii. Totuși dacă e adevărat că viața curge mai repede astăzi, nu avem nici un motiv să împingem această constatare pînă la sofism. Heraclit spunea că nu putem să ne scaldăm de două ori în apa aceluiași rîu. Sofiștii pretindeau că nu putem nici măcar o singură dată. Rămînînd la părerea lui Heraclit, constatăm că foarte multe dintre evenimentele importante din ultimii paisprezece, cinsprezece ani, dintre problemele centrale ale actualității s-au reflectat în oglinda literaturii într-un mod care dovedește că ritmul accelerat al epocii n-a fost un impediment de netrecut în aprofundarea fenomenelor sociale. Nu vrem să redactăm o nouă listă a succeselor pe care le-au obținut scriitorii noștri pe terenul literaturii de actualitate. Ar trebui poate numai să adăogăm recentul succes al romanului „Setea“ de Titus Popovici la o enumerare în care se află de mult trecute „Desfășurarea“ lui Marin Preda, „Pasărea Furtunii“ a lui Petru Dumitriu, „Bărăgan“ a lui V. Em. Galan, „La cea mai înaltă tensiune“ a lui Nagy Istvan etc., etc. Dar o privire de ansamblu asupra literaturii contemporane ne arată că există în arhivele artistice ale epocii cel de-al doilea război mondial, reforma agrară, naționalizarea fabricilor și uzinelor, lupta pentru colectivizarea agriculturii, restructurarea învățămîntului etc. Un urmaș curios ar putea reconstitui fără efort înfățișarea timpurilor pe care le trăim noi. Firește mai sînt aspecte importante, pe care munca scriitorilor nu le-a acoperit. Și mai ales sînt încă scrieri care pretind că oglindesc actualitatea și de fapt o trădează. Cunosc un scriitor respectabil care pretinde că eroul său, un tînăr și

recent colectivizat, care te primește ștergîndu-și nasul cu mîneca înflorită cu cusături naționale a cămășii, pentru păstrarea tradițiilor „populare“, își rade barba cu coasa și-și taie unghiile cu „custura“. Și mai cunosc un scriitor care susține că la noi în țară un director sabotor, mîină în mîină cu secretarul organizației de partid, un dușman camuflat, strecurat în rîndurile partidului, ajutați de uneltele lor care au pus mîna pe conducerea sindicatului, nesupărați, nebănuți, nevăzuți de nimeni, deoarece toți cei aflați mai sus sau mai jos, la dreapta și la stînga lor sînt învederați gură cască, sugrumă zilnic un inovator și-și însușesc veniturile întreprinderii. Acești doi scriitori, care stau cu spatele unul la altul, au reușit o performanță unică de a sta în același timp amîndoi cu spatele la realitate. Un desenator oricît de iscusit nu cred că ar putea reda pe hîrtie această ipostază, cu toate că e reală.

Dar un critic bine informat, care nu-i poate suferi pe cei doi scriitori și se bucură de antipatia amîndurora, mi-a spus că știe precis că și actualitatea s-a întors cu spatele la ei .

*

Noul concept de actualitate care orientează munca scriitorilor noștri contribuie la compunerea unei fizionomii originale a literaturii contemporane impunîndu-i spiritul militant al ideologiei marxiste și deschizîndu-i mari posibilități de explorare artistică a vieții sociale. Literatura noastră nouă este o literatură tînără care are în fața ei viitorul deoarece și-a legat soarta de societatea socialistă. Biruințele ei sînt biruințele acesteia.

PREZENȚA POETULUI

Temperamental, Isakovski e un esenian ; de aici, tonul elegiac al multora din poeziile sale, ori gravitatea sentimentului comunicat în cîntec. Un Esenin eliberat, am spune, de umbra chinuitoare a destinului, regăsit prin poezie într-un univers social nou. Tărănească, în diverse ipostaze lirice, distribuită pe teme variate, poezia lui este tonificată de sentimentul major, patriotic, al omului sovietic, și ansamblul ei oferă, într-o suită de momente și tablouri, o expresivă geografie lirică a lumii socialiste. Prin Isakovski îl reîntîlnim pe Tiorkin, militar ori civil într-o mică tragedie sentimentală ori într-un dialog cu moartea. Tot în acest cadru popular intră povestea cu farul, popa și morarul, lucrare ce relevă și virtuțile epice ale autorului Katiușăi. În lirica lui Isakovski patriotismul socialist nu este un sentiment festiv ocazional, nu este un corp străin, fixat în cadrul unui pastel ori în ecourile vagi ale anotimpurilor pentru justificarea ideologico-socială a unor astfel de poezii. Pentru autorul unor pasteluri și multor cîntece, bogate în elementele lor coloristice și muzicale, în care puritatea și grația sentimentelor se conjugă firesc cu plasticitatea cuvîntului — dragostea pentru țara lui sovietică, pentru pămîntul lui natal, este sentimentul care-i conferă omului socialist însuși sensul existenței. Aici e vorba de o caracteristică a întregii lirici sovietice, de o trăsătură de prim ordin a realismului socialist. La Isakovski însă, poet al dragostei și naturii, al vîrstelor omului și al anotimpurilor, al tinereții și morții eroice trăsătura aceasta este mai izbitoare.

În cadrul schițat mai sus, Isakovski este poetul cotidianului, al faptelor obișnuite

din viața omului, proiectate în sensurile înalte ale existenței. Un colhoznic își povestește viața, paznicul unui colhoz povestește o întîmplare crucială din viața lui, o tinără activistă cade victimă dușmanului de clasă, pe ulița satului apar stîlpii cu becuri electrice, flăcării pleacă la recrutare, — sînt cîteva dintre subiectele poeziei lui Isakovski din anii marilor transformări și cotituri. În creația lui, comsomoliști, constructori, soldați și marinari, tineri activiști și activiste, nostalgic îndrăgostiți, adunați ori împrăștiți de anii păcii ori războiului, trec în marșuri eroice spre șantiere ori spre front, cutreeră drumuri și anotimpuri, își trimit scrisori, cîntă din armonici, visează, așteaptă, îndrăgostiți, mereu îndrăgostiți, în puritatea sentimentelor vîrstei și în frumusețea năzuințelor lor. Această lume o înțelege Isakovski și pentru orizonturile ei a găsit cîntecul, capitol important și cunoscut al creației sale. În anii grei ai războiului, cîntecele lui de dragoste și luptă au circulat mai mult ca oricînd ca adevărate producții populare. Volumul de „Versuri alese”, prin care-l cunoaștem pe Isakovski în diversitatea tematică a poeziei sale, nu ne oferă din păcate și o versiune romînească demnă de frumusețea originalului. Prin prezența lui însă, chiar în forma aproximativă, reîntîlnim cu plăcere o poezie cunoscută parțial de mai de mult, rememorăm cîntece pre-fuite încă din anii războiului și ne apropiem de lumea sentimentelor și ideilor înalte, a unuia dintre fruntașii poeziei sovietice.

MIHU DRAGOMIR: „ODA PĂMÎNTULUI MEU“*)

Prin „Oda pământului meu“ vedem în-
tregindu-se acel amplu poem început cu
Războiul și continuat de Oda fulgerelor.
Acest patetic imn închinat patriei socia-
liste cuprinde 6 capitole, denumite gene-
ral: Dunărea, Cîmpii, Dealuri, Munți, Așe-
zări, Eu. Primul și cel din urmă, prin ca-
racterul retrospectiv, autobiografic, ar pu-
tea părea suplimentare. Cum aduc însă ele-
mente istorice și geografice filtrate prin
personalitatea poetului, ele nu pot decît să
participe la ideea poemului. Așa dar, nu e
vorba de o compunere artificială, barocă,
precum afirmă iritat cronicarul Contempo-
ranului

Peisajul danubian revine deseori în
poezia lui Mihai Dragomir. Aici, în apele
Dunării, va fi încercat să descopere în anii
copilăriei frumusețea universului, cîntecul.
Dunărea i-a revelat momente din îndepăr-
tata istorie a locuitorilor de pe acele me-
leaguri. Imaginea a nenumărate secole de
muncă și aspirație omenească s-a lăsat
răsfrîntă în apele Dunării. Din aceste
locuri se deschide luminoasă perspectiva
fării întregi, ale cărei bogății și frumuseți
le exaltă Oda pământului meu. Intinderea
nemăsurată a Bărăganului nu poate dezola
pe cel care simte sub coaja pământului
germenii de aur ai belșugului. Toamna,
„cînd ploaia cerne din zare-n zare punți“,
străbătînd Bărăganul îți vei spune, odată
cu poetul:

„O, nu e tristă toamna prin pîcle și noroi
Auzi cum bea pământul eternul nostru

reazem

Cu strigăte de inmuri primită-î pe la noi
Această ploaie gravă din munte pină-n

Razelm“

Încercînd să rezume Țrecutul fărînimii care
se răscula în 1907, Mihai Dragomir fixează
în versuri imaginea mizeriei și nedreptății
îndurate de muncitorii pământului: „Erau
flăminzi și-n aur de grîne îmbrăcați / Erau
robiți de viață și ei credeau în viață.“ Pe

fundalul întunecat al trecutului prezentul
se desprinde cu strălucirea unei diorame.

Crescînd din cîmpie, dealurile apar ca o
altă treaptă geologică a reliefului nostru.
Și cum Mihai Dragomir și-a propus să res-
pecte ordinea de amfiteatru a reliefului
fării, dedică un capitol dealurilor. Poetul
n-a ținut să facă din poemul său o geogra-
fie economică versificată și cu alții mai
puțin o înșiruire de obiceiuri pitorești. S-a
oprit la cîteva aspecte cu semnificație de
simbol, deci cu putere de generalizare:
livezile, podgoriile, petrolul — aceste vii
ascunse. În versuri al căror ritm solemn
îndeamnă parcă la recitare, Oda pămîntu-
lui meu le slăvește frumusețea și belșugul.
Pe locurile unde astăzi se dezvoltă una
din industriile cele mai puternice ale țării,
industria petroliferă, cu veacuri în urmă.
„Străbunii cu mirare în luciul s-au
privit / Și-au uns cu el vreo rană, turnîndu-
l din găleată.“

În omul contemporan autorul Odei ful-
gerelor vede luptătorul energic chemat să
supună stihile. Mîndria de a trăi în epoca
în care omul a izbulit să stăpînească for-
țele uriașe închise în atom se cere subli-
niată cu fiecare vers:

„Și-n dulcea pîrguire de piersici și de pruni
lîngă coralul fraged al miezului de pepeni
Țițeu-și răspîndește ciudatul lui parfum
și simți cum tot pămîntul prin mîna ta îl
depeni.“

Din înălțimea muntelui omul se simte
odată mai mult „stăpînul firii“. Voința lui
are rădăcini istorice;

„Eu sînt de-aici și pururi am să rămîn aici
Obișnuit cu aer înmiresmat și tare.“

Oda pământului meu este în primul rînd
poemul transformării socialiste a țării.
Peste întunericul grotelor s-a ridicat pu-
ternic ciocanul pneumatic, schimbînd în-
fățișarea naturii, sporînd cu fiecare zi
încrederea în forța demiurgică a omului
contemporan. Într-o enumerare cu rezon-
nanțe whitmaniene, poetul scandează:

*) Editura Tineretului, 1957.

„Am prins în scoc izvorul — azi mări
vreau s-adîncesc
Am tras prin stînci potecă — azi vreau să
să trec prin stîncă
De cînd stăpîn pe mine la nimeni nu
robesc
Vreau să-mi plătesc trecutul de mii de ani.
Și încă...”

Peisaje altădată sălbatice devin familiare, desvăluindu-și generoase comorile.

Un capitol ca Așezări accentuează sensul revoluționar al vremii noastre. Intreaga țară transformată într-un imens șantier, iată o realitate de o frumusețe neobișnuită. Noile condiții de viață ale poporului nostru, dorința sa vie de a munci pentru consolidarea victoriilor dobîndite, își găsesc în Mihai Dragomir rapsodul sensibil și entuziast. Între bucuriile poetului se numără și acestea: „Imi place să văd plopii uitîndu-se timizi / Cum o antenă simplă

cu patru plopî i-întrece” sau: „Imi place cînd în parcul pe unde ne plimbam se-nfige rădăcina cimentului statornic”.

Spuneam că unul din capitole a fost intitulat Eu. Mihai Dragomir vorbește aici în numele șăuritorului societății socialiste, „eroului timpului nostru”.

„Eu ți-am umblat întinsul și tainele le știu
nu-i piatră și nu-i mugur să nu-i fi spus
aleanul
nu-i nimic în tine să nu tresalte, viu,
atîns cu gîndul numai, cu palma sau
ciocanul.

Eu, înseamnă de fapt omul nou care a schimbat harta spirituală a țării.

Există în Oda pămîntului meu, și unele versuri palide, și unele strofe uscate care nu umbresc însă valoarea profund patriotică și educativă a acestui poem.

Liviu Călin

ACAD. G. OPRESCU: „JURNAL DE CĂLĂTORIE“ *)

Spectacolul unei călătorii ne impresionează în chip deosebit pe fiecare. Unuia îi plac mai ales priveștiile de natură, altuia monumentele istorice; unul cercetează oamenii, altul bibliotecile. Prin structura sa intelectuală și prin îndeletnicirile sale, acad. G. Oprescu, vizitînd Uniunea Sovietică, e atras cu precădere de artele plastice. Galerile Tretiakov și Ermitajul, castelul Ostankino și minăstirea Zagorsk îl cuceresc integral pe cunoscutul istoric de artă. Sensibilitatea sa e copleșită de frumusețile celebrelor muzee, în sălile cărora petrece extaziat zile de-a rîndul. „Jurnalul” consemnează adesea exclamații juvenile, dar, tocmai de aceea, pline de entuziasm pentru marile capodopere ale picturii universale. Emoția în fața lui Rembrandt e transcrisă direct, simplu, într-un stil poate prea eliptic: „Am revăzut Rembrandt, minunea minunilor. Din ce în ce

mai emoționat în fața lui. Am ieșit oboșit, dar păstrînd o amintire neștearsă”. În sălile Ermitajului, G. Oprescu se întoarce de cîteva ori, odată numai ca să-și ia rămas bun „cu lacrimi în ochi” de la titanul olandez. La expoziția franceză admiră pe Daumier și Fouquet, pe Boucher, Fragonard și Watteau, la Tretiakov zăbovește îndelung în sala Repin, prilej de a compara pe marele pictor rus cu Grigorescu al nostru. Tot acolo recunoaște cu părere de rău unele prejudecăți pe care le avusese în legătură cu portreții Kiprenski, Venețianov și Teodotov. Gustul cultivat și preferințele academicianului merg spre arta clasică, manifestîndu-și intrasigența, cum singur se exprimă, față de „contemporani”, de Matisse și Picasso, față de ultima fază impresionistă a lui Monet și în genere, față de arta abstractă. Însemnările acad. G. Oprescu sînt, din acest punct de vedere, un îndemn la realism, la respectarea marilor tradiții ale artei univer-

*) Ed. Cartea Rusă, 1958.

sale, a clarității și armoniei cromatice.

Notîndu-și destul de jûgar impresiile, autorul „Jurnalului de călătorie” se dovedește totuși uneori foarte minuțios, amintînd pe profesorul de istoria artei, metodic, atent la uriașele planuri arhitectonice, ca și la detaliul miniatural.

„Planul este cel obișnuit — zice despre biserica Adormirii din sec. XII — dînd naștere unei construcții cubice, cu o absidă pentru altar, pe dinafară cu ornamente sculptate pe suprafața ambelor etaje în care se împarte clădirea. În cel de jos, în afară de cele trei intrări (la apus, la nord, la sud) în arcuri frînte, cu pilaștri laterali, din brîul care desparte etajele, se lasă nenumărate colonete, subțiri, delicate, susținute la o înălțime egală de console, în care apar sculptate fel de fel de ornamente, unele reprezentînd animale fantastice, altele capete de om sau de animal, în stil romanic.”

Insemnările zilnice ale acad. G. Oprescu oferă în felul acesta și o sumă de informații de cea mai pregnantă utilitate. Aici d-sa a depășit impresia fugitivă, ajungînd la o descriere științifică, profesorală. Sintem siguri că cititorul i-ar fi fost și mai îndatorat, dacă în locul notelor privitoare la diversele probleme administrativ-organizatorice ale muzeelor și institutelor de artă, aspectele artei sovietice ar fi ocupat mai mult loc. „Jurnalul de călătorie” ar fi dobîndit un preț și mai mare în mina iubitorului de artă, interesat să aște opiniile acad. G. Oprescu.

Un capitol, sau mai bine zis, o întregă călătorie consacră autorul primirii obiectelor de artă restituite poporului român de către guvernul sovietic. Tezaurul de la Pietroasa și bogata colecție numismatică, argintăria filigranată și aurul greu al obiectelor de cult, tablourile de Grigorescu, Luchian, Andreescu, toate expuse în excelente condiții, trezesc în sufletul celor care au avut cîntea să participe la ceremonia restituirii, un sentiment de profundă recunoștință pentru marele popor vecin, care le-a păstrat cu grijă timp de 40 de ani. Acad. G. Oprescu notează și aici emoția sa pentru gestul prietenesc și generos care a făcut să revină poporului român comori unice în lume, de uriașă valoare materială și artistică.

După zile în șir petrecute la Ermitaj sau în vechile biserici din preajma Moscovei, călătorul își sporește satisfacțiile estetice admirînd pe neîntrecuta Ulanova în baletul „Giselle”, sau ascultînd cu încîntare „Boris Gudunoo”, „Faust” și „Carmen”. Considerațiile spectatorului sînt de același laconism, dar beneficiînd, cum spuneam, de prospețimea și autenticitatea sentimentului.

Alături de alte „Jurnale” de călătorie scrise la noi în ultimii ani, acesta al acad. G. Oprescu deschide și mai larg o fereastră spre frumusețile artei mării noastre vecine de la Răsărit.

Al. Săndulescu.

AL. ȘAHIGHIAN: „DE LA TIAN-ȘAN LA MUNȚII DE JASP”*)

Materialul ce stă la îndemina reporterului care străbate întinderile Kazahstanului sovietic este extrem de bogat. Epopeea oamenilor care au prefăcut stepelę uriașe, sterpe, în ogoare, au sfredelit adîncurile, populate pînă acum cîteva decenii numai de spiritele rele ale legendelor și au scos la suprafață bogății nebănuite, putea inspira în egală măsură pe poet și pe compo-

zitor. Al. Șahighian a schițat-o într-o suită de reportaje.

Fără îndoială, atracția pentru amănuntul exotic nu a rămas străină celui care venea pe niște meleaguri cunoscute din descrieri vechi, despre popoare aprige, cutreierînd într-o tăcere înșiorată, pe cai mărunți și iuși, întinderile înveșmîntate în basm. Chiar în desfășurarea zilnică a vieții ce se transformă neîncetat cu o repeziciune ne-

*) Ed. Cartea Rusă, 1958.

bănuiește, exista ispita căutării reminiscențelor unui trecut destul de apropiat. Astfel s-a creat, în cartea lui Șahighian acel contrast dramatic, întâlnit aproape în fiecare pagină, între imaginea covârșitoare a unui trecut legendar și progresul uluitor al Kazahstanului modern. Aproape la fiecare pas, reporterul încearcă o nouă surpriză: rosturile vieții, așa cum le bănuise el, pitorrești în exotismul lor oriental, se schimbaseră cu totul.

Al. Șahighian urmărește cu atenție vrednică de laudă liniile principale pe care s-au desfășurat aceste schimbări, stabilindu-le pricina, observându-le rezultatele. Holde bogate în locul întinderilor, fabrici uriașe, mine adinci din care se scoate o producție ce așează regiunea pe locul al treilea în economia minieră a Uniunii Sovietice; și, mai cu seamă, oameni energici, muncitori, toate sînt produsele Revoluției. Contemplativitatea orientalului a fost înlocuită de energia constructorului comunismului.

Scriitorul nu s-a oprit însă la un stil unitar, îndemnat, probabil, de diversitatea celor pe care avea să le povestească. Unele reportaje, cele mai multe, sînt concepute ca un jurnal de călătorie. Altele sînt mici eseuri, scurte comentarii ale unor date istorice sau economice, prezentate în aceeași formă lirică.

Al. Șahighian pare să nu fi găsit întotdeauna cadența exactă, diluînd impresia, apelînd prea des la formularea metaforică, devenind adesea grandilocvent, fără a fi impresionant.

Domeniul în care autorul a găsit tonalitatea adecvată materialului este portre-

tistica. Oamenii descriși de Al. Șahighian sînt prezentați cu o mare economie de mijloace. Toți sînt animați de o trăsătură comună: elanul și încrederea cu care construiesc o lume nouă, a belșugului și a luminii, lăsînd în urmă rămășițele lumii vechi. Oamenii care nu se mai minunează de uriașele realizări, de vreme ce ele se înfăptuiesc sub ochii lor, sînt săvîrșite de minile lor. Din mijlocul unor astfel de oameni s-au ridicat eroi ai muncii socialiste, muncitori cu o înaltă calificare, fruntași ai recoltelor bogate. Recolte bogate în Kazahstan! Cu cîteva zeci de ani în urmă, cuvintele ar fi sunat fără sens. Dar oamenii Kazahstanului sovietic au făcut posibil acest miracol. Unii s-au născut aici, crescînd laolaltă cu legendele Asiei, alții au venit, la chemarea Partidului, din cele mai îndepărtate colțuri ale Uniunii Sovietice. Bolșevicii și comsomoliștii care au pornit la desțelenirea pămînturilor virgine sînt înfățișați în minunata, deplina lor umanitate. Oamenii care au cunoscut și teama în fața pustietăților răscolite de viscol, și șovăiala. Dar care au perseverat în munca lor eroică.

Cu toate rezervele de ordin stilistic, pe care le-am făcut, prin spiritul ascuțit de observație al autorului ei, prin noutatea subiectului și a datelor pe care le comunică, cartea stîrnește interesul legitim al cititorului dornic să aște cît mai multe lucruri despre patria socialismului și despre oamenii ei minunați.

Dan Grigorescu

VERONICA PORUMBACU: „LIRICE“ *)

După ce ai închis ultimul volum de versuri al Veronicăi Porumbacu, un sentiment se impune: poeta e sensibilă la mișcarea cotidiană a istoriei, a cărei pecete dorește s-o rețină. Rece și absent e rareori versul scriitoarei care ne trimite „mărturii“ din

inima „anilor aceștia“. Ea are senzația istoriei care se făurește sub ochii ei, a forțelor care se înfruntă, a bătăliilor care n-au apucat încă să se consume și care au și trecut în cronică. „Și eu am fost acolo“, „așa a fost“ spune poeta cu un glas în care mîndria se aliază cu emoția. Parcurgînd volumul (alcătuit din cele mai

*) E.S.P.L.A. 1957.

reprezentative poezii ale Veronicăi Porumbacu) apare clar că versul scriitoarei reține o parte din trăsăturile unei generații în viața căreia războiul, anii de luptă antifascistă, construcția noii societăți, au constituit o mare înclăștare, un moment spiritual intens, trăit febril. Versul Veronicăi Porumbacu exprimă așa dar unele din simțămintele acelei generații a cărei existență se confundă cu ceea ce e mai dramatic și hotărâtor în procesul de transformare a țării și acest fapt pune o pedală gravă peste răsunetul operei ei. Resortul cel mai adânc al sentimentelor încercate de poetă îl constituie aspirația spre adevăr și justiție. - Chemarea pe care o exercită, în veacul nostru, această aspirație conține întreg programul liricii ei :

„da, trebuie s-ajung și eu
„trecînd prin mările de spaimă
„— nu la răspunul ce se-ngaimă —
„la Adevărul înalt și greu

Versul transcrie fidel drumul spre înțelegerea, spre cuprinderea acestui adevăr înalt și greu, strădania de a nu asista deorientată, orbită de flăcări, la evenimentele epocii, hotărîrea de a participa conștient, responsabil la dezbaterile și luptele de fiecare zi.

„Lirice“ este de la prima și pînă la ultima filă o confesiune pe temeiul căreia putem reconstitui evoluția unei sensibilități, ce a străbătut o criză reală în care intra deopotrivă revolta împotriva formelor de viață burgheze, dorința de înnoire și chemarea unei noi și superioare orînduiri sociale. În primele ei versuri acest elan se traduce printr-o mare iubire pentru tot ceea ce e pur, neîntinat, printr-o simpatie neacoperită pentru cei ce sînt înșelați, minșiți, trădați, ca și prin dorința de a sfărîma barierele care despart pe om de fericire. Poeta evocă lumini nemaivăzute, năzuește să citească toate cărțile, să îmbrățișeze toți copiii, să bea apă din toate fîntînile, să usuce toate lacrimile, să alunge inerția, cu un cuvînt versurile poartă însemnele distinctive al unei sensibilități care irumpe la apelul necunoscut al vieții. Scri-

itoarea pricepe încă vag felurile cărora le închină însă toate puterile sale sufletești. Într-o pornire de comuniune cu lumea și oamenii ei ea se apropie de vînt, de ape și de „șii mulți ai pămîntului“. Nici o rezervă, nici o reticență în această dăruire. Din cele dintîi versuri ale Veronicăi Porumbacu („La capătul lui 38“, „Visele babei Dochia“) se degajă imaginea unei tinere fete aflată față în față cu ea însăși, cu societatea în plină schimbare, într-un moment de răscruce, în care nu era vorba să opteze pentru o opinie, ci să se deținască, să se aleagă ca personalitate. Deocamdată, în adîncă frămîntare de gânduri impuse de epocă, poeta mărturisește :

„Dar ce sînt, nu știu
„În mine e tot ce-așteaptă să fiu“

În versurile următoare („Anii aceștia“ „Mărturii“, „Ilie Pintilie“) istoria își face simțită, într-un fel mai manifest, prezența. Accentul se mută de la soliloquiul la evocarea directă a vieții. Atenția poetei se îndreaptă spre evenimente și în desfășurarea lor caută să-și citească destinul. Ea încearcă să-și întemeieze lirica pe o întinsă înțelegere a epocii și a oamenilor pentru ca astfel să-și poată reprezenta mai bine scopurile și căile timpului nostru. Creația Veronicăi Porumbacu se îndrumă așa dar spre o activă cercetare a istoriei curente devenită un câmp de luptă, dar și un răspuns dat întrebărilor care-i marcaseră adolescența. Este în această decizie a scriitoarei un mod de a combate o manieră atenuantă, neutră de a trăi, pecetluirea unui acord cu ceea ce-i însemnat și major, cu fapte care au o rezonanță largă. Poeta întreprinde rechizitoriul vechei orînduiri, („Paraschiva“), scrie despre electrificarea satelor, („Mărturiile lui Octombrie“) face portretul unor oameni deosebiți, („An-Son-Hi“), căutînd mereu acea trăsătură care cuprinde expresia unui om sau semnificația unui fapt. Ancheta socială și psihologică se extinde și rezultatele ei sînt consemnate cu grijă („De peste mări, / Noi mîinile ne prindem / Și-n orice grai pe lume ne legăm: oriunde-am fi, de ucigașe grîndeni

viața care crește pretutindeni/s-o apărăm!" sau: „E-n risu-acesta o povață grea/Ai doborât o lume. N-o uita"). Scriitoarea accentuiază contrastul dintre noua și vechea organizare socială, numește obiectivele pe care le urmează umanitatea, își ridică glasul în apărarea lor. Acel complex tulbure de idei și simțăminte caracteristic primelor ei versuri a fost depășit. Este o eliberare de incertitudini și elanuri vagi, o revărsare de clarități care se însoțeste cu o senină stare de spirit:

„Poate azi un om rîoni mai mult? |
Poate mai înalt să-i fie rostul?“ Din păcate exercițiul abuziv al acestei maniere poetice și mai ales faptul că scriitoarea nu filtrează totdeauna prin sentimente faptele a căror martoră este, împinge unele din versuri într-un convenționalism reprobabil. După descrierea plată, banală, a unor întâmplări, se extrage o morală pe care sîntem invitați să ne-o însușim. De obicei faptele variază, dar morală rămîne aceeași, ceea ce dă impresia de manierism și mai ales lasă nevalorificate numeroase din sensurile evenimentului povestit, căci poeta nu conduce cugetarea sa pînă la limitele ultime ale faptului. Așa stînd lucrurile ar fi totuși nedrept să negăm că limpezindu-se și abordînd teme majore, poeta a rupt cercul unei lirici a cărei tonalitate o dădeau dispozițiile vagi, subiectiviste.

Că scriitoarea însăși a înțeles efectele dăunătoare ale manierei poetice profesate, reiese din ciclul de poezii intitulat „Generația mea". Și aici Veronica Porumbacu tot un rapsod al istoriei curente se vrea. De data aceasta însă urmărește evoluția unor oameni, în vîrtejul amețitor al ultimelor două decenii, cu sentimentul mult mai fecund că este datoare să vorbească despre viața lor: „Atît aș vrea să spun/ Ce am pe suflet". Versurile din ciclul „Generația mea" izvorăsc din conștiința unei responsabilități dar și din dorința autentică de a comunica un mesaj. Poeta articulează cu sinceritate simțămintele pe care le-a încercat această generație a cărei adolescență s-a consumat în întunericul greu

al războiului, a cărei tinerețe s-a revărsat într-o explozie luminoasă odată cu eliberarea țării și care se înțelege mai bine astăzi în procesul de edificare al societății socialiste. O așinitate profundă dăinuie între membrii acestei generații legați unii de ceilalți prin atîția morți comuni, prin atîtea speranțe, prin atîtea victorii:

„Nu la agape
„Sîntem aproape
„Ca-n tinerețea părinților mei
„...spumele albe
„ciocnet de halbe
„vivat promoția douăzeș trei!
„Vieți de văpaie
„Iși întretaie
„Căile aspre în mersul bărbat“

Noile volume nu constituie în lirica Veronicăi Porumbacu demarcații convenționale ci realități. O linie nevăzută indică noi trepte în creația poetei. Aparent nu intervin schimbări hotărîtoare, sfera preocupărilor se circumscrie asemănătoare în liniile ei mari, piesagiul e același, cerul, lumina, casele sînt parcă privite în același chip. Și totuși frontiera dintre un volum și celălalt e marcată, există. Adevărul este că în lirica Veronicăi Porumbacu s-au operat schimbări, care tocmai fiindcă nu sînt formale sînt mai greu de văzut. Scriitoarea a trecut la o înțelegere mai exactă a ceea ce înseamnă o mărturie. Istoria zilnică încetează să fie reportaj plat, ci constituie îndemn la reflexia personală. Scriitoarea a înțeles că un fapt poate fi anexat poeziei numai dacă trezește o autentică reacție a afectivității, că evenimentul trăește în lirică numai prin eoul lui. De aceea în ultimele ei versuri preocuparea de a desluși istoria în întâmplările cotidiene se confundă cu neliniștile, cu așteptările, cu bucuriile poetei. Așa dar curente deosebite, dar orientate în aceeași direcție străbat la adîncimi mai mari apele aceleași sensibilități. Universul liric al Veronicăi Porumbacu se deținește clar. Frecvența cu care revin anumite imagini (adevăr, tinerețe, însințerata memorie a omenirii, coloane de oameni porniți la asalt, revoluție, ziua de

mîine) este grăitoare. Chemarea unei lumi de simțiri curate, delicate, generoase. vibrația pentru valorile morale ale epocii noastre apare vădită. Energia sufletească a poetei se exprimă de îndată, lesne. Nu are o tăcere concentrată. Versul ei este

însă comunicativ, cald, generos: „Tot ce am simțit / Mi s-a citit pe față“/.

„Lirice“ constituie diagrama unui autentic temperament poetic ale cărui virtuozități sînt în desfășurare.

B. Elvin

TUDOR ARGHEZI: „DIN DRUM“ *)

De Tudor Arghezi, care a vizitat-o la 76 de ani, Uniunea Sovietică l-a uimit. Uimirea s-a iscat din revelație, la întîlnirea cu surpriza, cu neașteptatul, cele citite și cele auzite s-au dovedit a fi mai prejos decît realitatea vie, văzută și pipăită. La Moscova, la Leningrad, pe ori unde l-au purtat pașii, sentimentul dominant a rămas același, neschimbat în substanța lui: călătorul avea mereu conștiința că a „intrat într-un vast univers de miracole nebănuite“, într-un „tărîm de basme, revărsate unele între altele, ca taluzele apelor prin muncă titanică în undele Moscovei, port la cinci mări depărtate“. L-au uimit și oamenii, și spațiile, și așezările, și istoria în mers, pentru că aici, în țara socialismului victorios, „se urzește cu milioane de mîini viața basmelor de odinioară, cu adîncă răbdare, în tăcere“.

Spațiile sînt uriașe; Uniunea Sovietică are proporțiile unui veritabil continent. Iar prin prestigiul ei moral și politic influențează un întreg univers uman, punctul de gravitate al planetei noastre deplasîndu-se la Moscova, în Kremlin. Unitatea ei de măsură, pare a fi de ordinul miei, de aceea adeseori „unu sovietic înseamnă milion“, pentru că, face o metaforă Arghezi, „valuta raportului și proporției derivă de la Atlas și Prometeu, compatriot de Caucaz“. Dimensiunile sînt de domeniul monumentalului. Extrăgînd însă elementele definitorii din alte esențe poetice decît Bogza, care hiperboliza uzînd de viziuni geologice și cosmice, Arghezi se simte în acest continent în care valorile au căpătat alte

înțelesuri, aidoma lui Gulliver într-un nou Brobdingnag, minusculă „furnică“ în țara uriașilor. (Comparația sugerează, prin plasticitatea ei livrescă, același sentiment fundamental al uimirii totale și spontane). Impresia străinului venit în Uniune e că aici „nimic nu-i nici prea greu și nici prea îndrăzneț“, întrucît „furnicile“ semene, contemplete de la ferestrele monumentalelor hoteluri sovietice, „au fost în stare să scoată din ființe fragile edificări de basm și mitologie“.

Mai mult poate decît alți călători de aceeași vîrstă și îndeletnicire, deși însemnările sînt succinte și redactate „din drum“, Arghezi stăruie în repetate rînduri asupra profilului spiritual deosebit al oamenilor sovietici. Aceștia, arată memorialistul, poartă înscrise în fizionomia lor îndrăzneala inimii, bărbăția, sănătatea morală, puterea de a birui, sollicitudinea, simțul echității, dragostea pentru frumos. Posedă o „disciplină a cugetului“ și a atitudinii civilizate ce nu se dezice nicăieri, nici pe stradă, nici în metrou, nici în sălile de expoziție, nici în instituții. Ospitalitatea și prietenia, conjugate cu omenia depășesc în expresie ori ce limite ale ipoteticului; Arghezi le-a întîlnit și la Kremlin, în rîndurile celor însărcinați să restituie guvernului român tezaurul de artă național păstrat în URSS, și la policlinicile de Stat, pretulîndeni. Tăcuți, nefăcînd paradă de eforturile, gesturile și succesele lor, ei formează un popor uriaș pe care călătorul îl asemeiește unui „ocean fără fund, deasupra molcom și rece, dar înăuntrul căruia zvîcnesc făgăduințe și puternicii nemăsurate și noi“. Poporul acesta calm a realizat,

*) (Ed. C. Rusă, 1958.

sub conducerea comuniștilor, marea revoluție socialistă, l-a alungat de pe teritoriul său pe cotropitorul intervenționist și pe cel fascist și a ridicat din ruine așezări în care utilul se îmbină mereu cu frumosul. Poporul e, aici, o „realitate concretă”. Între conducători și conduși s-a înfăptuit, încă de pe timpul lui Lenin, o legătură structurală necunoscută vreodată altor epoci istorice: „Cînd un demnitar zice „poporul”, se scoală de pe scaun și cînd poporul zice „Lenin”, se transfigurează, ca la cuminecătură, solidar cu sine și cu el”.

Geniul leninist reține repetat interesul arghezian, trezindu-i sentimente de admirație și venerație: Lenin e un simbol al revoluției și al maselor care fac istoria. În 1917 se găseau față în față Nicolae al II-lea, unsul lui Dumnezeu, al aristocrației, al clerului și al burgheziei, cu Vladimir Ilici Ulianov; atunci, notează Arghezi, printr-o imagine memorabilă, „veacurile s-au înfruntat cu secunda, biruite de secunda”. Viitorul a triumfat asupra trecutului împovărat. Lenin avea, în viziunea călătorului, o „minte cît toată Rusia” și o putere izvorită anteic din contactul nemijlocit cu masele. Contactul n-a putut fi întrerupt de nimic, nici de moartea trupescă a marelui dascăl. Fizionomia demiurgică a acestuia s-a perpetuat nealterată în memoria popoarelor eliberate care, din toate unghiurile Uniunii Sovietice, își trimit soli ca să depună flori la soclul monumentelor ce-l împlinesc în bronz pe Lenin. Ceea ce, în limbajul și optica argheziană se traduce prin concluzia, echivalînd

cu un întreg poem: „o logodnă cotidiană a marelui revoluționar cu mireasa lui, cu țara lui”.

Nebănuite realități descoperite în Uniunea Sovietică au avut asupra sufletului lui Arghezi efectul unui tonifiant. Necunoașterile și dibuirile s-au destrămat, poetul a trăit „răsturnarea și cutremurul tuturor spațiilor sale strîmte și boțite” asemuindu-și trecerea din întuneric spre „zarea de limpezimi cristaline” cu „o desfășurare de aripi în drum către Luceafăr sau Casiopeea”. A cîștigat aici „un sens ne mai cunoscut și nou”, un „elan” pe care-l pierduse „de mai multe ori în viață între o călimară zadarnică și un haos meschin”, un „entuziasm de bucurie” și o dorință năvalnică de a servi, cu toate puterile sale, cauza nobilă a socialismului, a păcii și a amicitiei romîno-sovietice. Patruzeci și cinci de zile petrecute în U.R.S.S., între prieteni, l-au refortificat. Întors de acolo, cu sufletul populat de miracole și cu inima încărcată de surprize, Arghezi trăiește sentimentul unei recunoștințe: și pentru cîrmuirea care l-a trimis în Uniunea Sovietică și pentru oamenii care l-au întîmpinat acolo și i-au arătat frumusețile multiple ale Patriei Socialismului. E o recunoștință pe care poetul o mărturisește în felul lui scriînd că atunci cînd se pregătește să aducă elogii prieteniei noastre cu popoarele sovietice: „Parcă și condeii ar vroi să slujească mai bine și parcă și hîrtia se face mai lină”.

Aurel Martin

C. FEDIN: „OPERE” (vol. 5.)

Față de romanele anterioare („Orașe și ani”, „Frații”, „Răpirea Europei” sau „Sanatoriul Arktur”) care marchează tot atîtea etape în procesul de clarificare și de adîncire a unei problematici sociale și morale noi pentru scriitor, primele volume ale trilogiei (încă în curs de elaborare) lui Constantin Fedin, „Primele bucurii”, și mai ales „O vară neobișnuită” (cuprinsă în volumul 5 al „Operele” editate recent)

se situează în punctul cel mai înalt al evoluției sale creatoare.

În acest roman de proporții vaste scriitorul zugrăvește epopeea luptei poporului rus împotriva intervenționistilor și a gardiștilor albi. „Neobișnuită” este vara anului 1919, cînd s-a decis prin ofensiva victorioasă a armatei roșii de pe frontul de Sud soarta Revoluției, a războiului civil. În jurul acestui moment decisiv al istoriei, înțele-

gîndu-l și contribuind la pregătirea lui sau respingîndu-l, grăvitează numeroșii eroi ai cîrții, diverși ca structură psihică și factură socială, cu aspirațiile, gîndurile, speranțele lor. Unii, asemeni lui Kiril Izvecov sau Petre Ragozin, se află în primele rînduri ale luptei, sînt revoluționari încercați, care privesc cu încredere și cu toată răspunderea evenimentele istorice contemporane lor. Încă din timpul cînd, urmărit de poliția țaristă stătuse ascuns în biblioteca lui Dorogomilov, Petre Ragozin înțelesese clar rostul întîmplărilor ce vor urma. Printre cărțile prăfuite ale bătrînului și ciudatu:ui său tînănuitor, Ragozin pătrunsesese sensul istoriei patriei și cu mîna lui scrisese atunci în dreptul ucazului lui Pugaciov, prin care se consfințea trecerea tuturor bunurilor materiale în stăpînirea poporului, cuvintele profetice „așa va fi”. Chiril Izvecov se simte cuprins de o îndreptățită mîndrie că participă la construirea viitorului edificiu social. După o bătălie în care armata roșie în luptă cu albi ieșise victorioasă pe frontul de Sud, el trăiește puternic sentimentul contopirii sale cu viața patriei, sentimentul că și-a adus aportul său la desfășurarea năvalnică a istoriei :

„În clipa aceea își dădea perfect de bine seama că în războiul civil care cuprinsese întreaga Rusie, cele întîmplate undeva, lângă Hvalînsk, erau sortite să rămînă fără nume, să se piardă în amintirea generală. Întocmai așa cum Repievka însăși rămîne un biet punctișor pierdut pe harta globului pămîntesc. Dar tot alit de limpede înțelegea că evenimentul acesta sortit uitării este și el măcar a mia părțiciea din acele mii de părți din care se alcătuește istoria“.

Conștiința clară a felului pentru care luptă, deși le cere adesea sacrificii mari (Ragozin pleacă pe front tocmai în clipa cînd băiatul său, pe care îl regăsise după doisprezece ani, fuge de-acasă, iar Kiril e trimis într-o misiune militară în momentul cînd capătă încredințarea că iubirea pentru Anocica îi este împărtășită) îi face pe acești doi eroi ai cîrții să participe cu tot sufletul la desfășurarea evenimentelor revoluției.

Ei fac parte din acea categorie de eroi

despre care scriitorul spune că „logica istoriei le dă un înțeles suferințelor“.

Din punctul de vedere al lui Dibici sau al lui Pastuhov însă, revoluția apare la început ca o catastrofă. Dibici, fost ofițer în armata țaristă, după cinci ani de prizonierat în Germania nu poate pricepe de la început ce se petrece în țara sa. Nici Pastuhov, dramaturgul din capitală, care se bucura de faimă în cercurile burgheze, nu înțelege sensul evenimentelor pe care le trăiește. Războiul civil i se pare o harabură incomodă, silindu-l să-și părăsească locuința confortabilă și să colinde din gară în gară. Dar, pe cită vreme Dibici va avea un drum mai drept și mai scurt către înțelegerea revoluției, Pastuhov se va incurca într-un hățiș de raționamente individualiste, mic burgheze. El va încerca să-și explice împrejurările, atitudinea oamenilor raportîndu-le exclusiv la persoana sa. După un timp, Dibici, devenit ostaș roșu îi va întîlni pe Pastuhov într-o gară, fugind de parte de orașul unde putea fi luat drept revoluționar din pricina articolului unui ziarist vechi, din cale-afară de zelos și îndatoritor. În realitate Pastuhov fugea pentru că fusese pus în situația de a se pronunța de partea sau împotriva revoluției, crezînd că va putea fugi și de împrejurările neobișnuite ale războiului civil, că le va putea ignora. Istoria îi va arăta însă că așa ceva nu e posibil. Ajuns într-un alt oraș, ocupat de albi, este luat drept „roșu” și arestat. În închisoare, o vreme, el nu poate pricepe de ce are parte de asemenea suferințe cînd după părerea lui, nu făcuse nimic, dar absolut nimic care să le îndreptățască. După un adînc și obiectiv examen de conștiință, Pastuhov va începe să intre-vadă că ceea ce socotea pînă atunci ca fiind un merit al său — „nevinovăția” sa—era de fapt o atitudine potrivnică desfășurării fi-reștii a istoriei, a vieții însăși. Tocmai această neutralitate, care înainte de revoluție nu-l împiedica să compătimizească în mod platonice pe cei săraci, dar nici să se simtă bine în cercul celor ce trăiau în îndestulare și huzur, constituie în fond mobilul suferințelor sale. Scriitorul folosește aici un simbol pentru a sugera starea jalnică a

acestor indivizi, așa ziși neutri, de esență mic burgheză, în clipele decisive de mare răspundere. E vorba de momentul în care Pastuhov vede plimbându-se pe trupul său un greiere: „Văzu că e un greiere. Și cu toate că, în aceeași clipă în mintea lui se iviră toate gândurile prietenoase, de basm legate de vietea aceasta aproape domestică aciuată pe după sobă, nu putu să-și înfrîngă dezgustul. Greierul se apropia mereu cînd sărînd, cînd tirîndu-se: nici lăcustă, nici gîndac de bucătărie, ci lăcustă și gîndac laolaltă, și tocmai de aceea trezea un neînchipuit sentiment de scîrbă“.

Pentru creația lui Fedin, Pastuhov reprezintă concluzia la care a ajuns scriitorul, după ani de căutări în ceea ce privește eroul său preferat: intelectualul. Pastuhov este replica ultimă dată de autor însuși eroilor săi mai vechi ca Starșev sau Karev, la capătul unui proces de clarificare adîncă. Odiștea lui Pastuhov, căreia autorul îi opune procesul sufletesc nu mai puțin complicat, dar mai rapid al Anocicăi Parabuchina, cuprinde totodată răspunsuri la mult dezbătuta (și în opera lui Fedin și a altor scriitori sovietici) problemă a artistului în societate. Sensul adevărat este unul singur: împotriva sau în direcția mersului evenimentelor istorice, împotriva sau alături de popor.

Aria de investigație artistică a autorului romanului „O vară neobișnuită“ este vastă. Fedin nu se mulțumește doar să zugrăvească drumul sinuos al intelectualilor către Revoluție sau să dea viață

figurilor luminoase, pline de autenticitate ale revoluționarilor de profesie, Chiril și Ragozin. Fedin descrie aici și altfel de oameni, și anume e vorba de cei care n-au suficientă putere sau voință să se zmulgă din tentaculele unei vieți sarbede, învechite. E cazul Lizei, înția iubită a lui Kiril, care a călcat jurămîntul dragostei curate, lăsîndu-se măritată de tatăl său cu un individ grosolan și vanitos ca negustorul Șubnicov sau al lui Mercurii Avdeevici Meșcov, care caută să evadeze din viața socială călugărîndu-se. Dar la fel de pregnant ne apar și dușmanii înrăiți ai revoluției. Din categoria acestora fac parte Șubnicov, ofițerul Zubinski, ajuns chiar aghirotant în armata sovietică, care comit acte de sabotaj și vor să fugă la albi. Toți aceștia pentru că vor să se opună într-un fel sau altul sensului adevărat al istoriei, sînt asvîrliți peste bord. Soarta lor se aseamănă intrucîtva cu aceea a bancurilor de scrumbii, aruncate pe mal de apele Volgăi și lăsate să putrezească la soare în vara aceea neobișnuită a anului 1919, cînd oamenii, înrolași în rîndurile ostașilor nu mai aveau timp de pescuit.

Destinele variate ale acestora și încă a multor personaje, existente în romanul lui C. Fedin, sînt proiectate pe fondul luminos al istoriei; suferințele, bucuriile sau speranțele lor se întîlnesc, se întretaie, evoluează sau se curmă în acel punct incandescent care este Revoluția 'Socialistă' din Octombrie.

E. Tudor

ROMAIN ROLLAND: „COLAS BREUGNON“ *)

Cronologic, „Colas Breugnon“ a fost scris între „Jean Christophe“ și „Inimă vrăjită“. Dimensiunile comparativ restrinse, problematica strict circumscrisă și atmosfera voioasă, par să-i confere un loc aparte între romanele lui Romain Rolland. Dar deosebirile sînt doar aparente. „Colas Breugnon“ este asemenea celor două romane

fluvii, un roman de atitudine, ba mai mult, romanul unei atitudini. Cerînd cititorului să-i ia cartea drept o carte surizătoare, fără năzuința de a schimba lumea sau de a o tălmăci, Romain Rolland se dovedește malițios ca un adevărat strănepot al meșterului burgund.

Colas Breugnon trăiește în timpuri strict determinate istoricește, în vremurile nu prea fericite ale regelui Ludovic al XIII-lea.

*) E.S.P.L.A. 1958.

E cetăţean al oraşului Clamecy, aşezat pe malul Beuvron-ului, meşter tâmplar din breasla sfintei Ana. I se poate inventaria familia şi averea. Dar cu toate aceste atribute temporale precise, Colas Breugnon este într-un anume sens mai presus de timpuri. Meşterul Colas Breugnon e personificarea spiritului poporului francez, deţinătorul şi cumulatorul celor mai de preţ atribute galice.

Colas Breugnon, ajuns la vîrsta de cincizeci de ani, ia hotărîrea să-şi însemne în-tîmplările mai de seamă. Le înseamnă nu sub forma unui jurnal de tip Amiel, ci cu reveniri şi comentarii sfătoase. E o necesitate („aş muri dacă n-aş scrie“), dar e şi unica modalitate de a împărtăşi cuiva — fie şi filei de hîrtie — gîndurile. („Trebuie să mă uşurez cumsecade... Auzi limba puţin cam lungă şi dacă m-ar auzi cineva vorbind m-aş putea pomeni într-o zi ars pe rug“) Colas Breugnon nu este fricos. O asemenea acuzaţie ar fi nedreaptă şi chiar insultătoare. („Dacă nu ne-am primejduit puţin pielea am muri de urît“ şi ca să nu moară de urît îi explică puternicului conte de Maillebois că „între oamenii regilor şi oamenii prinţilor, dacă e vorba să aleg n-aş şti să spun care beau mai mult şi pradă mai bine.“) Pe lîngă prudenţă, un anume amestec de orgoliu şi modestie nu-l lasă să mărturisească pe deplin cuiva gîndurile şi sentimentele. („Suflete a căror mîndrie e să nu-şi destăinuie lăuntru!“ — spunea Romain Rolland, într-o scrisoare către Jacques Robertfrance, vorbind despre anumiţi francezi). Doar credinţa lui Robinet — ucenicul care a salvat din casa dată pradă flăcărilor statuia Magdalenei, cioplită de meşter — sau întîlnirea cu dragostea-i din tinereţe îl pot determina să-şi arate vizibil sentimentele. Această întîlnire, pe care Colas Breugnon a dorit-o şi a ocolit-o ani de zile, e concepută pe muchie de cuşit. Stau faţă în faţă un bătrîn — Colas e bunic — „rotunjor pe toate părţile“ şi o bătrînă uscată şi ştirbă. Grotescul i-ar putea coplesii în orice clipă. Un gest de prisos şi ar fi caraghios. Un cuvînt prea puţin şi scena ar fi ridicolă. Armonia e însă deplină. Pre-

zent şi amintire se întretaie, ştergîndu-şi graniţele, fără ca protagonişti să piardă simţul umorului. Capitolul întîlnirii, „Nevăstuica“, se înscrie între cele mai frumoase pagini ale scriitorului.

Meşterul Colas înseamnă şi comentează în-tîmplările unui an întreg — din februarie şi pînă la Bobotează. Nu e un an prea plin de bucurii şi belşug pentru locuitorii Clamecy-ului. Iar pentru Colas e poate cel mai neplăcut din cîţi a trăit. Apărătorii şi asediatorii ducali bîntuie cîmpiile şi oraşele Burgundiei. Dar acestea sînt evenimente obişnuite. Ciurma însă nu. Colas scapă din ghiarele ei, dar îi lasă pradă soţia şi căminul. Meşterul trebuie să descopere apoi, că bunul senior Philibert i-a distrus munca întregii vieţi. Tot ce a cioplit el, Colas Breugnon, liane înflorite, nimfe şi leoaice, ramuri de persici, ciorchini de struguri a fost ciopărjit.

Cînd după o ultimă încercare de a se reface, rupîndu-şi piciorul, e nevoit să ceară adăpost ginerelui, Colas ar putea să se asemeie lui Iov. Dar resemnarea îi e necunoscută. El e eternul spirit galic. Sărăcit şi singuratic îşi păstrează încrederea în sine, nu în Dumnezeu, pe care îl lasă să-şi vadă de treburile sale. („Fiecare cu împărăţia lui. El cu cerul, noi cu pămîntul“). Dar mai ales meşterul îşi păstrează veselia, „avutul pe care l-am adunat în cincizeci de ani de drumeţie în lungul vieţii“.

Însemnările lui Colas Breugnon sfîrşesc într-o apoteoză a vieţii („Singurul ei cusur e că e prea scurtă“). Motto-ul cărţii, „Bonhomme vit encore“ capătă semnificaţii simbolice. Devenit un adevărat zeu patern, Colas le spune fiilor săi (fiecare dintre ei reprezintă un aspect tipic al curentelor ce străbăteau Franţa): „Răspîdiţi-vă, înmuştiţi-vă şi cuprindeţi în braţele voastre cit mai mult pămînt şi cit mai multă gîndire.“

Romain Rolland tipărea acest imn al Franţei şi al vieţii în 1919. Au trecut aproape patruzeci de ani de atunci. Colas Breugnon capătă în zilele noastre semnificaţii de „memento mori“ cînd spune: „Un rege bun, nu zic, e bun. Dar mai bun

sînt eu. Să fim liberi, dragii mei francezi iar pe stăpîinii de care avem parte, să-i trimitem să pască în altă parte... Iar dacă regele ar veni la mine în casă, i-aş spune: „Eşti oaspetele meu. În sănătatea ta. Vere dragă, sîntem între noi. Fiecare fancez e un rege şi unchiuşul e stăpîn la el acasă.”

E greu să tîlmăceşti în altă limbă spu-

sele lui Colas Breugnon. Tîlmăcirea lui Alexandru Hodoş a urmărit în deaproape înţelesul strict al cuvîntului, integrîndu-l în sensul frazei, dar cu mult mai puţin în ritmul şi melodia ei iniţială. În consecinţă ceva din suculenţa originalului s-a pierdut.

I. Radu

O NOUĂ CARTE DESPRE N. OSTROVSKI

Cartea lui N. Venjcov şi M. Fras apărută recent în Editura Tineretului a readus în memoria cititorilor amintirea lui N. A. Ostrovski. N. A. Ostrovski e fără îndoială una dintre cele mai turburătoare figuri pe care revoluţia socialistă şi lumea sovietică au dăruit-o omenirii. Pe toate cinci continentele scriitorul şi opera au răscolit şi zguduit conştiinţe, au sîrnit ecouri vaste şi profunde. Paralizat, orb, imobilizat la pat, participant la epopeia războiului civil şi a consolidării puterii sovietice în perioada febrilă de după 1920, a găsit mijlocul de a se reîntoarce printre luptători „pe poziţiile înaintate ale proletariatului activ”. S-a vorbit nu odată despre caracterul romantic al creaţiei lui Ostrovski. E însăşi romantica vieţii autorului. Rareori cele două planuri — viaţă şi creaţie — au coincis şi s-au complectat într-o asemenea măsură. Dacă Flaubert a exclamat liric într-una din scrisorile lui celebre că e iarbă, e vînt, e Emma, e totul în madame Bovary, nu doar la sensul figurat îşi află justificarea astfel de comparaţii în cazul lui Ostrovski. Autobiografie, „Aşa s-a călît oţelul” nu încetează de a fi operă de artă. Între Corceaghîn şi Ostrovski există toate asemănările şi deosebirile marcînd hotarul dintre faptele brut şi imaginea lui artistică. Patosul operei e patosul revoluţionar al autorului ei. Similitudinea atînge aproape absolutul. Ostrovski a protestat împotriva încercărilor vulgare de raportare permanentă a detaliilor romanului la întîmplări reale. El nu a negat însă niciodată caracterul nemijlocit adevărat al celor istorisite. În „Aşa s-a călît oţelul” „...am redat adevărul fără ocoluri”... mărturiseşte

el. „Toate sînt adevărate... sînt şapte adevărate trăite de oameni vii... un crimpei din grandioasa noastră realitate atît de măreaţă şi minunată”.

Sensul şi frumuseţea existenţei lui Ostrovski, rezidă în ataşamentul eroic faţă de viaţă, faţă de valorile ei morale supreme al unui om condamnat la stingerea fizică lentă. Seninătatea şi optimismul molipsitor al scriitorului covîrşesc. Îţi pierzi cumpătul; fără voie te supui la un sever examen de conştiinţă, pentru că în Ostrovski te ciocneşti cu însăşi conştiinţa cristalizată sub formă de diamant a unei întregi lumi şi a unei întregi epoci. De unde această imensă dirzenie? Singure trăsăturile de temperament explică prea puţin. Un izolat cu personalitatea lui temperamentală şi-ar fi pus capăt zilelor. Ostrovski nu a trăit însă pentru sine. Fericirea lui a fost legată de fericirea milioaneilor de muncitori şi ţărani la eliberarea cărora a pus mai mult decît umărul. Ostrovski a sorbit puterea din convingerea că e un strop din impetuosul ocean revoluţionar al vremii şi că aportul său la transformarea lumii poate cîntări încă greu. „Un egoist se prăpădeşte mai repede decît oricine. ...dacă suferă o înfrîngere el nu mai are pentru ce trăi. În faţa lui se întinde noaptea resemnării. Cînd însă omul... se contopeşte cu ceea ce e social, el poate fi ca greu distrus, căci pentru asta ar trebui să fie omorît totul din jur, ţara întregă, să fie omorîtă însăşi viaţa”. Ostrovski rămîne una dintre marile pîlde etice ale istoriei contemporane. Numai comunismul poate înălţa fiinţa umană pe asemenea culmi spirituale. Ca-

racteristica dominantă a lui Ostrovski e pasiunea. Entuziasmul nu a urmat celebrității, ci dimpotrivă, izbînzile literare au fost produsul nemijlocit al entuziasmului și setei lui neostoite de viață. Fără îndoială că succesele artistice i-au stimulat încrederea și optimismul. Miile de scrisori primite din toate colțurile Uniunii Sovietice și de peste graniță i-au dovedit prețuirea de care se bucură în ochii a mii și zeci de mii de cititori. Desigur că edițiile repetate depășind tirajul de un milion ale romanului „Așa s-a călît oțelul“ l-au mișcat și i-au redat impresia palpabilă a legăturii cu poporul, ruptă o vreme de boala aprigă care l-a îngropat în așternut ca într-o criptă. Și desigur că nici grija tovărășească a organelor de partid și de stat, grija de care s-a simțit incurajat pînă la ultima suflare nu a putut să nu-l însuflețească. Toate acestea au însemnat însă doar file noi la o carte scrisă în esența ei de mai înainte. Cine urmărește corespondența lui N. Ostrovski rămîne uimit de singele rece și vitalitatea lui în clipele celui mai tragic regres fizic. Pe atunci Ostrovski nu era încă celebrul Ostrovski, ci simplul combatant invalid amenințat de paralizie și orbire. Trece din spital în spital, din sanatoriu în sanatoriu, de pe o masă de operație pe altă masă de operație. Vrea să muncească, să se reîntoarcă în armata constructorilor țării sovietice. Toate nădejzile lui sînt pătrunse de aceste visuri. Și ele încetul cu încetul i se spulberă. Într-o cameră din Soci asistă nepuțincios la propria-i dramă și totuși trăiește și nu veștează. Imobilizat în pat, cu vederea pierdută pe jumătate și cu perspectiva sigură a pierderii ei totale, Ostrovski citește, învață, ia parte la activitatea obștească. Se strîng în jurul lui tinerii din oraș și studiază împreună literatură de partid. Conduce un cerc politic, apoi un cerc literar. Pe dibuite, pipăind piesele ca prin ceață, montează un aparat de radio. E unul dintre mijloacele prin care stabilește relații cu lumea din afară. Lipsurile și greutatea îl hărțuiesc încă, fără a mai pomeni de boala care înaintează și-i macină

pas cu pas sănătatea. Banii nu-i ajung întotdeauna și camera în care locuiește e proastă. Nu disperă însă și nu e dispus o singură clipă să arunce oprobriu asupra lumii. Ripostează astfel de timpuriu panicarilor cu ochelari fumurii pe nas. Nici nu se resemnează învins. Inițiază o acțiune printre locatarii casei și într-o adunare ținută chiar la patul său, face să fie ales un nou administrator cinstit și activ. Desfășoară o adevărată campanie împotriva vechilor proprietari de vile care continuau să se lăfăiască în apartamente vaste în vreme ce numeroase familii muncitorești nu aveau minimul de spațiu necesar. Seizează insistent organele locale de partid și de stat. Infirm, ajunge spaima burgheziei speculante și a birocraților de la serviciul spațiului locativ, dovediți în cele din urmă camuflați gardiști albi. Poziția lui e considerată justă. Măsurile propuse de N. Ostrovski sînt însușite și aduse la îndeplinire. Zvîrlit din șea, cavaleristul roșu, activistul comsomolist de pe frontul reconstrucției economice nu a fost încă scos din luptă. Știe că anii îi sînt numărați. Spiritul său treaz și inflăcărat ignoră însă desnădejdea. Palpită intens și fiecare cucerire cit de neînsemnată îi umple sufletul de bucurie. Își îndrumă generos soția în activitatea politică și realizările ei pe țărîm obțesc îi dau imense satisfacții. Scrisorile lui din această perioadă denotă o inimă fierbinte, bătînd în unison cu inima întregii patrii sovietice. Forța morală îmbinată cu modestia și bunul simț al omului care nu concepe să fie povară nimănui și care rezistă cu stoicism și seninătate la aspre și fatale încercări, îi punctează răspicat și convingător alura plină de farmec și frumusețe. Nu e de mirare că a putut deveni autorul a două romane care au cules admirația a milioane și milioane de tineri. Ostrovski s-a reîntors astfel cu adevărat în primele rînduri ale proletariatului activ. Fără să fi depus niciodată armele el s-a ridicat în lupta pentru comunism pe o treaptă superioară în sensul eficienței sporite a uneltelor folosite. Cărțile lui au mulat nenumărate suflete,

au educat și continuă să educe în spiritul intransigenței comuniste generații după generații. E limpede că împlinirea morală resimțită odată cu răsunetul literaturii lui în masa largă a publicului cititor i-a înmulțit rezervele de încredere și optimism. Îl covârșește fericirea. Are senzația contopirii totale cu mișcarea epocii, cu eforturile gigantice ale poporului său. E în miezul celor mai cruciale evenimente. Socializarea agriculturii, construcțiile primului cincinal pătrund în camera lui de bolnav, și-l înarpează. Poartă o vastă corespondență. Îi scriu muncitori, soldați, studenți. Locuința i s-a transformat după expresia lui Ostrovski însuși, într-un stat major. E nevoie să i se pună pază la poartă pentru ca să fie ferit de afluxul fără sfârșit al vizitatorilor. Ia cuvîntul la mitinguri, transmite prin radio salutul său congresului comsomoliștilor din Ucraina. E ales membru de onoare al organizației de tineret din Soci și raportează asupra muncii scriitoricești în fața comitetului de partid al orașului. Primește ziariști străini și le explică viziunea pămîntească și bolșevică a puterii sale neobișnuite. Urmărește înfrigurat situația internațională. Fascismul se pregătește de război, Ostrovski crede însă în invincibilitatea socialismului, a statului sovietic și a glorioasei lui armate roșii. Nimic nu-i poate zdruncina optimismul. Știe că obstacolele în drumul spre comunism vor fi măturate unul după altul. Visează la revoluția mondială, la victoria comunismului pe întreaga suprafață a globului. S-a dăruit cauzei partidului și prin această dăruire trăiește și respiră. Mai are înainte doar cîțiva ani de viață și fiecare zi e stoarsă de posibilități în cadrul planului de muncă pe care Ostrovski și l-a impus cu strășnicie. Trebuie să termine „Născuți în furtună“, o nouă poveste despre tineretul revoluționar ucrainean. Două dactilografe și doi secretari lucrează în mai multe schimburi la locuința lui. Epuizarea îl amenință și el se zbate să încheie cu un minut mai de vreme ma-

nuscrisul. Moartea l-a ajuns în pragul cărții a doua a romanului. Oameni ca N. Ostrovski își continuă însă opera și după ce pulsul lor amuțește. În tranșeele soldaților, „Așa s-a călit oțelul“ a fost găsită ciuruită de gloanțele dușmane. Volumul a străbătut în țările capitaliste, zidurile groase ale închisorilor, îmbărbătîndu-i pe tovarășii de luptă ai lui N. Ostrovski. În primii ani de după eliberare nu puțini au fost acei care s-au apropiat la noi de socialism și au înțeles esența țării sovietice prin Nicolai Ostrovski. Mesajul său vibrant a ridicat de pe ochi văluri de întunecime, a desmorțit conștiințe, a făcut educația socialistă a tineretului. Și pentru unii ieșiți cu sănătatea adînc zdruncinată din temnițele fasciste, unde au avut de ispășit „vina“ lor de a se fi ridicat la chemarea partidului împotriva exploatării și asupririi, Nicolai Ostrovski a însemnat o măreață lecție de elan creator. El ne-a învățat pe noi toți ce e fericirea. Ea constă „în lupta pentru însușirea și reeducarea omului care a devenit stăpînul țării lui, a omului nou, inteligent, a omului epocii socialismului“. „Așa dar trăiască dîrzenia! Nu înving decît acei cu sufletul tare. Ducă-se dracului toți oamenii care nu știu să se bucure, care nu știu să trăiască folositor și frumos. Ducă-se dracului cei ce se plîng și se văicăresc. Încă odată — trăiască creația!“ Cuvîntele lui Pavel Corceaghin la mormîntul comun al tovarășilor căzuți la Șepetovca răsună și azi la fel de proaspăt ca acum aproape un sfert de secol la apariția romanului „Așa s-a călit oțelul“. „Nimic nu-i mai scump pentru om decît viața. N-o trăiește decît o singură dată și trebuie s-o trăiască astfel încît să nu-i pară rău că a trăit, să nu aibe a-și reproșa un trecut meschin și rușinos, astfel că în fața morții să poată spune: toată viața și toate puterile mi le-am închinat celui mai minunat lucru de pe lume — lupta pentru eliberarea omnirii“.

Al. Simion

O POEZIE A LUPTEI*)

„Dați lui Adam luptătorul
și tovarășei lui
cîntecul adevărului
și al tăriei,
cîntecul zbuciumului
și al seninătății“.

(Maria Banuș : „La porțile raiului“)

Pentru că Maria Banuș e femeie și, inevitabil, scrie o poezie feminină, poate fi caracterizată (și a fost) ca o poetă a feminității, cu toate implicațiile. Pentru că feminitatea în poezie nu ocolește sensualitatea (adevăr verificat pentru cele mai multe dintre poetele lumii), poezia Mariei Banuș poate fi prezentată (și a fost) ca o poezie a sensualității. Dar feminitatea presupune și o anume delicatețe lirică, un rafinament imagistic și lingvistic accentuat și deci Maria Banuș se înfățișează (s-a arătat și acest lucru) ca o poetă a delicateței. Inclinația spre destăinuire, spre sondarea stărilor și sentimentelor intime este de asemeni un detaliu al feminității (deși poate fi tot atât de bine și o trăsătură a poeziei masculine) și atunci a constituit și ea un punct de plecare în caracterizarea poetei. Toate sînt adevărate pentru Maria Banuș. Dar toate sînt, adevărate și pentru Louise Labé (ca să alegem un nume de glorie al genului) și pentru oricare dintre poete. Au fost mai bine inspirați credem acei care, cercetînd această poezie, s-au îndepărtat de ceea ce este feminin (și pare-se comun) în ea, apropiindu-se de anumite laturi pe care alții le-ar fi considerat accidentale, improprii și, deci, eșemere.

Oricit de paradoxal ar părea, nu putem să nu distingem o autentică particularitate a poeziei create de Maria Banuș (nu singura firește) în... vitalitatea ei bărbătească. În versurile niciunei poete n-am înțîlnit o voință mai dirză de a lupta (pentru viață și pentru comunism) de a zdrobi pe vrăjmași și de a apăra pacea, o înclăștare mai hotărîtă a minii pe armă, ca în

poezia Mariei Banuș. Nicăieri, în lirica feminină, n-am găsit folosindu-se atât de des și de activ cuvintele „luptă“, „armă“, „paloș“, „pumnal“, „cască“ sau „dușman“. Și ce poate fi mai bărbătesc decît această ciudată dar semnificativă „liniște“ :

„Nu știu — prin zbucium — liniște mai sfîntă,

Decît să spun : am fost cu-ai mei, aici,
Pumnal de foc ce-n bezne se implintă“

(„Ce trebuie“)

sau decît acest aprig angajament :

„M-oi război neîmpăcată
Atît cît voi avea suflare!“

Aici aflăm dimensiunea reală a acestei poezii, caracteristica ei dominantă. Feminitatea gingașă, visătoare a Mariei Banuș (știută și din „Țara fetelor“) s-a convertit în militantism și bărbăție, datorită factorului centralizator care e idealul comunismului.

De aceea, ca și în cazul altor poeți, actuala caracteristică a liricii Mariei Banuș este condiționată în cea mai mare măsură de calitatea de poetă comunistă.

Dacă, prin cine știe ce nedorită întimplare, creația Mariei Banuș s-ar fi întrerupt la război, dacă personalitatea ei artistică ni s-ar fi înfățișat redusă la ceea ce a putut transpărea din „Țara fetelor“, astăzi am fi înregistrat încă un suflet chinat de neliniști vagi, alături de altele, nenumerate, (e drept, cu un profil oarecum deosebit). Astăzi am fi descoperit în creația Mariei Banuș doar tabloul unei copi-

*) Maria Banuș — „Poezii“ E.S.P.L.A. 1958.

lării răscolite de coșmaruri și șpaime indescrijabile care sapă, precoce și dur, în fețele candide, misterioase linii de bătrânețe. Am fi rămas cu acele imagini de copii „solomonari“, prematur înțelepți sub apăsarea existenței, cu imaginea unei adolescențe tulburi și astenice.

Poeta era acaparată de stări și sentimente obscure, inanalizabile, pe care le-a notat cu nervozitate, cu patimă uneori, într-o imagistică rarefiată sau ermetică. Retipărirea acestor versuri, nereprezentative pentru personalitatea artistică a Mariei Banuș, constituie un deserviciu adus poetei. Imaginea limpede și unitară pe care o oferă poezia combativă a adevăratei Maria Banuș, aceea din „Despre pământ“, „Ție-ți vorbesc, Americă!“, „La porțile raiului“ (ca să amintim doar poemele mai mari) este tulburată de alăturarea neguroaselor versuri de început. Cititorul contemporan, care prețuiește activitatea creatoare a poetei, rămâne descumpănit în fața poeziilor cu orizont îngust și apăsător din „Țara ștețelor“, de care se simte sufletește străin. În alcătuirea prezentului volum, Maria Banuș trebuia să se auto-selecteze cu luciditatea acumulată într-un deceniu și jumătate de creație valoroasă în slujba cauzei socialismului.

Abia în acești ani s-a format pe deplin personalitatea poetei. Evoluția de la intimism către poezia militantă a Mariei Banuș este și evoluția poetei de la individ la personalitate. Poezia trăită aproape exclusiv prin sugesții, poezia intimistă, s-a și stins în uitare. Viața poetică a Mariei Banuș se întemeiază astăzi pe ceea ce e mai trainic și mai valoros în opera ei, pe ceea ce este mai apropiat de sufletul omului contemporan, constructor al socialismului, de simțămintele și idealurile lui. Fără îndrumarea Partidului, atentă, severă și îndreptată mereu în direcția dezvoltării pe o cale originală a poeziei combative, Maria Banuș nu s-ar fi ridicat poate de la „Spleen“ la poemele „Despre pământ“ sau „La porțile raiului“. De altfel, într-un loc poeta sugerează marele reviriment care l-a constituit în viața ei — primul contact cu comunismul.

„Ce univers ceșos ca o tavernă/ Fu lumea-n care ne-am născut noi doi“ — mărturisește poeta. În lumea aceea fără orizont și lipsită de sens, s-a deschis „ca smul de vînt“, „un geam spre libertate și spre vis“:

„Și ciocirlii cîntau, cîntau : există
O lume nouă, — Intră-n ea, sta scris
În prima noastră carte comunistă“

În aceste versuri sălășluiește sensul emancipării poetei din universul ceșos ca o tavernă al vechii lumi, prin cucerirea cheilor cu care se deschid porțile unei lumi noi. Probabil că acest contact revelator cu ideologia clasei muncitoare coincide sau, mai exact, condiționează saltul decisiv al liricii Mariei Banuș, de la introspecție (în mare măsură sterilă) la contemplarea activă a lumii, la atitudinea militantă. Vorbim de un salt nu pentru că această schimbare s-ar fi produs fulgerător, nu pentru că ignorăm perioada anevoioasă a tranziției, a acumulării, ci pentru că noua poezie a Mariei Banuș reprezintă un fenomen structural deosebit de cel anterior, cu alt conținut și altă formă artistică.

De la timidele tentative de a sparge crusta intimistă și de a cuprinde viața din jur în versuri, tentative prezente și în „Țara ștețelor“ („Și-am să deschid în seara asta, ușile/ Singurătățile mele s-or fugări pe drumuri de-a bușile,/ să-mi aducă miros de om, de praf, de lemne tăiate...“) poeta își cucerește treptat vitalitatea bărbătească, adică tocmai, după părerea noastră, specificul liricii ei actuale. Încă poeziile antirăzboinice scrise în 1939 („Apocalips“, „Sabaț“), cu atmosfera lor mistică, neguroasă, strecoară prin densa țesătură a imaginilor, țipătul acuzator care, mai târziu, în poeziile din volumul „Bucurie“ se va fi transformat într-un îndrăzneț strigăt de luptă. Poeta, ca o Ioana d'Arc modernă, își simte fruntea umbrită de cască și inima bătînd sub arme. Aici lupta nu mai apare ca o noțiune abstractă (fiindcă, vor spune unii pe bună dreptate, întreaga viață e, în definitiv, o luptă) ci ca o integrare totală într-o bătălie înclăș-

tată și grea pentru socialism. Tovarășilor căzuți în această bătălie, poeta le închină o „pomenire” în care-și reafirmă calitatea de combatantă: „Sub frunțile noastre/ Umbrite de cască/ Aceeași viziune/ Grea, omenească./ Și inima noastră/ Sub arme când bate/ E tot pentru pace./ Și pentru dreptate”. Printr-o sugestivă apropiere, Maria Banuș asemuiește momentul pătrunderii Partidului în viața unui om, cu dobândirea „severei fericiri luptătoare”. Deci pretutindeni e luptă, însăși fericirea, adevărata, cea căutată și câștigată, este o „fericire luptătoare”. Adam, din impresionantul poem „La porțile raiului”, cucerește raiul, fericirea, prin luptă cruntă, plătind-o, cu sînge: „La fiecă petic de rai/ dobîndit

pe pămînt,/ Adam plătește cu sînge”. Dar ceea ce e semnificativ și propriu în viziunea poetei este faptul că Eva, femeia și tovarășa de viață, este în același timp o tovarășa de luptă, o combatantă ea însăși. Eva spune: «...e destul să treacă pe uliți toboșarul/ vestind:/ „Bătălia începe! Bătălia e-n toi!/ Fericirea-și adună ostașii”/ și eu nu mai aud nimic altceva/ decît tropotul luptei,/ decît chemările luptei,/ decît veseliiile și grozăviile luptei» Și nimic nu poate fi mai reprezentativ pentru poezia Mariei Banuș decît versurile, ca o efigie, care o înșfășează pe Eva pășind la luptă bărbătește, alături de tovarășul ei de viață.

Dumitru Solomon

WILLIAM BLAKE IN ROMÎNEȘTE*)

Tipărit în o plachetă din opera lui William Blake, Editura de Stat pentru Literatură și Artă a umplut încă unul din numeroasele goluri care, pînă acum 10—12 ani, alcătuiau — pentru majoritatea cititorilor din țara noastră — peisajul literaturii universale. Inițiativa editurii se cuvine a fi salutată în același timp ca o contribuție romînească la sărbătorirea poetului englez de către Consiliul Mondial al Păcii, — în 1957 împlinindu-se două veacuri de la nașterea lui. Poet generos și vizionar, Blake a cîntat libertatea și fraternitatea umană, înșierînd tirania regilor și a clerului asupra popoarelor. Față de cel mai însemnat eveniment al epocii lui — Revoluția franceză — Blake a luat o atitudine care-l singularizează printre contemporanii săi englezi, adepți, îndeobște, ai „splendidei izolări”, dacă nu chiar ai intervenției antirevoluționare. Prin această atitudine, el și-a dobîndit —, ca și Shelley și Byron, în generația imediat următoare, — un loc de cinste în Pantheonul poezilor-cetățeni ai tuturor timpurilor.

Lucru curios însă, Blake a dat elanurilor sale revoluționare și umanitare un veșmînt quasi-religios. Poetul a fost un ad-

versar tenace al raționalismului — ca ideologie dominantă a revoluției pe care-o preamărea, — și un adept fervent al intuiției mistice, ca mijloc suprem de investigație și de cunoaștere a lumii. Din această împrejurare decurg o serie de particularități ale operei pe care ne-a lăsat-o, — operă destul de vastă și extrem de contradictorie, asupra căreia se cuvine să aruncăm o privire critică.

E ceea ce a făcut, de altfel, și traducătorul, selectînd din stufoasa operă a lui Blake îndeosebi acele pagini care cuprind într-o expresie clară, un mesaj umanist și chiar revoluționar pentru epoca respectivă. Simpla selecție însă, nu e de ajuns, și de aceea traducătorul a simțit nevoia unei prefețe explicative. Evocînd sumar biografia poetului englez și analizîndu-i opera, Cicerone Theodorescu formulează o serie de rezerve critice cu totul justificate, față de această operă contradictorie. Numai că, procedînd astfel, el nu merge destul de adînc în analiza critică a ideilor care stau la baza operei, și în reconstituirea contextului istoric în care aceasta a apărut și s-a dezvoltat. Blake a fost înrîurit de numeroase doctrine mistice și

*) E.S.P.L.A., 1958

oculte, — nu a fost așa dar un simplu explorator al „imaginației pure”, ci un teoretician destul de activ al misticismului. Ar fi fost interesant pentru cititorul român din zilele noastre să aște în ce fel poetul a izbutit să fie superior teoreticianului, afirmându-și ideile generoase și sentimentele nobile în ciuda tuturor elucubrațiilor sale mistice, împrumutate gnosticismului, Cabalei, sau filozofiei swedenborg-iene. Explicația pe care o dă prefațatorul este mai degrabă o butadă:

„Liric esențialmente de confesie, chiar și în numeroasele cazuri când atitudinea lui era marcat protestatară, poetul a nutrit idealul de a deschide un drum cu totul singular fanteziei, fără nici o interferență cu realitatea. Că a izbutit uneori tocmai acolo unde intențiile sale îl conduceau mai puțin, acesta este marele și singurul miracol veritabil din câte i-au populat închipuirea”. Nu putem fi de acord nici cu alte formulări ale prefațatorului, bunăoară cu afirmația lui că Blake ar fi „un precursor, cu spadă de arhanghel, al dreptății sociale”. O cercetare mai atentă a epocii și a surselor operei, l-ar fi pus pe prefațator în situația de a înțelege mai bine mesajul acesteia, și de a formula cu mai multă rigoare științifică temeiurile admirației și ale rezervelor noastre față de poezia lui William Blake. Cicerone Theodorescu nu a apelat, pare-se, la cei mai competenți exegeți ai operei poetului, mulțumindu-se cu opiniile citorva biografi, ca Arthur Symons, Ellis sau Yeats (care nu sînt chiar „cei mai buni”, cum afirmă domina sa). Ediția critică publicată de John Sampson la Oxford, sau măcar ediția franceză, comentată de Pierre Berger (Editura „Rieder”), a „Cărților Profetice” ale lui Blake, i-ar fi putut da prefațatorului câteva chei esențiale pentru pătrunderea operei.

Lipsurile prefeței sînt compensate din plin de nivelul înalt al tălmăcirii poeziilor. Cicerone Theodorescu ne-a pus la îndemînă adevărate piese de antologie, cum ar fi poeziile: „Băiețelul de negru”, „Joia Mare”, „Mica haimana”, „Libertate și sclavie”, „Două feluri de bogăție”, „Tamisa și Ohio” sau „Tigrul”. Aplecîndu-se cu

dragoste și hărnicie asupra unui text destul de dificil (chiar limba în care scrie Blake, este alta decît englezeasca obișnuită, fie și din pricină că are o vechime de două secole), traducătorul l-a descifrat cu competență și mai ales cu o justă intuiție poetică. El s-a străduit — și în cele mai multe cazuri a izbutit — să găsească echivalențele românești ale versurilor engleze, aplicîndu-și astfel încă odată principiul, formulat acum cîțiva ani într-un articol din „Gazeta literară”: „Traducerea este creație, sau nu este nimic” (citez din memorie). Pentru frumusețea și plinătatea tălmăcirii, transcriem bunăoară această poezie scurtă, intitulată „Tamisa și Ohio”:

„De oamenii vechi ai Tamisei, de-acasă,
De înșelătoarele ape străvechi,
De micile șoapte-ale spaimei, nu-mi pasă,—
Pe care slugoi mi le suflă-n urechi.

Tamisa e leagănul zilelor mele,
De mic m-a scaldat, dar, cît nu-i prea
tîrziu,
Ohio vreau pletele-acestea să-mi spele:
Eu sclav m-am născut, vreau liber să fiu!”

Performanța traducătorului e subliniată și de comparația cu textul original, tipărit alături de versiunea românească. Editura (sau poate chiar traducătorul) a avut foarte buna idee de a publica o ediție bilingvă. (Din păcate, cîteva greșeli de tipar întunecă textul englez, ca de pildă la pag. 34,68,94,96). În felul acesta, cititorul cunoscător al limbii engleze, are posibilitatea de a aprecia traducerea în raport cu izvorul ei direct, și de a constata în ce măsură izvorul e încă viu și curat, în noua sa albie. Datorită lui Cicerone Theodorescu, transplantarea sau mai bine zis aclimatizarea lui William Blake în limba romînă a reușit în general. Poetul englez ne-a trecut hotarul cu aproape întregul său bagaj poetic. Versurile lui exprimă aceleași filcuri, fără a-și pierde muzicalitatea și grația. Atmosfera de candoare și de seninătate copilărească, proprie originalului, se degajă și din traducere, mai ales în cazul poeziilor amintite.

Pe alocuri, confruntarea cu textul original relevă și anumite scăderi de ton, sau greșeli de interpretare. În poezia „Hornarul”, de pildă, ultimele două strofe sînt obscure din vina traducătorului, care sacrifică, fără necesitate reală, sensul:

Albi sînt; goi sînt; scule, traistă, la
pămînt!
Ei pe nori se urcă; ei se joacă-n vînt.
„Tom, de-i fi cuminte, îngeru-i cu tine,
Dumnezeu ți-e tată, ești bogat“. **Ce bine**

În original: „Ingerul îi spune lui Tom că, dacă va fi cuminte, Dumnezeu îl va înfia și, astfel, bucuria nu-i va mai lipsi niciodată lui Tom“. „Ești bogat” și „Ce bine!” sînt adausuri ale traducătorului, deloc potrivite cu intențiile autorului. La fel și în strofa finală:

„Tom cînd se trezește, soarele dă mugur
Ne-am luat perii, traiste, și ne-am dus la
lucru.
Dimineața-i rece, dar i-e cald lui Tom...
Nu se teme. Și muncește. Și e om!“

În original e mult mai simplu (și mai frumos):

„Tom se trezi, pe întuneric, am pornit
cu traistele și cu periele noastre la lucru.
Deși dimineața era rece, Tom se simțea fericit și-i era cald. Cînd îți faci datoria,
n-ai a te teme de nimic“.

Blake are obiceiul de a-și încheia poeziile cu sentințe moralizatoare, didactice în expresia lor. Și „Joiă Mare” se termină cu o astfel de sentință, formulată lapidar ca un proverb:

Acolo unde soarele strălucește
Și acolo unde cade ploaia,
Pruncii nu pot flămîzni niciodată,
Iar sărăcia nu poate îngrozi cugetul“.

Traducătorul sacrifică acest proverb generos unei rime bogate:

Bogăție, soare fie,
Fie ploaie, — dar **ce vremuri**

Cînd vezi prunci și sărăcie
Și flămîzni, că **te cutremuri“.**

În poezia intitulată „Esența omului”, destul de mistică de felul ei, traducătorul intervine cu formulări care o fac și mai pravoslavnică:

Cucernic el se-ășează, **sîntă farsă**,
Și-udind pămîntul, sîntele lacrimi varsă:
De-ai zice că Smerenia divină
Îi prinde, sub călcîie, rădăcină“. (*Cuvintele subliniate, sînt adausuri ale traducătorului*)

La o eventuală nouă ediție, — aș recomanda editurii să revină asupra împărțirii în cicluri a poemelor, precizînd într-un fel oarecare caracterul fragmentar al bucăților traduse. Cititorul neavizat ar putea să creadă că i s-au pus la dispoziție, în întregime, ciclurile intitulate: „Cîntecele inocenței”, „Cîntecele experienței” și chiar „Cărțile profetice”, deși acestea ocupă în original, sute de pagini. De asemenea, editura ar trebui să renunțe la titlul englezesc „Poems” tipărit pe coperta interioară: un astfel de titlu nu există în nici una din edițiile operei lui Blake. Mai corect ar fi să se indice ediția — de pildă, cea mai autorizată: „The Poetical Works of William Blake”, tipărită de John Sampson la Oxford University Press (în 1913 și ulterior).

Toate aceste scăderi (la care adaug și lipsa unor reproduceri după gravurile acestui mare poet-desenator), nu micșorează decît în mică măsură valoarea plachetei tipărite de ESPLA. Pentru prima oară William Blake este prezentat cititorului român, într-o versiune care, prin culorile ei, se apropie de frumusețea originalului. Cicerone Theodorescu a făcut un real serviciu culturii românești, încetăținînd un poet de însemnătate mondială, al cărui mesaj cuprinde, și pentru noi, sensuri majore, emise pe lungimile de undă ale poeziei adevărate.

Petre Solomon

LITERATURA ROMÂNĂ ÎN R.S.S. UCRAINEANĂ

Relațiile romîno-ucrainiene își au rădăcinile în timpuri istorice îndepărtate, cînd oastea cazacilor zaporojeni cot la cot cu moldovenii lupta cu îndrjire împotriva imperiului turcesc. Din acele vremuri s-a cimentat între popoarele vecine o prietenie trainică în virtutea căreia au avut loc numeroase schimburi culturale, continuate din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre.

Chiar în anii dintre cele două războaie mondiale, cînd guvernele Romîniei burghezo-moșierești propagau numai ură față de Ucraina Sovietică, unii scriitori romîni au făcut cunoscute în țara noastră o serie de opere literare ale scriitorilor ucrainieni ca : Taras Sevcenco, M. Koțiubinski, Lesea Ucraina și alții. Cel mai de seamă răspîditor al literaturii ucrainiene în Romînia în acele timpuri a fost maestrul Mihail Sadoveanu.

Însă o cunoaștere mai adîncă a ambelor literaturi a fost posibilă numai după 23 August 1944. În cei 14 ani de la eliberarea patriei noastre de sub jugul fascist, cititorii romîni au făcut cunoștință cu o parte din operele lui Taras Sevcenco, în traducerea lui Victor Tulbure, cu operele lui Ivan Franco, M. Koțiubinski, V. Stefanic. De asemenea au fost traduse în limba romîna opere ale scriitorilor sovietici ucrainieni ca : O. Goncear, A. Korneiciuc, Pavlo Ticina, M. Riiski, M. Stelmah, V. Sobko și alții.

În R.S.S. Ucraineană chiar în primii ani după eliberare au apărut o parte din operele maestrului Mihail Sadoveanu, romanul lui Eusebiu Camilar „Negura“ și nuvela lui Petru Dumitriu „Noptile din iunie“.

La sfîrșitul anului 1952, în editura „Derjlitvidav“ din Kiev apare pentru prima oară în Ucraina un volum de versuri alese ale lui Mihail Eminescu. A lucrat la traducerea poeziilor marelui poet romîn un colectiv format din cei mai reprezentativi poeți ai R.S.S. Ucrainene, printre care Maxim Riiski, Vladimir Sosiura, Iaroslav Șporta, Vasili Șveț, Tereni Masenko și alții. Cele mai reușite traduceri sînt cele ale tinerilor poeți Iaroslav Șporta și Vasili Șveț.

„Luceafărul“, în traducerea lui I. Șporta nu pierde aproape nimic din frumusețea originalului. De asemenea a fost bine tradus poemul „Miron și frumoasa fără corp“.

Anul acesta editura „Derjlitvidav“ pregătește o nouă ediție a poeziilor lui Mihail Eminescu. Aceeași editură a tipărit anul trecut într-o traducere excepțională romanul lui M. Sadoveanu „Nicoară Potcoavă“. Traducerea o semnează Sviatoslav Semcinski, lector de limbă romîna la universitatea „T. Sevcenco“ din Kiev. De asemenea în traducerea lui S. Semcinski au apărut : „In orașul de pe Mureș“, „Lența“ și „Ciocîrlia“ de Francisc Munteanu. Iar în momentul de față Semcinski lucrează la traducerea romanului „Ion“ de Liviu Rebreanu. În curînd vor apare „Streinul“ de Titus Popovici în traducerea lui Vladimir Pianov și un volum de nuvele romînești. „Derjlitvidav“ a început din anul 1956 să editeze o serie din cele mai bune piese de teatru romînești. Astfel în „Colecția

dramaturgului“ au apărut : „O scrisoare pierdută“ de I. L. Caragiale, „Hagi Tudose“ de B. Șt. Delavrancea, „Ultima oră“ de M. Sebastian și „Arcul de triumf“ de A. Baranga. Anul acesta urmează să fie editate piesele : „Citadela sfărîmată“ de H. Lovinescu și „Titanic Vals“ de T. Mușatescu, ultima bucurîndu-se de un foarte mare succes pe scenele R.S.S. Ucrainene.

Editura „Radianski pismennik“ a scos de sub tipar anul trecut romanul lui Petru Dumitriu „Pasărea ȳrtunii“, în traducerea lui V. Pianov și M. Gresianu. Tot anul trecut a fost editat și romanul lui Zaharia Stancu „Descult“. Editura „Molodi“ a scos anul trecut o culegere de povești populare romînești și „Amintiri din copilărie“ de Ion Creangă. Traducerile sînt semnate de Gruia Codru, V. Pianov și M. Gresianu. De asemenea în această editură a apărut „Dumbrava minunată“ de Mihail Sadoveanu.

Revistele Uniunii Scriitorilor din Ucraina „Viteizna“, „Javteni“, „Prapor“, au publicat poezii de Mihai Beniuc, Victor Tulbure, Dan Deșliu și Maria Banuș. Iar în revistele pentru copii au apărut versuri de Nina Cassian și unele din poveștile Mioarei Cremene.

Colectivul de traducători din limba romînă în frunte cu scriitorul Vladimir Pianov (redactor șef adjunct al revistei „Viteizna“) duce o muncă susținută pentru popularizarea literaturii romîne în R.S.S. Ucraineană.

Stelian Iașentiu

DIN SUCCESSELE LITERATURII NOASTRE PESTE HOTARE

A trecut mai bine de un veac de cînd Heliade Rădulescu încuraja cu un zel exagerat dezvoltarea literaturii de traduceri, considerînd că în acele vremuri de timide începuturi ale culturii noastre moderne, acestea erau singurele care ar fi format o adevărată literatură națională.

Dar veacul care s-a scurs a adus în creația noastră literară realizări atît de remarcabile, încît într-o perioadă relativ scurtă, operele unor numeroși scriitori romîni au ajuns să fie situate printre valorile de seamă ale literaturii europene. Faptul acesta devine tît mai evident și în publicațiile străine. Ultima ediție, de pildă, din Précis d'histoire littéraire de l'Europe et de l'Amérique de Paul Van Thieghem, înregistrează cu interes succesele literaturii noastre, începînd de la V. Alecsandri, M. Eminescu, I. Creangă, I. L. Caragiale pînă la M. Sadoveanu, L. Rebreanu, T. Arghezi, Cezar Petrescu etc. Nu de multă vreme în presa franceză de stînga au apărut unele traduceri și articole de informare despre literatura romînă, iar în revista germană N.D.L. a apărut un documentat articol despre scriitorii germani din R.P.R. Uneori interesul cercetătorilor străini merge pînă la fazele mai vechi de dezvoltare a culturii romîne. Semnificativ, din acest punct de vedere, ni se pare articolul lui W. Bahner Zur Romanität des Rumänischen in der Geschichte der romanischen Philologie vom 15. bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts apărut într-un anuar al seminarului de romanistică din Hamburg.

Răspunzînd cerințelor cititorilor germani, editurile din R.D.G. au un bogat plan de traduceri din literatura romînă. Astfel, nu de mult, a apărut la Berlin o valoroasă antologie de proză intitulată Sommersonnenwende, tipărită de editura „Volk und Welt“ (1958), iar la Leipzig, editura „Reclam“ a scos foarte recent de sub tipar o culegere de nuvele din opera lui M. Sadoveanu, intitulată Bojarensünde (1958).

Antologia de proză, publicată la Berlin, dă cititorilor germani o imagine destul de complexă asupra dezvoltării epicei noastre contemporane (Precizăm că textele au fost alese de scriitorul Z. Stancu). Prozatori de valori, vîrste și genuri deosebite sînt însumați în cadrul acestui volum. De la G. Galaction, T. Arghezi, M. Sadoveanu, Cezar

Petrescu, G. Călinescu pînă la M. Beniuc, Eusebiu Camilar, Petru Dumitriu, Dumitru Mîrcea, cititorul german are prilejul să ia cunoștință de o lungă și fructuoasă etapă de dezvoltare a prozei românești. Ploaia, Mama, Maria Nichifor de T. Argezi, Gloria Constantini de G. Galaction, un fragment din Intunecare de Cezar Petrescu, Hada lui Virnav de M. Beniuc, Salata de P. Dumitriu etc., constituie opere de rezistență care nu ne indoim că vor fi citite cu interes de publicul german, dornic să cunoască aspecte semnificative din viața patriei noastre.

Culegerea de nuvele din opera maestrului Sadoveanu, apărută în „Reclam“ cuprinde Păcat boieresc, Cozma Răcoare, Bulboana lui Vălinaș. Arătînd în postfața volumului circulația largă pe care o are peste hotare opera maestrului prozei românești, dr. W. Bahner subliniază, pe bună dreptate, legătura lui M. Sadoveanu cu poporul, care a dat o amprentă specifică tuturor scrierilor sale. Personalitatea lui M. Sadoveanu, precizează în continuare comentatorul, încorporează una dintre cele mai semnificative etape ale vieții noastre literare de astăzi.

Imbucurătoare în general este realizarea traducerilor (făcută la noi în țară și corectată în R.D.G.) Ele redau cu suficientă fidelitate frumusețea originalului. Remarcăm acest lucru cu atît mai mult cu cît răsfoind din întîmplare nr. 1 din Rumänische Rundschau (1953), unde este tradus un fragment din amintirile din copilărie ale lui Creangă, constatăm regretabile denaturări ale textului. „Auraș, păcurăș / Scoate apa din urechi / din textul lui Creangă, devine, în traducerea amintită, „Güldner Stein / Höller stein / Hol's Wasser aus dem Ohre mein“. Ori Hașdeu arăta în Magnum etymologicum Romaniae că „auraș“ este o parodie după aurar și „păcurăș“ după păcurar. Rezultă, prin urmare că este vorba de oameni și nu de obiecte. Mărturisim că nu ne-am fi oprit asupra unui astfel de amănunt, dacă asemenea greșeli n-ar fi persistat și în alte traduceri mai recente. Lucrate cu grije, culegerile de proză amintite constituie încă o dovadă de prețuire a scriitorilor noștri peste hotare.

Romul Munteanu

EXTRAVAGANȚE ORTOGRAFICE

Cam de un an încoace, cititorii sînt agasați de o inovație ortografică pe cît de bizară, pe atît de inutilă. În standurile librăriilor ni se oferă cărți literare, studii și publicații care se abat de la ortografia oficială și o dirijează pe un făgaș greșit.

Am văzut o mulțime de opere originale, retipăriri și traduceri cu numele autorului și titlul scrise la întîmplare, după capricii: „M. Șolohov: povestiri de pe Don“, „Efreinov: umbra dinosaurului“, „n.d. cocea: „vinul de viață lungă“, radu roseti: spicuirii“, etc.

La rubrica „mențiuni“ critice a revistei „Luceafărul“, criticul literar „perpessicius“ analizează „Setea“, romanul lui T. Popovici, iar cronica literară este semnată de „aurel martin“.

Ce motive pledează pentru asemenea excentricități?

Fără îndoială, cartea trebuie să fie atrăgătoare și aspectele cromatice, grafice se integrează în personalitatea ei și-i asigură distincția și primirea în lumea cititorilor. Dar oricît de interesant ar fi spiritul novator al machetatorilor și graficienilor, este contraindicat să se solicite concesiile ortografice. Și la drept vorbind e o absurditate să se creadă că mutilînd în diferite forme ortografia, o carte poate să-și câștige un prestigiu mai mare.

Altă dată, editorul e atît de cutezător, încît combină fantezia cu sfidarea adevărului iar scrisul său îți sugerează un fel de șaradă.

La unul din Oficiile naționale de turism de pe Calea Victoriei, sînt expuse tablouri artistice înfățișînd frumusețea și pitorescul unor colțuri minunate din țară. Fiecare imagine este însoțită de un scurt text explicativ scris barbar:

„retezatul“, „postăvarul“, „cheile bicazului“, „biserici din baia mare“, „țărani din săliște-sibiu“ etc.

Ce contrast între frumusețea acestor imagini și textul lor inestetic și incorect! Miile de excursioniști care au defilat prin capitală vor fi crezut că s-a schimbat ortografia și ei au rămas în urmă cu informațiile.

Se știe că majoritatea cititorilor o constituie tineretul și elevii. Dacă acest „teribil spirit inovator“ ar ancora în lumea acestor cititori dornici să-și însușească formele cele mai noi și mai interesante ale culturii, ne imaginăm influența nefastă pe care ar exercita-o asupra lor. Contactul cu astfel de „modele“ dăunătoare i-ar face să scrie:

„ion creangă, mihai eminescu, i. I. caragiale, mihai sadoveanu, sînt cei mai autentici reprezentanți ai sufletului poporului nostru“. Adică un scris otova. Ce ironie tristă la adresa scriitorilor noștri de astăzi angajați în cultivarea vigoarei, frumuseții și originalității limbii românești!

Literatura, ca orice artă, este expresia specifică a vieții sociale. Ea se răspîndește prin scris. Receptivitatea conținutului operei literare se face prin complexul stilistic, estetic, ortografic. De aceea noi nu putem avea o atitudine pasivă sau neutră în fața unor astfel de acțiuni extravagante.

S. Mircescu

UN OMAGIU ADUS MINERILOR

„Steagul Roșu“, gazeta minerilor din Valea Itului, în numărul consacrat „Zilei minerului“, ne-a adus un exemplu demn de subliniat. Gazeta a înmănușiat versurile unor poeți bucureșteni, care au ținut să-și manifeste într-un fel deosebit prezența la sărbătoarea unui detașament de frunte al oamenilor muncii din țara noastră.

Triberiu Utan este prezent cu cîteva din poeziile ciclului intitulat „Lupeni 1929“. „Valea plîngerii“ este o scurtă evocare lirică a atmosferei caracteristice perioadei de acute frămîntări sociale din jurul anilor '30. Miturile false se sfîrîmă neputincioase în fața realităților dure. Foamea „chinue“ și „doare“. Suferințele acumulate provoacă revolta. „Steagul“ este imnul revoltei. Pinza lui roșie cheamă la acțiune, e „o pasăre de foc./Ce pieptul între nouri săgeată și-l împunge...“ Ultima poezie din ciclul amintit: „Celor căzuți în august 6...“ respiră durerea poetului la catafalcul celor uciși.

„Contrastele“ lui Ștefan Iureș, fără să depășească descrierea cadrului unei activități, aduce ceva din asprimea și frumusețea sobră a muncii minerilor, împreună cu afirmarea răspicată a credinței în trînicia orînduirii socialiste.

Tînărul Mihai Negulescu, în „Ne-am amintit“, descîlzează înjorțat primele semne ale unei iubiri, iar Camil Baltazar, în „Omagiu“ se înclină emoționat înaintea acelora ce scot din adîncuri prețiosul minereu.

Fragmentul lui Ion Horea, „In subteran“, este străbătut de o autentică undă de lirism. Poetul ancorează „In subteran“ ca într-o altă lume: „Aici totul e piatră, /gîndul la lumină și la cer,/ fiecare pas și fiecare vorbă/ totul se strînge împrejur, de piatră./ În această lume nu picură stelele,/ nici cumpenele nu se încovoie, nici nu zboară păsări.“ Poetul are impresia că a pătruns într-un ținut de piatră, unde materia degajă alte legi, pentru că aici: „nu cade frunza/ și soarele nu se rotește pe cer

și în ape". *Ecourile cad și ele*, „grele ca piatra” și „niciodată nu se mai întorc”. Doar de undeva de sus, picură apă și odată cu ea sudoarea oamenilor în luptă cu adîncurile.

Mihu Dragomir subliniază însemnătatea contactului între poet și mină, iar Nicolae Stoian reamintește cititorilor într-un scurt articol, poeme ale scriitorilor noștri închinată minerilor.

În peisajul poeziei noi, au fost înscrise temele muncii cu rezultate adeseori valoroase. E o cale veche și mereu nouă, pe care am dori să pășească și mai ferm scriitorii noștri.

P. G.

UN MESAJ AL PĂCII ȘI AL PRIETENIEI

Redactînd catalogul expoziției siriene de pictură, folclor și artizanat, organizatorii ei de la Direcția generală a anticităților o prezintă ca pe un mesaj „menit să exprime dorința de pace și de coexistență pașnică a Siriei cu oamenii de bună credință, într-o lume mai bună, în care să domnească dreptatea, prietenia și progresul”.

În cromatica vie, încărcată de lumină a tablourilor, în costumele pitorești, în somptuozitatea țesăturilor, în ingeniozitatea și artistică meticulozitate a execuției obiectelor de aramă cizelate, incrustate și emailate, în dantela filigranelor și arta neîntrecută a motivelor florale, caligrafice sau geometrice din sideș pe lemn — în toate acestea vizitatorul bucureștean vede un mesaj al îndepărtatei țări prietene, de care ne apropie graiul comun al artei.

Poporul sirian eliberat de sub cîmpul imperialistă abia în 1946, n-a putut, în anii grei ai robiei, să-și făurească o artă proprie. Singur artizanatul, cu o tradiție multi-seculară dăinuia în centrele urbane sau la sate, dar redus la producerea de obiecte mici, cu motive decorative prea puțin îmbogățite în timp. Astăzi, nu fără mîndrie, poporul eliberat vorbește despre Renașterea sa, o renaștere culturală și artistică ce nu s-ar fi putut realiza fără independență. Prin unirea cu Egiptul, în cadrul Republicii Arabe Unite, Siria este, atît pe plan economic, politic, cît și cultural în plină dezvoltare. Ea purcede astăzi la reconstituirea fizionomiei sale artistice, la salvarea elementelor vii ale artei sale populare și la crearea, pe baze noi, a unui artizanat cunoscut încă din cea mai îndepărtată antichitate.

Despre o artă a picturii, în Siria, înainte de eliberarea teritoriului, nu se poate vorbi. Abia generația care a realizat independența a căutat să redea, în forme și culori, realitățile naționale, aspecte din viața poporului, imagini ale naturii atît de luxuriantă în diversitatea ei sau pagini ale trecutului istoric. În numai 12 ani ar fi fost așadar imposibil să se fi format o școală proprie de pictură, să se fi cristalizat aici un specific național sirian. Cele peste 50 de tablouri apar vizitatorului român în primul rînd în strălucirea culorilor lor, în contrastele de lumină și umbră, explicabile prin natura țării, mai tot anul scaldată de un soare puternic, și mai puțin printr-o caracteristică pregnant națională. În tablourile prezentate, se vădesc o serie de influențe străine — explicabile prin faptul că tinerii ucenici într-ale penelului erau obligați să deprindă meșteșugul pictural în școlile apusului. Astfel, găsim reminiscențe ale romanțismului francez în compoziția alegorică „Deșteptarea arabilor” de Farid Kardous, în care apare, dirz și inspirat din penumbra ce învăluie un grup de patrioți, figura luminoasă a unui ostaș înălțînd steagul eliberării; influențe ale școlii impresioniste în peisajele din Damasc și Alep ale artiștilor Nazem Dja'fari, Zareh Kaban, Nobar Sabba-

ghian și chiar urme ale constructivismului ca de pildă în „Cocioaba refugiaților”, tratată decorativ și sugerînd tristețea vieții celorla fără de patrie prin gri-urile care înneacă tabloul lui Marwan Kassabbachi. Aspectele asupra cărora s-au oprit cu predilecție pictorii sirieni sînt cele ale vechilor cartiere urbane (Naim Ismail, Salah Nachef); ale vieții poporului, cu tristețile și bucuriile sale (Mahmud Djatal: „Țărancă cu tava de pai”, Michel Kurché: „Cafeneaua”, Nassir Chaura: „Rugăciune” și „Piața satului”); peisaje, naturi moarte. Remarcabile sînt și cîteva compoziții pe teme mai vechi, ca aceea a lui Nassir Chaura: „Rugăciune”, sau pe teme mai noi ca aceea a lui Michel Kurché: „Cortul refugiaților palestinieni”. Tratate decorativ, cu elemente folclorice și într-o excelentă grupare compozițională sînt lucrările lui Naim Ismail, a cărui „Piață”, scaldată într-o lumină albastră, de o rară transparență, redă atmosfera de visare și melancolie pe care ne-au transmis-o, încîntîndu-ne, legendele orientale. „Pa-cea și războiul”, de Robert Mulki, cu toată tema ei actuală, fiind lucrată în maniera modernistă, își atinge mai puțin intenția agitatorică.

58 de tablouri, sînt, numericește, prea puține ca să ne putem face o idee precisă asupra căutărilor, drumurilor și realizărilor picturii siriene. Totuși, talentele reale ce se vădesc — printre care se cuvine menționată și aquarelista Chatti („Moscheia Omeiazilor”) — ne îndreptățesc să spunem că, îndreptîndu-se cu mai multă atenție către aspectele vieții poporului, pictura siriană va izbuti să se înscrie printre cele mai interesante mișcări artistice din Orientul mijlociu.

★

Privind costumele populare — diferite după elimă, așezare geografică și mod de viață — cu accesoriile și uneltele ușoare ale existenței zilnice; obiectele de po-doabă filigranate ale femeilor; tăvile de pai împletit cu o rară măestrie; stofele și mătăsurile brodate cu fir de aur și de argint, cu motive decorative în care admirăm o bogată fantezie creatoare; vasele emailate împodobite cu figuri stilizate, în care improvizarea, inventivitatea, tehnica mereu înnoită sînt puse în slujba utilului; splendidele mobile incrustate cu sifel, os, fildes, lemn de felurite culori; maramele brodate (agabani); brocartele de o supleță încă neegalată în lume — mi le-am închipuit, puțin înainte, în tablourile pictorilor. Pornind de la realitatea imediată a expoziției, am re-creat cu ajutorul fanteziei cealaltă realitate mai îndepărtată, în care pulsează intere-santă, nouă, dinamică, viața de azi a poporului sirian.

L. D.

NELINIȘTI METAFIZICE

Căutări sterile istovesc forța artistică a unor tineri poeți. Strădaniile lor, fals „novatoare”, îmbracă adesea uzata haină a evazionismului, constituind, de fapt, o în-toarcere la mult cunoscuta diversiune a poeziei „apolitice”, sau în cazurile fericite la o poezie cu o semnificație umanitaristă vagă în care claritatea expresiei e înlocuită cu o simbolistică cețoasă, derutantă.

Un exemplu — alături de altele — găzduite cu entuziasm de revista „Steaua” îl constituie ciclul publicat de Leonida Neamțu în nr. 1/958 al revistei.

Cînd nu face „cîntecele de ianuarie” și voite studii după natură sau cînd nu cîntă „sveltețea-ncercuită și pumnul sprijinit” al îmblînzitoarei de lei, „fiară mult mai

blindă“ decît „*stăpînul ei cu coamă*“, poetul abordează îndrăzneţ poezia „de idei“, ca în acea „profundă“ „Oamenii trec mereu“. Versurile încearcă să ateste o falsă şi străină înţelegere a vieţii. Poetul, în relaţii amicale cu „*munţii, cu văzduhul de gheaţă*“ care îi facperate semne de apropiere, consemnă despre zădărnicia acţiunii, a efortului continuu şi a luptei, drepturi şi obligaţii rezervate, în optica sa, numai unui pumn de aleşi, „*care vor fi celebri şi vor rămîne mari*“ pentru că, orice s-ar spune, stăruie superior autorul, „*nu oricine îşi poate da înţîlnire / Peste două mii de ani cu Ovidiu*“. Insul de rînd, căruia — chipurile — poetul vine să-i înalţe un elogiu, trebuie să se obișnuiască cu gîndul că va fi în viaţă doar o prezenţă trecătoare şi insignifiantă, nicăieri consemnată şi poate prin nimic utilă, o zbatere zadarnică a unei individualităţi menită fatal a „face parte (numai) puţin din istorie“. Aceasta nu trebuie să invite însă la desnădejde şi disperare. Omul din mulţime chiar dacă e condamnat să nu-i poată „iubi pe oameni“, chiar dacă a înţeles resemnat că nu va ajunge nici „mare“ nici „celebru“ va avea şi el parte de „mica lui glorie“ în această curgere heracliteană de vieţi îrosite. Mica glorie se dobindeşte — încearcă să ne convingă Leonida Neamţu — nu prin participarea tăcută şi conştientă la efortul colectivităţii din care facem parte, nu prin slujirea devotată a unor idealuri înaintate, ci, pur şi simplu, pentru că, precum bastoanele de mareşal din raniţele soldaţilor lui Napoleon, „în fiecare din noi este ceva genial“. (Aluzie consolatoare?) Şi, bineînţeles, sclipirea genialităţii se vedeşte nu în faptă şi acţiune, ci „în culoarea ochilor, în zîmbet, în melodia vocii, în ritmul inimii...“.

Apariţie stranie şi inexplicabilă „Oamenii trec mereu“ e o „poezie“ în care nu ştii ce să veştejeşti mai întii: stîngăcia expresiei, fadă şi lipsită de culoare, teribilismul, falsitatea concepţiei stîngaci camuflată? Dar, vorba poetului, „poate“ că toate la un loc.

Z. O.

O SINUCIDERE MORALĂ

Pe Alberto Moravia îl cunoscusem ca pe un prieten al oamenilor umili şi obidiţi. „Povestirile“ sale din Roma erau mărturia unui talent puternic pus în slujba adevărului şi a dreptăţii. Cei care au citit însă „La Ciociaria“, cartea sa mai recentă, au putut să-şi dea seama de semnele unui regres. Scriitorul aluneca în mod vizibil spre procedeele naturaliste, existente în germene şi în alte creaţii ale sale anterioare.

„Il Contemporaneo“ ne aduce vestea că Moravia a scris recent o nouă carte.

Cartea se cheamă „O lună în U.R.S.S.“ Răspunzînd unei invitaţii prieteneşti, scriitorul a petrecut 30 de zile în Ţara Socialismului. Evident, timpul nu e prea lung pentru ca un scriitor străin să ia cunoştinţă de toate uriaşele realizări ale popoarelor sovietice, chiar dacă ar străbate ţara de la Leningrad pînă în Asia Centrală, aşa cum a făcut Moravia. Dar, după cum se pare, a fost un răstimp mai mult decît suficient pentru ca acelaş scriitor să născocoască nişte calomnii în faţa cărora nu ştii cum să reacţionezi: să te revolţi sau să zîmbeşti cu dispreţ.

Nu sînt circumstanţe atenuante pentru ca un intelectual care a putut vedea în Uniunea Sovietică tot ce a dorit, care a putut să călătorească unde i-a poftit inima, să nu vadă. Orbirea aceasta e suspectă şi pricinile bolii pot fi diagnosticate cu uşurinţă.

Ce a văzut Moravia în U.R.S.S.? Că nu pretutindeni gospodîrile sovietice folosesc pe scară largă... celofanul. Că tăietura hainelor e mai puţin modernă decît cea din occident. Că tineretul sovietic nu e familiarizat cu manifestările decadentismului artistic din vesul Europei. Concluzia? Viaţa în U.R.S.S. nu e modernă. Pentru Moravia poate că

nici colhozurile milionare din Kazahstan, ale căror culturi bogate de cereale se întind pe locul fostelor deșerturi, nu sînt „moderne“. Nici uriașele uzine înălțate în locul industriei înapoiate a Rusiei țariste. Nici universitățile și institutele de cercetări care fac din Uniunea Sovietică țara cu cea mai înaltă cultură din lume. Pe acestea, Moravia... nu le-a văzut.

Moravia a văzut altceva. După opinia lui, pasă-mi-te, cultura sovietică, sufletul popoarelor sovietice, s-au născut din durere. Credeți cumva că el se referă la durerea pe care a îndurat-o poporul rus în vremea teroarei și mizeriei țariste? Sau la durerea milioaneilor de familii care au avut să-și plîngă morții în timpul războiului de cotoptorie nazistă? Nu, Moravia vorbește despre durerea... ancestrală, nativă a poporului rus. Ca și cum această durere ar fi realizat marile construcții care au răsărit pe harta Uniunii Sovietice într-un ritm pe care burghezia n-ar fi îndrăznit să și-l imagineze. Oare din durerea aceasta și nu din cea pricinuită de viața din trecut a poporului lor, nu din încrederea nelimitată în viitor, s-au născut Maiakovski și Șolohov, Șostakovici și Prokofiev, Eisenstein și Pudovkin?

„Durerea sterilizează“, afirmă Moravia, încercînd să rupă noțiunea de conținutul ei istoric, să o abstractizeze. El se străduiește să demonstreze că, de la un punct oarecare al durerii, oamenii nu mai sînt în stare să înregistreze fenomenele vieții, nu mai pot să simtă. Evidența istorică, aplicată la etapele parcurse de statul sovietic îi stă însă împotrivă. După încercările războiului civil, ale agresiunii lui Hitler, oamenii sovietici au putut să se avînte cu și mai mult entuziasm la scrierea marelui eposului a comunismului, mai plină de optimism ca oricînd.

Pe ce slabă glorie a mizat autorul acestei colecții de calomnii! N-a știut, oare, cît de lipsit de originalitate îi e gestul? N-a cunoscut trista experiență a calomniatorilor dinaintea lui? Sau amnezia lui s-a întins și asupra acestui domeniu?

În Infern, Dante azvîrlea pe mincinoși și pe cei care călcau legile ospitalității, în bolgii diferite. Ce ar fi făcut, oare, cu Moravia?

D. G.

FLACĂRĂ MEREU VIE!

În primul număr din „Luceafărul“ a apărut poezia „Avînt“ de Mihai Beniuc. Gîndul și sentimentul care o inspiră nu este rezultatul unei noi atitudini a poetului. Ideia luptei aprige pentru socialism, străină de ori ce concesie făcută dușmanului, a intrat adînc în substanța versurilor sale și face parte din acel grup de motive care revin cel mai frecvent în creația lui Beniuc. De altfel, cine ia un prim contact cu „toboșarul timpurilor noi“, nu poate să nu fie izbit de profunda înrădăcinare a unor teme: între prima și ultima filă a creației sale există o legătură traicică. Ceea ce arată cît de puternic au răscolit anumite imagini conștiința scriitorului.

Există o flacără care arde în versurile sale și a cărei lumină se arată mereu altfel. Cînd Mihai Beniuc scrie:

*Vom sta la tirguială oare-acum
De-ar scoate vreunii a odihnă scîncet
De-și face-n oase lîncezeala drum
Cine-i mahmur, molatec, trîndav, lînced,
De patu-ncepe să miroase-a rînced?
Cine nu-și arde șovăiala acum?*

el reia un motiv familiar al lirice sale dinamice, explozive, combative. Dar acest motiv practic are nu numai o nouă semnificație morală astăzi, în împrejurările intensificării luptei împotriva a tot ce-i „viermănos, uscat și mort“, dar și o nouă forță poetică.

O imagistică mereu proaspătă, mereu viguroasă palpită în versurile poetului. Totul se desfășoară în cadențe dramatice, mișcarea intensă nu e — în clipele de luptă — niciodată potolită sau reculeasă. Anii n-au răpit nimic din vibrația acestei poezii ci — dimpotrivă — i-au conferit un sunet mai puternic, mai pătimaș, cucerit, ca și distincțiile cele mai de preț, în bătălii.

E. D.

PREZENTARE FORMALĂ

În „Steaua“ (nr 1/58) Petre Stoica publică la rubrica „Mențiuni și opinii“ o notiță despre doi tineri poeți din R.D. Germană, din care și traduce câteva poezii în paginile revistei. E îmbucurător faptul că „Steaua“ prezintă poeți străini pe care-i publică în tălmăcire românească. Notița menționată se silește însă să dovedească valoarea poezilor respectivi după criterii strict formale, omițind cu totul semnificația politică a operei lor. Lăsând la o parte unele fraze echivoce ca aceea în care se afirmă că poetul Heinz Kahlau „s-a întâlnit cu poezia, fiind bolnav“, „profesia de tractorist a poetului e botezată „bucolică“, parcă s-ar cere scuze pentru faptul că poetul trebuie să muncească în loc să „bucolizeze“ pur și simplu. Intr-un mod cu totul obiectivist e trecută cu vederea importanța unor scriitori comuniști și progresiști, care au contribuit la formația sa. Aceștia sînt puși într-o succesiune ciudată, începînd cu Maiacovski, trecînd prin Villon, revenind la Sandburg, sărînd înapoi la Whitman și sfîrșînd prin Brecht. Dintre toți, autorul notiței subliniază că Sandburg l-a înrîurit cel mai mult pe Kahlau, datorită faptului că poetul american e „un mare campion al omenescului în poezie“. Parcă în opoziție cu valoarea atribuită poetului american, calitățile poeziei brechtiene se reduc doar la „caracterul ei epigramatic și sec“ minimalizîndu-se astfel tocmai creația sa revoluționară care a influențat tînăra poezie germană.

Despre cel de-al doilea poet, Manfred Streubel, nu aflăm decît tot calitățile formale ale poeziei lui: „desen alcătuit din conture fine și atmosferă vapoasă“.

Dacă P. Stoica s-ar fi preocupat de conținutul volumelor celor doi tineri germani, cititorii revistei ar fi fost mulțumiți și redacția revistei ar fi dat dovadă de mai multă exigență. De altfel, lipsa de orientare ideologică a autorului notiței se remarcă și prin alegerea poeziilor traduse din Kahlau și Streubel.

O. S.

EURYDICE ÎN VIZIUNE „CONTEMPORANĂ“?

Mitul lui Orfeu, cu simbolistica lui tenebroasă, a plăcut poezilor mistici. Rainer Maria Rilke între poemele sale avea și câteva sonete „Către Orfeu“. Ca un bizar ecou al poeziei mistice pe teme mitologice ne apare poemul „Eurydice“, semnat în paginile „Tribunei“ de Ion Rahoveanu (martie, 1958). Versul începe emfatic: „Privește emoția pietrelor / Tresărirea codrilor, a oamenilor / Incremenirea verde a șerpilor“. Cine e de fapt această Eurydice? Din însăilarea ciudată, fără sens a imaginilor reținem câteva definiri. După Ion Rahoveanu, Eurydice este aceea căreia oamenii se cuvine să-i recunoască meritul de a le fi trezit conștiința: „In glasul lui Orfeu, în vers / Eurydice a trezit stelele, în anotimpuri șapte / oameni și întregul univers“.

Mai departe aflăm că „Privirile ei ard dintr-o toamnă“ (!) apoi că „Eurydice e feerie“, „veșnicie-n sînge“ (?) sau că „Eurydice e în monumente“ etc. Și pe parcursul poemului apar întrebări ca acestea: „În veci e-ndepărtare, ca ecoul?“ sau „Ea-n ce orașe pleacă — vis departe?“ ori „Eurydice cît e de departe?“ Din toate ar reieși că Eurydice e iubita pierdută, dar și poezia însăși.

Prima parte a poemului lui I. Rahoveanu rămîne la schema mitului. Cînd în continuarea poemului se încearcă o apropiere a acestuia de realitate, autorul ocolește o interpretare ale cărei semnificații să corespundă epocii noastre, prezentînd un Orfeu dezamăgit, rapsod al unor procesiuni fantomatice: „...în neagra-i nostalgie / Cu nădejdi întristate / Cîntă despre oameni ce duc / Oțelul arzînd în clopote întoarse / Pe unde au trecut cîndva blindate“ ! După un asemenea intermezzo reia firul mitului răsucindu-l în aceleași versuri obscure. Și se vorbește apoi de chipul „transfigurat de o explozie de odințoară“ de vîrsta „dureros de tinăără“ a Eurydicei și în fine de moștenirea protectoare a Dochiei:

„I-i s-adînciră-n cearcăn
Și stelele și ochii
E-n ultimul cojoc
Al legendarei Dochii“

Mitul grec spune că Orfeu prin cîntecele sale a izbutit să-l înduioșeze pe Pluton și acesta i-a fîgăduit pînă la urmă readucerea pe pămînt a Eurydicei. Condiția pusă lui Orfeu a fost de a nu-și privi soția în timpul călătoriei. Nerespectarea condiției a dus la prăbușirea din nou în infern a Eurydicei. Istorisirea episodului îi oferă poetului clujan prilejul de a „medita“ la rostul poeziei. Pentru Ion Rahoveanu poezia vremurilor noastre nu e adevărata poezie. Un vers ca „Retrage-te în somn și veșnic vis“ căruia i se adaugă strofa: „Zădărnice? Cînți cu farmec veșnic / Ca-n păduri afunde trezești ecou în oameni / Și treci și n-o privești pe Eurydice / Cu ochii flăcării nestinse-n tine / Ca mistuindu-te-o să se ridice“ !, printre simboluri ceptoase trădează simpatia poetului pentru „poezia pură“ întruchipată în această ciudată Eurydice, căreia îi rămîne credincios, pe care ar putea-o îmbrățișa, dar nu îndrăznește. „Dar Orfeu trebuie să n-o vadă. / Zăbrele între doruri și suferința lui. Fereastra se-adîncește / Și zidul a crescut“. Iar Orfeu, poetul, își simte pe drum „pașii neconținut mai grei“, cît despre cititor nu-i este chiar așa de greu să pătrundă ideea care se degajă de aici: regretul pentru un fel de ideal interior de neatins. Prin aglomerarea de contorsiuni pretențioase poemul se transformă într-o pledoarie pentru veșnica înstrăinare a poetului de oameni, într-o penibilă încercare de întoarcere la ermetism. E surprinzător desigur cum „Eurydice“, această lecție de evazionism, apărea alături de un articol intitulat „Viața și creație“ în care se discuta necesitatea ca arta să se inspire din viața noastră nouă, sau se criticau tendințele negativiste. Dar ceea ce vine să ne sporească surprinderea este felul în care „Tribuna“ a înțeles să conceapă ulterior articolul autocritic „Clarificări“ apărut recent în paginile sale. Era de așteptat ca măcar de data aceasta, în lumina dezbaterilor din presa noastră literară, revista clujană să ia o atitudine mai ferm autocritică față de greșita orientare pe care a dovedit-o publicînd poezii confuze, evazioniste, apolitice, cu reminiscențe mistice. Aici merita măcar să fie citat și poemul lui Ion Rahoveanu ale cărui apeluri evazioniste și regrete față de „poezia pură“ n-au nimic comun cu problematica majoră a poeziei noastre contemporane.

L. C.

OMUL „IN GENERAL”, ORI „AIUREALĂ ANTIUMANĂ” ?

Curios cât tapaj, cât zgomot fac în jurul fidelității față de marxism tocmai revizionişti.

De adevărul acestei constatări ne putem convinge răsfoind de exemplu presa literară jugoslavă.

În salutul său intitulat : „Programul nostru”, Alexandar Vucio, secretar al Uniunii Scriitorilor jugoslavi scrie : „Programul nostru” este publicat în revista modernistă „Delo” nr. 5 din luna mai 1958, sub forma manifestului scriitorilor „modernişti” grupați în jurul revistei. Ideea principală a „Programului nostru” ar fi aceea că în Jugoslavia a venit timpul și s-au creat condițiile pentru „eliberarea creației intelectuale de limitele și îngrădirile de clasă”. Vucio, după cum se vede, cere scriitorilor eliminarea din creația artistică a concepțiilor de clasă, pe care se grăbește să le numească cu plăcere „limite și îngrădiri”. Iar principiul în lumina căruia vrea să ne convingă că întreprinde atari „descoperiri” teoretice e, închipuiți-vă, aplicarea „creatoare” a concepției marxist-leniniste la realitatea istorică contemporană. Vucio cheamă pe oamenii de cultură jugoslavi să elimine din creația lor chiar noțiunile luptei de clasă deoarece în Jugoslavia astăzi antagonismele de clasă ar fi dispărut.

Această afirmație este însă evident, falsă, și echivalează cu o negare directă a tezelor marxist-leniniste referitoare la lupta de clasă în perioada de trecere spre socialism. De fapt, Vucio reia în acest caz aprecierea greșită asupra situației din Jugoslavia, cuprinsă în Programul Uniunii Comuniștilor din Jugoslavia. Revizionismul său pe plan literar este, direct, ecoul revizionismului politic. Risipind multă energie pentru a da o aparență impresionantă argumentației lui, Vucio mai declară că în Jugoslavia „importanța socială a omului începe să se transforme calitativ și se crează condiții reale pentru funcția lui integral general-umană”. Aceasta ar fi partea constructivă a teoriei care propune tipul noului om jugoslav.

Dar, prin aceasta secretarul Uniunii Scriitorilor Jugoslavi n-a făcut decât să-și completeze erorile anterioare. Fizionomia omului nu poate fi înțeleasă în afara împrejurărilor concret-istorice a existenței dușmanului intern și a lagărului imperialist, prin natura lui agresiv și dușman țărilor socialiste. A elimina în acest caz din fizionomia omului concepțiile și felul de clasă, echivalează cu dezarmarea în fața dușmanilor, ceea ce evident, este un non-sens pentru marxiști, dar un lucru obișnuit pentru revizionişti contemporani jugoslavi, în concordanță cu catehismul lor, programul U.C.J.

Citind teoriile lui Vucio și ale altora despre existența „omului în genere”, pledoaria pentru „binele numai al omului”, prin care se neagă sub o formă aproape fățișă dictatura proletariatului și se servesc interesele claselor exploatare, îți vine greu să nu zîmbești când afli că autorii lor se mândresc cu aceste „teorii” și le oferă drept ultimul cuvânt în materie de marxism. Practic, autorii acestor teze tind spre o întoarcere la trecut, la omul individualist de esență burgheză care se închipuia pe sine omul „în general”, numit astăzi de către unii revizionişti jugoslavi „individualitatea izolată și liberă”; și teoretic această poziție reprezintă o întoarcere la concepția idealistă asupra omului și a esenței lui, combătută vehement de către Marx. „Esența omenească — scrie Marx în teza a VI-a asupra lui Feuerbach — de aceea, nu poate fi înțeleasă de dînsul (Feuerbach — n.n.) decât ca gen, ca o generalitate lăuntrică, mută”, cînd „în realitatea ei, ea este ansamblul relațiilor sociale”. Din caracterul relativ al fizionomiei omului, se deduce direct că „funcțiile general-umane” oricît de generale și eterne ar fi ele, suferă totuși modificări odată cu schimbarea structurii sociale, — ceea ce nu-l preocupă deloc pe secretarul Uniunii Scriitorilor jugoslavi. Dar alături de idealismul antropologic al lui Vucio, prind viață și alte teorii reacționare.

Impotriva realităților lumii contemporane, împărțită în două lagăre, și împotriva esenței marxism-leninismului, Otto Bihali-Merin, este pentru o artă a întregii lumi, a întregului univers. Neutralismul lui mic burghez se împletește cu nihilismul, în numele căruia el declară că totul s-a învechit. Ca și Lefebvre el vede în lumea actuală un vid, care ar trebui umplut și, drept mijloc terapeutic, ne propune așteptarea, la capătul căreia ne va întâmpina, cutremurându-ne cu nouitatea ei, arta atomică pe măsura noului ev atomic. Secolul trecut n-a cunoscut însă arta erei aburului și a energiei electrice, ci arta epocii burgheze, astăzi însă, Bihali-Merin, critic și scriitor care se pretinde socialist, renunță cu dezinvoltură la caracterul de clasă al literaturii, „uită” că trăim în epoca transformării vechii lumi, într-o lume nouă, socialistă și; pe linia ideologilor burgheziei contemporane, îndeosebi a abstracționiștilor, nu vede decît prezența factorului tehnic.

În spiritul colegilor săi, și Bihali-Merin declară că teoria lui e marxistă. Marx, potrivit părerii sale, ar fi un precursor al teoriei atomiste a artei.

Mergînd și mai departe, Zoran Mișici, cunoscut critic de artă, este furios chiar pe realitate, care după părerea lui, nu mai prezintă importanță pentru omul de azi. Realismul nici n-ar fi existat pînă acum, iar ceea ce noi numim realism, ar fi de fapt „realism metafizic” ne asigură Mișici. Odată ce realismul este numit metafizică, ne putem aștepta ca metafizica să fie botezată realism. Așteptările noastre nu sînt îndeplinite. Consecvent falselor lui concepții, Mișici cere o artă universală și un om pe măsura ei, care s-o admire: „Omul în societate a fost o chestiune arzătoare pînă acum; omul în univers — este chestiunea zilei”. Unde poate fi descoperit acest om care nu trăiește în societate, Mișici uită să ne spună și de fapt n-ar putea niciodată să ni-l indice. Ideia principală pe care n-o spune Mișici, este însă alta: abandonarea omului real, concret, — care urmărește nimicirea orînduirii burgheze și construirea lumii socialiste, — de dragul unei fantome abstracte, situată undeva deasupra claselor, care s-ar arăta interesată de problemele general-umane, mirosînd binișor „a dragoste de oameni în general”, a creștinism, sau pe gustul lui Mișici — un om al problemelor cosmice. Toate acestea la Mișici se împletesc și cu o teorie, a poetului supra-om, zeu, divinitate, — care odată ce este poet, nu poate să greșească. Criticul scrie textual: „Doar singuri poeții nu sînt ucigași”.

După Mișici poetul poate fi orice, poate propovădui crima sau ideile fascismului, el trebuie amnistiat, sau mai precis, el nici nu poate fi judecat. Actul poetic ar fi un fel de înălțare, într-o zonă dincolo de bine și de rău, în care autorul capătă automat un certificat de iresponsabilitate morală. Și astfel de teze sînt susținute într-un moment în care angajarea conștientă și responsabilitatea scriitorului sînt mai necesare ca oricînd! Teza lui Mișici e un fel de corolar al teoriei idealiste a impersonalității în artă. Dealtfel tezele pe care le agită revizionistii sînt de mult nimicite și compromise de teoreticienii marxist-leniniști, deși autorii jugoslavi pozînd în martiri neînțeleși, susțin că aduc contribuții „geniale” care vor fi înțelese abia de generațiile viitoare. Grandomania literară e, la urma urmei, ceva banal și ar putea oferi, cel mult, un motiv în plus de ris, dacă ea nu ar lua forme agresive, căci, ori de cîte ori un scriitor jugoslav care nu și-a pierdut busola crezului său realist, ori de cîte ori un critic sau un simplu cetățean numesc astfel de elucubrații „aiureli anti-umane” — cum s-a și întîmplat — sau îndrăznesc să le critice, ei sînt taxați imediat drept „staliniști” sau „djanoviști”.

Mișici ca și Erli Finfi, Zveta Luchici, Antonie Isacovici și alți critici și scriitori jugoslavi pe care nu-i mai numim, declară cu emfază că activitatea lor teoretică s-ar desfășura „pentru binele socialismului”.

Despre „valoarea socialistă” a acestor teorii este inutil să mai vorbim, exemplele citate ne-au dovedit-o cu prisosință. Cît privește originalitatea lor, oricît de mare ne-ar fi bunăvoința, ele nu depășesc platitudinile răsunătoare pe care le putem citi în vechile manuale idealiste sau în presa burgheză occidentală.

Toate acestea mai au însă un tîlc. În condițiile existenței claselor, lupta împotriva unor „limite și îngrădiri” impuse chipurile de clasa revoluționară, ducă conform concepției marxist-leniniste, la fundamentarea altor „limite și îngrădiri”, de clasă. Autorii care sperau să respire aerul pur și neutru al înălțimilor cosmice, se înglobează tot mai mult în teritoriul impur și părlinitor al dușmanului de clasă.

A. P.

PREZENTAREA GRAFICĂ A CĂRȚII — CHESTIUNE DE GUST

O notă din „Scînteia” atrăgea atenția asupra aspectului exterior al cărții, exemplificînd cu două mostre de desene hermetice tendința unor desenatori de a continua această operație și de a o expune într-o concepție artistică perimată.

O carte începe să fie citită de la copertă, încît forma ei de prezentare te poate apropia și te poate îndepărta. Ea trebuie concepută unitar, proporționată într-o anumită mărime cu o caligrafie a literii care să difere de la o ediție la alta, într-o culoare care să fie expresia interiorului. Coperta trebuie să spună mult, dacă nu tot dintr-o carte, și pentru conceperea ei trebuie folosit un artist plastic care să cunoască opera, și un editor de gust. O lucrare ce se tipărește este un trup ce trebuie îmbrăcat în așa chip încît să nu i se ascundă liniile și să nu i se îngreuneze mișcările, căci dacă haina nu face pe om, modul tipografic se resimte în viața unei cărți. Noi, deși ne mișcăm de puțină vreme în aceste treburi, moștenim o tradiție pe care trebuie s-o continuăm. De la primele manuscrise și tipărituri a căror lucrătură îmbină fantezia cea mai bogată cu meticulozitatea, răbdarea și stăruința execuției, la tipografia lui Eliad și Rosetti, a uniților de la Blaj, Minerva, Sîteea, publicațiile Academiei etc. s-au editat cărți într-o manieră care reclamă atît frumosul cît și utilul. Cu atît mai mari sînt astăzi pretențiile de la editurile noastre cînd interesul pentru cîștig dispare iar reclama pornește de la calitate, cînd posedăm o tehnică tipografică modernă, cînd în sfîrșit avem cîteva sute de exemplare ale tipăriturilor romînești, model de artă și de delicateță. Cîteva ediții apărute în ultimii zece ani, împlinesc exigențele noastre care totuși nu cer altceva decît ca ceea ce se face să fie durabil, frumos și decent. Seria din *Opere* de Sadoveanu, clasicii romîni, clasicii ruși în formatul mare, colecția scriitorilor universali, „*Nicoară Potcoavă*”, *Gr. Alexandrescu*, *Eminescu*, *Opere vol. V*, *Un om între oameni*, *Am fost în China Nouă*, *Villon*, *Esenin*, *Arghezi*, *Dicționarul limbii romîne contemporane*, sînt tot atîtea pilde ale modului în care editurile noastre pot să tipărească în condiții frumoase. Buletinul de cercetări filozofice al Academiei are însă o copertă de un galben murdar, urită (nu știim de ce nu apare în culoarea obișnuită, sobră a buletinelor institutelor științifice), volumul IV, *Postumele lui Eminescu*, cu o copertă de carton presat, cu niște floricele geometrice pe cotor este în disonanță cu volumele precedente, fără a se avea în vedere că ele continuă seria unei ediții și că trebuie să formeze o unitate. Revistele „*Scrisul bănațean*”, „*Iașul literar*” apar adesea cu coperti inexpressive. Cît privește volumele de literatură se practică în general coperta sumbră, pe care se aplică tot felul de culori de-a lungul și de-a latul. Noua ediție I. Teodoreanu are copertă neagră cu litere verzi, cursive, la „*Izgonirea din rai*” de Ieronim Șerbu, cîteva figuri umane se desenează tot pe un fond negru. Nu ne explicăm de unde provine apetența pe negru, culoarea preferată a desenatorilor și ce legătură are cu conținutul cărților. Pe volumul lui I. Vitner „*Firul Ariadnei*” e desenată o bară neagră pe care se află un *f* ca un iatagan. Ce spune aceasta pe un volum de critică, sau pe volumul „*Glasil*” de Iulian Vesper portretul hieratic de icoană pe sticlă? Pe coperta volumului „*Pînă dincolo de pădurea*

vieneză" de Traian Uba, o imagine fotografică cu un petec de pădure poetică într-un luminiș, iar dedesubt niște indicatoare gen săgeată ca la intersecțiile de stradă nu indică altceva decât absurdul. Desenul la „Calea Victoriei“ de Cezar Petrescu vrea să arate poate pestrițătura, haosul, Turnul Babel al Capitalei, dar cît de infantil și în ce culori țipătoare este reprezentat. Colecția de teatru cu masca galbenă pe fond verde e fără îndoială în afara discuției.

Coperta e un tablou pe care artistul îl lucrează cu o temă dată de natura cărții, iar cuprinsul trebuie să-ți dezvolte, să-ți completeze imaginea exterioară, formînd o armonie. Desigur sînt ediții și ediții, însă dacă nu la toate sînt necesare desenul, motivele, redactarea copertei trebuie să intereseze tot așa de mult ca și exactitatea științifică a textului: în ce culoare trebuie îmbrăcat, cum se așează titlul, ce ornamentație se folosește — și aici cît de mult s-ar putea lua din domeniul folcloric. Cartea trebuie să te fascineze privindu-i cotorul în raftul bibliotecii, ea fiind, cum spune Hugo, prietenul cel mai sincer al nostru.

M. B.

HASEK IN RUSIA

Cercetările publicate de istoricii literari sovietici, N. Elandski și V. Scorohodov, cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la nașterea lui Hasek, au scos la iveală numeroase documente în legătură cu șederea scriitorului în Rusia țaristă, precum și peripețiile sale în timpul Revoluției. Unele episoade sînt de-a dreptul dramatice, altele comice, anticipînd pe bravul soldat Sweik.

La 23 septembrie 1915, Gefreite Iaroslav Hasek, reg. de infanterie No. 81, se predă trupelor rusești. Urmează viața din prizonierat, apoi trece ca voluntar pe frontul de Vest. În vara anului 1917 apare la Kiev, în editura „Cehoslovac“, cartea „Bravul soldat Sweik prizonier“ care, în ciuda titlului, nu reprezintă o reconstituire a propriilor peripeții ci o nouă satiră a armatei austriace.

În iunie 1918, pe drumurile prăfuite ale guberniei Samara, temporar aflată sub controlul Corpului albgardist de voluntari cehoslovaci, putea fi văzut un om care mergea adus de spate, hlizîndu-se prosteste la întrebările patrulelor și scoțînd din buzunar niște acte soioase din care rezulta a fi fiul unui colonialist german din Turkestan. Odată ajuns la Simbirsk, oraș aflat sub controlul Armatei Roșii, așa zisul fiu de colonist încetă după propriile mărturisiri „să mai joace tristul rol al idiotului din născare“ și își reluă adevărata identitate: „agitatorul roș“ Iaroslav Hasek, temut în rîndurile legiunilor albgardiste și care va conduce un an mai tîrziu săptămînalul în trei limbi: „Europa Roșie“ și alte gazete și ziare proletare.

Cercetătorii sovietici subliniază însemnătatea excepțională pe care a avut-o pentru creația ulterioară a lui Hasek șederea sa în Rusia (el devine ulterior un colaborator asiduu al lui Rude Pravo). După mărturii demne de încredere, Hasek, care a mai trăit doar doi ani după întorcerea din Rusia — a proiectat o continuare a istoriei bravului soldat Sweik, care se eliberează de melancolia sa, trecînd de partea Revoluției din Octombrie și participînd la lupta pentru eliberarea Chinei.

H. B.

— din țară —

„LUCEAFĂRUL“, nr. 1, 2/1958

„Luceafărul“ s-a afirmat de la primele numere ca o publicație mai accentuat beletristică, mai preocupată de aspectul concret al fenomenului literar actual. Sigur că nu trebuie să ignorăm avantajul celor 16 pagini care-i stau la dispoziție, dar concepția rămâne interesantă și valabilă în stabilirea profilului nou pe care revista vrea să-l înfățișeze. Cititorul dornic să cunoască literatura momentului nostru, descoperă cu satisfacție în paginile „Luceafărului“ un larg registru de nume de la scriitorii consacrați pînă la cei mai tineri. Poezia, schița, povestirea, fragmentul de roman, sînt din plin reprezentate în cele două numere, unde semnează T. Arghezi, I. Agribiceanu, M. Beniuc, Cicerone Theodorescu, Eusebiu Camilar, Marin Preda, V. Em. Galan, Mihai Dragomir, Victor Tulbure, Al. Ivan-Ghilea, Tiberiu Utan, Petru Sălcudeanu, I. Lăncrănjan.

Prin fragmentul intitulat „Lacrimi de primăvară“ de Marin Preda, ne reîntîlnim, din păcate pentru prea puțină vreme, cu un alt Ilie Moromete în persoana lui Matei Dimir. Aceeași inteligență ageră, aceeași uluială prefăcută, același spirit ironic și aceeași francheță îl caracterizează și pe noul erou. Deși aici apariția e oarecum secundară, Matei Dimir interesează mai mult decît povestea de dragoste cam neconvîngătoare ce vrea să formeze centrul de greutate al fragmentului. Discuția lui Matei cu fiul său, dorința de a pătrunde și a judeca lucrurile, dezvăluie o psihologie fărănească evoluată, amintindu-l pe

Moromete cu afectatul său limbaj orășenizat:

— „Vrei bucate de la mine, am înțeles! se desnodă Matei din uimirea sa. Vrei bucate de la mine, din produsul meu de agricultor! continuă el acum complet dumirit. Păi de ce nu spui așa?! Vrei să-ți dau alimente și produse din munca mea! Îți dau, domnule! Daaa!... Îți dau, de ce să nu-ți dau? — dar, așa ca niște oameni cu scaun la cap ce sîntem, ei! vin să-ți pun întrebarea capitală! tu ce-mi dai mie?! Ce-mi dai în schimb? strigă Matei înfuriat pe neașteptate, cum îmi plătești tu mie produsele ăstea, ce înlesniri îmi aduci și ce avantaje am eu de pe urma muncii mele agricole?“ (subl. n.)

Matei Dimir e desigur un Moromete în condițiile actuale, care caută să înțeleagă, pe baza unei vechi experiențe economice, sensul și avantajele socialismului.

Emoționantă prin patosul ei liric, ni s-a părut povestirea lui Eusebiu Camilar. Sfișietoarea interogație adresată acelor oșteni chinuși, „Oameni, unde vi-i zîmbetul?“, înalță un mesaj către omenie, către starea firească a omului, căruia războiul nedrept antisovietic i-a împietrit inima și i-a stins zîmbetul.

Evocînd pustiitele cîmpuri înzăpezite, Camilar ajunge la o imagine în care dominantă e crisparea, întunecimea privirilor, așa cum foarte bine a surprins-o Feodor Dan în desenul său ilustrativ. Întrebarea „Oameni, unde vi-i zîmbetul?“ poartă cu sine grele aduceri-aminte. Din volbura lor

neguroasă a răsărit induiosătorul dialog dintre soldați și cîine, pe care verbul înfiorat al scriitorului l-a transformat în cîntec elegiac, unde plînge nu un om, ci omenirea chinută de suferințele războiului.

Alături de Marin Preda și Eusebiu Camilar, în nr. 1 al revistei „Lucașăful”, V. Em. Galan semnează o schiță satirică. Momentul alegerilor sindicale îi prilejuește autorului zugrăvirea unui tip de palavrăgiu, înrăit în intrigă, servil și meschir, dispus a da crezare primului zvon ce se colportează. Ridicolul pretențiosului personaj, Gotard Pavlescul, cu „G. de la Galvani! o de la Osiris! t de la Toricelli! a de la Alfiere! r de la Réaumur! d de la Danton!” — vine din faptul că, în virtutea servilismului, propune drept candidat pe un „șef” ce nu se afla în realitate printre funcționarii instituției. De aici stupefacția adunării, sub ale cărei apostrofe de indignare, Gotard Pavlescul e silit să se așeze, plin de revoltă contra înformatorului său neinformant.

Dacă proza primului număr din „Lucașăful” e reprezentată, așa cum am văzut, de nume consacrate, în numărul 2 se publică povestirile unor scriitori tineri sau mai puțin cunoscuți: Petre Sălcudeanu, I. Lăncrănjan, Al. Ivan-Ghilea.

Tematica se menține în actualitate, aducînd de data aceasta probleme oarecum înrudite. Povestirea „Vreau să trăiesc” a lui Petre Sălcudeanu și „Înainte de plecare” de I. Lăncrănjan pornesc de la același fapt: asasinarea de către dușman a unor activiști ai partidului. Intențiile eroice ale ciobanului Toader din „Vreau să trăiesc” sînt fără îndoială mărețe. Dar hotărîrea personajului, grav rănit, de a învinge moartea nu se sprijină pe o psihologie adîncă, pe o suficientă motivare artistică. Autorul plutește în generalități: „Și Toader își zise că el s-a născut sub o zodie norocoasă, că el nu moare, că el vrea să trăiască, că viața lui de-abia a început și că trebuie să se țină de ea cu dinții”.

Analiza interioară nu reușește să surprindă ci doar să relateze zbuciumul su-

fletesc al eroului, diminuînd considerabil forța grăitoare a faptelor, de altfel bine alese.

Deși mai linear, cu o expresie mai aspră, uneori stîngace, I. Lăncrănjan își cunoaște mult mai precis personajele. Aurică Aviatorul trăiește cu toată bestialitatea și cu tot cinismul său. Lae, de asemenea, evoluează într-o gradație condusă cu destul tact artistic. Ciocnirea dintre Petru Ismană, țăranul care împărțise pămînt la reforma agrară și unealta sîngeroasă a dușmanului are un dramatism care exprimă în fond esența conflictului de clasă. Lăncrănjan e îndemnat însă prea mult spre scenele tari, monstruoase pînă la incredibil (mîna mortului care nu se mai desprinde de pulpana pantalonului), pregătește deznodăminte puternice (denunțarea crimei săvîrșite de Aurică Aviatorul înainte de pornirea cortegiului la cimitir), demonstrînd reale însușiri de prozator, ce mai trebuie să cultive.

În povestirea lui Al. Ivan-Ghilea, „Umbra” e vorba de o tristă poveste de dragoste, consecință nefastă a războiului, pe care autorul o tratează cu condeiul unui prozator încercat. Scenele, atmosfera, dialogul, sînt de o remarcabilă autenticitate. Cămașa de mire a lui Gheorghe capătă semnificația unui simbol al dragostei și credinței față de soț, în care se leagă și dezleagă destinul Savetei. După lungi ani de așteptare, femeia se desparte de umbra bărbatului, mort sau dispărut în război. Despărțirea e dureroasă, dar se impune cu evidență. Apropiindu-se de Toader, Saveta îi dăruiește aceeași cămașă de mire, devenită acum simbol al renașterii într-o nouă dragoste.

În „Umbra”, Al. Ivan-Ghilea a creat o povestire copleșitoare prin oamenii săi adevărați, cu suferințe vechi și mingii tîrzii.

Deși s-ar putea obiecta orizontul tematic de inspirație rurală al celor mai multe schițe și povestiri publicate în „Lucașă-

rul", considerăm că revista a pornit bine primii pași, oferind cititorului, în genere, lucrări izbutite, în care palpită sufletul contemporan.

Dacă problematica va fi îmbogățită, proza din revista „Lucașfăru” își va atinge cu adevărat felurile.

Al. Săndulescu

„CONTEMPORANUL” — iunie, iulie, august — 1958

Ultimele numere ale revistei „Contemporanul” înregistrează, după o perioadă de acalmie și lipsă de combativitate, care nu se acorda deloc cu tradiția militantă a revistei, o învioreare în ceea ce privește materialul de critică.

Remarcăm mai întâi faptul că în aceste ultime numere, Acad. G. Călinescu dezbate, pe spațiul rezervat „Cronicii optimistului”, cu pasiunea și competența care-i sînt caracteristice, probleme teoretice ale artei realiste. Schișind fizionomia intelectualului militant, prof. Călinescu demască presupusa „libertate de creație” pe care o reclamă adepții artei decadente apusene, arătînd că de fapt, și aceasta este o atitudine politică dar una profund reacționară. „Și ei luptă. Produsele lor sînt simple manifeste și ademeniri spre a ne desgusta de real, spre a ne dovedi inutilitatea eforturilor noastre în fața unei luni de inconsistențe”. În lumina acestor teze este condamnat evazionismul unora dintre scriitorii care-și caută aiurea motive de inspirație, în loc să le vadă în actualitate: „Adică de ce ai cînta Luxemburgul și Trianonul, umplîndu-te de tristeți artificiale, cînd, dînd raita prin țară, și văzînd cum răsar din pămînt fabrici, cartiere pentru muncitori, cum se restaurează monumentele trecutului, cum se toarnă baraje și se găuresc munții, poți vibra de această forță a omului nou din țara noastră?” („Intelectualul militant”). Remarcăm de asemenea și vigoarea cu care G. Călinescu vestește teoria reacționară wildeană a geniului înțeles ca „om de elită”, rupt de restul umanității, străin de ea, cultivînd o originalitate cu ori ce preț. Considerînd că „adevărata tinerețe” a artistului e „semnul vitalității în mergerea împreună cu vremea și cu oamenii”, criticul dă o ripostă

hotărîtă celor ce cultivă asemenea teorii sterpe și periculoase.

Dar dacă ne bucură participarea acad. G. Călinescu (fie și în spațiul mic al „Cronicii optimistului”) la dezbaterile acută a problemelor artei realiste, în paginile „Contemporanului” nu-și află loc suficient și nu se poartă cu destulă combativitate discuții asupra problemelor artei noastre realist-socialiste. Preocupat mai mult de problema realizării „tipului” decît de aceea a conținutului socialist nou în romanul „Setea”, Radu Popescu, cronicarul „Contemporanului” a trecut cu vederea valoarea reală pentru literatura noastră actuală a acestei cărți a lui Titus Popovici, reproșîndu-i autorului deficiențe de ordin mai mult tehnic (proporționarea capitolelor, cruditatea limbajului, etc.) Alteori, ca în judecata critică, în general just orientată și valabilă, la volumul lui Dan Deșliu, criticului îi scapă unele formulări conșuze, atrîgînd după ele denaturări ale sensului. De pildă, Radu Popescu scrie că: „Valoarea partinică e una din cele mai frumoase, mai organice trăsături ale poeziei sale — principiul unei orientări majore a întregului său proces liric”... Dar cum poate fi valoarea partinică o trăsătură a poeziei? La fel de vulnerabilă este și fraza următoare: „e un poem interesant, („Cîntec de ruină” n.n) a cărui valoare originală rezultă mai ales din vuietul ansamblului, din viziunea generală infernală și din concepția sa ideologică multilaterală și cuprinzătoare”. Dacă ar rezulta din viziunea generală infernală și din concepția ideologică multilaterală, atunci poemul lui Deșliu, ca și întregă poezia sa, nu ar mai avea acea valoare partinică de care vorbește mai înainte cronicarul! La fel de incurcată, neclară, este fraza cronicarului cînd discută problema timpului în poezia lui

Deșliu. După părerea sa, „Chemarea timpului“ poate avea două sensuri, iar „sensul acesta este decis de fuga spre trecut sau de impulsivitatea spre viitor“, iar „a gândi omul în trecut înseamnă în general, a-l gândi în moarte (de aci și gradația foarte diferită a importanței literaturii istorice)“. Trebuie să recunoaștem că paranteza care include și... expediază literatura istorică, este cel puțin echivocă, dacă nu cumva ar reieși că neagă chiar optimismul unor romane istorice. Pe drept cuvânt cititorul, pe care cronicarul literar are datoria să-l pună în curent, să-l inițieze în problemele literaturii, în cazul de față, rămîne derutat și nemulțumit. Din fericire, în cronicile sale mai noi, la volumul „Nopti înfrigurate“ de Aurel Mihale și în articolul despre „Alexandru Sahia“, criticul și-a îmbunătățit simțitor stilul făcându-l accesibil, prin înlăturarea prețiozităților inutile și a echivocurilor.

Remarcăm în această perioadă apariția în „Contemporanul“ a articolului util și cu un pronunțat caracter critic despre publicațiile pentru copii al lui Ion Roman, ca și articolul „Apologetica“ semnat de Eugen Luca, unde, pe drept cuvînt, autorul se ridică împotriva preluării în bloc, fără discernămint critic, a operei unor scriitori ca Al. Brătescu-Voinești și Panait Istrati. Nu putem să ne declarăm însă de acord cu atitudinea aproape negativistă a lui Eugen Luca care desființează fără o argumentare prea solidă, mai toată opera lui Panait Istrati.

În orice caz, nu aceasta este metoda critică științifică de interpretare a moștenirii noastre literare, despre care în mod just amintește și E. Luca în articolul său.

A. E.

— de peste hotare —

„DIOGÈNE“, iulie ~ septembrie/1958

Sub titlul „Mituri vechi și moderne“ revista „Diogène“ reia în discuție o problemă centrală a culturii burghize. În adevăr, este un fapt bine cunoscut că din clipa în care capitalismul a intrat într-o epocă de convulsii agonice, miturile au început să prolifereze, invadînd filozofia și arta. Amurgul burgheziei s-a însoțit cu un adevărat atentat împotriva pozițiilor științifice de gîndire. Eflorescența miturilor în epoca imperialismului își au explicații clare și ele au fost, nu odată, numite. Cazele acestei invazii trebuiesc cîtate în tendința filozofilor idealști de a atribui construcțiilor spiritului caracterul de realitate, conjugată cu neputința lor de a explica științific lumea și legile ei. Mitul reprezintă calea cea mai sigură pentru a menține străvechi reprezentări ale universului, de origine teologică, dar mai ales pentru a disimula consecințele sociale ale achizițiilor științei și a întrefine un climat mental ostil gîndirii dialectice. Căci stimulînd încrederea absolută în ficțiuni, excitînd înclinațiile atavice pentru ritual, cultivînd

instinctele de supunere, mitul este hărăzit să escamoteze realitățile de fapt și să le înlocuiască cu neguroase simboluri prezentate drept o relație cu lumea superioară celei științifice. Așa dar o capcană rușinoasă, oferită acelor spirite nesatisfăcute ori istovite de rigorile exercițiului logic. În perioada dintre cele două războaie, cînd teoreticienii mitului se întrebau despre puterea debilă a rațiunii și îndemnau să jucăm pe cartea desperării, luînd contact cu esențele și disprețuind aparențele vane, producția masivă de mituri a coincis cu un concurs de devastări intelectuale și de huliganism. Mitul supraomului, mitul rasei superioare au inspirat și patronat abominabile crime.

S-ar putea crede că articolele publicate în „Diogène“ vin să clarifice problema miturilor pledînd pentru o poziție de veghe și de control. Dar nu, autorii sporesc capitalul de confuzii investit de gînditorii burghezi în această problemă. Ei intervin pentru a restitui miturilor un prestigiu de mult ruinat și pentru a face să triumfe pă-

rerea că ele au întovărășit și vor întovărăși mereu umanitatea. Pe de altă parte vor să acrediteze ideea că posibilitatea unei societăți mai bune constituie un mit. Teza este susținută cu intenția mai mult sau mai puțin secretă de a prezenta marxismul drept o nouă utopie, iar socialismul drept un străvechi mit, mitul paradisului pierdut.

Rita Falk, în „Utopiile de ieri și de astăzi“ arată diferențele înțelesului pe care le-a avut, dealungul anilor, termenul de utopie pentru a ajunge la concluzia că în prezent cuvântul nu mai înseamnă ca altădată descrierea unui stat ideal dar irealizabil și nici un țel în care trebuie să crezi pentru a salva umanitatea, ci definește un proces social, istoric: oamenii care au pierdut credința (în Dumnezeu sau în alt ideal) schimbă sub puterea acelor care posedă o credință; dar aceștia din urmă sînt victimele unei năluciri căci nu există utopie în care este vorba de fericirea individului ci numai de fericirea statului. Autoarea, neliniștită, îngrijorată și în același timp sceptică pare a spune: „Utopia nu este decît un mit travestit și de aceea trebuie respins. Dar cine se poate împotrivi unei făgăduinți de fericire, fie ea chiar deșartă?“ De fapt Rita Falk nu se războiește cu utopiile, cu miturile ci cu realitatea istorică, abia ascunzîndu-și teama de prefacerile sociale a căror inevitabilitate o recunoaște. Argumentul capital în numele căruia condamnă aceste prefaceri este că ele nu vor aduce o ameliorare a soartei individului, ci a societății, a statului. Ca și cum în viața individului societatea ar fi un accident și nu o lege a existenței sale, iar individul ar fi un „atom“ fără relații, ca și cum s-ar putea îmbunătăți soarta individului fără să acționezi asupra raporturilor sociale. Nu e apoi greu de văzut că Rita Falk este înfinit mai puțin ostilă statului burghez, decît aceuia care e destinată să-i ia locul. „Utopiile de ieri și de astăzi“ pare a condamna miturile. De fapt articolul este călăuzit de alt îndemn și anume acela de a arunca discreditul asupra marxism-leninismului, încercînd să consolideze încrederea total subrezită în viabilitatea societății burgheze.

Jacques Ellul în „Mituri Moderne“ afirmă permanența miturilor străduindu-se să arate că încrederea în istorie, în știință, în muncă nu ar fi decît forma nouă pe care o îmbracă străvechi credințe.

După opinia sa, istoria, psihologia și sociologia conlucrează pentru a da un sens nou și o vigoare proaspătă vechilor reprezentări ale universului și pe care le găsim consemnate în mitologiile greco-latine. Și aceasta fiindcă tainicile virtuți ale mitului, departe de a fi irevocabil mistuite, acționează cu aceeași forță, ieri ca și astăzi. Este o caracteristică, continuă J. E., o trăsătură specifică spiritului uman să creadă în ficțiuni. Așa dar autorul susține prezența eternă a unor idei desprinse de ori ce contingență cu istoria și plutind peste fluctuațiile vremii într-o zonă pură, un țel de „domeniu rezervat“. El reia deci — sub o formă mai mult sau mai puțin camuflată — o teză idealistă a cărei inconsistență a fost de mult demonstrată. Mai mult decît atît, autorul revendică în fa-voarea miturilor, a ficțiunilor, o putere stranie și misterioasă, incomparabil mai mare decît cea a științei, putere de origine mistică. În împrejurările de astăzi, cînd omul a devenit stăpînul, absolut al lumii el are nevoie, spune autorul, — de o certitudine superioară. Căci cine va fi ghidul său tutelar? „A deține puterea atomică, e un mare succes. Dar a te afla singur cu această putere și a ști că nu poți conta decît pe propriile forțe și că porți răspunderea hotărîrilor tale; iată o situație intolerabilă“. De aceea, susține mai departe J. E., omul născoceste alte divinități, reia sub o nouă înfățișare vechile mituri cărora li se închină. Acestea sînt: ideea științei triumfătoare, a muncii și a progresului istoric.

Mai lîmpede zis, alarmat că umanitatea a despuiat universul de ori ce caracter sacru prin ultimele descoperiri științifice, J. E. încearcă să arunce asupra acestora blamul, înglobînd, în rîndul ficțiunilor categorii istorice, socotind forme veșnice de gîndire idei care s-au afirmat în procesul desvoltării istorice pe baza practicii mate-

riale în producție și a practicii sociale a oamenilor. În fine, autorul nu întârzie să dezvoltă substatul ultim al articolului său atunci când scrie: „marxismul însuși nu este decât ilustrarea actuală a unor vechi mituri despre fericire, o imagine superficială și temporară care fînțează numai în măsura în care omul modern este dominat radical de credința în muncă, în tehnică, în progres“. Obligat să recunoască faptul că marxismul este acela care a des-sacralizat, a demitizat noțiunea de fericire, aducînd-o de la coordonatele atemporale la cele istorice, autorul se contrazice grav. În adevăr, dacă marxismul este o imagine temporară, atunci înseamnă că dezvoltarea realității obiective își găsește reflectarea nu în categorii imuabile ci în categorii care se dezvoltă dialectic. Și apoi a spune că marxismul fînțează numai în măsura în care omul modern este dominat radical de credința în muncă, în tehnică, în progres, înseamnă a confirma puterea marxismului, căci epoca noastră nu poate fi concepută în afara ideii de tehnică, de progres, realități flagrante și de fiecare zi. J. E. speră să aducă un ultim argument în sprijinul ideii că marxismul este un mit vechi într-o haină nouă: căci, afirmă el, credința în muncă, în tehnică, în progres, îndeplinește exact aceeași funcție ca și mitul și anume îngăduie omului să triumfe asupra spațiului și a timpului. De astă dată sofismul este evident. Miturile înving și domină forțele naturii în imaginație și prin imaginație. Iar credința în muncă, în tehnică, în progres, se verifică în practică, este controlabilă.

Articolele comentate aici nu reprezintă apariții izolate. Ele fac parte dintr-o întreagă acțiune al cărei fel este dublu: să înfiltreze ideea absurdă că marxismul e un mit și la adăpostul acestei afirmații să treacă la o mistificare a realității.

În numărul închinat religiei de revista franceză „Table Ronde“, se afirmă deschis utilitatea unei gândiri mitice pentru a întuneca rezultatele înțelegerii exacte a lumii. Ceea ce în limbajul revistei sună cam așa: Umanitatea întreagă e bolnavă. Tre-

buie înainte de ori ce respiritualizat omul. Fiindcă cea mai gravă consecință a civilizației este nu numai modificarea mediului în care trăiește omul, dar a omului însuși. Miturile sînt necesare pentru a regenera un suflet obosit de atîtea mecanisme, și căruia viața modernă nu-i acordă răgazul unei abandonări, miturile sînt necesare în epoca în care fînța smulge, grație prodigioaselor ei resurse tehnice, locul divinității... Mai clar, mai net, nici că se poate. Cine nu înțelege că aceste lamentații, aceste strigăte disperate, care se întrefeș în pinza unei meditații fundamentale viciate, sînt un bocet șunebru? Cine nu-și dă seama că argumentele invocate nu slujesc adevărului ci caută să justifice și să statornicească forme sociale perimate istoric? De altfel atît de puternic îi obsedează pe gînditorii burghezi ideea sfîrșitului societății capitaliste, încît nici nu mai reușesc s-o tînuiască. Da, spun acești filozofi, trebuie îndepărtată speranța că e cu puțință o societate mai bună, dacă vrem să perpetuăm orînduirea burgheză. Înainte de a fi prea tirziu, trebuie să umbrim încrederea pe care a dobîndit-o marxismul în rîndul maselor, înfățișînd-o ca rodul unui entuziasm ușuratec și necontrolat. Să catalogăm, de aceea, marxismul drept un mit, alungînd cît mai departe ideea că în confruntarea cu realitatea, această concepție științifică despre lume se dovedește tragică. Să pictăm viitorul sub chipul unor înspăimîntătoare valuri de întunec prăvălitate dintr-o bolgie a înfernului peste prezentul fericit. Și să inoculăm convingerea că omul trebuie să reia legăturile cu spiritul, cu „realitatea“ în afară de timp și spațiu dacă nu vrea să piară.

Nici scopurile, nici argumentele acțiunii întreprinse de filozofii burghezi nu sînt noi. Și nici măcar rezultatele acestei acțiuni nu vor fi altele. Căci se izbesc de o greutate de neînvins: legile obiective, realitatea istorică. În luptă cu această realitate condeiele lor se frîng, ca și săbiile ofițerilor nedemni și dezonozați.

„LA NOUVELLE NOUVELLE REVUE FRANÇAISE“

În numărul 67 (iunie 1958) al revistei „La nouvelle Nouvelle Revue Française“ E. M. Cioran publică un articol intitulat „Eseu despre utopie“.

După cum se va vedea din cele ce urmează, tema e numai un pretext pentru considerațiile și ieșirile anti-comuniste ale transfugului, care, de la o vreme, preocupat în chip „altruist“ de viitorul omenirii, face tot felul de proorocii sumbre.

Cioran debutează prin a afirma că „Ori-care ar fi marele oraș unde mă poartă hazardul, ceea ce admir este faptul că nu izbucnesc zilnic răscoale, masacre, carnagii fără nume, dezordini apocaliptice“. De ce oare absența acestor manifestări sîngeroase, în a căror frecvență inexorabilă Cioran crede orbește, deșteaptă adversitatea să? Tocmai, fiindcă, răspunde tot el: oamenii nu pot „coexista“ fără să se distrugă, fără să se urască de moarte“. Dar dacă, totuși, izbutesc să scape într-o măsură violențelor evocate, asta nu se datorează lucidității, spiritului de bună înțelegere, etc., cit faptului că „oamenii se urăsc dar nu sînt la înălțimea urii lor“. Prin urmare, mediocritatea umanității, imposibilitatea distrugerii reciproce pe plan integral salvează societatea și îi asigură o relativă stabilitate. „Vigoarea“ acestor reflecții — îndatorate deopotrivă neo-malthusianismului și geopoliticii — se întregesc cu observația că nevoii de iluzionare a oamenilor i-a răspuns o literatură de utopie (după Cioran literatură „rebut“, considerînd-o din unghiul eficienței imediate). Ce descoperă într-o asemenea literatură cînicul și absolut scepticul Cioran? Mai întîi conceptul ideii de fericire. Cioran ține să pună însă lucrurile la punct. „Noi nu acționăm decît sub fascinația imposibilului“ — spune el apodictic, deci fericirea cîntată e una „îmaginară“. Fericirea nu e decît un concept speculativ. Odată puse premisele, autorul începe să-și desfașoare jongleria eseistică. Evident, nu greșește scriînd că „Mizeria este marele auxiliar al utopistului, materia asupra căreia

el lucrează, substanța gîndurilor sale, providența obsesiilor sale“. Dar după Cioran utopia este un dat metafizic, o proiecție fără finalitate a imaginației, lipsită de un rol eficient în dezvoltarea socială, acțiunea ei fiind doar de a stimula imaginația unor persoane răzlețe și nu de a exprima stări de spirit, aspirații largi din care uneori izvorăsc evenimente hotărîtoare în dezvoltarea istorică.

Din această pricină anticipările utopice, nu odată pătrunzătoare — din scrierile lui Campanella, Cabet, Morus și Fourier — sînt taxate drept nerozii. „Singurele utopii lizibile — notează Cioran — sînt cele false...“ Gratuitatea, utopia „fără speranțe“ de a se materializa în viitor, sînt calitățile care după Cioran oferă perenitate geniului.

Cinismul hidos al gînditorului reacționar transpare din formularea unor opinii fățiș scandaloase. Cioran preferă un univers al instinctelor libere, de tip nietzschean, fascizant probabil, de vreme ce face afirmații de acest fel: „In „Statul colectiv“ de Fourier, oamenii sînt atît de puri încît ei ignoră pînă și tentativa furtului... La ce bun — se întrebă autorul „Eseului despre utopie“ — o societate de marionete? Recomand descripția falansterului ca cel mai eficace vomitiv“.

Intr-un mod nu mai puțin fals și tendențios este interpretat Thomas Morus a cărui pledoarie în favoarea iubirii apropiate este apreciată ca „indecentă“.

Dezvoltarea socială este explicată — la Cioran — drept o urmare a reunirii indivizilor în scopuri mercantile. Conflictele sociale poartă și ele pecetea aceleiași porniri spre meschinărie și răutate, atribute constitutive ale umanității. Despre lupta de clasă și natura ei complexă, Cioran nu suflă un cuvînt. Totuși simte singur necesitatea unor distincții și atunci ne previne că utopia denunță „calamitățile proprietății private“. Desigur că proprietarul este el însuși „atîns“ de corupția născută de stăpînirea individuală a bunurilor dar, în acest sens revoluția socială nu poate avea

— după opinia lui Cioran — decît un singur scop: să redea posesanților libertatea interioară și omenia, să-i elibereze de coșmarurile și tulburările pricinuite de exploatare. Ce poate întreprinde în direcția aceasta utopia? Să cultive speranța într-o existență mai puțin monstruoasă, revoluția nefiind altceva decît un „agent destructiv, util prin ceea ce reprezintă negarea unor valori”. Și ce se întîmplă mai departe? Cioran crede a găsi răspunsul în aserțiunea „Cînd ești saturat de valori tradiționale te orientezi inevitabil spre ideologia ce le neagă. Ea seduce mai mult prin forța sa de negare decît prin formulele ei pozitive”.

Cu aceasta am ajuns la capătul lungului ocol întreprins de Cioran înainte de a spune lucrurilor pe nume, înainte ca teoreticianul retrograd să-și dea încăodată arama pe față. De fapt cu ce scop a citat Cioran pe sfîntul Ion Crisostom și pe sfînta Hildegard, Vechiul și Noul Testament, de ce a făcut incursiunile în istoria creștinismului? Cioran avea nevoie — chipurile — să dea un fundament teoretic jalnicilor biigueli despre caracterul utopist al comunismului și despre natura „iluzorie a rezolvărilor propuse de ideologia marxist-leninistă”. Cioran știe că nimic nu poate împiedeca mersul înainte și triumful unei ideologii progresiste. Mai știe, fiindcă practica raporturilor sociale și politice de fiecare zi evidențiază destrămarea sistemu-

lui capitalist și înflorirea socialismului, că ideologia comunistă cîștigă teren și simpatizanți. Se impunea deci să facă o „prognoză” cu intenția deliberată de a contracara puterea și atracția pe care o exercită în cercuri tot mai largi socialismul științific: „... dar cu cît ajunge să se realizeze (e vorba de ideologia comunistă) cu atît mai repede riscă să se istovească — declară Cioran — instaurată, ea se va goli de conținutul ei ideal, va epuiza resursele sale pentru ca, în sfîrșit să compromită promisiunile de mai bine, făcute înainte...” Cioran dorește să-și slujească pînă la capăt prietenii. În acest scop minciuna, denigrarea, denaturarea adevărului, sînt nu numai permise dar chiar și recomandabile. Iată-l deci pe Cioran emișînd aforisme penibile de tipul acesta: „Cariera rezervată comunismului depinde de alura în care își va cheltui rezervele sale de utopie”.

Iată dar că necesităților propagandistice ale de mult eșuatei lupte împotriva comunismului li s-a alăturat din nou condeiul pătat al lui E. M. Cioran care, în „Eseul despre utopie”, ni se revelează din nou, dincolo de masca iremediabilului mizantrop și a spiritului paradoxal, în primul rînd ca același adversar josnic și veninos al marelui mișcări progresiste mondiale de eliberare a oamenilor din mizerie și exploatare.

H. Zalis.

„MERKUR” ~ iulie 1958

„Merkur, publică în numărul din iulie articolul „Dela unitatea culturală la unificarea politică a Europei” semnat de Denis de Rougemont, în care autorul reia o teză favorită a burgeziei reacționare europene — teză care revine ca un leit-motiv în ultimele decenii în publicistica ideologică burheză ori de cîte ori pozițiile capitalismului sînt supuse din nou unor fenomene acute de criză și descompunere: „unificarea politică a Europei”. Apare izbitoare și paradoxală de la început eliminarea din „orizontul” conside-

rațiilor lui de Rougemont a existenței Uniunii Sovietice și a tuturor statelor europene de democrație populară: „Europa” lui Denis de Rougemont pare a include pe „francezi și greci, englezi și elvețieni, suedezi și castiliani (!)” — dar printr-o omisiune uluitoare din cîmpul ei au dispărut — împotriva celor mai elementare evidențe geografice — toate statele din răsăritul Europei (această stranie metamorfoză a geografiei continentelor în studiul lui Denis de Rougemont — ne-a evocat subit atitudinea singulară a aceluiași

personajiu în urmă cu mai bine de un deceniu, în 1946, la numai un an de la terminarea războiului anti-hitlerist, când în cadrul cunoscutelor „Rencontres Internationales de Genève”, de Rougemont avea să propage în intervenția sa lozincă unui „spirit european” din care excludea însă explicit... Rusia, adică tocmai acea putere europeană care adusese contribuția cea mai însemnată la zdrobirea nazismului și salvase efectiv Europa de barbarie: discursul cinic al lui de Rougemont, izbucnirea sa anti-sovietică camuflată făcând sub lozincă unui himeric „spirit european” într-o atmosferă în care ori ce conștiință intelectuală europeană cât de cât luminată nu putea să nu fie animată de un sentiment de recunoștință adâncă față de U.R.S.S., salvatoarea culturii țărilor europene de vandalismul nazist — și-a primit atunci o replică categorică și fermă din partea oamenilor de cultură progresiști prezenți la Geneva). Lenin a demască de mult esența profund reacționară a lozincii „Statelor Unite ale Europei” în condițiile capitalismului — lozincă pe care o reactualizează în ultimii ani cu feroare Denis de Rougemont: nimic din întreaga gamă a eforturilor sofisticate desfășurate de eseistul francez în scopul de a face credibilă existența unei preținse „entități europene” supra-naționale, nici invocarea existenței unei pușin cunoscute „Cantate” a lui Beethoven, „Clipa glorioasă” care ar începe cu cuvintele „Europa stăht,” nici ridicula mândrie cu care de Rougemont evocă faptul că încă în anul 732 Cronica lui Isidor von Beja cuprinde adjectivul „european”, nici faptul că acel bărbat cu numele de Aeneas Silvius Piccolomini, devenit mai târziu „marele Papă” Pius al II-lea a deșinit încă în urmă cu secole Europa ca „moștenirea creștină a Romei și a Greciei” în opoziție cu Islamul lui Mahomet al II-lea, nici una dintre aceste exhibiții istorice nu pot escamota faptul limpede că lozincă „federalizării Europei” (burgheze!) în condițiile imperialismului contemporan nu poate însemna altceva decât subjugarea națiunilor europene dominației vîrșu-

rilor celor mai puternice și mai agresive ale capitalismului mondial! Nici o conștiință lucidă din Europa occidentală nu se poate lăsa amăgită de frazeologia cosmopolită a lui Denis de Rougemont cu privire la un „fundal secular” comun națiunilor Europei (occidentale), de rechizițiile sale demagogice la adresa acelor intelectuali care contaminați de blestemul „patriotismului” ar rezuza — după expresia lui de Rougemont — să vadă „pădurea” (Europa) din cauza „copacilor” („națiunile”), de subita preocupare a autorului articolului din „Merkur” pentru „apartenența la general-uman” care ar fi „mai veche și mai puternică” decît ori care națiune: pentru o asemenea conștiință lucidă, fundamentale rămîn realitățile economico-sociale ale epocii noastre și aceste realități demonstrează tendințele irezistibile de expansiune economică ale vîrșurilor reacțiunii monopoliste occidentale care se ascund sub lozincă „federalizării Europei”, tendințele de subjugare a țărilor mici intereselor economico-politice ale marilor puteri imperialiste! Tocmai fiindcă „conștiința națională” a diferitelor popoare din țările capitaliste ale Europei reprezintă unul din obstacolele serioase împotriva subordonării absolute a acestor țări planurilor imperialismului mondial — Denis de Rougemont încearcă să inculce intelectualității burgheze ideea grotescă că „realitățile hotărîtoare au încetat să fie în secolul 20, naționale”, ideea lamentabilă că „realismul politic” ar cere astăzi eliminarea „patriotismului” și a „mîndriei” naționale (considerată textual „nejustificată”, „ungerechtfertig”).

În concepția domnului Denis de Rougemont, „realismul politic” ar cere astăzi țărilor capitaliste europene renunțarea deșinitivă la „mitul” suveranității naționale și constituirea lor într-o „federație” europeană avînd la bază preținsele tradiții ancestrale ale nu știm cărui „spirit european”, consemnat documentar pentru prima oară în Cronica de la 732 a lui Isidor von Beja. Lozincă „spiritului euro-

pean" (occidental) nu ne este necunoscută: a utilizat-o imediat după cel de al doilea război mondial Benedetto Croce, care înspăimântat de victoriile socialismului încerca să mobilizeze împotriva succeselor vertiginoase ale comunismului, conștiințele burgheze europene sub lozincă pretinsului „spirit european”, pe care-l opunea jalnic „asiatismului” rusesc, acoperindu-se de ridicol când încerca să susțină că victoriile marxism-leninismului pe a treia parte a globului sînt echivalente cu un triumf al... spiritului asiatic; a utilizat-o mai recent și cel de al doilea campion al existențialismului contemporan după Heidegger, Karl Jaspers (v. volumul „Bilan

et perspectives” apărut la Deslée de Brouwer, 1956), care încerca în același spirit să opună comunismului tradițiile lumii „greco-romane” concretizate în „spiritul european”; este evident că și lozincă „unificării Europei” burgheze, agitată de Denis de Rougemont nu urmărește decît același scop anti-comunist și anti-sovietic, crearea unei platforme ideologice pentru eforturile imperialismului mondial de a subjugă politic și economic toate statele burgheze europene în scopul promovării politicii de agresiune împotriva țărilor socialiste.

N.1.